5. Euroopa Liidu välissuhted

5.1. Välissuhete poliitika 3
5.1.1. Ühine välis- ja julgeolekupoliitika 3
5.1.2. Ühine julgeoleku- ja kaitsepoliitika 10
5.2. Väliskaubandussuhted 18
5.2.1. Euroopa Liit ja tema kaubanduspartnerid 18
5.2.2. Euroopa Liit ja Maailma Kaubandusorganisatsioon 23
5.2.3. Arenguriikide suhtes kohaldatav kaubanduskord 27
5.3. Arengupoliitika 32
5.3.1. Arengupoliitika ülevaade 32
5.3.2. Humanitaarabi 38
5.4. Inimõigused ja demokraatia 44
5.4.1. Inimõigused 44
5.4.2. Demokraatia edendamine ja valimiste vaatlemine 51
5.5. Liidu laienemine ja naabruspoliitika 56
5.5.1. Liidu laienemine 56
5.5.2. Lääne-Balkani riigid 63
5.5.3. Euroopa Majanduspiirkond (EMP), Šveits ja põhjapoolsed riigid 69
5.5.4. Ühendkuningriik 76
5.5.5. Euroopa naabruspoliitika 80
5.5.6. Kolm idapartnerluses osalevat naaberriiki: Ukraina, Moldova ja Valgevene 85
5.5.7. Kolm idapartnerluses osalevat Lõuna-Kaukaasia riiki 110
5.5.8. Lõunapoolsed partnerriigid 119
5.6. Suhted liidu vahetust naabrusest kaugemale jäävate riikidega 131
5.6.1. Atlandi-ülesed suhted: Ameerika Ühendriigid ja Kanada 131
5.6.2. Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkond 137

5.6.3. Venemaa 143
5.6.4. Kesk-Aasia 154
5.6.5. Pärsia lahe riigid, Iraan, Iraak ja Jeemen 167
5.6.6. Aafrika 176
5.6.7. Lõuna-Aasia 182
5.6.8. Ida-Aasia 198
5.6.9. Kagu-Aasia 213
5.6.10. Vaikse ookeani piirkond 232

5.1. VÄLISSUHETE POLIITIKA

5.1.1. ÜHINE VÄLIS- JA JULGEOLEKUPOLIITIKA

Käesolevas teabelehes selgitatakse ELi ühist välis- ja julgeolekupoliitikat (ÜVJP), sealhulgas selle õiguslikke aluseid, peamisi põhimõtteid, eesmärke, keskseid otsustajaid ja menetlusi ning tähtsamaid aktuaalseid küsimusi. Samuti kirjeldatakse Euroopa Parlamendi rolli ja tema hiljutisi seisukohti seoses ÜVJPga, kirjeldades üksikasjalikult parlamendi osalemist ühises välis- ja julgeolekupoliitikas ning tema mõju sellele, ning sellega seotud parlamendi resolutsioone.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artiklites 21–46 on sätestatud ÜVJP konsolideeritud õiguslik alus.

— Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artiklid 205–222 ja 346–347 täiendavad ELi lepingut, luues aluse ELi üldisele välistegevusele.

EESMÄRGID

ÜVJP on ELi raamistik ühise välispoliitika eesmärkide ja põhimõtete saavutamiseks. ÜVJP eesmärgid on

— säilitada rahu kogu maailmas,

— tugevdada rahvusvahelist julgeolekut ning

— edendada rahvusvahelist koostööd ja demokraatiat, õigusriigi põhimõtet ning inimõiguste ja põhivabaduste austamist.

Need eesmärgid tuginevad põhimõtetele, millest on juhindunud ka ELi enda loomine: demokraatia, õigusriik, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus ning jagamatus, inimväärikus, võrdsus ja solidaarsus ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO)

1945. aasta põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamine. Euroopa Liit arendab suhteid ja loob partnerlusi kolmandate riikidega ning rahvusvaheliste, piirkondlike või ülemaailmsete organisatsioonidega, kes jagavad neid põhimõtteid.

MIS ON ÜVJP?

A. Areng aastate jooksul

ELi ühisele välis- ja julgeolekupoliitikale (ÜVJP) pandi alus 1993. aastal. Aastate jooksul on see aga arenenud seoses muudatustega, mis on tehtud aluslepingutesse, s.o Amsterdami, Nice'i ja Lissaboni lepingutega. Järk-järgult on välja kujundatud liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning Euroopa välisteenistuse roll.

B. Kesksed osalejad otsustusprotsessis

Peamine otsuseid tegev organ on välisasjade nõukogu, kes arendab ja rakendab ühist välis- ja julgeolekupoliitikat vastavalt Euroopa Ülemkogu suunistele. Välisasjade nõukogu töö hõlmab strateegilist planeerimist, õiguslike otsuste tegemist ja sanktsioonide kehtestamist, mis on osa rahvusvahelisest koostööst ning rahu ja julgeoleku edendamisest. Välisasjade nõukogu koosneb liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrgest esindajast ning ELi liikmesriikide välisministritest.

Kõrge esindaja viib ELi ühist välis- ja julgeolekupoliitikat ellu ning juhatab välisasjade nõukogu, Euroopa Kaitseagentuuri ja Euroopa Liidu Julgeoleku-uuringute Instituuti. Teda abistab Euroopa välisteenistus. 2024. aastal saatis Euroopa Komisjoni president kõrgele esindajale missioonikirja, milles määratleti ELi poliitikameetmete tõhustamiseks kolm peamist vastutusvaldkonda:

— Euroopa julgeoleku ja kaitsevõime tugevdamine,

— strateegilisema lähenemisviisi väljatöötamine meie naabruspiirkonnale ja partnerlustele ning

— nüüdisaegse ja ühendatud jõupingutustel põhineva välispoliitika tagamine.

Nõukogu viib ÜVJP-d ellu, määrates kindlaks üldsuunised ning võttes vastu otsuseid ja seisukohti ning kaasnevaid meetmeid nende otsuste rakendamiseks. Need meetmed võivad olla geograafilist või temaatilist laadi.

Kuigi aluslepingutega on ette nähtud teatavates valdkondades ka kvalifitseeritud häälteenamuse kasutamine, tehakse ÜVJP otsused enamasti ühehäälselt, mis nõuab kõigi ELi liikmesriikide nõusolekut. ELi riike seob välispoliitika elluviimisel vastastikune solidaarsus ja süstemaatiline koordineerimine. Kui nõukogu või ülemkogu ei jõua kõrge esindaja, komisjoni või ELi liikmesriikide ettepanekute suhtes konsensusele, võib nende vastuvõtmise edasi lükata või ka tagasi lükata.

C. Strateegiline raamistik

Tuginedes oma esimesele Euroopa julgeolekustrateegiale (2003), võeti 2016. aastal vastu Euroopa Liidu üldine välis- ja julgeolekupoliitika strateegia, mis on jätkuvalt peamine ELi välispoliitikat suunav strateegiline dokument. Keskendudes julgeolekule, strateegilise autonoomia ambitsioonile ja põhimõttekindlale pragmaatilisusele, tõi see strateegia siiski kaasa märkimisväärse muutuse algses lähenemisviisis.

ELi üldise strateegia julgeoleku- ja kaitseaspekte täiendati oluliselt 2022. aasta ELi strateegilise kompassi ja 2025. aasta ühise valge raamatuga „Euroopa kaitsevalmidus 2030“.

2025. aastal taaskinnitas EL oma pühendumust toetada tõhusat mitmepoolsust ja reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda, eelkõige tehes selleks koostööd ÜROga ja ÜRO kaudu.

Pärast mitmeid geopoliitilisi väljakutseid ELi välis-, julgeoleku- ja kaitsepoliitikale algatas EL 2026. aasta alguses strateegilise raamistiku ulatusliku läbivaatamise, et võtta vastu uus Euroopa julgeolekustrateegia.

D. Hiljutised arengud ja põhilised probleemid

Viimastel aastatel on kogu ELis leidnud aset paradigma muutus, mis mõjutab liidu välis-, julgeoleku- ja kaitsepoliitikat. See on tingitud Euroopa julgeoleku, ülemaailmse stabiilsuse ja reeglite järgimisega seotud strateegilistest probleemidest, mis tulenevad peamiselt Venemaa 2022. aasta täiemahulisest sissetungist Ukrainasse, mis kestab juba viiendat aastat, ning kasvavast geopoliitilisest konkurentsist, hõõrdumistest Atlandi-ülestes suhetes, Hiina majandusliku mõjuvõimu kasvust, mitmepoolse reeglitel põhineva korra nõrgenemisest ning mitmesugustest kriisidest ja konfliktidest kogu maailmas, eelkõige Lähis-Idas ja Sahara-taguses Aafrikas.

Liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja 2025. aasta aruandes kirjeldati peamisi hiljutisi välispoliitika probleeme, tuues esile järgmised meetmed ja sündmused.

— EL seisab jätkuvalt oma huvide eest, tuginedes mitmepoolsusele ja ühistele väärtustele. EL teeb rahvusvahelist koostööd ülemaailmses ulatuses, eelkõige toetades ÜROd, ja tegutseb eespool nimetatud probleemide lahendamiseks.

— Samuti jätkab EL koostööd sarnaselt meelestatud rahvusvaheliste partneritega, laiendades oma rahvusvaheliste poliitiliste, julgeoleku-, kaitse- ja kaubanduslepingute võrgustikku ning korraldades korrapäraselt kõrgetasemelisi tippkohtumisi ning kohtumisi ministrite tasandil.

— EL jätkab oma strateegilise autonoomia ja heidutusvõime ülesehitamist, astudes konkreetseid samme, et muuta end võimekamaks ja vastupidavamaks, juhuks kui on vaja seista silmitsi oma territooriumi ja huve ähvardavate erinevate kriiside ja ohtudega.

— Venemaa põhjustatud pikaajaline strateegiline oht Euroopa julgeolekule avaldab domineerivat mõju ELi välispoliitika tegevuskavale ja välistegevusele.

— EL jätkab Ukraina toetamist, et tugevdada poliitiliste, finantsiliste, sõjaliste ja diplomaatiliste vahenditega tema positsiooni, pidades silmas võimalikku relvarahu või rahukõnelusi.

— Kuigi ülemaailmse julgeoleku nurgakiviks jääb endiselt koostöö Ameerika Ühendriikidega, on selles viimasel ajal kahjuks kohaldatud üha tehingupõhisemat lähenemisviisi. Tugeva tagasilöögi said koostöö alused pärast ähvardusi Taani territoriaalsele terviklikkusele ja suveräänsusele.

— Samuti on ELi eesmärk tagada rahvusvahelise õiguse järgimine, püüdes katkestada vägivallatsükleid ja leevendada humanitaarkriise Lähis-Idas, Aafrikas ja Aasias.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

A. Euroopa Parlamendi välispoliitilised volitused ja vahendid

ELi lepingu artikli 36 kohaselt peab liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Euroopa Parlamendiga regulaarselt konsulteerima ÜVJP põhiaspektide ja -valikute küsimustes ning teavitama parlamenti mis tahes arengutes selles poliitikavaldkonnas.

Sama artikli alusel korraldab parlament kaks korda aastas mõttevahetusi ÜVJP eduaruannete üle ja esitab nõukogule ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrgele esindajale küsimusi ning annab neile soovitusi.

Parlamendi õigust olla ÜVJP ning ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika (ÜJKP) küsimustes teavitatud ja konsulteeritud tugevdati veelgi kõrge esindaja 2010. aasta deklaratsiooniga poliitilise vastutuse kohta, mis oli lisatud parlamendi resolutsioonile Euroopa välisteenistuse loomise teemal.

Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Kaja Kallas, kelle ametiaeg kestab 2024.–2029. aastani, kinnitas, et 2010. aasta deklaratsioonis käsitletu jääb endiselt jõusse. 2024. aastal toimunud Euroopa Komisjoni volinikukandidaatide kuulamisel võttis kõrge esindaja Kallas veel mitu poliitilist kohustust.

Lisaks peab parlament kui üks ELi eelarvepädevatest institutsioonidest kiitma heaks ÜVJP aastaeelarve, välja arvatud eelarvevälise Euroopa rahutagamisrahastu alla kuuluvad sõjalised kulud. ÜVJP eelarve iga-aastase heakskiitmise raamistik ja põhistruktuur ning aruandlusmehhanismid on kehtestatud institutsioonidevahelises kokkuleppes eelarvedistsipliini kohta, mis vaadati viimati läbi 2020. aasta detsembris. Euroopa Komisjon tegi 2025. aasta juulis ettepaneku vaadata institutsioonidevaheline kokkulepe läbi osana mitmeaastasest finantsraamistikust aastateks 2028–2034, kooskõlastades 2020. aasta institutsioonidevahelist kokkulepet ELi finantsmäärusega.

Lisaks peab parlament regulaarset dialoogi kõrge esindajaga ning teatavatesse piirkondadesse või teatavates küsimustes määratud ELi eriesindajatega. Parlament kontrollib regulaarselt Euroopa välisteenistuse tegevust ning annab talle soovitusi struktuursetes küsimustes, alates teenistuse geograafilisest ja soolisest tasakaalustatusest kuni tema suheteni teiste ELi institutsioonide ja ELi liikmesriikide diplomaatiliste teenistustega.

Parlamendil on oma roll täita ka rahvusvaheliste lepingute üle peetavate läbirääkimiste ja lepingute täitmise järelevalves. Selliste lepingute sõlmimiseks vajab nõukogu Euroopa Parlamendi nõusolekut (lähemalt vt 5.2.1 ja 5.2.3).

Parlament teeb tihedat ja järjepidevat koostööd ka ELi liikmesriikide parlamentidega.

B. Euroopa Parlamendi osalemine ÜVJPs

Suur osa parlamendi sisulisest ÜVJP-alasest tööst tehakse valdkondlikes parlamendikomisjonides, eeskätt väliskomisjonis (AFET) ja selle inimõiguste

allkomisjonis (DROI) ning julgeoleku- ja kaitsekomisjonis (SEDE). Need komisjonid kujundavad ühist välis- ja julgeolekupoliitikat,

— avaldades aruandeid ja arvamusi,

— andes soovitusi,

— vahetades missioonide ajal arvamusi teiste ELi institutsioonide, nõukogu eesistujariikide, ELi liikmesriikide ja nende parlamentide, ülemaailmsete ja piirkondlike mitmepoolsete organisatsioonide (sealhulgas ÜRO) esindajate, ekspertide, sidusrühmade, valitsusväliste organisatsioonide ja eri kolleegidega.

Kooskõlas aluslepingutega on alates 2012. aastast tehtud ÜVJP-ÜJKP parlamentidevahelistel konverentsidel kaks korda aastas ka ÜVJPga seotud kontrolli koos ELi liikmesriikide parlamentidega. ÜVJPga seotud tööd on teinud ka parlamendi parlamentidevahelised delegatsioonid oma kohtumistel, sealhulgas kohtumistel kolmandatest riikidest pärit partneritega.

C. Euroopa Parlamendi mõju ÜVJP-le

Parlament osaleb korrapäraselt ühise välis- ja julgeolekupoliitika arendamisel. Kuigi parlamendi ametlik roll välispoliitiliste otsuste tegemisel on piiratud, konsulteeritakse parlamendiga ÜVJP küsimustes, parlament kontrollib ÜVJPd ja aitab kaasa selle strateegilise poliitika kujundamisele. Sel viisil aitab parlament suurendada demokraatlikku kontrolli selle poliitika üle ja poliitika legitiimsust.

Euroopa Parlament on algusest peale toetanud ÜVJP kontseptsiooni ja püüdnud selle kohaldamisala laiendada. Parlament on innukalt toetanud Lissaboni lepingu järgset institutsioonilist struktuuri ning kõrge esindaja, Euroopa välisteenistuse, ELi delegatsioonide ja ELi eriesindajate osatähtsuse suurendamist, samuti sidusamat ja tulemuslikumat ÜVJPd, mis hõlmab sanktsioonide kasutamist. Samuti on parlament toetanud ühehäälsuse nõude asemel kvalifitseeritud häälteenamuse laialdasemat kasutamist, kui see on võimalik ja vajalik. Dubleerimise ja ebaefektiivsuse vältimiseks on parlament nõudnud ELi välispoliitika poliitiliste ja finantsvahendite suuremat sidusust. Ühtlasi annab Euroopa Parlamendi eelarvepädevus õiguse mõjutada ÜVJP ulatust ja kohaldamisala.

D. Parlamendi hiljutised resolutsioonid

Oma 21. jaanuari 2026. aasta resolutsioonis ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendamise kohta rõhutas parlament, et rahvusvahelisel areenil oma mõju säilitamiseks üha ebastabiilsemas rahvusvahelises keskkonnas peab EL järgima sihikindlat, distsiplineeritud ja kindlat välispoliitikat, mis teenib tema enda strateegilisi eesmärke, ning jätkama oma huvide kaitsmist kogu maailmas. Samuti rõhutati, et ELi välistegevus peaks juhinduma liidu väärtustest ja põhimõtetest. Lisaks kutsus parlament selles resolutsioonis kõrget esindajat üles

— arendama edasi tulevikku suunatud ja sidusamat ÜVJPd, mis kaitseb reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda;

— edendama koostööd ühiste huvide valdkonnas;

— austama teatavate ELi riikide neutraalsust ja tagama diplomaatilise tegevuse kooskõla ÜRO põhikirjaga;

— kehtestama selged piirid ja mitteläbiräägitavad seisukohad; ning

— suurendama ELi välistegevuse mõju ja ulatust.

Euroopa Parlamendi kõige hiljutisemates resolutsioonides ÜJKP rakendamise kohta (lähemalt vt 5.1.2), inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas (lähemalt vt 5.4.1) ning soolise võrdõiguslikkuse kohta ELi välis- ja julgeolekupoliitikas on nendel teemadel esitatud veel olulisi seisukohti.

Oma 2023. aasta soovituses Euroopa välisteenistuse toimimise ja ELi positsiooni tugevdamise kohta maailmas palus parlament tugevdada ELi välispoliitika strateegilist koordineerimist ja ELi sisepoliitika välismõõdet, et tagada ELi välistegevuse sidusus, koostoime, läbipaistvus ja vastutus. Ühtlasi pooldas parlament nii Euroopa välisteenistuse loomist käsitleva nõukogu 2010. aasta otsuse kui ka komisjoni asepresidendi ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja 2010. aasta poliitilist vastutust käsitleva deklaratsiooni sisulist läbivaatamist. Parlament on korduvalt soovitanud kvalifitseeritud häälteenamust nõudvat hääletamist välispoliitika valdkondadega seotud otsuste üle, nagu kogu maailmas rakendatav inimõiguste rikkujate vastane ELi sanktsioonirežiim, välja arvatud täitevvolitustega sõjaliste missioonide või operatsioonide loomiseks. Samuti on parlament toetanud konstruktiivse hääletamisest hoidumise kasutamist kooskõlas ELi lepingu artikli 31 lõikega 1.

Oma 4. mai 2022. aasta resolutsioonis Euroopa tuleviku konverentsi tulemuste kohta väljendas parlament heameelt konverentsi tegevuse lõpparuande ja esitatud ettepanekute üle ning kiitis need heaks. Aruandes tehti ettepanek parandada ELi suutlikkust võtta vastu kiireid ja tõhusaid otsuseid, eelkõige ÜVJP valdkonnas, rääkides ühel häälel ja tegutsedes tõeliselt ülemaailmse osalejana.

Lisaks on parlament nõudnud välisabi tõhusat kohaletoimetamist Euroopa tiimi egiidi all, mis koosneb ELi institutsioonidest, Euroopa Investeerimispangast, Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupangast, ELi liikmesriikidest ja nende välispoliitikat rahastavatest asutustest.

Ühtlasi on parlament rõhutanud strateegia „Global Gateway" rolli strateegilise kontseptsioonina, mis hõlmab välis-, majandus- ja arengupoliitikat ning suurendab ELi kohalolekut ja nähtavust kogu maailmas. Oma 2026. aasta resolutsioonis strateegia „Global Gateway" varasema mõju ja tulevikusuundumuste kohta väljendas parlament taas oma toetust sellele strateegiale. Ta kordas siiski ka oma varasemat üleskutset jätkata selle strateegia kasutamist kestliku alternatiivina Hiina algatusele „Üks vöönd, üks tee".

Strateegia „Global Gateway" tugineb osaliselt ELi naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" rahalistele vahenditele, mille suurus ajavahemikul 2021–2027 on ligikaudu 80 miljardit eurot. Oma 2023. aasta resolutsioonis instrumendi „Globaalne Euroopa" rakendamise kohta väljendas parlament heameelt suurema osa ELi välistegevuse koondamise üle ühe instrumendi alla. Sellegipoolest oli parlament arvamusel, et kuigi selline lihtsustamine on muutnud välistegevuse paindlikumaks ja tõhusamaks, ei ole sellega kaasnenud piisavat aruandekohustust ega läbipaistvust (lähemalt vt 5.3.1).

Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu võtsid Euroopa Komisjoni ettepaneku alusel vastu õigusakti, millega kehtestatakse rahvusvahelise koostöö ja abi rahastamise raamistik ning toetatakse ELi välispoliitika prioriteete, mis täiendavad ÜVJPd ja on sellega kooskõlas. Järgmise mitmeaastase finantsraamistiku 2028–2034 raames osaleb parlament praegu koos nõukoguga kaasotsustamismenetluses komisjoni ettepaneku üle võtta vastu määrus, millega luuakse instrument „Globaalne Euroopa". Instrument „Globaalne Euroopa" oleks vahend, mis ühendaks erinevaid rahastamisvahendeid, nagu praegune naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa", ühinemiseelse abi rahastamisvahend ning rahastamisvahendid Ukrainale, Moldovale ja Lääne-Balkani riikidele.

Parlament võtab ELi välispoliitika jaoks esmatähtsatel geopoliitilistesse teemadel korrapäraselt sõna, eelkõige seoses ELi reageerimisega Venemaa Ukraina-vastasele agressioonile. Kuigi parlament toetab ELi praegust poliitikat, on ta tungivalt nõudnud, et EL reageeriks Venemaa sissetungile ja ELi vastu suunatud hübriidrünnakutele jõulisemalt, koordineeritumalt ja kiiremini. Parlament on nõudnud kehtivate sanktsioonide rangemat rakendamist ja täitmise tõhusamat tagamist, suuremat sõjalist ja muud toetust, sõjakuritegude eest vastutusele võtmist ning ümberasustatud Ukraina laste naasmist (lähemalt vt 5.5.6 ja5.6.3).

Muud olulised teemad kajastuvad teabelehtedes, milles käsitletakse Atlandi-üleseid suhteid (vt 5.6.1), kandidaatriikide poliitika vastavusse viimist ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga (vt 5.5.1) ning strateegilisi partnerlussuhteid kogu maailmas ja rahu Lähis-Idas (vt 5.5.8).

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage väliskomisjoni veebisaiti.

Michal Malovec
04/2026

5.1.2. ÜHINE JULGEOLEKU- JA KAITSEPOLIITIKA

Teabelehes selgitatakse, mis on ühine julgeoleku- ja kaitsepoliitika (ÜJKP) ja kuidas see toimib, ning kirjeldatakse, kuidas seda juhitakse. Selles antakse ülevaade ÜJKP peamistest poliitikavaldkondadest ja nende eesmärkidest ning sellest, kuidas need on viimastel aastatel arenenud, eelkõige reaktsioonina Venemaa sissetungile Ukrainasse. Samuti käsitletakse ÜJKP missioonide ja operatsioonide peamisi eesmärke ning Euroopa Parlamendi rolli ÜJKP kontrollimisel ja sellesse panustamisel.

ÕIGUSLIK ALUS

Ühine julgeoleku- ja kaitsepoliitika võeti kasutusele **Lissaboni lepinguga**, mis jõustus 2009. aastal ja millega muudeti Euroopa Liidu lepingut (ELi leping) ja Euroopa Liidu toimimise lepingut (ELi toimimise leping).

ÜJKP on ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) lahutamatu osa.

ELi lepingu artiklites 21–46 selgitatakse ÜVJP ja ÜJKP toimimist, sätestatakse ELi eri institutsioonide kohustused nende raames, sätestatakse nende rahastamise kord ning määratakse kindlaks tingimused, mille alusel ELi liikmesriigid teevad alalise struktureeritud koostöö raames kaitse- ja julgeolekualast koostööd.

ELi tegevuse ulatust ja piire ÜJKP valdkonnas kirjeldatakse lähemalt Lissaboni lepinguga lisatud aluslepingute protokollides ning lepingule lisatud poliitilistes deklaratsioonides. Need on järgmised:

— protokoll nr 1 riikide parlamentide rolli kohta Euroopa Liidus;

— protokoll nr 10 ELi lepingu artikliga 42 loodud alalise struktureeritud koostöö kohta;

— protokoll nr 11 ELi lepingu artikli 42 kohta;

— deklaratsioonid 13 ja 14 ühise välis- ja julgeolekupoliitika kohta.

MIS ON ÜJKP JA MIKS SEE ON OLULINE?

ÜJKP on peamine poliitikaraamistik, mille kaudu ELi liikmesriigid arendavad Euroopa strateegilist julgeoleku- ja kaitsekultuuri ning teevad konfliktide ja kriiside lahendamisel koostööd, kaitsevad ELi ja selle kodanikke ja tugevdavad rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

See on paindlik vahend, mis võimaldab ELil reageerida mitmesugustele probleemidele ja kriisidele, kasutades tsiviil- ja sõjalisi vahendeid. Viimastel aastatel on ÜJKP keskendunud sellele, et suurendada ELi valmisolekut tulla toime erinevate ohtudega, täita lünki oma sõjalistes võimetes ning koordineerida sõjalisi kulutusi ja otsuste tegemist, et saavutada paremaid tulemusi ja kulutõhusust.

ÜJKP on kiiresti arenev poliitika, milles toimuvad pidevad muutused, et reageerida muutuvale ülemaailmsele julgeolekuolukorrale.

ÜJKP JUHTIMINE JA OTSUSTE TEGEMINE

A. Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu

ÜJKP poliitilised suunised pannakse paika ELi riigipeade ja valitsusjuhtide poolt Euroopa Ülemkogu raamistikus. Liikmesriikide välisministrid kujundavad neist poliitilistest suunistest konkreetsed otsused välisasjade nõukogus, mis on üks osa Euroopa Liidu Nõukogust.

Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu langetavad enamiku ÜJKPga seotud otsuseid ühehäälselt. Olulise erandi sellest põhimõttest moodustavad otsused, mis on seotud Euroopa Kaitseagentuuri ja alalise struktureeritud koostööga (PESCO), mis tehakse kvalifitseeritud häälteenamusega. Koostööraamistikuga seotud küsimuste üle hääletavad ainult koostööraamistikus osalevad riigid. Otsused, mis põhinevad muudel õiguslikel alustel, näiteks tööstuspoliitikal, võetakse vastu kvalifitseeritud häälteenamusega ja selleks on vaja Euroopa Parlamendi nõusolekut.

B. Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja

Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja koordineerib ÜJKPd ja võtab ELi nimel sõna küsimustes, milles nõukogu on kokku leppinud. Ta juhatab eesistujana välisasjade nõukogu istungeid, kus ta esitab ettepanekuid ELi välisministritele.

Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja on ka Euroopa Kaitseagentuuri juht. See 2004. aastal loodud agentuur aitab liikmesriikide kaitsejõududel teha tihedamat koostööd, korraldab ühiseid koolitusprogramme ning koordineerib ühiseid sõjalisi prioriteete ja projekte.

ARENG AASTATEL 2009–2022

Alates Lissaboni lepingu jõustumisest 2009. aastal on ÜJKPd nii poliitiliselt kui ka institutsiooniliselt märkimisväärselt edasi arendatud.

A. Alaline struktureeritud koostöö (PESCO)

1. PESCO loomine

Võimalus osaleda julgeoleku- ja kaitsevaldkonna **alalises struktureeritud koostöös** anti ELi liikmesriikidele 2009. aastal Lissaboni lepinguga. Osalevad liikmesriigid kavandavad ja arendavad komisjoni asepresidendi ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ja Euroopa välisteenistuse vastutusel juhtivaid koostööprojekte ning investeerivad nendesse. Eesmärk on leppida kokku ühistes relvasüsteemides, hoogustada kaitsekulutusi ja parandada Euroopa relvajõudude koostegutsemisvõimet.

Alalises struktureeritud koostöös osalemine on vabatahtlik, võttes arvesse asjaolu, et mõnel liikmesriigil on põhiseaduslik kohustus säilitada neutraliteet. Peamine erinevus alalise struktureeritud koostöö ja muude koostöövormide vahel on see, et osalevate liikmesriikide võetud kohustused on õiguslikult siduvad.

2. PESCO käivitamine

Alaline struktureeritud koostöö käivitati 2017. aastal ja praegu osaleb selles 26 liikmesriiki 27st. Malta ei ole alalise struktureeritud koostööga ühinenud, sest see võib olla vastuolus tema range põhiseadusliku kohustusega säilitada neutraliteet. Malta ei ole siiski välistanud liitumist tulevikus.

PESCO liikmed saavad vastavalt oma võimetele anda oma panuse enda valitud projektidesse. Projekte koordineerib üks või mitu osalevat liikmesriiki. Alates 2020. aastast saavad ka ELi mittekuuluvad riigid liituda konkreetsete PESCO projektidega.

3. PESCO projektid

Praegu on käimas **74 PESCO projekti** seitsmes valdkonnas:

— väljaõpe, taristu;

— meresüsteemid;

— kübervaldkond, juhtimine ja kontroll, side, arvutisüsteemid, luure, seire ja reke;

— strateegilised võimaldid ja jõukordistid;

— maismaaüksused ja -süsteemid;

— õhusüsteemid;

— kosmos.

Ameerika Ühendriigid, Kanada ja Norra osalevad sõjaväelise liikuvuse projektis rubriigi „Strateegilised võimaldid ja jõukordistid“ all.

B. Euroopa kaitseturu reguleerimine

2009. aastal võttis EL vastu kaks direktiivi, et parandada Euroopa kaitseturgude toimimist. Direktiiviga 2009/43/EÜ lihtsustatakse, ühtlustatakse ja digitaliseeritakse kaitseotstarbeliste toodete litsentsimist ja vedu ELis. Direktiiviga 2009/81/EÜ koordineeritakse tundlike kaitse- ja julgeolekulepingute hankemenetlusi, et tagada läbipaistvus ja konkurents, käsitledes samal ajal ka varustuskindlust.

C. Üldine strateegia ning kaitseküsimuste iga-aastane kooskõlastatud läbivaatamine

1. ELi üldine strateegia

2016. aasta juunis tutvustas komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Federica Mogherini ELi **üldist välis- ja julgeolekupoliitika strateegiat**, milles esitati ELi välistegevuse viis prioriteeti, sealhulgas ELi julgeolek ja kaitse. Selles julgustati liikmesriike parandama oma operatiivset ja tööstuslikku kaitsekoostööd, et:

— suurendada strateegilist sõltumatust – ELi suutlikkust tegutseda iseseisvalt, et kaitsta oma huve ja väärtusi;

— parandada koostalitusvõimet – liikmesriikide relvajõudude võimet tegutseda taktikaliste, operatiivsete ja strateegiliste eesmärkide saavutamiseks üheskoos sidusalt, tulemuslikult ja tõhusalt;

— parandada kaitsekulutuste kulutõhusust.

2. Kaitseküsimuste iga-aastane kooskõlastatud läbivaatamine

Kaitseküsimuste iga-aastane kooskõlastatud läbivaatamine käivitati 2017. aastal osana üldise välis- ja julgeolekupoliitika strateegia rakendamisest. Seda koordineerib Euroopa Kaitseagentuur, see toimib kaheaastaste tsüklitena ning selle eesmärk on teha kindlaks koostöövõimalused kaitseplaneerimisel ja -hangetes.

D. Euroopa Kaitsefond

Euroopa Kaitsefond (EDF) toetab kaitsealaste teadusuuringute ja kaitsevõime arendamise koostööprojekte. See käivitati 2021. aastal ja selle eelarve aastateks 2021–2027 on 8 miljardit eurot. Euroopa Kaitsefondi haldab Euroopa Komisjon, kes avaldab iga-aastase tööprogrammi, mis sisaldab teemasid, mille alusel saab projekte esitada, ja aasta kogueelarve. 2026. aasta tööprogrammis käsitletakse 31 teemat ja selle eelarve on 1 miljard eurot.

E. Euroopa rahutagamisrahastu

Euroopa rahutagamisrahastu loodi 2021. aastal, et katta jagatud kulusid, mis tekivad väljaspool ELi tehtavate ÜJKP sõjaliste missioonide ja operatsioonide käigus, eesmärgiga tagada rahu, ennetada konflikte ja tugevdada rahvusvahelist julgeolekut. Aastatel 2021–2027 rahastatakse Euroopa rahutagamisrahastut kokku 17 miljardi euroga väljaspool ELi eelarvet. See tähendab, et liikmesriigid maksavad oma osamaksud igal aastal otse, tuginedes rahastu asjaomase aasta hinnangulisele eelarvele.

Euroopa rahutagamisrahastut saab kasutada ka selleks, et rahastada sõjalist väljaõpet ja kaitseotstarbelise varustuse (sealhulgas surmava varustuse) tarneid ELi mittekuuluvatesse riikidesse. Loogika seisneb selles, et iga investeering partnerite kaitsevõime parandamisse aitab samas muuta ELi välistegevust tõhusamaks.

Aastatel 2022–2024 eraldas EL Euroopa rahutagamisrahastust 11,1 miljardit eurot Ukraina relvajõudude toetamiseks.

F. Strateegiline kompass

Strateegiline kompass on tegevuskava, mille eesmärk on 2030. aastaks tugevdada ELi julgeoleku- ja kaitsepoliitikat, nii et EL muutuks jõulisemaks ja otsustavamaks julgeoleku tagajaks, kellel on ühtne strateegiline kultuur, ning vähendada soovimatut strateegilist sõltuvust.

2022. aastal vastu võetud strateegilise kompassi eesmärk on kõrvaldada lüngad üldises välis- ja julgeolekupoliitika strateegias, suurendades julgeoleku- ja kaitsevaldkonna meetmete sidusust, kehtestades uued viisid ja vahendid kollektiivse julgeoleku parandamiseks ning määrates kindlaks selged sihid ja vahe-eesmärgid. Selles sätestatud meetmed põhinevad ELi esimesel ühisel ohuanalüüsil. Seda analüüsi on kavas ajakohastada 2026. aasta esimesel poolel.

Strateegilise kompassi eesmärk on luua 5000 sõjaväelasest koosnev ELi kiirsiirmisvõimekus, mida saaks kasutada eri kriisiolukordades, ning võtta kasutusele korrapärased lahinguõppused liikmesriikide relvajõududele. Samuti on selle raames loodud ELi hübriidmeetmete kogum, et aidata avastada hübriidohte, nagu välisriigist lähtuv infoga manipuleerimine ja sekkumine, ning neile reageerida.

ARENG ALATES VENEMAA UKRAINA-VASTASE AGRESSIOONISÕJA ALGUSEST

Strateegilise kompassi ettevalmistamine oli juba lõppjärgus, kui Venemaa alustas 24. veebruaril 2022 agressioonisõda Ukraina vastu. Strateegilist kompassi tuli märkimisväärselt muuta, et võtta arvesse Euroopa julgeolekukorra destabiliseerumist ning sellest johtuvaid muutusi ELi kaitsevaldkonna hoiakutes, eesmärkides ja vahendites.

Hiljem on käivitatud ka muid algatusi, mille eesmärk on tugevdada ELi kaitsetööstust, suurendada kaitsekulutusi, kõrvaldada võimelüngad ning suurendada valmisolekut ja vastupanuvõimet.

A. ELi kaitsetööstuse tugevdamine

ELi juhid avaldasid **Versailles' deklaratsiooni** 11. märtsil 2022, kaks nädalat pärast seda, kui Venemaa alustas sissetungi Ukrainasse. Selles kirjeldati meetmeid kaitsevalmiduse tagamiseks ning Euroopa kaitsesektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi tugevdamiseks ning võeti kohustus suurendada ühiseid kaitsekulutusi ja -investeeringuid.

EL algatas viivitamata kaks Euroopa kaitsetööstuse lühiajalist rahastamisprogrammi – laskemoona tootmist toetava määruse (ASAP) ja instrumendi Euroopa kaitsetööstuse tugevdamiseks ühishangete kaudu (EDIRPA).

Samuti 2022. aasta märtsis välja kuulutatud Euroopa kaitsetööstuse strateegia eesmärk on suurendada ELi kaitsetööstuse suutlikkust. Üldine eesmärk on, et ELi liikmesriigid suurendaksid pikas perspektiivis oma ühisinvesteeringuid kaitsesse ja eelkõige Euroopa kaitsesektorisse ning muudaksid need investeeringud tõhusamaks.

Strateegia esimese tegevusmeetmega, Euroopa kaitsetööstuse programmi määrusega rahastatakse ühishankeprojekte ja ELi toetusi, et vähendada Euroopa kaitsetööstusesse tehtavate investeeringutega seotud riske. Samuti luuakse selle raames:

— tarnekindluse kord kriisidele reageerimiseks ja tarnete kitsaskohtade kõrvaldamiseks;

— Euroopa relvastusprogrammi koostööstruktuur, et koondada kaitseotstarbeliste toodete ja kaitsetehnoloogia nõudlus ja tarnimine ning stimuleerida nende ühist arendamist, ning

— kaitsevaldkonna tarnekindluse nõukogu, kes abistab Euroopa Komisjoni ja annab talle soovitusi.

B. Kaitsekulutuste suurendamine ja kaitsevõime puudujääkide kõrvaldamine

2025. aasta märtsis avaldas Euroopa Komisjon kava **„ReArm Europe" / „Kaitsevalmidus 2030"**, et hõlbustada riikide sõjaliste kulutuste suurendamist. Kasutades stabiilsuse ja kasvu paktis ette nähtud paindlikkuse klauslit, millega kehtestatakse ELi liikmesriikidele riigivõla ja eelarvepuudujäägi maksimumtasemed, võimaldab see kava riikidel suurendada oma kaitsekulutusi kuni 1,5 % sisemajanduse koguproduktist.

Kava „ReArm Europe“ toetamiseks loodi uus finantsmehhanism – **Euroopa julgeolekumeetmete rahastamisvahend (SAFE)**, et anda liikmesriikidele pikaajalisi laene. Suuremate riiklike kulutuste ja SAFE-rahastamisvahendi kaudu saab ajavahemikul 2026–2030 ELi kaitsele kulutada kuni 800 miljardit eurot.

Seejärel lisati kava „ReArm Europe“/„Kaitsevalmidus 2030“ poliitilised suunised konkreetsete meetmetena Euroopa Komisjoni ja komisjoni asepresidendi ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ühisesse **valgesse raamatusse „Euroopa kaitsevalmidus 2030“**. Valges raamatus toonitatakse, et liikmesriigid peavad tegema koostööd, et kõrvaldada kaitsevõime puudujäägid järgmistes prioriteetsetes valdkondades:

— õhu- ja raketitõrje;

— suurtükisüsteemid;

— laskemoon ja raketid;

— droonid ja droonitõrjesüsteemid;

— sõjaväeline liikuvus;

— küber- ja elektrooniline sõda;

— strateegilised võimaldid (muu hulgas strateegiline õhuveovõime, õhus tankimine, luure ja seire) ning

— elutähtsa taristu kaitse.

C. Kaitsevalmiduse ja vastupanuvõime tõhustamine

2025. aasta aprillis võttis Euroopa Komisjon vastu kaitsevaldkonna väikese koondõigusakti, mis kujutab endast õiguslike muudatuste paketti, et lihtsustada olemasolevate ELi programmide jaoks kahesuguse kasutusega või kaitseotstarbeliste rakendustega projektide toetamist. 2025. aasta juunis võttis Euroopa Komisjon vastu **kaitsevalmiduse koondpaketi**, mis kujutab endast õigusaktide paketti ühisesse kaitsevõimesse tehtavate investeeringute hõlbustamiseks. Paketi eesmärk on tagada kaitsetööstusele parem prognoositavus ja lihtsustada juurdepääsu ELi rahastamismehhanismidele. Komisjoni 2025. aasta tööprogrammis olid kaitse- ja julgeolekuküsimused sõnaselgelt tõstatatud ELi strateegilise autonoomia tegevuskava lahutamatu osana. Kaitsepoliitika on nüüd tihedalt seotud tööstuslike, tehnoloogiliste ja konkurentsivõime alaste eesmärkidega ning selliste algatustega nagu puhta tööstuse kokkulepe ning õigusakt tööstuse süsinikuheite kiiremaks vähendamiseks.

2025. aasta oktoobris avaldasid Euroopa Komisjon ja komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja 2030. aasta kaitsevalmiduse tegevuskava. Tegevuskavas esitatakse eesmärgid ja vahe-eesmärgid, mis võimaldaksid ELil kõrvaldada 2030. aastaks oma võimelüngad. Selles kutsutakse liikmesriike üles tegema koostööd, et puudused kiiresti kõrvaldada, ning seatakse eesmärk korraldada 2027. aastaks vähemalt 40 % kaitsealastest hangetest ühishangetena. Tegevuskavas määratakse kindlaks ka neli kaitsevalmiduse juhtprojekti, mis saavad Euroopa Komisjonilt erilist toetust: Euroopa droonikaitse algatus, idatiiva seire, Euroopa kosmosekilp ja Euroopa õhukilp.

Vastupanuvõimet hübriidohtude suhtes käsitletakse ELi 2025. aasta kriisivalmiduse strateegias, mille eesmärk on luua toimimisviis koordineeritud reageerimiseks sellistele riskidele, nagu küberründed, desinformatsioon, kliimaohud ja toiduga kindlustamatus.

2025. aasta novembris võttis Euroopa Komisjon vastu ka 2025. aasta sõjaväelise liikuvuse paketi, mis sisaldab meetmeid sõjaväelaste ja varustuse kiire, koordineeritud ja turvalise liikumise tagamiseks kogu ELi piires. Meetmete eesmärk on kõrvaldada regulatiivsed tõkked, kehtestades ühtse loamenetluse sõjalise varustuse liikumiseks kõigis 27 ELi liikmesriigis, luua hädaolukorra raamistik kiirmenetlusteks ja prioriteetseks juurdepääsuks taristule, parandada transporditaristu valmisolekut, ajakohastades ELi peamised sõjaväelise liikuvuse koridorid vastavaks kahesuguse tsiviil- ja sõjalise eesmärgiga standarditele, ning ühendada ja jagada transpordi- ja logistikavõimekusi. See on viimane samm pikaajalises töösuunas, mis lähtub 2018. ja 2022. aasta sõjaväelise liikuvuse tegevuskavadest, PESCO sõjaväelise liikuvuse projektist ja jätkuvast tööst Euroopa ühendamise rahastuga, millest finantseeritakse Euroopa transpordivõrke. Samal ajal võttis komisjon vastu ka ELi kaitsetööstuse ümberkujundamise tegevuskava, mille eesmärk on muuta Euroopa kaitseökosüsteem kiiremaks, paindlikumaks ja uuenduslikumaks, et saavutada 2030. aastaks täielik kaitsevalmidus.

ÜJKP MISSIOONID JA OPERATSIOONID

ÜJKP raames viib EL läbi sõjalisi ja tsiviilmissioone ja -operatsioone, mille eesmärk on stabiliseerida ELi naabruspiirkondi, parandada partnerriikide vastupanuvõimet mitmesugustele ohtudele ning hoida ära rahvusvahelisi kriise.

Nende meetmete **peamised eesmärgid** on julgeolekusektori reform, piirihaldus, riiklike relvajõudude väljaõpe ja meresõiduvabadus.

ELi liikmesriikide välisministrid peavad ÜJKP missioonid ja operatsioonid heaks kiitma. Seejärel teostab nende üle poliitilist ja strateegilist järelevalvet poliitika- ja julgeolekukomitee, mis koosneb liikmesriikide suursaadikutest.

Praeguse seisuga on käimas 21 aktiivset ÜJKP missiooni ja operatsiooni, milles osaleb ligikaudu 4 000 sõjaväelast ja tsiviiltöötajat.

Üks peamisi ÜJKP missioone on Euroopa Liidu sõjalise abi missioon Ukraina toetuseks (EUMAM Ukraine). See käivitati 2022. aasta novembris ja 2025. aasta septembriks oli selle raames väljaõppe saanud 87 500 Ukraina sõdurit.

ÜJKP missioonide ja operatsioonide täielik loetelu ja kaart on esitatud Euroopa Liidu Nõukogu veebisaidil.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament toetab ELi kaitsevaldkonna integratsiooni ja koostööd. Parlament korraldab kaks korda aastas arutelu ÜVJP, sealhulgas ÜJKP rakendamisel tehtud edusammude teemal ning võib omal algatusel esitada komisjoni asepresidendile ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrgele esindajale ja ELi nõukogule küsimusi või

soovitusi. Samuti teostab ta koos nõukoguga kontrolli ÜJKP eelarve üle, täites nii oma rolli ELi eelarvepädeva institutsioonina.

Parlament võtab vastu kaks ÜJKPga seotud aastaaruannet: ühe ÜVJP rakendamise kohta, mille koostab väliskomisjon, ning ühe ÜKJP rakendamise kohta, mille koostab julgeoleku- ja kaitsekomisjon.

Raport ÜJKP rakendamist käsitleva 2025. aasta aruande kohta võeti vastu parlamendi täiskogu 21. jaanuari 2023. aasta istungil. Selles käsitletakse Venemaad peamise ohuna ELile ja selle liikmesriikidele ning rõhutatakse vajadust tugevdada ELi heidutust, kõrvaldades võimelüngad, suurendades strateegilist autonoomiat, ühendades otsuste tegemise ning tugevdades kaitsesektori tehnoloogilist ja tööstuslikku baasi. Samuti kutsutakse selles üles võtma meetmeid ÜJKP missioonide ja operatsioonide tugevdamiseks, ajakohastades nende volitusi ja suurendades personali. Ühtlasi toonitatakse, kui oluline on partnerlus NATO ja sarnaselt meelestatud riikidega, et tulemuslikult lahendada ühiseid julgeolekuprobleeme.

Euroopa Parlament ja ELi liikmesriikide parlamendid korraldavad igal aastal kaks parlamentidevahelist konverentsi ÜVJP/ÜJKP teemal. Viimane neist toimus 2025. aasta augustis Taanis, kus keskenduti Euroopa välis- ja julgeolekupoliitika tulevikule, strateegilise koostöö suurendamisele ELi ja NATO vahel ning Ukraina vabaduse ja suveräänsuse kaitsmisele.

12. märtsil 2025 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, mis käsitleb valget raamatut Euroopa kaitse tuleviku kohta ja milles taotletakse konkreetseid meetmeid kaitsevõime küsimuste, kaitsetööstuse konkurentsivõime ja investeerimisvajaduste jaoks, visandades ühtlasi ELi lähenemisviisi kaitsealasele integratsioonile. Resolutsioonis rõhutatakse ka vajadust, et EL töötaks välja erandolukorra kavad vastastikuseks toetamiseks suurte julgeolekukriiside korral, et aidata Euroopal heidutada võimalikke agressoreid ja tugevdada oma rolli usaldusväärse jõuna NATOs.

9. oktoobril 2025 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni ühise reageerimise kohta Venemaa poolsele ELi õhuruumi rikkumisele ja elutähtsa taristu ohustamisele. Selles resolutsioonis kutsus parlament üles Venemaa ja tema liitlaste vastu suunatud sanktsioonide märkimisväärsele tõhustamisele ning nõudis tungivalt ELi kaitsevõime kiiret edendamist, eelkõige seoses droonide ja droonitõrjetehnoloogiaga ELi idatiival. Parlament rõhutas ka vajadust tugevama Euroopa kaitsetööstuse baasi järele ning kutsus üles tegema tõhustatud koostööd, sealhulgas võttes õppust Ukraina eksperditeadmistest ja luues sõjalise Schengeni ala, et võimaldada relvajõudude kiiret siirmist.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage julgeoleku- ja kaitsekomisjoni veebisaiti.

Oliver Krentz
03/2026

5.2. VÄLISKAUBANDUSSUHTED

5.2.1. EUROOPA LIIT JA TEMA KAUBANDUSPARTNERID

Käesolevas teabelehes selgitatakse, kuidas EL edendab avatud majandust ja toetab mitmepoolset reeglitel põhinevat korda, kuna kaubandus on ELi jõukuse nurgakivi. EL on Maailma Kaubandussorganisatsiooni (WTO) asutajaliige ja tal on seal tähtis osa. Lisaks on EL kaubandustõkete ületamiseks, oma ettevõtjatele võrdsete võimaluste loomiseks ning kaubanduse ja kestliku arengu valdkonnas rahvusvaheliste kohustuste edendamiseks sõlminud üle 40 vabakaubanduslepingu. Läbirääkimisi peetakse veel uutegi lepingute üle.

ÕIGUSLIK ALUS

Euroopa Liidu toimimise leping:

- artikli 3 kohaselt kuulub ühine kaubanduspoliitika ELi ainupädevusse;
- artiklis 207 on sätestatud, et ühise kaubanduspoliitika rakendamisel kohaldatakse seadusandlikku tavamenetlust, mille puhul Euroopa Parlament on kaasseadusandja;
- artikli 218 kohaselt on rahvusvaheliste kaubanduslepingute sõlmimiseks nõutav Euroopa Parlamendi nõusolek, ning selles on sätestatud Euroopa Parlamendi õigus viivitamatule ja täielikule teavitamisele kõigil menetluse etappidel.

ELI KESKNE POSITSIOON

EL, Hiina ja Ameerika Ühendriigid (USA) on maailma suurimad majandusjõud. Tänu oma SKP-le (mille suurus on umbes 18 triljonit eurot) ning turu avatusele on ELil olnud ülemaailmse kaubandussüsteemi kujundamisel keskne koht, toetades muu hulgas WTOd. EL on saanud majanduse avatusest märkimisväärset kasu, kuna ELis sõltub väliskaubandusest rohkem kui 30 miljonit töökohta (ehk üks seitsmest

töökohast) ja eelduste kohaselt tekib suurem osa üleilmsest majanduskasvust väljaspool Euroopat. Uued majanduses osalejad ja uuenduslik tehnoloogia, eelkõige digitaliseerimine, on rahvusvahelise kaubanduse struktuuri ja mudeleid muutnud. Tänapäeva maailmamajandus on väga integreerunud ning tavapärase valmistoodetega kauplemise asemele on enamasti tulnud ülemaailmsed tarneahelad.

Rahvusvaheline kaubandus oli üks esimesi valdkondi, kus liikmesriigid nõustusid delegeerima oma otsustusõiguse ühistele institutsioonidele. Seega peab EL oma ainupädevuse raames liikmesriikide nimel läbirääkimisi nii kahe- kui ka mitmepoolsete kaubanduslepingute üle. Mõned kaubanduspoliitika aspektid kuuluvad jätkuvalt ELi jagatud pädevuse alla. 16. mail 2017. aastal avaldas Euroopa Liidu Kohus arvamuse, mis aitas selgitada liikmesriikide ja ELi vahelist pädevuse jaotumist. Nagu nähtub WTO vaidluste lahendamise mehhanismiga seotud dokumentidest, on EL suutnud kaitsta oma huve rahvusvahelistes kaubandusvaidlustes. EL kasutab rahvusvahelise kaubanduse vahendeid, et edendada oma väärtusi ja poliitikat, ning püüab levitada oma reguleerimistavasid ka mujal maailmas, pooldades avatud ja õiglast rahvusvahelist kaubandussüsteemi.

VABAKAUBANDUSLEPINGUD

Kui 21. sajandi esimesel kümnendil Doha arengukava üle peetud mitmepoolsed läbirääkimised WTOs seiskusid, pidi EL leidma ELi mittekuuluvate riikide turgudele parema juurdepääsu tagamiseks alternatiivseid mooduseid. Selleks võeti kasutusele uue põlvkonna laiaulatuslikud vabakaubanduslepingud, mis hõlmavad enamat kui tariifide vähendamine ja kaubavahetus. Sellest ajast alates on sõlmitud palju lepinguid.

— ELi ja Lõuna-Korea vabakaubandusleping jõustus 2015. aasta detsembris.

— ELi ning Colombia ja Peruu vaheline mitmepoolne kaubandusleping on kehtinud alates 2013. aastast ja 2017. aastal laiendati seda Ecuadorile.

— Alates 2013. aastast on ajutiselt kohaldatud Kesk-Ameerika riikidega (Hondurase, Nicaragua, Panama, Costa Rica, El Salvadori ja Guatemalaga) sõlmitud assotsieerimislepingu kaubandussammast.

— Alates 2017. aasta septembrist on ajutiselt kohaldatud ELi ja Kanada laiaulatuslikku majandus- ja kaubanduslepingut.

— ELi ja Jaapani majanduspartnerlusleping jõustus 1. veebruaril 2019.

— ELi ja Singapuri vabakaubandusleping jõustus 21. novembril 2019.

— ELi ja Vietnami vabakaubandusleping jõustus 1. augustil 2020.

— ELi ja Ühendkuningriigi kaubandus- ja koostööleping jõustus 1. mail 2021. Kaubandus- ja koostöölepinguga nähakse ette kaubavahetuse nulltariifid ja nullkvoodid ning see hõlmab ka investeeringuid ja paljusid muid poliitikavaldkondi.

— 22. novembril 2023 kiitis Euroopa Parlament heaks ELi ja Uus-Meremaa vabakaubanduslepingu ning see jõustus 1. mail 2024.

— Euroopa Parlament kiitis 29. veebruaril 2024 heaks ELi ja Tšiili ajakohastatud täiustatud raamlepingu, mille peavad veel ratifitseerima ELi liikmesriigid. ELi

ja Tšiili kaubanduse vaheleping on kehtinud alates 1. veebruarist 2025 ja see tunnistatakse kehtetuks, kui täiustatud raamleping jõustub.

— 3. septembril 2025 tegi komisjon ettepaneku allkirjastada ja sõlmida ajakohastatud üldleping Mehhikoga.

— Läbirääkimised Mercosuri asutajaliikmetega viidi algselt lõpule 2019. aastal ja sellest tulenevat lepingut ajakohastati 2024. aasta lõpus, eelkõige seoses kestliku arenguga. EL ja Mercosur allkirjastasid partnerluslepingu ja kaubanduse vahelepingu 17. jaanuaril 2026. 21. jaanuaril 2026 küsis parlament Euroopa Liidu Kohtu arvamust selle kohta, kas lepingud on kooskõlas ELi aluslepingutega.

— 2. märtsil 2026 allkirjastati ELi ja Šveitsi lepingute pakett. Lepingutega süvendatakse kahepoolseid suhteid muu hulgas transpordi, isikute vaba liikumise, vastavushindamise vastastikuse tunnustamise, põllumajandustoodetega kauplemise, toiduohutuse ja elektrienergia valdkonnas. Kiiresti areneval digiajastul toetab EL uusi ja tänapäevaseid lepinguid, näiteks vabakaubanduslepinguid täiendavaid digikaubanduse lepinguid. 1. veebruaril 2026 jõustus ELi ja Singapuri digikaubanduse leping ning läbirääkimised ELi ja Lõuna-Korea digikaubanduse lepingu üle viidi lõpule 2025. aasta märtsis.

EL jätkab oma vabakaubanduslepingute võrgustiku aktiivset laiendamist. Käimas on läbirääkimised Malaisia, Filipiinide ja Taiga. Hiljuti viidi lõpule mitmed läbirääkimised, sealhulgas:

— 23. septembril 2025 Indoneesiaga laiaulatusliku majanduspartnerluslepingu üle;

— 27. jaanuaril 2026 ELi ja India vabakaubanduslepingu üle lisaks 2023. aastal loodud ELi ja India kaubandus- ja tehnoloogianõukogule;

— 24. märtsil 2026 ELi ja Austraalia vabakaubanduslepingu üle.

21. augustil 2025 tegid EL ja USA ühisavalduse Ameerika Ühendriikide ja Euroopa Liidu raamistiku kohta, milles käsitletakse vastastikuse, õiglase ja tasakaalustatud kaubanduse lepingut. Ühisavalduses esitatu rakendamiseks töötab Euroopa Parlament välja kahte seadusandlikku ettepanekut tollimaksude kohandamise kohta. Ühisavaldus on esimene samm tugevamate kaubandus- ja investeerimissuhete poole.

KAUBANDUSPOLIITIKA

2021. aastal avaldati ELi kaubanduspoliitika läbivaatamist käsitlev teatis „Kaubanduspoliitika läbivaatamine – avatud, kestlik ja jõuline kaubanduspoliitika". Selle eesmärk on määrata kindlaks kaubanduspoliitika suund 2030. aastani. Kaubanduspoliitika läbivaatamist käsitlevas teatises kajastatakse geopoliitilisi muutusi, võttes lisaks vägagi tuttavatele õigluse ja kestlikkuse kontseptsioonidele kasutusele ka sellised mõisted nagu enesekehtestamine ja vastupanuvõime. Selle eesmärk on muuta kaubanduspoliitika praegustele proovikividele vastavaks ning hõlbustada avatud strateegilise autonoomia kaudu rohe- ja digipööret. Euroopa majandusjulgeoleku strateegia võeti esmalt vastu 2023. aastal ja seda ajakohastati 2025. aasta detsembris. Strateegia eesmärk on maksimeerida ELi majanduslikust avatusest saadavat kasu ning suurendada samal ajal kaitset tarneahelate vastupanuvõime või majandusliku survestamisega seotud riskide eest.

Strateegia üks elemente on ELi välismaiste otseinvesteeringute taustauuringu tõhustamine. Selleteemaline seadusandlik ettepanek on praegu Euroopa Parlamendis koostamisel. Selleks et vältida ELi või selle liikmesriikide vastu suunatud majandusliku survestamise katseid, võttis EL 2023. aastal vastu survestamisvastase õigusakti. Sellega nähakse ette reageerimismeetmete kogum alates kaubanduspiirangutest ja ekspordikontrollist kuni riigihangete ja intellektuaalomandi õigustega seotud meetmeteni.

ELI PEAMISED KAUBANDUSPARTNERID

EL on maailma suurim kaubandusjõud, kelle osakaal kaupade ja teenustega kauplemise kogumahus on 15,8%. Ta on 80 riigi üleilmne suurim kaubanduspartner.

Lisaks on EL maailma suurim tööstuskaupade eksportija ja on eksporditavate kaupade kogumahu poolest maailmas teisel kohal. 2024. aastal oli ELi kaupade peamine sihtkoht USA, mille osakaal ELi kogueksportidis oli 20,6%. USA-le järgnesid Ühendkuningriik (13,2%), Hiina (8,3%), Šveits (7,5%) ja Türgi (4,3%). 2024. aastal imporditi ELi kaupu peamiselt Hiinast (21,3%), USAst (13,7%), Ühendkuningriigist (6,7%), Šveitsist (5,5%) ja Türgist (4,0%).

EL on maailma suurim teenuste osutaja, kelle arvele langeb kogu maailmas pakutavatest teenustest 22,8%. 2023. aastal oli teenuste valdkonnas ELi peamine kaubanduspartner USA, kellele järgnesid Ühendkuningriik ja Šveits.

INVESTEERINGUD

EL on maailma suurim investor ja põhiline teiste riikide välismaiste otseinvesteeringute saaja (2023. aastal oli ELi osakaal maailma otseinvesteeringute mahust välismaal 32,67% ja välismaiste otseinvesteeringute mahust 25,3%). 2009. aastal jõustunud Lissaboni lepinguga laiendati veelgi ELi ainupädevust rahvusvahelise kaubanduse küsimustes, et hõlmata ka välismaised otseinvesteeringud. Et saada selgust oma pädevuse täpse ulatuse kohta investeerimise valdkonnas, palus Euroopa Komisjon esitada Euroopa Liidu Kohtul arvamuse ELi ja Singapuri vabakaubanduslepingu kohta. Euroopa Liidu Kohtu 16. mai 2017. aasta arvamuses 2/15 Euroopa Liidu ja Singapuri Vabariigi vabakaubanduslepingu kohta kinnitati, et enamik välismaiste otseinvesteeringute aspekte kuulub ELi ainupädevusse, välja arvatud teatavad erandid, eelkõige vaidluste lahendamine.

EL on pidanud läbirääkimisi mitme investeeringute kaitse või hõlbustamise lepingu üle.

— EL viis 2020. aasta detsembris põhimõtteliselt lõpule läbirääkimised ELi-Hiina laiaulatusliku investeerimislepingu üle. Ratifitseerimisprotsess peatati 2021. aastal.

— Vastavalt 2019. ja 2020. aastal andis parlament nõusoleku investeeringute kaitse lepingute sõlmimiseks Singapuri ja Vietnamiga. Lepingud sõlmitakse lõplikult siis, kui kõik ELi liikmesriigid on need ratifitseerinud.

— 1. septembril 2024 jõustus ELi ja Angola vaheline kestlike investeeringute leping. See on esimene ELi leping, mis puudutab investeeringute hõlbustamist. Välisinvesteeringute stimuleerimiseks keskendutakse lepingus peamiselt kestliku arengu eesmärkide saavutamisele.

— 23. septembril 2025 viidi lõpule ELi ja Indoneesia vahelise investeeringute kaitse lepingu üle peetud läbirääkimised.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

2009. aastal jõustunud Lissaboni lepinguga sai Euroopa Parlamendist kaubandus- ja investeerimisküsimustes nõukoguga võrdsetel alustel kaasseadusandja. Rahvusvaheliste kaubanduslepingute sõlmimiseks on nõutav parlamendi nõusolek. ELi toimimise lepingu artikli 218 kohaselt teavitatakse parlamenti rahvusvaheliste lepingute, sealhulgas vabakaubanduslepingute üle peetavate läbirääkimiste ning nende sõlmimise ja rakendamise kõigil etappidel „viivitamata ja täielikult".

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage rahvusvahelise kaubanduse komisjoni veebisaiti.

Rasma Kaskina
04/2026

5.2.2. EUROOPA LIIT JA MAAILMA KAUBANDUSORGANISATSIOON

Käesolevas teabelehes selgitatakse Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) rolli, selle põhifunktsioone ja käimasolevaid reformipüüdlusi ning Euroopa Liidu osalemist selles organisatsioonis. Selles kirjeldatakse WTO rolli kaubandusläbirääkimistel ja vaidluste lahendamisel, hiljutisi arengusuundi mitme- ja mõnepoolsetel läbirääkimistel, sealhulgas hiljutistel WTO ministrite konverentsidel, ning ELi seisukohta WTO reformi suhtes. Teabelehes antakse ülevaade ka sellest, milline on Euroopa Parlamendi roll ELi kaubanduspoliitika ja WTOga seotud küsimuste kujundamisel ja kontrollimisel Lissaboni lepingu alusel.

WTO SAAMISLUGU JA ROLL

20. sajandi esimestel kümnenditel sundisid kaubandusküsimused riike sõlmima järjest keerulisemaid sidemeid, millest tekkis vajadus luua kaubandussuhete lihtsustamiseks ja reguleerimiseks eraldi platvorm. Selle tulemusena sõlmiti 1947. aastal üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe (GATT), millega loodi ümarlaua vormis arutelufoorum ja mitmepoolne lähenemisviis kaubandusele ning kehtestati rahvusvaheliselt tunnustatud kaubandusreeglid. Eesmärk oli luua kõikidele lepinguosalistele võrdsed võimalused, vähendades oluliselt tollimakse ja muid kaubandustõkkeid ning kõrvaldades diskrimineeriva kohtlemise rahvusvahelises kaubanduses[1].

1995. aastal, kaubandusläbirääkimiste Uruguay vooru ajal kujundati GATT ümber ja selle tulemusel loodi Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO). WTOga koondati varasemad kaubanduslepingud, nagu GATT, põllumajandusleping ning tekstiil- ja rõivatoodete leping. Kõige olulisemad uued lepingud olid teenuskaubanduse üldleping (GATS) ja intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (TRIPS). WTO-l on kolm peamist tegevusvaldkonda:

— kaubandusläbirääkimised;

— liikmete kaubanduspoliitika rakendamine ja järelevalve, sealhulgas kaubanduspoliitika läbivaatamise mehhanismi kaudu;

— kaubandusvaidluste lahendamine.

2024. aastal Abu Dhabis (Araabia Ühendemiraadid) toimunud WTO 13. ministrite konverentsil võtsid ministrid kohustuse reformida WTOd, et parandada kõiki selle funktsioone. Yaoundés (Kamerun) 26.–29. märtsil 2026 toimunud 14. ministrite konverentsil ei võetud WTO reformi töökava kohta vastu ministrite otsuseid ning töö peaks jätkuma WTO peanõukogu tasandil.

WTO LÄBIRÄÄKIMISED JA REFORM

WTO liikmed on alates 2001. aastast osalenud ulatuslikes mitmepoolsetes kaubandusläbirääkimistes, mida nimetatakse Doha vooruks või Doha arengukavaks.

[1]GATTi lepingu (1947) sissejuhatav lõik.

Läbirääkimiste põhieesmärk on suurendada arengumaade rolli ja nende suutlikkust saada kasu rahvusvahelisest kaubandusest ning aidata neil võidelda vaesuse vastu. Doha arengukava puhul on algusest peale lähtutud põhimõttest, et kõik tuleb leppida kokku ühtse paketina[2]. Kava on veel töös.

Kuigi EL toetas ulatusliku ja põhjaliku vooru algatamist, on läbirääkimised takerdunud eelkõige turulepääsu puudutavate oluliste küsimuste taha. Kõige suuremad erimeelsused on seotud suurte tärkava turumajandusega riikide ja tööstusriikide või nende rühmade erinevate seisukohtadega selles, kuidas rahvusvahelist kaubandussüsteemi ümber kujundada.

2017. aasta veebruaris jõustus 2013. aasta kaubanduse lihtsustamise leping. See oli esimene WTO raames sõlmitud mitmepoolne kaubandusleping.

2017. aasta detsembris toimunud 11. ministrite konverentsil tegid WTO liikmete sarnaselt meelestatud rühmad ühisavaldusi e-kaubanduse alaste arutelude edendamise, investeeringute hõlbustamise mitmepoolse raamistiku väljatöötamise, mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate töörühma loomise ning teenustekaubanduse riigisisese reguleerimise üle peetavate läbirääkimiste edendamise kohta. Ühisavalduste algatuste üle peetavad mõnepoolsed läbirääkimised on avatud kõigile WTO liikmetele.

2022. aasta juunis toimunud 12. ministrite konverentsil jõudsid WTO liikmed pärast rohkem kui 20 aastat kestnud läbirääkimisi ajaloolisele kokkuleppele lõpetada jätkusuutmatud kalandustoetused. Kokkulepe oli oluline samm selle suunas, et kalandustoetuste põhieesmärk oleks tagada kestlikkus ning nendega välditaks kahju tekitamist ookeanidele ja kalavarudele, kuna need on kogu maailmas hädavajalikud rannikupiirkondades kalandusega tegelevate kogukondade elatusvahendite seisukohast. Kalandustoetuste leping jõustus 15. septembril 2025. Nüüd tuleb kokku leppida ülejäänud aspektides, mis on vajalikud, et saavutada ÜRO kestliku arengu eesmärk 14.6 keelustada kahjulikud kalandustoetused kogu maailmas.

Alates 2024. aasta veebruarist muutus 55 liikmele siduvaks ühisavalduse algatus teenuste riigisisese reguleerimise kohta. Samuti viidi 2024. aasta veebruaris edukalt lõpule ühisavalduse algatuse läbirääkimised arenguks vajalike investeeringute hõlbustamise üle, mida toetavad praegu 127 WTO liiget, kelleks on peamiselt arenguriigid ja vähim arenenud riigid. Algatuse eesmärk on töötada välja üleilmne arenguks vajalike investeeringute hõlbustamise leping, et parandada investeerimis- ja ärikliimat ning lihtsustada investorite jaoks investeerimist, igapäevast äritegevust ja tegevuse laiendamist kõigis majandussektorites. Järgmine samm on selle lepingu lisamine WTO reeglistikku (WTO asutamislepingu 4. lisasse). Selleks tuleb teha konsensuse alusel otsus, kuid mõned liikmed on endiselt selle vastu.

WTO 14. ministrite konverentsil teatasid 66 WTO liiget (sealhulgas 27 ELi liikmesriiki) oma kavatsusest ratifitseerida e-kaubanduse leping enne selle lisamist WTO reeglistikku, mis nõuab kõigi WTO liikmete konsensust. WTO liikmed ei suutnud kokku leppida elektroonilise edastuse suhtes tollimaksude kehtestamise moratooriumi pikendamises, mistõttu see kaotas 29. märtsil 2026 kehtivuse. Alates 2019. aastast on EL kutsunud üles moratooriumi alaliselt pikendama. E-kaubanduse leping sisaldab

[2]Ühtse paketi põhimõte tähendab sisuliselt seda, et kokkulepe loetakse saavutatuks alles siis, kui kokku on lepitud kõiges.

samuti sätet kaupade ja teenuste elektroonilise edastuse suhtes tollimaksude kohaldamata jätmise kohta.

KAUBANDUSVAIDLUSTE LAHENDAMISE MEHHANISM

Üks WTO suurimaid saavutusi on olnud oma vaidluste lahendamise organi loomine, millel on õigus lahendada kaubandusvaidlusi ja tagada oma otsuste täitmine. Kaubandusvaidluste lahendamise mehhanism toimib eelnevalt kindlaksmääratud reeglite alusel, millega WTO liikmetele antakse sõltumata nende poliitilisest tähtsusest või majanduslikust mõjuvõimust võimalus esitada kaebus WTO reeglite väidetava rikkumise kohta ning nõuda kahju hüvitamist. Selle mehhanismiga on õnnestunud vähendada ühepoolseid kaitsemeetmeid, mida riigid varem kasutasid ja mis sageli põhjustasid teiste riikide vastumeetmeid ja mõnikord isegi täiemõõdulisi kaubandussõdu.

WTO vaidluste lahendamise süsteem on taganud, et tugevamad liikmed ei saa nõrgemate üle domineerida, ning seadnud selged reeglid vastumeetmete kohta. Samas on WTO apellatsioonikogu tegevus olnud alates 2019. aasta detsembrist blokeeritud, kuna selle liikmete mandaadid on lõppenud ja vabaks jäänud kohad on täitmata. Olukorra lahendamiseks tegid EL ja selle liikmesriigid koos teiste WTO liikmetega algatuse alternatiivse mehhanismi loomiseks, mida nimetatakse mitmepoolseks vahekokkuleppeks ja mis koosneb 10 vahekohtunikust, kes arutavad vastavalt vahekokkuleppele WTO vaekogu aruannete apellatsioone. Mitmepoolne vahekokkulepe jõustus 30. aprillil 2020. Tegemist on alternatiivse vaidluste lahendamise süsteemiga, seega peavad liikmed selle kohaldamist eraldi taotlema. Praegu on mitmepoolse vahekokkuleppe osalised 58 WTO liiget (sealhulgas kõik ELi liikmesriigid), kelle arvele langeb 59,5% maailmakaubandusest. Samal ajal töötavad WTO liikmed selle nimel, et reformida praegust WTO vaidluste lahendamise süsteemi.

EL on alates WTO loomisest olnud üks vaidluste lahendamise mehhanismi peamisi kasutajaid. Ajavahemikul 1995–2026 on EL osalenud 212 vaidluse lahendamise asjas, 114 juhul kaebuse esitajana ja 98 juhul kostjana. Lisaks on EL 222 asjas taotlenud endale kolmanda osalise staatust, mis võimaldab WTO liikmetel jälgida teisi osalisi hõlmavaid vaidlusi. EL, keda esindab Euroopa Komisjon, on sageli püüdnud WTO lepinguid täiustada ja täpsustada, taotledes otsuseid.

EL JA WTO

ELil on pärast teist maailmasõda olnud rahvusvahelise kaubandussüsteemi arengus keskne osa ning ta osaleb aktiivselt WTO reformimises.

Sarnaselt GATTile (ja hiljem WTO-le) oli ka ELi loomise esialgne eesmärk kaotada tollitõkked ja edendada liikmesriikidevahelist kaubandust. ELi ühtne turg lähtub osaliselt GATTi põhimõtetest ja tavadest. EL on alati olnud üks peamisi õigusriigil põhineva tulemusliku rahvusvahelise kaubanduse eestkõnelejaid. Selline süsteem aitab tagada äriühingutele õiglase turulepääsu välismaal, toetades seeläbi majanduskasvu nii ELi-siseselt kui ka ELi mittekuuluvates riikides, eriti vähem arenenud riikides.

ELi ühine kaubanduspoliitika on üks valdkondadest, kus liidul on ainupädevus. See tähendab, et EL tegutseb WTO raames ühe ühtse osalisena ja teda esindab Euroopa

Komisjon, mitte liikmesriigid. Komisjon peab kaubanduslepingute üle läbirääkimisi ja kaitseb ELi huve WTO vaidluste lahendamise organi ees kõigi 27 liikmesriigi nimel. Komisjon konsulteerib korrapäraselt Euroopa Parlamendi ja nõukoguga ning esitab neile aruandeid mitmepoolsete arutelude sisu ja strateegia kohta.

WTO PARLAMENTAARNE KONVERENTS

WTO parlamentaarne konverents, mida korraldavad ühiselt Euroopa Parlament ja Parlamentidevaheline Liit, püüab tugevdada demokraatiat kogu maailmas, lisades mitmepoolsele kaubanduskoostööle parlamentaarse mõõtme.

Parlamendiliikmete esimene ametlik WTO kohtumine peeti 1999. aasta detsembris Seattle'is toimunud WTO ministrite konverentsi raames. 2001. aastal otsustasid Euroopa Parlament ja Parlamentidevaheline Liit oma pingutused ühendada ning korraldada parlamentidevahelise kohtumise WTO ministrite konverentsi raames Dohas. Sel kohtumisel pandigi alus WTO parlamentaarsele konverentsile.

Konverentsiga loodi foorum, mis annab parlamendiliikmetele kogu maailmast võimaluse vahetada arvamusi, teavet ja kogemusi rahvusvahelise kaubanduse küsimustes. Osalejad jälgivad WTO tegevust, aitavad muuta WTO tulemuslikumaks ja õiglasemaks ning selle menetlused läbipaistvamaks, töötavad valitsuste, parlamentide ja kodanikuühiskonna dialoogi parandamise nimel, suunavad WTOs peetavaid läbirääkimisi ning aitavad suurendada riikide parlamentide pädevust rahvusvahelise kaubanduse küsimustes.

WTO parlamentaarne konverents tuleb kokku WTO ministrite konverentside ajal ja mõnikord vahepeal. Parlamentaarne konverents kohtus viimati 25. märtsil 2026 enne 14. ministrite konverentsi.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Alates Lissaboni lepingu jõustumisest 2009. aastal on Euroopa Parlament kaubandus- ja investeerimisküsimustes nõukoguga võrdsetel alustel kaasseadusandja. Parlament annab nõusoleku rahvusvaheliste kaubanduslepingute sõlmimiseks. ELi toimimise lepingu artikli 218 kohaselt teavitatakse parlamenti rahvusvaheliste lepingute üle peetavate läbirääkimiste ning nende sõlmimise ja rakendamise kõigil etappidel „viivitamata ja täielikult".

Parlament jälgib ELi puudutavate vaidluste kulgemist WTOs. Euroopa Parlamendi rahvusvahelise kaubanduse komisjon esitab kaubandusvaidluste kohta oma seisukohti raportite koostamise, avalike kuulamiste ning komisjonile ja nõukogule esitatavate suuliselt vastatavate küsimuste abil. Parlamenti teavitatakse läbirääkimistest viivitamata ja täielikult ning parlament võib võtta vastu seisukohad, mida ELi läbirääkija peab arvesse võtma. Euroopa Parlament osaleb WTO ministrite konverentsidel ELi delegatsiooni koosseisus.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage rahvusvahelise kaubanduse komisjoni veebisaiti.

Rasma Kaskina
04/2026

5.2.3. ARENGURIIKIDE SUHTES KOHALDATAV KAUBANDUSKORD

Käesolevas teabelehes selgitatakse, kuidas ELi arengupoliitikas rõhutatakse kaubanduse tähtsust ja keskendutakse kõige enam abi vajavatele riikidele Maailma Kaubandusorganisatsiooni reeglitele vastavate kavade kaudu. Selles tutvustatakse üldiste tariifsete soodustuste kava, mis on kauplemiskord, millega antakse arenguriikidele eelisjuurdepääs ELi turule vähendatud tollitariifide kaudu. Samuti kirjeldatakse, kuidas majanduspartnerluslepingutega tagatakse Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide kaubanduslik sooduskohtlemine.

ÕIGUSLIK ALUS

Euroopa Liidu toimimise leping (ELi toimimise leping):

— artikli 3 kohaselt kuulub ühine kaubanduspoliitika ELi ainupädevusse;

— artiklis 207 on sätestatud, et Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu võtavad kaasseadusandjatena vastu ühise kaubanduspoliitika rakendamisega seotud õigusaktid (kasutades seadusandlikku tavamenetlust, mis võimaldab Euroopa Parlamendil ja nõukogul võtta õigusakte vastu ühiselt ja võrdsetel alustel);

— artiklis 218 on sätestatud, et selleks, et EL saaks sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, sealhulgas majanduspartnerluslepinguid, on vaja Euroopa Parlamendi nõusolekut, ning selles on sätestatud Euroopa Parlamendi õigus viivitamatule ja täielikule teavitamisele kõigil menetluse etappidel.

ELI KAUBANDUS JA ARENG

Komisjoni 2012. aasta teatis „Kaubandus, majanduskasv ja areng. Kaubandus- ja investeerimispoliitika kohandamine kõige enam abi vajavate riikide vajadustele“ tähistas liidu kaubandus- ja arengupoliitika olulist muutust. Teatises seati kaubandus küll endiselt arengustrateegiate keskmesse, kuid samas rõhutati kasvavat vajadust arengumaid eristada, et keskenduda neile, kes abi kõige rohkem vajavad, püüdes ühtlasi suurendada kaubandus- ja arengupoliitika koostoimet.

Mitmepoolsel tasandil toetab EL 2001. aastal Dohas algatatud Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) arengukava. 2015. aasta oktoobris ratifitseeris liit kaubanduse lihtsustamise lepingu, mis sõlmiti Balil toimunud üheksandal WTO ministrite konverentsil ning on eriti oluline arenguriikide ja merepiirita riikide jaoks. Abu Dhabis toimunud WTO 13. ministrite konverentsil (2024) võeti vastu otsus hõlbustada vähim arenenud riikide nimekirjast väljaarvamist ja tagada sujuv üleminekuperiood.

2007. aastal võttis EL vastu kaubandusabi strateegia, mida viimati ajakohastati 2017. aastal, et viia see kooskõlla ÜRO 2030. aasta kestliku arengu tegevuskava, Euroopa arengukonsensuse ja ELi üldise strateegiaga. ELi kaubandusabi 2023. aasta eduaruandes kinnitati, et EL ja selle liikmesriigid on maailma juhtivad kaubandusabi

andjad, kes andsid 2020. aastal selleks 23 miljardit eurot. Järgnevatel aastatel on abi antud ligikaudu 18,5 miljardit eurot aastas, nagu ka pandeemiale eelnenud aastatel. See moodustab kõigist kahe- ja mitmepoolsetest allikatest pärit kaubandusabi vahenditest 42%, mis on 2018. aasta 33%-ga võrreldes oluline kasv. Ametliku arenguabi saamise tingimustele vastavad ligikaudu 140 riiki ja territooriumi.

ÜLDISTE TARIIFSETE SOODUSTUSTE KAVA

ELi üldiste tariifsete soodustuste kava (GSP) eesmärk on hõlbustada arenguriikide ja -territooriumide juurdepääsu ELi turule, vähendades nende kaupade tollitariife.

Alguses andis EL ühepoolsed tariifsed soodustused selleks, et arengumaad saaksid täiendavat eksporditulu, mida nad võiksid investeerida oma kestlikusse arengusse. 2012. aasta GSP reformiga suunati kava eeskätt vähim arenenud riikidele, kes vajavad abi kõige rohkem. Samas säilitati kava kolm komponenti: standardne GSP, GSP+ ja algatus „Kõik peale relvade".

GSP kava pidi algselt lõppema 2023. aasta detsembris, kuid seda pikendati 2027. aasta detsembrini. Euroopa Parlament kiitis 28. aprillil 2026 heaks muudetud reeglid, mida hakatakse kohaldama alates 2027. aastast. Uue määrusega toetatakse jätkuvalt soodustatud riikide kestlikku majanduslikku, sotsiaalset ja keskkonnaalast arengut, sealhulgas hea valitsemistava ja inimõiguste austamist, ning selle peamine eesmärk on vaesuse kaotamine.

A. Standardne GSP

Standardne GSP on autonoomne kauplemiskord, mille raames EL võimaldab teatavatele välisriikide kaupadele mittevastastikusel alusel sooduspääsu ELi turule, kasutades vähendatud tollitariife või nulltariifi.

Abikõlblikkuse kriteeriumid standardse GSP raames – millega vähendatakse tollimakse ligikaudu 66%-l kõigist tariifiridadest – muudeti rangemaks, et see kava hõlmaks ainult kõige haavatavamaid, väikese ja keskmisest väiksema sissetulekuga riike. Selle tulemusena vähenes abisaajate rühm märgatavalt, 2016.–2017. aastal 176 riigilt 23-le. Riigid, mille Maailmapank on liigitanud suure või keskmisest suurema sissetulekuga riikide hulka, on järk-järgult kavast välja jäetud. Alates 2025. aastast saavad GSP kavast kasu 11 riiki. Kõik riigid, kes allkirjastavad ja ratifitseerivad ELiga vabakaubanduslepingu, kaotavad automaatselt eeliskohtlemise õiguse, olenemata oma arengutasemest.

B. GSP+

GSP+ on stimuleeriv erikord, millega pakutakse tollitariifide kaotamist haavatavatele riikidele, kes on ratifitseerinud ja rakendanud inimõiguste ja töötajate õiguste, keskkonna ja hea valitsemistavaga seotud rahvusvahelised konventsioonid. Selle raames kohaldatakse tollimaksu nullmäära ligikaudu 66%-l tariifiridadest, mis on hõlmatud GSP standardkorraga. Erikorda kohaldatakse haavatavaks loetavate arenguriikide suhtes. Selle kohaldamise tingimuseks on seatud, et riik oleks ratifitseerinud 27 kestlikku arengut käsitlevat rahvusvahelist konventsiooni, sealhulgas põhilised inimõiguste konventsioonid, tööõiguste konventsioonid, teatavad keskkonnakaitse konventsioonid ning konventsioonid uimastite ebaseadusliku tootmise ja nendega kaubitsemise kohta, ja rakendaks neid. Kui riik neid tingimusi ei

täida, siis tariifisoodustused peatatakse. Soodustuste saajate nimekirjas on kaheksa riiki.

C. Algatus „Kõik peale relvade"

Algatusega „Kõik peale relvade" on vähim arenenud riikide kõigile toodetele peale relvade ja laskemoona piiramata ajaks tagatud tollimaksu- ja kvoodivaba turulepääs. 2025. aastal hõlmab algatus 46 riiki, millest 33 asuvad Aafrikas, üheksa Aasias, kolm Vaikse ookeani piirkonnas ja üks (Haiti) Kariibi mere piirkonnas. Eeldatakse, et lähiaastatel arvatakse mitmed algatusest „Kõik peale relvade" abi saanud riiki vähim arenenud riikide nimekirjast välja.

MAJANDUSPARTNERLUSLEPINGUD

Majanduspartnerlusleping on ELi ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide vaheline kaubandus- ja arenguleping. Sellest sai 2000. aasta Cotonou lepingu alusel peamine vahend sellise kaubanduse edendamiseks. 2023. aastal kinnitasid EL, selle liikmesriigid ning 77 Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni liiget majanduspartnerluslepingute olulisust ja seda, kui tähtis on tagada Samoa lepinguga (mida on ajutiselt kohaldatud alates 1. jaanuarist 2024) partnerluse järjepidevus. Majanduspartnerluslepingud on eraldiseisvad arengukesksed kaubanduslepingud, mis tuginevad Samoa lepingu olulistele osadele. Majanduspartnerluslepingud on kavandatud WTO nõuetele vastavaks ning need asendavad järk-järgult ELi ühepoolse sooduskaubandusrežiimi – üldiste tariifsete soodustuste kava. Kokku on sõlmitud kaheksa majanduspartnerluslepingut, mis hõlmavad 33 riiki. 2016. aasta määrusega kehtestati turulepääsu kord Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidest pärit toodetele.

A. Majanduspartnerlusleping Kariibi mere piirkonna riikidega

Kariibi mere piirkonna foorumi (CARIFORUM) majanduspartnerlusleping, mis allkirjastati 2008. aasta oktoobris ja mille Euroopa Parlament kiitis heaks 25. märtsil 2009, oli esimene piirkondlik majanduspartnerlusleping. See hõlmab 14 Kariibi mere piirkonna riiki. Leping kehtib praegu ajutiselt ja selle ühised institutsioonid kohtuvad korrapäraselt alates 2010. aastast. Leping vaadatakse läbi iga viie aasta järel. Esimene läbivaatamine toimus 2015. aastal. Majanduspartnerluslepingu rakendamise ja mõju sõltumatu järelhindamine tehti 2014. ja 2021. aastal. Läbirääkimised konkreetsete geograafiliste tähiste kaitset käsitlevate lepingute üle on käimas. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Kariibi mere piirkonna riikidega.

B. Majanduspartnerluslepingud Lääne-Aafrika riikidega

2014. aasta veebruaris viidi lõpule ELi ning 16 Lääne-Aafrika riigi, Lääne-Aafrika riikide majandusühenduse (ECOWAS) ja Lääne-Aafrika majandus- ja rahaliidu vahel peetud läbirääkimised piirkondliku majanduspartnerluslepingu üle. Kõik ELi liikmesriigid ja 15 Lääne-Aafrika riiki, välja arvatud Nigeeria, on majanduspartnerluslepingule alla kirjutanud. Majanduspartnerluslepingu ajutiseks kohaldamiseks peavad kõik Lääne-Aafrika riigid lepingule alla kirjutama ja vähemalt kaks kolmandikku neist peavad selle ratifitseerima.

Côte d'Ivoire kirjutas kahepoolsele majanduspartnerluse vahelepingule alla 26. novembril 2008. aastal ja Ghana tegi sama 28. juulil 2016. Euroopa Parlament

andis 1. detsembril 2016. aastal oma nõusoleku ja praegu kohaldatakse mõlemat vahelepingut ajutiselt. Ghana ja EL kinnitasid Ghana esitatud täieliku turulepääsu pakkumise ja ajakava. Ghana alustas 2020. aastal oma turu liberaliseerimist ELi toodete jaoks. See protsess tuleb lõpule viia 2029. aastaks. 2024. aasta jaanuaris liberaliseeris Côte d'Ivoire veelgi tariife ning suurendas jõupingutusi ELiga toimuva kahepoolse kaubavahetuse arendamiseks ja mitmekesistamiseks, kusjuures tariifide liberaliseerimise viiest etapist viimased kaks on kavandatud 2026. ja 2029. aastaks. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Lääne-Aafrikaga.

C. Majanduspartnerlusleping Kesk-Aafrika riikidega

Kesk-Aafrika riikidest oli Kamerun ainus, kes allkirjastas ELiga majanduspartnerluse vahelepingu, mida hakati ajutiselt kohaldama 4. augustil 2014, pärast seda, kui Euroopa Parlament 2013. aasta juunis oma nõusoleku andis.

EL peab Kesk-Aafrika riikide piirkondlike organisatsioonidega läbirääkimisi teiste Kesk-Aafrika riikide kaasamise üle, kuid piirkondlikku majanduspartnerluslepingut ei ole veel allkirjastatud. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Kesk-Aafrikaga.

D. Majanduspartnerlusleping Ida- ja Lõuna-Aafrika riikidega

Ida- ja Lõuna-Aafrika hõlmab India ookeani saari (Komoorid, Madagaskar, Mauritius ja Seišellid), Aafrika Sarve riike (Djibouti, Etioopia, Eritrea ja Sudaan) ja mõnda Lõuna-Aafrika riiki (Malawi, Sambia ja Zimbabwe).

2009. aastal allkirjastasid majanduspartnerluslepingu Madagaskar, Mauritius, Seišellid ja Zimbabwe. Lepingut on ajutiselt kohaldatud alates 2012. aasta 14. maist. Euroopa Parlament andis nõusoleku 17. jaanuaril 2013. Leping on avatud ka teistele piirkonna riikidele. Komoorid allkirjastasid majanduspartnerluslepingu 2017. aasta juulis ja hakkasid seda kohaldama 7. veebruaril 2019. Käivad läbirääkimised majanduspartnerluslepingu kohaldamisala laiendamise üle, et hõlmata kõik kaubandusega seotud küsimused, kaasa arvatud kaubanduse ja kestliku arengu seos, ning moodustada kodanikuühiskonna ja parlamentide nõuandeorganid. 15. läbirääkimisvoor toimus 2025. aasta märtsis Brüsselis. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Ida- ja Lõuna-Aafrikaga.

E. Majanduspartnerlusleping Ida-Aafrika Ühendusega

Ida-Aafrika Ühendusse kuuluvad Burundi, Keenia, Rwanda, Tansaania, Uganda ja alates 2016. aastast Lõuna-Sudaan. 16. oktoobril 2014. aastal viidi piirkondliku majanduspartnerluslepingu läbirääkimised edukalt lõpule. Keenia ja Rwanda allkirjastasid ELi liikmesriikide ja ELiga majanduspartnerluslepingu 1. septembril 2016. Piirkondlikku majanduspartnerluslepingut ei ole siiski ajutiselt kohaldama hakatud, kuna lepingut ei ole allkirjastanud ega ratifitseerinud kõik Ida-Aafrika Ühenduse liikmed, mis on selle kohaldamise tingimus.

2021. aasta veebruaris otsustati Ida-Aafrika Ühenduse riigipeade korralisel tippkohtumisel lubada üksikutel Ida-Aafrika Ühenduse riikidel rakendada ELi ja Ida-Aafrika Ühenduse majanduspartnerluslepingut muutuva geomeetria põhimõtte alusel kahepoolselt. Keenia jätkas ELiga läbirääkimisi, mille eesmärk oli kohandada ELi ja Ida-Aafrika Ühenduse majanduspartnerluslepingut individuaalseks rakendamiseks. ELi ja Keenia majanduspartnerlusleping jõustus 1. juulil 2024 pärast seda, kui

Euroopa Parlament andis 29. veebruaril 2024 oma nõusoleku. ELi ja Keenia esimene ühisnõukogu kohtumine ministrite tasandil toimus 12. mail 2025 Nairobis. Kahepoolne majanduspartnerlusleping jääb avatuks ka teistele Ida-Aafrika Ühenduse partnerriikidele. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Ida-Aafrika Ühendusega.

F. Majanduspartnerlusleping Lõuna-Aafrika Arenguühendusega (SADC)

EL ja SADC majanduspartnerluslepingu rühm (kuhu kuulub SADC 15st liikmest kuus: Botswana, Lesotho, Mosambiik, Namiibia, Svaasimaa ja Lõuna-Aafrika Vabariik) allkirjastasid lepingu 2016. aasta juunis. See jõustus ajutiselt 2016. aasta oktoobris pärast seda, kui Euroopa Parlament andis sama aasta septembris oma nõusoleku. Mosambiigi puhul algas ajutine kohaldamine 4. veebruaril 2018 pärast seda, kui riik oli lepingu ratifitseerinud. 18. novembril 2022 alustasid EL ja Angola läbirääkimisi kestlike investeeringute hõlbustamise lepingu üle. Euroopa Parlament andis oma nõusoleku lepingu sõlmimiseks 7. veebruaril 2024. ELi ja Angola vaheline kestlike investeeringute hõlbustamise leping jõustus 1. septembril 2024. See on esimene ELi leping, mis käsitleb investeeringute hõlbustamist. EL ja Angola teevad tööd selle nimel, et kestlike investeeringute hõlbustamise leping rakendada. 20. novembril 2025 allkirjastasid EL ja Lõuna-Aafrika esimese puhta kaubanduse ja keskkonnasäästlike investeeringute partnerluse. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Lõuna-Aafrika Arenguühendusega.

G. Majanduspartnerlusleping Vaikse ookeani piirkonna riikidega

Euroopa Parlament andis oma nõusoleku ELi ja Vaikse ookeani piirkonna majanduspartnerluslepingu sõlmimiseks 2011. aasta jaanuaris. Paapua Uus-Guinea ratifitseeris lepingu 2011. aasta mais. Fidži valitsus hakkas lepingut kohaldama 2014. aasta juulis ja Samoa ühines majanduspartnerluslepinguga 2018. aasta detsembris. Saalomoni saared tegid sama 2020. aasta mais. Euroopa Parlament andis 18. detsembril 2024 oma nõusoleku Tuvalu, Niue ja Tonga ning 10. septembril 2025 Vanuatu ühinemiseks. Ühinemist valmistatakse ette Mikroneesia Liiduriikide, Marshalli Saarte Vabariigi ja Ida-Timoriga. Üksikasjalikuma teabe saamiseks vt ELi kaubandussuhted Vaikse ookeani piirkonnaga.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament kui kaasseadusandja koos Euroopa Liidu Nõukoguga kujundab GSPga seotud määrusi, tagades, et kava kajastab ELi väärtusi.

Majanduspartnerluslepingute sõlmimiseks on vaja Euroopa Parlamendi nõusolekut ning parlamenti tuleb lepingute üle peetavate läbirääkimiste, nende sõlmimise ja rakendamise kõigis etappides täielikult ja viivitamata teavitada. Parlament tagab oma kontrolli ja järelevalve kaudu, et majanduspartnerluslepingutega edendatakse kaubanduse kõrval ka arengut.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage rahvusvahelise kaubanduse komisjoni veebisaiti.

Rasma Kaskina
04/2026

5.3. ARENGUPOLIITIKA

5.3.1. ARENGUPOLIITIKA ÜLEVAADE

Selles teabelehes antakse ülevaade arengupoliitikast, mis on Euroopa Liidu välispoliitika keskne valdkond. Kirjeldatakse arengupoliitika rolli üleilmsete probleemide lahendamisel, selgitatakse, kuidas see aitab kaasa ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 rakendamisele, ning tõstetakse esile selle tähtsust püüetes vaesust vähendada ja see lõpuks kaotada. Samuti tutvustatakse liidu positsiooni maailma suurima arenguabi andjana ning tema tegevuse peamisi põhimõtteid, õiguslikku alust ja vahendeid arengupoliitika valdkonnas.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikli 21 lõige 1: üldised volitused ning ELi arengukoostöö juhtpõhimõtted;

— Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikli 4 lõige 4 ning artiklid 208–211;

— ELi toimimise lepingu artiklid 312–316: eelarveküsimused;

— Samoa leping, mida on ajutiselt kohaldatud alates 2024. aasta jaanuarist. Leping jõustub täielikult pärast seda, kui Euroopa Parlament on selle heaks kiitnud ja lepinguosalised, st kõik ELi liikmesriigid ja vähemalt kaks kolmandikku Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni (AKVRO) liikmetest, on selle ratifitseerinud. Samoa leping asendab Cotonou lepingu.

EESMÄRGID

ELi arengupoliitikal on järgmised eesmärgid:

— vähendada vaesust ja see lõpuks kaotada;

— edendada kestlikku majanduslikku, sotsiaalset ja keskkonnaarengut;

— edendada inimõigusi, demokraatiat ja õigusriiki;

— saavutada sooline võrdõiguslikkus;

— toetada rahu, stabiilsust ja kaasavat ühiskonda;

— tegeleda keskkonna- ja kliimaprobleemidega.

POLIITIKARAAMISTIK

Euroopa Liit toetab arenguriikide kestlikku arengut ja stabiilsust. Pikaajaline eesmärk on kaotada vaesus. See siht on ELi välispoliitikas kesksel kohal sestpeale, kui 1957. aasta Rooma lepingu alusel asutati Euroopa Arengufond (EAF). EAF loodi, et toetada erisuhteid endiste koloniatega Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonnas. Alates 1. jaanuarist 2021 annab EL arenguabi ulatusliku naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" kaudu (vt üksikasju allpool). Rahastamisvahend ühendas mitu varasemat ELi välisrahastamisvahendit, sh Euroopa Arengufondi.

EL koos oma liikmesriikidega on maailma juhtiv ametliku arenguabi andja. 2024. aastal moodustas see abi 88,7 miljardit eurot. Arengukoostöö kuulub ELi ja liikmesriikide jagatud pädevusse. Liit saab ellu viia ühist arengupoliitikat, kui see ei takista liikmesriike selles valdkonnas oma pädevust kasutamast. Koostöö tase on selline, et liikmesriikide arenguasutused rakendavad sageli ELi rahastatud programme.

EL võttis 2005. aastal kohustuse rakendada poliitikavaldkondade arengusidusust, mis tähendab, et ta peab lõimima arengueesmärgid kõigisse oma poliitikavaldkondadesse, mis arenguriike mõjutavad. 2009. aastal jaotati see kohustus viieks valdkonnaks: 1) kaubandus ja rahandus; 2) kliimamuutustega tegelemine; 3) üldise toiduga kindlustatuse tagamine; 4) rände rakendamine arengu teenistusse ning 5) julgeoleku ja arengu seoste ja koostoime tugevdamine ülemaailmse rahu saavutamise tegevuskava raames. Varem esitas komisjon iga kahe aasta järel aruande, kus antakse ülevaade ELi edusammudest poliitikavaldkondade arengusidususe alal. Nüüd esitatakse aruandeid harvemini, uusim neist ilmus 2019. aasta jaanuaris. Euroopa Parlamendi arengukomisjonil on alates 2010. aastast poliitikavaldkondade arengusidususe valdkonna alaline raportöör. Seda ülesannet täidab praegu Erik Marquardt (Roheliste / Euroopa Vabaliidu fraktsioon, Saksamaa). Märtsis 2023 võttis Euroopa Parlament vastu poliitikavaldkondade arengusidusust käsitleva resolutsiooni, kus kutsutakse komisjoni, Euroopa välisteenistust ja liikmesriike üles selles valdkonnas tõhusamalt tegutsema. Parlament rõhutas, et poliitikavaldkondade arengusidusus peab jääma ELi välissuhete oluliseks osaks, ning palus komisjonil selgitada selle kohaldamist kestliku arengu eesmärkide kontekstis.

Arenguabi on piiratud ressurss. Seetõttu peab EL tähtsaks tagada abi tulemuslikkus ning edendab arengumeetmete kavandamisel ja rakendamisel tihedaid suhteid partnerriikidega. Seda peeti silmas nii ELi 2007. aastal vastu võetud tegevusjuhendis tööjaotuse kohta arengupoliitikas kui ka 2011. aastal vastu võetud tulemusliku abi tegevusraamistikus. Need dokumendid on kooskõlas rahvusvaheliste meetmetega, mis vastavad OECD 2005. aasta Pariisi deklaratsioonile, milles edendatakse viit arenguabi põhimõistet: arengumaade

omavastutus arengustrateegiate eest, doonorriikide joondumine kohalikul tasandil määratletud strateegiatega, rahvusvahelise arenguabi ühtlustamine, tulemuste jälgimine ning doonorite ja partnerite vastastikune vastutus arengutulemuste eest. Abi tulemuslikkuse rahvusvahelist raamistikku on läbi vaadatud Accra tegevuskava (2008) ja Busani tõhusa arengukoostöö partnerluskokkuleppe (2011) raames. Pärast ÜRO kestliku arengu eesmärkide vastuvõtmist võeti Nairobi 2016. aasta lõppdokumendis täiendavaid kohustusi.

A. ÜRO kestliku arengu tegevuskava aastani 2030

EL osales aktiivselt kestliku arengu tegevuskava 2030 koostamisel. Selle uue ülemaailmse kava eesmärk on aidata kaotada vaesus ja saavutada kestlik areng ning see lähtub põhimõtetest, et kedagi ei tohi kõrvale jätta ning et esmalt tuleb tegeleda kõige rohkem mahajäänute vajadustega. Septembris 2015 New Yorgis heaks kiidetud tegevuskava järgib aastatuhande arengueesmärke, lisades neile 17 kestliku arengu eesmärki, mis on koondunud majandus- ja sotsiaalvaldkonnale, keskkonnale ja juhtimisele ning mis tuleks saavutada 2030. aastaks. 2019. aastal esitasid EL ja selle liikmesriigid ÜRO kestliku arengu kõrgetasemelisele poliitilisele foorumile esimest korda ühise koondaruande. Selles dokumendis keskendutakse ELi meetmetele kestliku arengu tegevuskava täitmiseks ning seda hakatakse avaldama iga nelja aasta järel. 2023. aasta juulis esitas EL ÜRO kestliku arengu kõrgetasemelisel poliitilisel foorumil oma esimese vabatahtliku ülevaate kestliku arengu tegevuskava 2030 rakendamise kohta.

B. Uus Euroopa arengukonsensus ja ELi muutuste kava

Pärast tegevuskava 2030 heakskiitmist leppis EL kokku 2005. aasta Euroopa arengukonsensuse uuendatud versioonis. Uues konsensuses määratakse kindlaks kestliku arengu eesmärkide peamised põhimõtted ja lähenemisviis, millest EL ja selle liikmesriigid nende eesmärkide poole püüdlemisel arenguriikidega seoses juhinduvad. Kuigi konsensus keskendub peamiselt arengupoliitikale, puudutab see ka muudes poliitikavaldkondades võetavaid meetmeid, kohaldades samal ajal poliitikavaldkondade arengusidususe põhimõtet. ELi arengupoliitika peamine eesmärk on endiselt vaesuse kaotamine. Konsensuse allkirjastasid 7. juunil 2017 Euroopa Parlamendi president, Malta peaminister ELi nõukogu ja liikmesriikide nimel, Euroopa Komisjoni president ja komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja. Parlament on suhtunud kriitiliselt ELi pingutustesse saavutada kestliku arengu eesmärgid 2030. aastaks, eelkõige arvestades sellega, et COVID-19 pandeemia, Venemaa sissetung Ukrainasse ja muud kriisid on alates 2015. aastast tehtud edusammud osaliselt tühistanud. Euroopa Parlament on korduvalt kutsunud komisjoni üles suurendama pingutusi ja asuma kestliku arengu eesmärkide täitmiseks jõulisemalt ülemaailmsele juhtpositsioonile. Viimati kordas parlament seda üleskutset 2025. aasta resolutsioonis kestliku arengu eesmärkide rakendamise ja täitmise kohta 2025. aasta kõrgetasemelist poliitilist foorumit silmas pidades.

Komisjoni 2016. aasta teatises „Euroopa jätkusuutliku tuleviku järgmised sammud. Euroopa tegevus jätkusuutlikkuse tagamiseks“ lõimitakse kestliku arengu eesmärgid ELi poliitikaraamistikku ja liidu praegustesse prioriteetidesse. Oma piiridest kaugemale vaadates on EL taas kinnitanud võetud kohustust kulutada 2030. aastani 0,7% oma kogurahvatulust arenguabile, kusjuures vähim arenenud riikidele ette nähtud osa

moodustab 0,15–0,20% kogurahvatulust. See kajastab Addis Abeba tegevuskavas võetud kohustusi arengu rahastamise kohta (milles lepiti kokku 2015. aastal toimunud ÜRO konverentsil) ning on kestliku arengu tegevuskava 2030 lahutamatu osa. 2023. aastal moodustas ELi kollektiivne ametlik arenguabi (liidult ja liikmesriikidelt) 0,57% ELi kogurahvatulust.

C. Õigus- ja finantsraamistik

ELi lähenemisviis välistegevuse rahastamisele (vt tabelit allpool) on naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" loomise tulemusel muutunud. Komisjon esitas 14. juunil 2018 ettepaneku võtta vastu määrus naabruspoliitika, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" loomise kohta ning pärast kolm aastat kestnud läbirääkimisi nõukogu ja parlamendiga jõustus määrus 14. juunil 2021. Seda kohaldatakse tagasiulatuvalt alates 1. jaanuarist 2021. Komisjon avaldas 17. juulil 2025 ettepaneku naabruspoliitika, arengu- ja rahvusvahelise koostöö rahastamisvahendile järgneva rahastamisvahendi – instrumendi „Globaalne Euroopa" kohta.

„Globaalne Euroopa" on tähtis uuendus ning ELi välistegevuse praegune peamine rahastamisvahend, millele on aastateks 2021–2027 eraldatud kokku 79,5 miljardit eurot. Selle rahastamisvahendi kasutuselevõtt lihtsustab ELi välisrahastamise struktuuri (ühendades varasemad programmid, sealhulgas arengukoostöö rahastamisvahendi, Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahendi, partnerluse rahastamisvahendi, demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendi, Euroopa Kestliku Arengu Fondi ning stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahendi). See hõlmab koostööd kõigi ELi mittekuuluvate riikidega, välja arvatud ELiga ühinemiseks valmistuvad riigid, ülemereterritooriumid ja geograafiliste programmidega hõlmatud territooriumid.

Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa" koosneb kolmest peamisest osast.

1. Geograafiline osa, mille alla kuuluvad programmid, mis on mõeldud Euroopa (ida- ja lõunapoolsetele) naaberriikidele, Sahara-tagusele Aafrikale, Aasiale ja Vaikse ookeani piirkonnale ning Põhja- ja Lõuna-Ameerikale ja Kariibi mere piirkonnale. Need programmid keskenduvad muu hulgas sellistele valdkondadevahelistele teemadele nagu hea valitsemistava, vaesuse kaotamine, ränne, keskkond ja kliimamuutused, majanduskasv ja tööhõive ning julgeolek ja rahu. Enamik instrumendi „Globaalne Euroopa" vahenditest suunatakse sellesse osa.
2. Temaatiline osa, mille alla kuuluvad programmid, mis hõlmavad ülemaailmselt inimõigusi ja demokraatiat, kodanikuühiskonna organisatsioone, stabiilsust ja rahu ning globaalprobleeme.
3. Kiirreageerimise osa, mis võimaldab kriisiohje, konfliktide ennetamise ja rahuloome suutlikkuse kiiret rahastamist. Selliste meetmete eesmärk on näiteks ühendada humanitaar- ja arenguabipüüdlused, tugevdada kriisist mõjutatud riikide vastupanuvõimet ning käsitleda välispoliitika prioriteete.

Paindliku rahastamisvahendina kavandatud instrument „Globaalne Euroopa" hõlmab lisareservi, mis on ette nähtud uute probleemide ja prioriteetide rahastamiseks

(näiteks reageerimine ettenägematutele asjaoludele, rändesurvele, kriisidele ja kriisijärgsetele olukordadele ning uued ELi ja rahvusvahelised algatused).

D. Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" kulude jaotus

Instrumendi „Globaalne Euroopa" kaudu eraldatakse valdav osa ELi välistegevuse vahenditest ja selle kogueelarve (aastateks 2021–2027) on 79,5 miljardit eurot. Geograafilistele programmidele eraldatakse ligikaudu 75% ja temaatilistele programmidele 8% vahenditest. Lisaks on 12% reserveeritud uute probleemide ja prioriteetide jaoks ning 4% kiirreageerimistegevuseks. Ülejäänud ligikaudu 2% on ette nähtud toetuskuludeks.

Üksikasjalikum teave on esitatud ELi 2026. aasta eelarves.

Rahalised eraldised instrumendi „Globaalne Euroopa" kolmeosalisele struktuurile on järgmised (miljonites eurodes):

Geograafilised programmid	7 821,3
Temaatilised programmid	738,0
Kiirreageerimistegevus	462,0
Uute probleemide ja prioriteetide jaoks ette nähtud reserv	782,9

Instrumendist „Globaalne Euroopa" toetatakse ka suuremahulisi projekte, mida rahastatakse Euroopa tiimi algatuste raames, mis koondavad ELi, selle liikmesriikide ning finantseerimisasutuste, näiteks Euroopa Investeerimispanga ning Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanga rahalisi toetusi. 8. aprillil 2020 tegevust alustanud Euroopa tiimi abi on aidanud ELi partnerriikidel COVID-19 pandeemiaga toime tulla.

Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa" on ka ELi uue strateegia „Global Gateway" keskne element. Selle eesmärk on investeerida kestlikku digi-, energia- ja transporditaristusse kogu maailmas. EL ja selle liikmesriigid on alates 2021. aastast investeerinud selle strateegia kaudu üle 306 miljardi euro, mis ületab esialgset eesmärki investeerida 2027. aastaks 300 miljardit eurot. „Global Gateway" on mõeldud nii ELi panusena ülemaailmse investeerimislõhe vähendamisse kui ka vastusena Hiina ülemaailmsest investeerimisstrateegiast tulenevatele geopoliitilistele väljakutsetele. „Global Gateway" kaudu tehtud investeeringuid kasutatakse kestliku taristu rahastamiseks, et võidelda kliimamuutuste vastu, kaitsta keskkonda ja edendada kestlikku arengut kogu maailmas. Peamine näide on strateegia „Global Gateway" Aafrika-Euroopa investeeringute pakett, mis lubab kaasata 2030. aastaks Aafrikasse 150 miljardit eurot investeeringuid. Nende investeeringute eesmärk on kiirendada rohe- ja digipööret, luua kestlikku majanduskasvu, tugevdada riiklikke tervishoiusüsteeme ning parandada haridust ja koolitust Aafrika riikides. Instrument „Globaalne Euroopa" aitab strateegiale kaasa oma vahendite ja tagatissuutlikkuse abil. Euroopa Parlamendi arengukomisjonil on alates 2024. aastast strateegia „Global Gateway" alaline raportöör. Praegu jagavad seda rolli Hildegard Bentele (Euroopa Rahvapartei, Saksamaa) ja Udo Bullman (sotsiaaldemokraatide ja demokraatide fraktsioon, Saksamaa).

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

— Õigusraamistik: ELi toimimise lepingu artiklis 209 on sätestatud, et parlament ja nõukogu „võtavad seadusandliku tavamenetluse kohaselt arengukoostöö poliitika teostamiseks vajalikud meetmed".

— Parlamentaarne kontroll poliitika elluviimise üle: Euroopa Parlamendil on õigus usutleda komisjoni ja esitada rakendusotsuste kohta vastuväiteid, kui ta leiab, et komisjon ületab oma volitusi. Parlament püüab lisaks mõju avaldada, arutades komisjoniga korrapäraselt ja nii ametlikult kui ka mitteametlikult eri poliitikavaldkondade küsimusi. Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" raames peab parlament komisjoniga kaks korda aastas geopoliitilist dialoogi.

— Eelarvepädev institutsioon: parlament ja nõukogu on liidu eelarvepädevad institutsioonid. ELi seitsmeaastase finantsraamistiku puhul on nõukogul esmane otsustusõigus, kuid raamistiku vastuvõtmiseks on vajalik Euroopa Parlamendi nõusolek (ELi toimimise lepingu artikkel 312). Iga-aastase eelarve jaoks sätestatakse ELi toimimise lepingu artiklis 314 menetlus, mis hõlmab ühte lugemist nii parlamendis kui ka nõukogus. Lugemise lõppedes võib parlament eelarve vastu võtta või selle tagasi lükata. Rahvusvahelise koostöö vallas jälgib Euroopa Parlamendi arengukomisjon eelarve arutamist ja teeb konkreetseid ettepanekuid oma tegevusvaldkonnaga seotud eelarveridade kohta.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateavet saab arengukomisjoni veebisaidilt.

Malte Frederik Hergaden
04/2026

5.3.2. HUMANITAARABI

Käesolevas teabelehes selgitatakse, kuidas ja miks EL annab kogu maailmas humanitaarabi, et reageerida inimtegevusest tingitud õnnetuste või loodusõnnetuste tagajärjel tekkinud abivajadusele. Euroopa Komisjoni Euroopa elanikkonnakaitse ja humanitaarabioperatsioonide peadirektoraat rahastab hädaabioperatsioone ning koordineerib liikmesriikide poliitikat ja tegevust. Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu tegutsevad ELi humanitaarabi poliitika kujundamisel kaasseadusandjatena ning osalevad ülemaailmses arutelus humanitaartegevuse tõhustamise üle.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artiklis 21 on sätestatud kogu ELi välistegevuse põhimõtted (humanitaarabi käsitleb artikli 21 lõike 2 punkt g).

— Humanitaarabi andmise õiguslik alus on Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikkel 214.

— Euroopa vabatahtliku humanitaarabikorpuse loomise õiguslik alus on ELi toimimise lepingu artikli 214 lõige 5.

ÕIGUS- JA POLIITIKARAAMISTIK

Humanitaarabi andmise reeglid, sealhulgas selle rahastamisvahendid, on sätestatud humanitaarabi määruses (nõukogu määrus (EÜ) nr 1257/96). Kui muud õigusaktid vaadati mitmeaastase finantsraamistiku 2007–2013 (ELi pikaajaline eelarve) ettevalmistuste käigus läbi, siis seda määrust ei muudetud.

Humanitaarabi üldine poliitikaraamistik on esitatud Euroopa konsensuses humanitaarabi valdkonnas (2007). Sellele on alla kirjutanud kolm peamist ELi institutsiooni (Euroopa Komisjon, Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Parlament). Konsensuses on määratud kindlaks ELi ühine nägemus, poliitikaeesmärgid ja põhimõtted paljudel teemadel, sealhulgas rahvusvahelise humanitaarkoostöö, humanitaarabi rahastamise hea tava, riskide vähendamise ja valmisoleku, elanikkonnakaitse ning tsiviilvõimude ja sõjaväe vaheliste suhete alal. Konsensuses on taas kord kinnitatud ka nelja humanitaarabi põhimõtet: humaansus, neutraalsus, erapooletus ja sõltumatus. Dokumendis on humanitaarabi kohaletoimetamiseks ette nähtud kooskõlastatum ja järjepidevam lähenemisviis, mis ühendab humanitaar- ja arenguabi, selleks et EL saaks kasvavatele vajadustele tulemuslikumalt reageerida.

ELi tegevus selles valdkonnas juhindub 2019. aasta otsusest liidu elanikkonnakaitse mehhanismi kohta. Sellega muudeti 2013. aasta otsust, milles käsitleti ennetamist, valmisolekut, reageerimist ja finantssätteid. Liidus erakorralise toetuse andmist reguleerivas määruses (nõukogu määrus (EL) 2016/369) on kindlaks määratud asjaolud, mille korral liikmesriigid võivad taotleda ELi toetust. Selles on samuti sätestatud, missuguseid meetmeid võidakse rahaliselt toetada ja mil viisil saab seda teha. 17. juulil 2025 tegi Euroopa Komisjon ettepaneku ajakohastada liidu elanikkonnakaitse

mehhanismi määrust, et suurendada selle eelarvet, kehtestada tõhustatud elanikkonnakaitse raamistik ja eraldada raha terviseohtudega tegelemiseks.

Euroopa Komisjoni 2021. aasta teatises ELi humanitaartegevuse kohta: uued väljakutsed, samad põhimõtted võeti sihiks suurendada ELi üleilmset mõju humanitaartegevuse valdkonnas, et rahuldada üha kasvavat vajadust humanitaarabi järele. See on probleem, mida teravdas veelgi COVID-19 pandeemia.

EUROOPA KOMISJONI EUROOPA ELANIKKONNAKAITSE JA HUMANITAARABIOPERATSIOONIDE PEADIREKTORAAT (ECHO)

A. Ülevaade ja mõju

ELi humanitaarabi rahastamisvahendile eraldati aastateks 2021–2027 mitmeaastases finantsraamistikus 11,6 miljardit eurot. Tänu sellele on EL maailmas üks suurim humanitaarabi andja, kes katab peamise osa inimtegevusest tingitud ja loodusõnnetuste ohvritele antavast ülemaailmsest hädaabist. Osa sellest rahast tuleb liikmesriikidelt, kuid arvestatav osa on pärit ELi eelarvest.

Euroopa Komisjonis vastutab humanitaarabi ja elanikkonnakaitse eest Euroopa elanikkonnakaitse ja humanitaarabioperatsioonide peadirektoraat (ECHO). Praegune kriisivalmiduse ja -ohje volinik on Hadja Lahbib. Tema juhtimisel keskendub ECHO hädaolukordades toidu ja toitumise, peavarju, tervishoiu, vee ja sanitaartingimuste ning hariduse alase humanitaarabi andmisele. ECHO on alates selle loomisest 1992. aastal märkimisväärselt kasvanud. Praegu on ECHO-l üle maailma enam kui 40 kohapealset bürood, kus töötab üle 400 eksperdi.

Suuremat osa ELi humanitaarabi eelarvest kasutatakse kaudselt. ECHO ise humanitaarabiprogramme ellu ei vii, vaid rahastab operatsioone, mille teevad teoks tema partnerid: valitsusvälised organisatsioonid, ÜRO asutused ja rahvusvahelised organisatsioonid, nagu Punane Rist / Punane Poolkuu. ECHO peamised ülesanded on anda rahastust, kontrollida rahastamise juhtimist ning hoolitseda selle eest, et partnerite kaubad ja teenused jõuavad korralikult ja kiiresti abivajajateni, et abi vastaks tegelikele vajadustele.

Pärast loodusõnnetust või muud sündmust, mille tõttu humanitaarabi vajatakse, hindavad ECHO humanitaarabi eksperdid esmalt kohapeal olukorda. Seejärel kantakse ekspertide hinnangu alusel raha kiiresti üle – see on ECHO tööd iseloomustav nn vajaduspõhine lähenemisviis. Abi antakse enam kui 200 partneri vahendusel, kellega ECHO on eelnevalt lepingud sõlminud. ECHO struktuuriga tagatakse rahaliste vahendite läbipaistev kasutamine ja partnerite aruandekohustus. Üldiselt toimetavad ELi humanitaarabi kohale ELi humanitaarpartnerid. Kui tavapärane abi kohaletoimetamine partnerite kaudu ei toimi, sellest ei piisa või jääb partneritel suutlikkusest puudu, võimaldavad liidu elanikkonnakaitse mehhanism ja Euroopa humanitaarabiüksus ECHO-l katastroofide järel abi vajavatele riikidele piiratud määral ka otse abi anda.

2026. aastal panustab ECHO 1,9 miljardit eurot, et reageerida maailmas suurele abivajadusele. Viimastel aastatel on ELi algset humanitaarabi eelarvet täiendavate ümberpaigutuste abil korrapäraselt suurendatud, kusjuures raha selleks tuleb

eelkõige ELi solidaarsus- ja hädaabireservist ning muudelt eelarveridadelt vahendite ümberpaigutamise teel.

Euroopa Komisjon hoiatas oma 2021. aasta teatises ELi humanitaartegevuse kohta, et lõhe üha kasvava humanitaarabivajaduse ja kättesaadavate rahaliste vahendite vahel suureneb kogu maailmas. ECHO hinnangul vajab 2026. aastal humanitaarabi 239 miljonit inimest. 2025. aasta detsembris avaldas ÜRO üleskutse koguda nende vajaduste rahuldamiseks 2026. aastal 33 miljardit USA dollarit. Humanitaarabi andmise teeb keeruliseks see, et rahastajate hulk maailmas on väga piiratud. 2023. aastal panustasid kolm suurimat rahastajat – USA, Saksamaa ja EL – ülemaailmselt kättesaadavatest vahenditest 54%.

B. Poliitikaprioriteedid

ECHO töötab selle nimel, et reageerimist hädaolukordadele veelgi parandada ja annab ELi mittekuuluvatele riikidele abi ka selleks, et suurendada nende endi suutlikkust kriisidele reageerida ning aidata kaasa nende pikaajalisele arengule. EL koordineerib humanitaar- ja arenguabi, et murda kliimamuutuste, nälja ja vaesuse nõiaring.

ECHO on keskendunud vastupanuvõime tugevdamisele ja see hõlmab ka katastroofideks valmisolekut. ELil on katastroofiohu juhtimise kujundamises rahvusvahelisel tasandil oluline roll. EL toetab 2015. aasta Sendai katastroofiohu vähendamise raamistikku ja avaldas 2016. aastal Sendai katastroofiohu vähendamise tegevuskava. Selle eesmärk on tagada, et poliitikakujundajad oleksid katastroofiohtudest teadlikud. Tegevuskavas on ettepanekud konkreetsete meetmete kohta, mis puudutavad ohuteadlikkust, riskidega seotud investeeringuid, katastroofideks valmisolekut ja vastupanuvõimet. 2012. aastal avaldas Euroopa Komisjon vastupanuvõimet käsitleva teatise, mis vaadati läbi 2017. aastal. Selles määratleti vastupanuvõime strateegiline käsitlus, mis võimaldas laiendada ELi välistegevuse mõju. Seda käsitlust tugevdati veelgi uue, 2025. aastal avaldatud ELi kriisivalmiduse strateegia raames. Strateegias nähakse ette valmisoleku ja vastupanuvõime süstemaatiline lõimimine ELi välispartnerlustesse.

Kuna pagulasi ja põgenikke on palju ning nende olukord sageli pikalt lahendamata, otsustas EL 2016. aastal töötada sundrände suhtes välja tõhusama lähenemisviisi, mis oleks rohkem arengule suunatud. EL paneb suuremat rõhku põgenike sotsiaal-majandusliku kaasamise toetamisele ning pikaaegse sundrände algpõhjuste käsitlemisele kooskõlas ÜRO pagulaste ülemvoliniku pagulasküsimusega laiahaardelise tegelemise raamistikuga ja Maailmapanga sundrände käsitlusega.

ELil ja selle liikmesriikidel oli tähtis roll ülemaailmsel humanitaarabiteemalisel tippkohtumisel, mis toimus 2016. aasta mais Istanbulis. Tippkohtumisel esitles ÜRO peasekretär humaansuse tegevuskava. EL võttis endale 100 kohustust, et aidata seda tegevuskava ellu viia ja rakendada humanitaarvaldkonna osalejate vahelist uuenduslikku, nn ulatuslikku kokkulepet „Grand Bargain", mille eesmärk on muuta rahastamine tõhusamaks ja tulemuslikumaks. 2021. aastal kokkulepet ajakohastati ja see sai nimeks „Grand Bargain 2.0". 2023. aasta ajakohastamise järel kannab kokkulepe nime „Grand Bargain 3.0". Kokkuleppes rõhutatakse, kui oluline on õiglane ja põhimõttekindel partnerlus kohalike organisatsioonidega ning kohustus kahjukannatajatele antud abi kohta aru anda.

ECHO jaoks on jätkuvalt väga tähtsal kohal sooline integratsioon ja võitlus soolise vägivallaga, mistõttu on humanitaarabi operatsioonide jaoks kehtestatud soomõõdik. Veel üks oluline valdkond on hädaolukordades lastele hariduse andmine, kuna esikohale tuleb seada just kõige kaitsetumad elanikkonnarühmad.

C. Muud vahendid

ELi abi hõlmab veel kolme struktuuri: liidu elanikkonnakaitse mehhanismi, Euroopa solidaarsuskorpust ja uut õigusraamistikku liidus erakorralise toetuse andmiseks.

— 2001. aastal loodud liidu elanikkonnakaitse mehhanism hõlmab nüüdseks ELi liikmesriike ja veel kuut osalevat riiki: Põhja-Makedooniat, Islandit, Montenegrot, Norrat, Serbiat ja Türgit. Liidu mehhanism tugineb mitmele vahendile: 1) Euroopa elanikkonnakaitse ühisressurss, millega tagatakse osalevate riikide eelnevalt kindlaks määratud reageerimisvahendite vabatahtlik reserv ja struktureeritud protsess, millega tuvastada võimalikud puudujäägid suutlikkuses; 2) hädaolukordadele reageerimise koordineerimiskeskus, mis toimib tegevuskeskusena ja hõlbustab kaitsega seotud sekkumiste koordineerimist ööpäevaringselt; 3) ühine hädaolukordade side- ja infosüsteem, mille eesmärk on parandada hoiatusteadete veebirakenduse kaudu hädaolukorra sidet, ning 4) koolitatud ekspertide võrgustik, mis on valmis lühikese etteteatamisega appi tulema. Liidu elanikkonnakaitse mehhanismi tugevdati 2019. aastal rescEU loomisega. See on uus vahendite reserv, mis toimis juba 2019. aasta metsatulekahjude ajal. See on Euroopa katastroofidele reageerimise suutlikkuse ja varude strateegiline reserv, mida rahastab täielikult EL. See hõlmab tuletõrjelennukeid ja helikoptereid, meditsiinilise evakuatsiooni lennukeid ja paljut muud olulist, nagu välihaiglad, transpordivahendid, energia- ja varjupaigatarbed, kriitilise tähtsusega meditsiinitarbed ning seadmed keemilise, bioloogilise, radioloogilise ja tuumaohuga seotud hädaolukordadele reageerimiseks. RescEU ja hädaolukordadele reageerimise koordineerimiskeskuse suutlikkust kavatsetakse uue ELi kriisivalmiduse strateegia alusel suurendada.

— ELi kõige uuem humanitaarabi andmise vahend on Euroopa humanitaarabiüksus. Sisuliselt suurendab Euroopa humanitaarabiüksus elanikkonnakaitse mehhanismi suutlikkust. Euroopa Komisjon tegi Euroopa humanitaarabiüksuse loomiseks ettepaneku 2021. aastal ja see loodi 2022. aastal. Euroopa humanitaarabiüksus koosneb hulgast operatiivvahenditest, mis on ette nähtud kiireks abi andmiseks kriisides, kus tavapärane humanitaarabi kohaletoimetamine ELi partnerite kaudu ei toimi, sellest ei piisa või jääb partneritel suutlikkusest puudu. Euroopa humanitaarabiüksusel on kolm vahendit: ühised logistikateenused, eelpaigutatud humanitaarabi varud ning tervishoiu- ja logistikaeksperdid. Nende vahendite kasutamist koordineerib hädaolukordadele reageerimise koordineerimiskeskus, kes võtab seejuures arvesse kriiside eelnevat hindamist. Euroopa humanitaarabiüksus on seni reageerinud juba üle kümnele kriisile.

— Euroopa solidaarsuskorpus (2021–2027) on programm, mille raames luuakse võimalusi teha humanitaarabi valdkonnas vabatahtlikku tööd. See hõlmab 2014. aasta märtsis käivitatud eelmist ELi humanitaarabi vabatahtlikke käsitlevat algatust. Euroopa Komisjon annab toetusi organisatsioonidele, kes omakorda valivad oma pakutavaks vabatahtlikuks tegevuseks Euroopa solidaarsuskorpuse

portaalist välja sobivad noored (vanuses 18–30 aastat). Selle eelarve perioodil 2021–2027 on miljard eurot.

— Nõukogu võttis 15. märtsil 2016 vastu määruse erakorralise toetuse andmise kohta liidus, et reageerida keerulisele humanitaarolukorrale, mille põhjustas liitu parajasti mõjutav pagulaskriis. Määrus võimaldab ELil abistada mõjutatud liikmesriike pagulaste humanitaarvajadustega tegelemisel. Määrus võib kasulikuks osutuda ka edaspidi, et reageerida muudele erakorralistele kriisidele või raskete humanitaartagajärgedega katastroofidele, nagu tuumaavariid ja terrorirünnakud. Määruse rakendamise eest vastutab ECHO.

ELi humanitaarabi üks peaeesmärk on olnud anda abi Ukrainale, et riik tuleks toime raskustega, mille on põhjustanud Venemaa 2022. aasta sissetung. Alates 2022. aasta veebruarist on EL eraldanud rohkem kui 1,4 miljardi euro ulatuses humanitaarabi Ukraina programmidele, millega aidatakse sõjas kannatada saanud tsiviilisikuid. Seda rahastust on kasutatud inimeste põhivajaduste katmiseks, näiteks toidu, peavarju ja tervishoiuteenuste pakkumiseks. Ukrainale hädaabi andmine on seni suurim liidu elanikkonnakaitse mehhanismi koordineeritud operatsioon. 2025. aasta jaanuariks oli Ukrainale abi saadetud üle 155 000 tonni ulatuses.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament koos nõukoguga tegutsevad humanitaarabipoliitika valdkonnas kaasseadusandjatena. Euroopa Komisjon esitab humanitaarabipoliitika õigusliku aluse kohta (määruse kujul) ettepaneku ja peab selle üle läbirääkimisi nii nõukogu kui ka parlamendiga, kes selle ELi seadusandliku tavamenetluse korras heaks kiidavad või tagasi lükkavad. Komisjoni rakendusmeetmed esitatakse samuti Euroopa Parlamendile, kellele on antud järelevalvevolitused. Humanitaarabi valdkond kuulub parlamendis arengukomisjoni (DEVE) ning elanikkonnakaitse keskkonna-, kliima- ja toiduohutuse komisjoni (ENVI) pädevusse.

Euroopa Parlament jälgib ka humanitaarabi kohaletoimetamist ning püüab tagada, et rahastamine vastaks paremini humanitaarabivajadustele. Parlament on korrapäraselt juhtinud tähelepanu sellele, et humanitaarabi rahastamist on vaja suurendada, ning on nõudnud järjest suureneva lõhe kaotamist üleilmsete humanitaarabivajaduste ja kättesaadavate rahaliste vahendite vahel. Hiljuti tegi ta seda oma 2026. aasta veebruari resolutsioonis humanitaarabi kohta polükriisi ajal – meie põhimõtete kinnitamine mõjusamaks ja ambitsioonikamaks reageerimiseks humanitaarkriisidele.

Arengukomisjon ja parlament tervikuna on püüdnud oma arvamuste ja resolutsioonide, sealhulgas algatusraportite abil mõjutada ka komisjoni strateegilisi otsuseid ja poliitikasuundumusi, näiteks seoses ELi panusega ülemaailmsesse humanitaarabiteemalisse tippkohtumisse, hariduse andmisega hädaolukordades ja reageerimisega Ebola viiruse puhangule. Parlament vaatab läbi komisjoni iga-aastase tööprogrammi ja ECHO tegevusstrateegia. Kriisivalmiduse ja -ohje volinikku kutsutakse korrapäraselt osa võtma arengukomisjonis toimuvatest arvamuste vahetustest. 2007. aastal vastu võetud Euroopa konsensus humanitaarabi valdkonnas kajastab suuresti parlamendi kindlaid seisukohti. Parlament on aktiivselt toetanud ka muid poliitikaküsimusi, nagu vastupanuvõime, toiduga kindlustatus ning humanitaar- ja arenguabi ühendamine.

Et tugevdada parlamendi järelevalvet humanitaarabi andmise üle, on arengukomisjon alates 2006. aastast nimetanud iga kahe ja poole aasta tagant ametisse alalise humanitaarabi raportööri. Praegu on humanitaarabi raportöör Leire Pajín (S&D, Hispaania). Tema ülesannete hulka kuulub humanitaarabi eelarvehuvide kaitse, humanitaarabiprogrammide seire ja tiheda kontakti hoidmine humanitaarabi andjatega.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateavet saab arengukomisjoni veebisaidilt.

Malte Frederik Hergaden
04/2026

5.4. INIMÕIGUSED JA DEMOKRAATIA

5.4.1. INIMÕIGUSED

Euroopa Liit rajaneb vabaduse, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamise ning õigusriigi põhimõtetel. ELi eesmärk on võtta kõigis oma poliitikavaldkondades ja programmides arvesse inimõigustega seotud probleeme. Käesolevas teabelehes tutvustatakse lähemalt:
— ELi inimõiguste poliitikat reguleerivat õigusraamistikku;
— meetmeid ja rahalisi vahendeid, mida EL kasutab demokraatia ja inimõiguste toetamiseks oma suhetes väljaspool ELi asuvate riikide ja organisatsioonidega.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (edaspidi: „ELi leping“) artiklis 2 märgitakse, et ELi alusväärtused on „inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine“.

— ELi lepingu artiklis 3 on sätestatud ELi välisuhete eesmärgid. Nende kohaselt toetab EL „vaesuse kaotamist ning inimõiguste, eriti lapse õiguste kaitset“. Samuti täpsustatakse, et ELi eesmärk on rangelt järgida ja arendada rahvusvahelist õigust ning austada ÜRO 1945. aasta põhikirja põhimõtteid.

— ELi lepingu artikli 6 kohaselt tunnustab liit Euroopa Liit põhiõiguste hartat (edaspidi: „harta“). Hartas viidatakse sõnaselgelt üksnes ELi õiguse rakendamisele, kuid ELi institutsioonid, organid ja asutused ning liikmesriigid peavad hartast kinni pidama ka liidu välissuhetes. Hartat peavad järgima ka ELiga ühinevad riigid. Artikli 6 lõike 2 kohaselt peab EL ühinema Euroopa inimõiguste konventsiooniga (vt 4.1.2).

— ELi lepingu artiklis 21 on sätestatud põhimõtted, millest EL juhindub oma välistegevuses rahvusvahelisel tasandil. Need põhimõtted on demokraatia, õigusriik, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus ning jagamatus, inimväärikuse, võrdsuse ja solidaarsuse ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamine. Universaalsus tähendab, et inimõigused ja vabadused kehtivad kõigi suhtes ning jagamatus tähendab, et need õigused ja vabadused on võrdse tähtsusega, seega kohustab see artikkel ELi pidama majanduslikke ja sotsiaalseid õigusi sama olulisteks kui kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

— Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi: „ELi toimimise leping“) artiklis 205 sätestatakse, et ELi välistegevuses tuleb juhinduda ELi lepingu artiklis 21 sätestatud põhimõtetest.

KUIDAS KOHALDAB EL OMA INIMÕIGUSTE POLIITIKAT?

EL võtab vastu oma inimõiguste poliitika ja rakendab seda, töötades välja tegevuskavad, suunised ja strateegiad, tehes koostööd kolmandate riikide ja organisatsioonidega ning rahastades eriprogramme. Neid meetmeid selgitatakse järgnevalt.

A. Tegevuskavad

2012. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu inimõiguste ja demokraatia strateegilise raamistiku, millele on lisatud tegevuskava selle rakendamiseks. Raamistikus sätestatakse põhimõtted, eesmärgid ja prioriteedid, et muuta ELi poliitika järjepidevamaks ja tõhusamaks. Need põhimõtted hõlmavad inimõiguste edendamist ja kaitsmist kõigis ELi poliitikavaldkondades, sise- ja välispoliitika vahelise kooskõla tagamist ning lähenemisviisi kohandamist konkreetsetele olukordadele. 2020. aasta novembris kiitis nõukogu heaks viimatise ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskava, mida kohaldati algselt 2024. aastani, kuid pikendati 2027. aastani, et see vastaks ELi pikaajalisele kulukavale. Tegevuskavas esitatakse ELi inimõiguste ja demokraatiaga seotud ambitsioonid ja prioriteedid, mis on jaotatud viide tegevusvaldkonda:

— üksikisiku kaitsmine ja tema mõjuvõimu suurendamine;

— tugeva, kaasava ja demokraatliku ühiskonna ülesehitamine;

— üleilmse inimõiguste ja demokraatia süsteemi edendamine;

— uue tehnoloogia võimaluste kasutamine ja probleemide lahendamine;

— tulemuste saavutamine koostöö abil.

B. Inimõigustealased suunised

Nõukogu on vastu võtnud temaatilised suunised inimõiguste kohta. Neis antakse ELi esindustele kogu maailmas praktilisi juhiseid järgmistes küsimustes:

— surmanuhtluse vastased meetmed,

— dialoog inimõiguste teemal,

— lapse õigused,

— piinamise ja muu julma kohtlemise vastased meetmed,

— laste kaitsmine relvakonfliktide ajal,

— inimõiguste kaitsjate kaitsmine,

— rahvusvahelise humanitaarõiguse järgimine,

— naiste ja tüdrukute vastase vägivalla tõkestamine,

— usu- ja veendumusvabaduse edendamine,

— LGBTI inimeste õiguste kaitse,

— sõnavabaduse edendamine nii veebis kui ka väljaspool veebi,

— mittediskrimineerimine ELi välistegevuses,

— puhas joogivesi ja sanitaartingimused.

C. Riigipõhised strateegiad

EL töötab välja inimõigusi ja demokraatiat käsitlevaid riigipõhiseid strateegiaid. Selleks konsulteerib liit asjaomase riigi ametnike ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et integreerida ELi inimõigustealased suunised ja prioriteedid selle riigi selgetesse ja loogilistesse poliitilistesse eesmärkidesse, mida kohaldatakse järgmise kolme aasta jooksul.

D. Dialoog ja rahvusvahelised lepingud

EL võtab inimõiguste teema regulaarselt ELi mittekuuluvate riikide või piirkondlike organisatsioonidega peetavate poliitiliste dialoogide päevakorda. Liit peab inimõiguste teemalisi dialooge ja konsulteerib inimõiguste küsimustes ka umbes 60 ELi-välise riigi ja erinevate piirkondlike rühmadega.

Kahepoolsed kaubanduslepingud ning eri assotsieerimis- ja koostöölepingud ELi ja kolmandate riikide või piirkondlike organisatsioonide vahel sisaldavad inimõiguste klauslit. Kuna inimõiguste austamine on lepingu olemuslik element, avab see klausel dialoogi ja arutelu inimõiguste üle ning võimaldab ELil kehtestada asjakohaseid meetmeid, nagu koostöö vähendamine või lõpetamine, kui inimõigusi ja demokraatlikke põhimõtteid tõsiselt rikutakse. EL võib pakkuda ka stiimuleid inimõiguste ja töötajate õiguste konventsioonide allkirjastamiseks ja rakendamiseks, sealhulgas võimaldades sellistel arengumaadel kaubelda ELiga eritingimustel (vt 5.2.3).

ELiga ühinemist taotlevad riigid peavad vastama rangetele tingimustele (vt 5.5.1). Enne ELiga ühinemist peavad need riigid välja kujundama stabiilsed institutsioonid, mis tagavad demokraatia, õigusriigi põhimõtte, inimõigused ning vähemuste austamise ja kaitse. EL toetab seda protsessi aktiivselt.

Euroopa naabruspoliitika (vt 5.5.5) rajaneb samuti ühistel väärtustel, nagu demokraatia, õigusriigi põhimõte ja põhiõiguste austamine. EL toetab partnerriike reformide elluviimisel ja arendab tugevamaid partnerlusi riikidega, kes teevad demokraatlike reformide elluviimisel kõige suuremaid edusamme.

E. Valimiste vaatlemine

Ka ELi rahvusvaheliste valimisvaatlusmissioonide eesmärk on parandada inimõiguste olukorda, tõkestada valimistega seotud hirmutamist ja vägivalda ning tugevdada demokraatlikke institutsioone (vt 5.4.2).

F. Koostöö mitmepoolsete organisatsioonidega

EL edendab inimõigusi osalemisega mitmepoolsetel foorumitel, nagu ÜRO Peaassamblee kolmas komitee, ÜRO Inimõiguste Nõukogu, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon ja Euroopa Nõukogu. Samuti edendab liit aktiivselt rahvusvahelist õigusemõistmist, näiteks Rahvusvahelise Kriminaalkohtu kaudu.

G. Temaatilised rahastamisprogrammid

Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" inimõiguste ja demokraatia teemaprogrammi raames toetatakse ja kaitstakse peamiselt kodanikuühiskonna organisatsioone, kes edendavad inimõigusi ja demokraatiat. Selle programmi oluline eripära on, et vahendite eraldamiseks ei ole vaja partnerriigi valitsuse eelnevat nõusolekut. Programmi eelarve aastateks 2021–2027 on 1,511 miljardit eurot.

Peale selle on EL kohustunud kõigis oma arenguprogrammides järk-järgult rakendama õigustepõhist lähenemisviisi, võttes aluseks komisjoni 2014. aastal välja töötatud ja 2021. aastal ajakohastatud meetmepaketi.

H. Meetmed inimõiguste rikkumiste vastu võitlemiseks

2020. aasta detsembris võttis nõukogu vastu määruse, millega kehtestatakse ülemaailmne inimõiguste rikkujate vastane sanktsioonirežiim. See võimaldab ELil rakendada sanktsioone üksuste ja asutuste, sealhulgas riiklike ja valitsusväliste osalejate suhtes, kes vastutavad kus tahes maailmas toime pandud ränkade inimõigusrikkumiste eest, osalevad nendes või on nendega seotud. Pidades silmas Venemaa jätkuvat agressioonisõda Ukraina vastu ja Venemaa opositsioonijuhi Aleksei Navalnõi surma 2024. aasta veebruaris, kehtestas nõukogu 22. märtsil 2024 sanktsioonid veel 33 isiku ja kahe üksuse suhtes. Nõukogu pikendas 2025. aasta detsembris veel ühe aasta võrra kuni 8. detsembrini 2026 loetelu isikutest, üksustest ja asutustest, kelle suhtes kohaldatakse piiravaid meetmeid (varade külmutamine ja asjakohasel juhul reisikeeld). Pikendamise ajal kohaldati neid piiravaid meetmeid 135 isiku ja 37 üksuse suhtes.

Üha rohkem on tõendeid selle kohta, et mõningatel juhtudel rikutakse toote turule laskmisega kaasnevate tegevuste käigus inimõigusi. Ka üldsuse teadlikkus sellest probleemist on suurenenud. Seda arvesse võttes võtsid parlament ja nõukogu vastu äriühingute kestlikkusalase hoolsuskohustuse direktiivi, mis jõustus 2024. aasta juulis. Selle direktiiviga kohustatakse äriühinguid kindlaks tegema, kas nende tegevus kahjustab inimõigusi ja keskkonda ning kui see nii on, siis seda mõju ennetama või leevendama või selle lõpetama. 2026. aasta veebruaris võttis EL vastu direktiivi (EL) 2026/470, millega lihtsustati aruandluskorda, lükates ülevõtmise tähtaja edasi 2028. aasta juulisse ja uute normide kohaldamise 2029. aasta juulisse.

Täiendava määrusega keelatakse sunniviisilise töö tulemusena valminud tooteid ELi turule lasta, seal kättesaadavaks teha või sealt eksportida. Nimetatud määrus jõustus 2024. aasta detsembris ja seda kohaldatakse alates 2027. aasta detsembrist.

I. Iga-aastane aruandlus

Maailma inimõiguste ja demokraatia aastaaruandes, mille koostab komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning mille kiidab heaks nõukogu, antakse ülevaade inimõiguste olukorrast maailmas ja ELi sellekohasest tegevusest aruandeperioodi jooksul.

KES MIDA TEEB?

Selles osas kirjeldatakse ELi institutsioonide, organite ja asutuste erinevaid kohustusi inimõiguste edendamisel ja kaitsmisel.

Euroopa Ülemkogu määrab kindlaks ELi strateegilised huvid ning ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika üldsuunad (vt 5.1.1).

Nõukogus tegeleb välisasjade nõukogu üldiselt inimõiguste teemadega, mis on seotud ühise välis- ja julgeolekupoliitika või ELi kaubandus- või arengupoliitikaga. Nõukogu inimõiguste töörühm, mis valmistab ette kõrgetasemelisi inimõiguste teemalisi arutelusid ja otsuseid, koosneb liikmesriikide inimõiguste ekspertidest ning Euroopa välisteenistuse ja Euroopa Komisjoni esindajatest.

Igal ELi delegatsioonil on inimõiguste kontaktpunkt. ELi delegatsioonidel on tähtis roll oma riigi või organisatsiooni inimõiguste ja demokraatia alaste strateegiate väljatöötamisel ja rakendamisel, inimõiguste teemaliste dialoogide ettevalmistamisel, inimõiguste kaitsjate ja kodanikuühiskonnaga suhtlemisel ning ELi finantsabi prioriteetide kindlaksmääramisel.

Euroopa Komisjon peab läbirääkimisi rahvusvaheliste lepingute sõlmimiseks, kontrollib ELi laienemisprotsessi ja naabruspoliitikat ning juhib arenguprogramme ja rahastamist (tihedas koostöös Euroopa välisteenistusega).

Euroopa Liidu inimõiguste eriesindaja ülesanne on muuta ELi inimõigustepoliitika tulemuslikumaks ja nähtavamaks. ELi eriesindajal on palju eri ülesandeid ning ta teeb tihedat koostööd Euroopa välisteenistusega. Praegu töötab sellel ametikohal Kajsa Ollongren, kelle nõukogu nimetas ametisse 2025. aasta juunis.

Euroopa Parlament toetab ELi poliitikat ja jälgib teiste liidu institutsioonide tööd. Seda selgitatakse lähemalt järgmises punktis.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

ELi toimimise lepingu artiklite 207 ja 218 kohaselt on enamiku rahvusvaheliste lepingute jõustumiseks vajalik parlamendi nõusolek ning parlament võib inimõiguste rikkumise kahtluse korral nõusoleku andmisest keelduda. Näiteks 2011. aastal tõkestas Euroopa Parlament ELi ja Usbekistani partnerlus- ja koostöölepingu tekstiiliprotokolli, kuna Usbekistanis kasutati teadete kohaselt lapstööjõudu. Parlament andis nõusoleku alles 2016. aastal, kui Usbekistan oli võtnud märkimisväärseid meetmeid, et lõpetada lapstööjõu ja sunniviisilise töö kasutamine.

ELi lepingu artikli 36 kohaselt peab komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja korrapäraselt konsulteerima Euroopa Parlamendiga ühise välis- ja julgeolekupoliitika „põhiaspektide ja põhivalikute“ asjus ning teavitama parlamenti poliitilisest arengust. Parlament võib esitada nõukogule või komisjoni asepresidendile ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrgele esindajale küsimusi ja ettepanekuid.

Inimõigusi käsitlevate Euroopa Parlamendi resolutsioonide eesmärk on suurendada teadlikkust inimõiguste rikkumistest, toetada inimõiguste kaitsjaid ja kujundada konkreetsete ettepanekute abil ELi inimõiguste poliitikat. Parlament koostab resolutsioone kas käimasolevate seadusandlike menetluste raames või omal algatusel, kui ta palub Euroopa Komisjonil esitada õigusakti ettepaneku teemal, mille on ette valmistanud parlamendikomisjonid. Resolutsioonid võivad olla ka parlamendi täiskogu istungitel toimuvate igakuiste arutelude tulemus, mille eesmärk on juhtida tähelepanu inimõiguste jõhkratele rikkumistele kogu maailmas. Parlamendi iga-aastases resolutsioonis inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas ning Euroopa Liidu poliitika kohta selles valdkonnas analüüsitakse ELi inimõigustepoliitika saavutusi ja probleeme.

Parlamendi inimõiguste allkomisjon, mis kuulub väliskomisjoni alla, käsitleb demokraatia, õigusriigi ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste küsimusi ELi-välistes riikides ning rahvusvahelise õiguse põhimõtteid. Samuti aitab see komisjon tagada liidu välispoliitika ja inimõigustepoliitika kooskõla. Inimõiguste allkomisjon haldab ka inimõigusteemadega seotud igapäevast tööd ning selle delegatsioonid külastavad korrapäraselt asjaomaseid riike ja institutsioone. Allkomisjon jälgib järelmeetmeid parlamendi kiireloomulistele resolutsioonidele ning vahetab Euroopa välisteenistusega korrapäraselt teavet ELi inimõigusdialoogide kohta.

ELi välissuhetes tegelevad inimõiguste küsimustega veel järgmised komisjonid: väliskomisjon, rahvusvahelise kaubanduse komisjon, arengukomisjon ning naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse komisjon. Samuti moodustavad inimõigused olulise osa tööst parlamendi alalistes delegatsioonides, kes suhtlevad ELi mittekuuluvate riikide parlamentidega kahepoolselt ja parlamentaarsete assambleede raames.

Tänu eelarvega seotud volitustele (ELi lepingu artikkel 14 ja ELi toimimise lepingu artikli 310 lõige 1) on Euroopa Parlamendil sõnaõigus instrumendi „Globaalse Euroopa“ ja teiste inimõiguste edendamiseks kasutatavate rahastamisvahendite summade eraldamisel. Lisaks peab parlament koos nõukoguga heaks kiitma ELi välispoliitikaga seotud rahastamiskavad.

Parlament annab igal aastal välja Sahharovi auhinna mõttevabaduse eest, millega avaldatakse tunnustust inimõiguste aktivistidele kogu maailmast. 2025. aasta oktoobris võitsid Sahharovi auhinna vangistatud ajakirjanikud Andrzej Poczobut Valgevenest ja Mzia Amaglobeli Gruusiast, keda tunnustati nende töö eest inimõiguste, väljendusvabaduse ja demokraatlike väärtuste kaitsmisel.

Teised auhinnasaajad on:

— 2024. aastal Venezuela opositsiooni juhid María Corina Machado ja valitud president Edmundo González Urrutia;

— 2023. aastal Jina Mahsa Amini ja liikumine „Naine, elu, vabadus“ Iraanis;

— 2022. aastal vapper Ukraina rahvas, keda esindasid nende president, valitud juhid ja kodanikuühiskond;

— 2021. aastal Aleksei Navalnõi, kes võitles Venemaal korruptsiooni ja inimõiguste rikkumiste vastu;

— varasemate Sahharovi auhinna laureaatide seas on Nelson Mandela, Malala Yousafzai, Raif Badawi ja Valgevene demokraatlik opositsioon.

Euroopa Parlament on loonud ka Sahharovi auhinna võrgustiku, et toetada laureaate, arendada nende kontakte ja edendada ühist tegevust.

Euroopa Parlament edendab inimõigusi demokraatia üldise toetustegevuse raames, mis hõlmab valimiste vaatlemist, valimiseelseid ja -järgseid meetmeid, parlamentide suutlikkuse suurendamist, vahendamist ja dialoogi (vt 5.4.2).

Euroopa Parlamendi president toetab nii suuliste avalduste kui ka kirjalike pöördumistega aktiivselt inimõigusi ning arutab oluliste isikute ja organisatsioonidega peetavatel kohtumistel inimõiguste teemasid.

Lisateavet selle teema kohta leiate Euroopa Parlamendi inimõiguste allkomisjoni veebisaidilt.

Adrián ROMERO AVELLO
04/2026

5.4.2. DEMOKRAATIA EDENDAMINE JA VALIMISTE VAATLEMINE

Teabelehes selgitatakse, kuidas Euroopa Parlament aitab ELil toetada demokraatiat kogu maailmas. Ta teeb seda muu hulgas valimiste vaatlemise, parlamentaarse suutlikkuse suurendamise, vahendamise, dialoogi, inimõiguste kaitsjate toetamise ja partnerparlamentidega tehtava koostöö kaudu. Teabelehes antakse ülevaade ELi poliitikaraamistikust, rahastamisvahenditest ja välistegevuse vahenditest, mis on demokraatia toetamise aluseks. Peale selle kirjeldatakse selles Euroopa Parlamendi rolli selles valdkonnas.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikkel 2, milles on täpsustatud, et EL rajaneb põhiväärtustel, sealhulgas inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste austamine, ning artikkel 21, milles on sätestatud, et ELi tegevus rahvusvahelisel areenil juhindub nendest väärtustest;

— Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikkel 205, milles on sätestatud, et liidu tegevuses rahvusvahelisel areenil tuleb tugineda põhimõtetele ja taotleda eesmärke ning seda viia ellu viisil, mis on kooskõlas ELi lepingu V jaotise 1. peatükis osutatud üldsätetega.

POLIITIKARAAMISTIK JA -VAHENDID

ELi lähenemisviis demokraatiale täiendab liidu tööd inimõiguste vallas (vt 5.4.1). See põhineb inimõiguste ülddeklaratsioonil ning muudel inimõigusi ning demokraatlikke institutsioone ja valimisi käsitlevatel rahvusvahelistel ja piirkondlikel standarditel. Alates 2015. aastast on EL tuginenud demokraatia toetamisel ka kestliku arengu tegevuskavale 2030, eelkõige eesmärgile nr 16 vastutustundlike institutsioonide ning kaasava ja osalemist võimaldava otsustusprotsessi kohta ning eesmärgile nr 10 ebavõrdsuse vähendamise kohta.

Nõukogu võttis 17. novembril 2009 vastu järeldused demokraatia toetamise kohta ELi välissuhetes. Selles esitati uus demokraatia toetamise strateegia, mis rajaneb riigipõhisel lähenemisviisil, suuremal sidususel ja kõigi sidusrühmade kaasamisel. Seejärel rõhutati komisjoni 2011. aasta muutuste kavas, kui oluline on inimõiguste, demokraatia ja hea valitsemistava toetamine ELi arengupoliitikas. 2012. aastal leppis EL kokku inimõiguste ja demokraatia strateegilises raamistikus ja on sellest ajast võtnud vastu kolm selle rakendamise tegevuskava. Pärast 2011. aasta araabia kevade sündmusi ajakohastas EL oma naabruspoliitikat ja võttis kasutusele põhimõtte „rohkema eest rohkem“, mille kohaselt sõltub toetuse saamine demokraatiale ülemineku edusammudest ja tugeva demokraatia loomisest. Stiimuleid – sealhulgas tihedamat majandusintegratsiooni, rohkem rahalist abi, inimeste paremat liikuvust ja juurdepääsu ELi siseturule – pakutakse riikidele, kes soovivad alustada poliitilisi reforme.

2019. aasta oktoobris võttis nõukogu vastu järeldused demokraatia kohta, milles kinnitatakse nõukogu 2009. aasta järelduste põhimõtteid, kuid tuuakse välja ka uued probleemid, millega EL peab välistegevuses kiiresti ja terviklikult tegelema. Nende hulka kuuluvad:

— demokraatlike protsesside ja institutsioonide õõnestamine,

— vähene usaldus institutsioonide ja poliitikute vastu,

— kodanikuühiskonna demokraatliku tegutsemisruumi vähenemine,

— üha rohkem inimõiguste ja põhivabaduste rikkumisi

— ning manipuleerimine veebitehnoloogia abil.

2020. aasta novembris võttis nõukogu vastu ELi inimõiguste ja demokraatia kolmanda tegevuskava, milles liit kinnitas taas, et suurendab oma pingutusi demokraatia edendamiseks. Kavas, millega määratakse kindlaks prioriteedid aastateks 2020–2024, on demokraatia toetamine jagatud viieks tegevussuunaks, millest üks on „Vastupanuvõimeliste, kaasavate ja demokraatlike ühiskondade ülesehitamine". Hiljem otsustas nõukogu pikendada tegevuskava kuni 2027. aastani, et viia selle kestus kooskõlla mitmeaastase finantsraamistikuga.

Nõukogu rõhutas kodanikuühiskonna rolli ka oma 2012. aasta järeldustes teemal „Demokraatia ja säästva arengu juured: Euroopa koostöö kodanikuühiskonnaga välissuhete valdkonnas". Nõukogu 19. juuni 2017. aasta järeldustes ELi koostöö kohta kodanikuühiskonnaga välissuhete valdkonnas kinnitati taas ELi pühendumust tugevale ja vastupidavale kodanikuühiskonnale, mis toetab head valitsemistava ja õigusriigi põhimõtet igas demokraatlikus riigis.

Mitmed aja jooksul välja töötatud ELi poliitikavahendid käsitlevad nii inimõigusi kui ka demokraatlikke põhimõtteid. Need hõlmavad riigipõhiseid inimõiguste ja demokraatia strateegiaid, millega määratakse kindlaks ELi tegevuse prioriteedid ja eesmärgid partnerriikides. Sinna kuuluvad ka inimõigusi ja demokraatiat käsitlevad klauslid rahvusvahelistes lepingutes, mis võimaldavad ELil peatada kaubavahetuse või koostöö, kui riik rikub tõsiselt inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid. Veel üks vahend on spetsiifiline rahastu kodanikuühiskonna osalejate toetamiseks demokraatia ja inimõiguste valdkonnas (vt allpool).

Valimiste vaatlemine on ELi keskne vahend, mille abil toetada ELi mittekuuluvates riikides demokraatlikku arengut, edendada inimõigusi ja õigusriiki ning aidata kaasa rahuloomele ja konfliktide tõkestamisele. ELi pikaajaliste valimisvaatlusmissioonide käigus hinnatakse kogu valimisprotsessi jooksul toimuvaid sündmusi. ELi valimisvaatlusmissioon lähetatakse alles siis, kui vastuvõtjariik on kutse esitanud. Pikaajalised vaatlejad alustavad tavaliselt tegevust kaks kuud enne valimisi ja jälgivad kogu valimisprotsessi kuni ametlike tulemuste väljakuulutamiseni ja edasikaebamise menetlusteni. Lühiajalised vaatlejad jälgivad olukorda valimiste päeval ja häälte lugemist. Peavaatleja on tavaliselt Euroopa Parlamendi liige. Pärast missiooni avaldab valimisvaatlusmissioon lõpparuande järelduste ja soovitustega, milles antakse suuniseid valimisreformi kohta ja tuuakse välja ELi võimalik tulevane abi. Lisaks valimiste vaatlemisele saab EL anda partnerriikidele valimistega seoses tehnilist ja materiaalset abi, parandada demokraatlike valimiste tingimusi, suurendada riiklike ja

valitsusväliste osalejate suutlikkust ning toetada vajalikke reforme, võttes arvesse kogu valimistsüklit.

2021. aasta detsembris käivitasid EL ja selle liikmesriigid Euroopa tiimi demokraatia algatuse. Selleks et suurendada demokratiseerimise toetamise mõju kogu maailmas, koosneb algatus kolmest sambast: teadusuuringud demokraatia toetamise poliitika ja parimate tavade teemal, Euroopa tiimi demokraatia võrgustik (ülemaailmsel tasandil) ning eksperditeadmiste pakkumine demokraatia toetamise kohta riigi tasandil.

EL ja selle liikmesriigid osalevad ka mitmepoolsetel foorumitel, nagu ÜRO, Euroopa Nõukogu ja Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE), et demokraatiat edendada ja kaitsta.

RAHASTAMISVAHENDID

ELi peamised rahastamisvahendid demokraatia toetamiseks teistes riikides on naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa" ning ühinemiseelse abi instrument (IPA III) aastateks 2021–2027. IPA III kaudu toetatakse ELi kandidaatriike ja potentsiaalseid kandidaatriike nõutavate liikmesuskriteeriumide täitmisel. Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" kaudu rahastatakse geograafilisi programme ELi mittekuuluvates riikides, mida IPA III ei hõlma, ning ülemaailmse ulatusega temaatilisi programme. Selle üldeesmärgid hõlmavad demokraatia, õigusriigi ja inimõiguste järgimise tugevdamist, toetamist ja edendamist. Inimõiguste ja demokraatia teemaprogramm keskendub kodanikuühiskonna organisatsioonidele ning demokraatia ja inimõiguste kaitsjatele. Selle eelarve on ligikaudu 1,5 miljardit eurot ja selle kasutamine ei sõltu partnerriigi valitsuse nõusolekust. Programmist rahastatakse ka ELi valimisvaatlusmissioone ja valimistega seotud lisameetmeid, samuti koostööd peamiste rahvusvaheliste partneritega demokraatia ja inimõiguste vallas.

Aastal 2013 loodi Euroopa demokraatia rahastu. Selle iseseisvalt toimiva eraõigusliku sihtasutuse eesmärk on toetada poliitilisi ja kodanikuühiskonna osalejaid, kes püüavad ellu viia demokraatlikke muutusi, ning pakkuda kiirel, paindlikul ja bürokraatiavabal viisil selleks kohandatud finantsabi, keskendudes ELi ida- ja lõunapoolsetele naaberriikidele. Selle juhatusse kuuluvad Euroopa Liidu liikmesriikide ja institutsioonide esindajad, sealhulgas kuni üheksa Euroopa Parlamendi liiget, ning teised eksperdid.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament, mis on ainus ELi kodanike poolt otse valitav ELi institutsioon, on kindlalt pühendunud kogu maailmas kestliku demokraatia edendamisele. Parlament on rõhutanud seda pühendumust mitmes resolutsioonis. Igal aastal võtab parlament vastu resolutsiooni inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas ja ELi poliitika kohta selles valdkonnas, analüüsides ELi demokraatia toetamise lähenemisviisi peamisi väljakutseid ja saavutusi ning esitades soovitusi tulevikuks. 9. novembril 2023 võttis parlament vastu soovituse osalemisõiguse tugevdamise kohta: mitteliberaalsete poliitiliste süsteemide ja autoritaarsete režiimide valimisprotsesside õiguspärasus ja säilenõtkus.

Parlament on töötanud välja ka mitmesugused vahendid, et tegeleda otse demokraatia toetamisega üle maailma. Ta osaleb pidevalt valimiste vaatlemises ja teeb pingutusi riigisiseste valimisprotsesside legitiimsuse suurendamiseks ning avalikkuse usalduse suurendamiseks valimiste ja inimõiguste kaitse valdkonnas. Igal aastal saadab parlament mitu delegatsiooni vaatlema ELi mittekuuluvates riikides toimuvaid valimisi või rahvahääletusi. Parlament võib otsustada lähetada parlamendiliikmete delegatsioone valimisi vaatlema tingimusel, et valimised toimuvad riigi tasandil, et riigi ametiasutused on saatnud ELile või Euroopa Parlamendile kutse ja et riigis on käimas pikaajaline missioon. Parlamendi delegatsioonid kuuluvad alati ELi valimisvaatlusmissioonide või Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo pikaajaliste missioonide koosseisu. Parlamendiga konsulteeritakse ELi valimisvaatlusmissioonide kindlaksmääramisel ja kavandamisel ning seoses missioonide järelmeetmetega.

Lähtudes terviklikust demokraatia toetamise lähenemisviisist, on Euroopa Parlament omavahel ühendanud valimiste vaatlemise ning täiendava tegevuse, sealhulgas valimistele eelnevad meetmed ja valimiste järelmeetmed, inimõigustealase tegevuse ja parlamentaarse töö toetuseks loodud algatused. Erilist tähelepanu pööratakse laienemisprotsessis osalevatele riikidele ja Euroopa naabruspoliitika riikidele. Euroopa Parlament aitab parlamentidel väljaspool Euroopa Liitu tugevdada oma institutsioonilist suutlikkust konverentside ja seminaride, ühiste koolitusprogrammide, parlamendiliikmete ja ametnike õppelähetuste ning ELi mittekuuluvate riikide parlamentide töötajate stipendiumide kaudu. Sellega toetatakse partnerparlamente inimõiguste integreerimisel õigusaktidesse ja sidemete loomisel kodanikuühiskonnaga. Parlament aitab suurendada demokraatlike muutuste eest võitlejate, sealhulgas inimõiguste kaitsjate suutlikkust ning edendada meediavabadust ja sõltumatut ajakirjandust. Sellise lähenemisviisiga seondub ka Euroopa Parlamendi Sahharovi auhind mõttevabaduse eest ja Sahharovi auhinna laureaatide ühenduse tegevus.

Parlamendi naiste mõjuvõimu suurendamise programm on suunatud naissoost seadusandjatele nii kutsealasest kui ka isiklikust seisukohast. Selle peamised kasusaajad on naised riikidest ja piirkondadest, mille Euroopa Parlamendi demokraatia rühm on seadnud prioriteediks. Parlament pakub ka toetust ja eksperditeavet vahenduse ja dialoogi valdkonnas. Sellekohast sihipärast tegevust korraldatakse koos partnerparlamentidega ja rahvusvaheliste ürituste raames, mille keskmes on vahendamine ja konfliktide ennetamine. Rahu ja demokraatia nimel peetav Jean Monnet' dialoog on vahend, mille Euroopa Parlament on välja töötanud poliitiliste liidrite kokkuviimiseks, et edendada erakondadevahelist teabevahetust ja konsensuse saavutamist. Noorte poliitiliste liidrite programm on üks juhtalgatusi, mille eesmärk on edendada dialoogi ja mõistmist tulevaste juhtide vahel väljaspool ELi ning aidata sellega kaasa usalduse ja rahu kindlustamisele. Parlamendi 2019. aasta märtsis vastu võetud resolutsioonis ELi suutlikkuse suurendamise kohta konfliktide ennetamise ja vahendustegevuse valdkonnas tunnistatakse vahendus- ja dialoogiprotsesside tähtsust ning tunnustatakse parlamendi rolli selles.

Euroopa Parlamendi eri tegevusteks annab poliitilisi suuniseid demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm. Rühma kuulub 16 parlamendiliiget ning selle kaasesimehed on väliskomisjoni ja arengukomisjoni esimees. Demokraatia

toetamise ja valimiste koordineerimise rühm otsustab Euroopa Parlamendi valimisvaatlusmissioonide üle ja võtab vastu iga-aastase tööprogrammi muu tegevuse kohta. Rühm kinnitas 2025. aastaks viis prioriteetset riiki ja piirkonda (Ukraina, Moldova, Armeenia, Lääne-Balkani piirkond ja Üleaafrikaline Parlament) ning tegi otsuse keskenduda järgmistele teemavaldkondadele: valimiseelne ja -järgne tegevus, parlamentaarne vahendamine ja dialoog, inimõigustealane tegevus, sealhulgas Sahharovi auhinna ühendus ja stipendium, ning parlamendid ja demokraatlik innovatsioon. 2026. aasta märtsis korraldas rühm kõrgetasemelise konverentsi „Demokraatia toetamise tulevik", mis keskendus praegustele prioriteetidele, nagu demokraatia toetamise rahastamine, demokraatia vastupanuvõime ning reageerimine desinformatsioonile ja autoritaarsele mõjule.

Euroopa Parlament aitab edendada ka ülemaailmset parlamentaarset koostööd, olles vaatleja Parlamentidevahelises Liidus, mis ühendab parlamente kogu maailmast.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühma veebisaiti.

Adrián ROMERO AVELLO
04/2026

5.5. LIIDU LAIENEMINE JA NAABRUSPOLIITIKA

5.5.1. LIIDU LAIENEMINE

Teabelehes selgitatakse ELi laienemispoliitika ajalugu, menetlust ja tulevikuväljavaateid. Ühinemisläbirääkimisi on alustatud ning läbirääkimispeatükke avatud Albaania, Montenegro, Serbia ja Türgiga. Põhja-Makedoonia alustas ühinemisläbirääkimisi 2022. aastal ning Bosnia ja Hertsegoviina 2024. aastal. Kosovo esitas ELiga ühinemise taotluse 2022. aastal. 2023. aastal otsustas EL alustada ühinemisläbirääkimisi Moldova ja Ukrainaga ning anda Gruusiale kandidaatriigi staatuse (5.5.6 ja 5.5.7).

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikliga 49 on sätestatud, millised riigid võivad avalduse esitada.

— ELi lepingu artiklis 2 kirjeldatakse ELi põhiväärtusi.

EESMÄRGID

ELi laienemispoliitika siht on siduda Euroopa riigid ühise poliitilise ja majandusliku projekti abil. Laienemispoliitika, mis juhindub liidu väärtustest ja on seotud rangete tingimustega, on osutunud üheks kõige edukamaks vahendiks, mille abil edendada poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid reforme ning tagada rahu, stabiilsus ja demokraatia kogu Euroopas. Samas kindlustab laienemispoliitika ka ELi positsiooni rahvusvahelisel areenil.

TAUST

A. Euroopa Liiduga ühinemise tingimused

Liidu liikmeks astumise avalduse võib esitada iga Euroopa riik, kes austab liidu ühiseid väärtusi ja võtab endale kohustuse neid edendada (ELi lepingu artikkel 49). Kopenhaageni kriteeriumid, milles lepiti kokku 1993. aastal Kopenhaagenis toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisel, on olulised iga kandidaatriigi või potentsiaalse kandidaatriigi ühinemisprotsessis ELiga. Need kriteeriumid on järgmised:

— demokraatiat, õigusriiki, inimõigusi ning vähemuste austamist ja kaitset tagavate institutsioonide stabiilsus;

— toimiv turumajandus ning suutlikkus tulla Euroopa Liidus toime konkurentsisurve ja turujõududega;

— suutlikkus võtta liikmesusest tulenevaid kohustusi, muu hulgas järgida poliitilise, majandus- ja rahaliidu eesmärke ning võtta vastu ühised reeglid, normid ja poliitika, mis kõik kokku moodustavad ELi õigustiku (*acquis communautaire*).

Euroopa Ülemkogu kohtumisel 2006. aasta detsembris saavutati laienemise suhtes uuendatud konsensus. Selle aluseks on kohustuste täitmise tagamine, tingimuste täitmine ja teavitustegevus ning ELi suutlikkus uusi liikmeid integreerida.

B. ELi võime võtta vastu uusi liikmeid: institutsiooniline korraldus

Järjestikused laienemised olid olulisel kohal institutsioonidevahelistel läbirääkimistel, mille tulemusena võeti vastu Lissaboni leping. Euroopa Liit pidi uute liikmesriikide vastuvõtmisel kohandama oma institutsioone ja otsustamisprotsesse ning tagama, et laienemine ei toimuks tõhusa ja usaldusväärse poliitikakujundamise arvelt. Lissaboni lepinguga tehti olulisi muudatusi peamiste ELi institutsioonide koosseisus ja töökorralduses. Mõne muudatuse puhul arvestati vajadust püsivate reeglite järele, mis ei nõuaks iga laienemise korral uusi parandusi.

C. Protsess

ELiga ühineda sooviv riik esitab oma avalduse Euroopa Liidu Nõukogule, kes palub Euroopa Komisjonil selle kohta arvamuse esitada. Sellest avaldusest teavitatakse Euroopa Parlamenti. Kui komisjoni arvamus on positiivne, võib Euroopa Ülemkogu otsustada (ühehäälselt), et riigile antakse kandidaatriigi staatus. Pärast komisjoni soovitust otsustab Euroopa Ülemkogu (taas ühehäälselt), kas läbirääkimisi alustada. ELi õigustik (*acquis communautaire*) on poliitikavaldkondade kaupa jagatud rohkem kui 30 peatükiks. Enne tegelike läbirääkimiste algust esitab komisjon iga peatüki kohta sõelumisaruande. Komisjoni soovituse põhjal otsustab Euroopa Liidu Nõukogu ühehäälselt uute läbirääkitavate teemavaldkondade või peatükkide avamise üle. Kui edasiminekut peetakse rahuldavaks, võib komisjon soovitada teemavaldkonna või peatüki ajutiselt sulgeda. Euroopa Liidu Nõukogu teeb taas otsuse ühehäälselt, võttes arvesse üldisi edusamme õigusriigi valdkonnas.

Kui läbirääkimised kõikide peatükkide või teemavaldkondade üle on lõpule viidud, koondatakse tingimused – kaasa arvatud võimalikud kaitseklauslid ja üleminekukord – liikmesriikide ja ühineva riigi vahel sõlmitavasse ühinemislepingusse. Alles pärast Euroopa Parlamendi nõusolekut ja Euroopa Liidu Nõukogu ühehäälset heakskiitu

saab ühinemislepingu allkirjastada. Pärast allkirjastamist esitatakse see kõikidele lepinguosalistele riikidele – kaasa arvatud ühinevale riigile – ratifitseerimiseks kooskõlas nende riikide põhiseadusest tulenevate nõuetega (st ratifitseeritakse kas parlamendis või rahvahääletusel).

VARASEMAD LAIENEMISED

Riik	Liige aastast	Erisused
Belgia Prantsusmaa Saksamaa Itaalia Luksemburg Madalmaad	1958	1957. aastal Rooma lepingule algselt alla kirjutanud riigid.
Taani Iirimaa Ühendkuningriik[1]	1973	Gröönimaa ühines Taani osana 1973. aastal, kuid lahkus hiljem 1985. aastal.
Kreeka	1981	Kreeka ühinemine tugevdas demokraatiat riigis.
Portugal Hispaania	1986	See laienemine aitas kaasa demokraatia tugevdamisele Portugalis ja Hispaanias.
Austria Soome Rootsi	1995	Need riigid olid varem Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni liikmed ja Euroopa Majanduspiirkonda juba tihedalt integreeritud. Norra osales nendel läbirääkimistel, kuid lükkas ühinemise lõpuks tagasi pärast referendumit, kus 52 % hääletas ELi liikmesuse vastu.
Küpros Tšehhi Eesti Ungari Läti Leedu Malta Poola Slovakkia Sloveenia	2004	Euroopa Ülemkogu 1997. aasta detsembri kohtumisel algatatud laienemisvooru eesmärk oli Euroopa pärast Berliini müüri langemist ja Nõukogude Liidu lagunemist uuesti ühendada. Läbirääkimised toimusid ühtse läbirääkimisraamistiku alusel iga riigiga eraldi.
Bulgaaria Rumeenia	2007	Bulgaaria ja Rumeenia reformide tempo ei võimaldanud neil riikidel 2004. aastal liiduga ühineda. Koostöö- ja kontrollimehhanism põhivaldkondades (kohtureform, korruptsioonivastane võitlus ja Bulgaaria puhul ka võitlus organiseeritud kuritegevuse vastu) kehtestati edusammude jälgimiseks ka pärast ühinemist.
Horvaatia	2013	Ühinemisläbirääkimistel Horvaatiaga nõuti rangemat tingimuste täitmist, mis on osa 2006. aasta detsembri Euroopa Ülemkogul vastu võetud uuendatud konsensusest laienemise suhtes.

[1]Ühendkuningriik lahkus EList 31. jaanuaril 2020.

EDASINE LAIENEMINE

A. Lääne-Balkani riigid

Suhteid Lääne-Balkani riikidega arendatakse 1999. aastal ellu kutsutud stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi raamistikus. See põhineb kahepoolsetel stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingutel.

Horvaatia ühinemine ELiga 1. juulil 2013 on teistele selle piirkonna riikidele oluline stiimul. Horvaatia ühinemisprotsessist saadud kogemusest lähtudes tegi komisjon 2011.–2012. aasta laienemisstrateegias ettepaneku parandada läbirääkimispõhimõtteid, sh rõhutada enam õigusriigi põhimõtteid. See tähendab, et kohtureformi ja põhiõigusi käsitlev peatükk (23. peatükk) ning õigust, vabadust ja turvalisust käsitlev peatükk (24. peatükk) avatakse kõigi tulevaste läbirääkimiste puhul juba varases etapis ja suletakse viimasena. Seda lähenemisviisi kinnitati ja tugevdati veel kord komisjoni 5. veebruari 2020. aasta teatises „Ühinemisprotsessi tõhustamine – Lääne-Balkani riikide usutavad väljavaated saada ELi liikmeks“, millega võeti kasutusele Lääne-Balkani riikidesse laienemist käsitlev muudetud metoodika. See on ka osa Lääne-Balkani riikide majandus- ja investeerimiskavast, mis avaldati komisjoni 2020. aasta laienemispaketi osana.

8. novembril 2023 võttis komisjon vastu uue 6 miljardi euro suuruse Lääne-Balkani majanduskasvu kava, mis põhineb neljal sambal ja hõlmab ajavahemikku 2024–2027. Kava eesmärk on pakkuda sellele piirkonnale osa ELi liikmesusest tulenevatest eelistest juba enne ühinemist, võttes aluseks riigipõhised reformikavad ja eraldades vahendeid ainult pärast seda, kui reformide lõpuleviimist on kontrollitud. 2024. aasta juulis lisas komisjon õigusriigi olukorda käsitlevasse aastaaruandesse esimest korda neli kandidaatriiki (Albaania, Montenegro, Põhja-Makedoonia ja Serbia).

Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu ning ELi otsus anda Gruusiale, Moldovale ja Ukrainale kandidaatriigi staatus ning alustada ühinemisläbirääkimisi Moldova ja Ukrainaga on seadnud taas tähelepanu keskpunkti Lääne-Balkani kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide ELiga integreerumise protsessi.

Montenegroga on praeguseks avatud kõik 33 läbirääkimispeatükki, millest 14 on ajutiselt suletud. Serbia on avanud 35-st läbirääkimispeatükist 22, millest kaks on ajutiselt suletud. Samal ajal kui Montenegro tegi 2024. ja 2025. aastal märkimisväärseid edusamme, peab Serbia tegutsema ELi integratsiooniga seotud reformide elluviimisel otsustavamalt, parandama oma välispoliitika vastavusse viimist ja täitma oma kohustusi, mis tulenevad 2023. aasta alguses uuendatud Ohridi lepingust, et taasalustada seiskunud dialoogi Kosovoga suhete normaliseerimiseks.

2020. aasta märtsis näitas nõukogu rohelist tuld ühinemisläbirääkimiste alustamiseks Albaania ja Põhja-Makedooniaga (Albaaniale on seejuures seatud teatavad tingimused). 2020. aasta juulis esitas komisjon liikmesriikidele läbirääkimisraamistiku eelnõud. Ühinemisläbirääkimisi Põhja-Makedoonia ja Albaaniaga alustati ametlikult 2022. aasta juulis pärast pikki viivitusi, mis tulenesid peamiselt Põhja-Makedoonia ja Bulgaaria vahelistest rahvusliku identiteedi, keele ja ajalooga seotud probleemidest. Alates 2024. aasta oktoobrist on Albaania avanud 33 läbirääkimispeatükki ja viimased peatükid avati 2025. aasta novembris. Põhja-Makedoonia viis 2023. aasta detsembris

lõpule kõigi kuue läbirääkimisvaldkonna sõelumise, kuid teemavaldkondi/peatükke ei ole veel avatud.

ELi ning Bosnia ja Hertsegoviina stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping jõustus 1. juunil 2015. 2016. aasta veebruaris esitas Bosnia ja Hertsegoviina ELi liikmeks astumise avalduse. Komisjon loetles oma 2019. aasta mai arvamuses 14 peamist prioriteeti, mida Bosnia ja Hertsegoviina peab ühinemisläbirääkimiste alustamiseks täitma. Kuigi Bosnia ja Hertsegoviina ei suutnud enamikku neist prioriteetidest ellu viia, anti talle 2022. aasta detsembris kandidaatriigi staatus. Komisjoni positiivsete soovituste alusel otsustas Euroopa Ülemkogu alustada 2024. aasta märtsis Bosnia ja Hertsegoviinaga ühinemisläbirääkimisi ilma uusi eeltingimusi seadmata. Sellest ajast alates on Bosnia ja Hertsegoviina ELiga integreerumiseks tehtud edusammud olnud piiratud ja aeglased.

ELi ning Kosovo stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping jõustus 1. aprillil 2016. 2022. aasta detsembris esitas Kosovo ELi liikmeks astumise avalduse. Tulenevalt 2023. aasta aprillis Euroopa Parlamendis toimunud otsustavast hääletusest on Kosovo kodanikud alates 2024. aasta jaanuarist saanud Schengeni alale reisida viisavabalt. Kosovo on lisaks dialoogis Serbiaga, mida Euroopa Liit vahendab. Selle tulemuseks peaks olema õiguslikult siduv, kahe riigi suhteid normaliseeriv leping. Mõlemad riigid peavad täitma Ohridi lepingust tulenevaid kohustusi.

B. Türgi

Türgi esitas ELi liikmeks saamise taotluse 1987. aastal ning kuulutati kandidaatriigiks 1999. aastal. Läbirääkimisi alustati 2005. aasta oktoobris. Üsna pea aga blokeeriti kaheksa peatükki ja otsustati, et ühtegi peatükki ei suleta ajutiselt enne, kui Türgi kohaldab Küprose suhtes Ankara assotsieerimislepingu lisaprotokolli. Mõni liikmesriik on olnud teiste peatükkide avamise vastu. Pärast rohkem kui kolm aastat kestnud paigalseisu avati 2013. aasta novembris uus läbirääkimispeatükk. Järgmine peatükk avati 2015. aasta detsembris. Türgi ja EL kinnitasid 18. märtsil 2016 oma kavatsust viia ellu ühine tegevuskava ELi saabuvate ebaseaduslike rändajate voo pidurdamiseks ja anda Türgi ühinemisprotsessile uus hoog. Selle tulemusena avati 2016. aasta juunis lisapeatükk, millega koos on 35st peatükist avatud 16, millest üks on ajutiselt suletud. Türgis 2016. aasta juulis toimunud riigipöördekatse järel järsult halvenenud õigusriigi olukorda ja demokraatlike standardite jätkuvat allakäiku silmas pidades on aga Türgi ELiga ühinemise protsess *de facto* seiskunud. ELi ja Türgi suhteid on veelgi pingestanud Türgi välispoliitilised valikud, mille tagajärjel oli välispoliitika vastavusse viimise määr kõigi aegade madalaim (umbes 4%), ning tema propageeritav „kahe riigi lahendus“ Küprose küsimuses.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

ELi lepingu artikli 49 kohaselt peab Euroopa Parlament andma igale uuele ELi laienemisele oma nõusoleku. Parlamendil on oluline roll ka ühinemise finantsaspektide kindlaksmääramisel. Tänu parlamendi eelarvepädevusele on tal otsene mõju ühinemiseelse abi rahastamisvahendile eraldatud summade üle ning Ukraina, Moldova ja Lääne-Balkani toetamiseks loodud ELi rahastamisvahendite üle.

Parlamendi väliskomisjon nimetab alalised raportöörid kõigi kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide jaoks. Parlament väljendab laienemise kohta oma

seisukohti, koostades selleks igal aastal komisjoni viimaste iga-aastaste riigiaruannete alusel resolutsioone. 29. veebruaril 2024 võttis parlament vastu resolutsiooni ELi integratsiooni süvendamise kohta tulevast laienemist silmas pidades.

Parlament võttis 11. märtsil 2026 vastu soovitused ELi laienemisstrateegia kohta, nimetades seda strateegiliseks vastuseks muutuvale geopoliitilisele reaalsusele ning oluliseks investeeringuks liidu julgeolekusse ja stabiilsusesse, kusjuures edusammud on endiselt tulemuspõhised, väärtustel põhinevad ja sõltuvad reformidest. Euroopa Parlamendil on kahepoolsed suhted ka kõigi laienemisprotsessis osalevate riikide parlamentidega oma delegatsioonide kaudu, kes arutavad korrapäraselt oma kolleegidega küsimusi, mis on seotud ELiga integreerumise lahendustega konkreetses riigis. Euroopa Parlament on jälginud valimisi kõigis laienemisprotsessis osalevates riikides, välja arvatud Türgis, kes ei ole veel parlamendile asjaomast kutset esitanud.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi Euroopa üksus (laienemine, Lääne-Euroopa ja põhjamõõtme koostöö). Lisateavet saab laienemist käsitlevalt veebisaidilt.

Alexandros Karides
04/2026

5.5.2. LÄÄNE-BALKANI RIIGID

Käesolevas teabelehes selgitatakse ELi poliitikat seoses Lääne-Balkani riikidega – piirkonnaga, mis hõlmab Albaaniat, Bosniat ja Hertsegoviinat, Kosovot, Montenegrot, Põhja-Makedooniat ja Serbiat – ning nende ühinemisprotsessiga. Selles kirjeldatakse stabiilsuse, koostöö ja majandusarengu edendamise eesmärke, peamisi vahendeid, nagu stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsess ning ühinemiseelne abi, ning iga riigi ELi liikmesuse suunas tehtavate edusammude hetkeseisu. Samuti selgitatakse selles, kuidas Euroopa Parlament aitab laienemisprotsessile kaasa oma nõusoleku andmise volituste, resolutsioonide ja parlamentaarse diplomaatia kaudu.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (edaspidi „ELi leping“) V jaotis, milles on sätestatud ELi välistegevuse õigusraamistik;

— Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi „ELi toimimise leping“) artikkel 207, milles käsitletakse rahvusvahelisi kaubanduslepinguid;

— ELi lepingu artikkel 49, milles on sätestatud taotluse esitamise ja liikmesuse kriteeriumid.

EESMÄRGID

ELi eesmärk on edendada Lääne-Balkani riikides rahu, stabiilsust ja majanduse arengut ning avada nendele riikidele ELiga integreerumise perspektiiv.

TAUST

1999. aastal algatas EL stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi, mis oli kavandatud ELi ja selle piirkonna riikide suhete raamistikuna, ning stabiilsuspakti, mis oli laiaulatuslikum, kõiki tähtsamaid rahvusvahelisi osalejaid hõlmav algatus. Stabiilsuspakt asendati 2008. aastal piirkondliku koostöönõukoguga. Thessalonikis 2003. aastal toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisel kinnitati taas, et kõik stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessis osalevad riigid on potentsiaalsed Euroopa Liidu liikmekandidaadid. Seda perspektiivi kinnitati uuesti Euroopa Komisjoni 2018. aasta veebruaris avaldatud Lääne-Balkani strateegias ning mitme ELi ja Lääne-Balkani riikide tippkohtumise järel koostatud deklaratsioonides.

Selle poliitika eesmärk on toetada Lääne-Balkani riikide järkjärgulist integreerumist ELiga. Horvaatia oli seitsmest Lääne-Balkani riigist esimene, kes ühines ELiga 1. juulil 2013. Albaanial, Bosnial ja Hertsegoviinal, Montenegrol, Põhja-Makedoonial ja Serbial on kandidaatriigi staatus. Põhja-Makedoonia ning Bosnia ja Hertsegoviina ei ole läbirääkimispeatükke veel avanud. Kosovo esitas liikmeks astumise avalduse 2022. aastal.

VAHENDID

A. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsess

1999. aastal alustatud stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsess on strateegiline raamistik, millega toetatakse Lääne-Balkani riikide järkjärgulist lähenemist Euroopa Liidule. See rajaneb kahepoolsetel lepingulistel suhetel, finantsabi andmisel, poliitilisel dialoogil, kaubandussidemetel ja piirkondlikul koostööl.

Lepingulised suhted vormistatakse stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingutena. Neis nähakse ette poliitiline ja majanduskoostöö ning vabakaubanduspiirkondade loomine asjaomaste riikidega. Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingute aluseks on ühised demokraatlikud põhimõtted, inimõigused ja õigusriik ning iga sellise lepinguga luuakse alalised koostööstruktuurid. Igal aastal ministrite tasemel kohtumisi pidav stabiliseerimis- ja assotsiatsiooninõukogu jälgib asjaomase lepingu kohaldamist ja täitmist. Nõukogu abistab stabiliseerimis- ja assotsiatsioonikomitee. Lisaks tegutseb parlamentaarne stabiliseerimis- ja assotsiatsioonikomitee (Põhja-Makedoonia puhul parlamentaarne ühiskomisjon), kes tagab koostöö kandidaatriikide parlamentide ja Euroopa Parlamendi vahel.

2016. aasta aprillis jõustus Kosovoga sõlmitud stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping. Nüüd on olemas kehtivad stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingud kõigi ametlike ja potentsiaalsete Lääne-Balkani kandidaatriikidega. Kosovo puhul on stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping ELi ainupädevuses, st liikmesriigid ei pea seda ratifitseerima (viis ELi liikmesriiki ei tunnusta Kosovo iseseisvust). Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingute kaubandus- ja kaubandusega seotud küsimused vormistatakse vahelepingutes. Need jõustuvad tavaliselt kiiresti pärast nende allkirjastamist, kuna kaubandusküsimused kuuluvad ELi ainupädevusse.

B. Ühinemisprotsess

ELiga ühinemist taotlevad riigid peavad täitma nn Kopenhaageni poliitilised kriteeriumid (vt teabelehte „Liidu laienemine“ 5.5.1). Kandidaatriigiks tunnistatud riik läbib ühinemisprotsessi etapid tempos, mis sõltub valdavalt tema enda saavutustest ja edusammudest.

Kandidaatriigil tuleb vastu võtta kogu ELi õigustik (*acquis communautaire*) ja seda rakendada. Komisjon annab iga-aastastes riigiaruannetes saavutuste kohta aru. Kõik tähtsad otsused alates läbirääkimiste alustamisest kuni nende lõpetamiseni teeb nõukogu ühehäälselt. Ühinemislepingu peavad kinnitama Euroopa Parlament ja nõukogu ning seejärel ratifitseerivad selle kõik lepinguosalised riigid, kaasa arvatud ühinev riik kas parlamendi või rahvahääletuse kaudu.

Kandidaatriigid ja potentsiaalsed kandidaatriigid saavad vajalike reformide elluviimiseks finantsabi. Alates 2007. aastast on ELi ühinemiseelset abi antud ühe ühtse vahendi, ühinemiseelse abi instrumendi (IPA) kaudu. 2023. aasta novembris võttis komisjon vastu uue 6 miljardi euro suuruse Lääne-Balkani majanduskasvu kava aastateks 2024–2027. Kava eesmärk on pakkuda sellele piirkonnale osa ELi liikmesusest tulenevatest eelistest juba enne ühinemist. Majanduskasvu kava vahendeid eraldatakse riigipõhiste reformikavade alusel, mille puhul vahendid eraldatakse alles pärast reformide lõpuleviimist.

Enamik kandidaatriike ja potentsiaalseid kandidaatriike võivad ka ELi programmides osaleda.

C. Piirkondlik koostöö

Euroopa integratsioon ja piirkondlik koostöö on omavahel tihedalt põimunud. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi üks põhieesmärke on innustada Lääne-Balkani riike omavahelisele koostööle paljudes valdkondades, sealhulgas sellistes küsimustes nagu sõjakurjategijate vastutuselevõtmine, piiriküsimused, pagulased ja võitlus organiseeritud kuritegevuse vastu. IPAs on eraldi osa spetsiaalselt ette nähtud piirkondliku koostöö ja piiriüleste programmide toetamiseks.

Sarajevos asuv piirkondlik koostöönõukogu tegutseb Kagu-Euroopa koostööprotsessi juhtimisel. Piirkondliku koostöönõukogu eesmärk on toetada oma ELi mittekuuluvate riikide Euroopa ja Euro-Atlandi integratsioonipüüdeid ning arendada koostööd sellistes valdkondades nagu sotsiaalne ja majandusareng, energeetika ja taristu, justiits- ja siseküsimused, julgeolek, inimkapitali arendamine ja parlamentidevahelised suhted. EL ning paljud selle liikmesriigid toetavad piirkondliku koostöönõukogu tegevust ja osalevad selles.

Teine oluline piirkondlik algatus on Kesk-Euroopa vabakaubandusleping. Peale selle osalevad Lääne-Balkani riigid mitmes piirkondlikus koostööraamistikus.

D. Viisavabadus

Alates 2009. aasta detsembrist on endise Jugoslaavia Makedoonia Vabariigi (nüüd Põhja-Makedoonia Vabariik), Montenegro ja Serbia kodanikel ning alates 2010. aasta novembrist ka Albaania ning Bosnia ja Hertsegoviina kodanikel lubatud reisida Schengeni ala riikidesse viisavabalt. 2012. aasta jaanuaris alustati ka Kosovoga dialoogi viisanõude kaotamiseks. Juulis 2018 kinnitas komisjon, et Kosovo on täitnud kõik kriteeriumid. Pärast pikaleveninud institutsioonidevahelisi läbirääkimisi ja 2023. aasta aprillis toimunud lõplikku hääletust Euroopa Parlamendis saavad Kosovo kodanikud alates 2024. aasta jaanuarist kasutada Schengeni alale viisavaba reisimise õigust.

PRAEGUNE OLUKORD

A. Albaania

Albaania esitas ELi liikmeks astumise avalduse 28. aprillil 2009 ja talle anti kandidaatriigi staatus 2014. aasta juunis. Albaania edusamme silmas pidades soovitas komisjon alustada riigiga ühinemisläbirääkimisi. 2018. aasta juunis leppis nõukogu kokku ühinemisläbirääkimiste võimalikus alustamises Albaaniaga järgneva aasta juunis, eeldusel et vajalikud tingimused on täidetud. 2020. aasta märtsis otsustas nõukogu lõpuks ühinemisläbirääkimiste alustamise heaks kiita, jällegi sõltuvalt teatavate tingimuste täitmisest. 2020. aasta juulis esitas komisjon liikmesriikidele läbirääkimisraamistiku eelnõu. Albaania ja Põhja-Makedoonia ühinemisläbirääkimised, mida komisjoni ühise positiivse soovituse alusel käsitletakse koos, avati ametlikult 2022. aasta juulis pärast pikki viivitusi, mis tulenesid peamiselt Põhja-Makedoonia ja Bulgaaria vahelistest rahvusliku identiteedi, keele ja ajalooga seotud probleemidest. 15. oktoobril 2024 alustas Albaania läbirääkimisi 1. teemaploki (põhiküsimused, viis

peatükki) üle. 2025. aasta novembriks oli Albaania avanud läbirääkimised *acquis*' kõigis kuues teemaplokis.

B. Bosnia ja Hertsegoviina

Stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping Bosnia ja Hertsegoviinaga räägiti läbi ja allkirjastati 2008. aasta juunis, kuid see ei jõustunud, peamiselt sellepärast, et riik ei olnud täitnud üht olulist Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust. Nn uus lähenemisviis Bosniale ja Hertsegoviinale, milles keskendutakse eelkõige majanduse juhtimisele, võimaldas 1. juunil 2015 stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingul lõpuks jõustuda. Riik esitas 15. veebruaril 2016 liikmeks astumise avalduse. Komisjon avaldas 2019. aasta mais oma arvamuse, mis hõlmas 14 esmatähtsat eesmärki, mille Bosnia ja Hertsegoviina peab täitma, et oleks võimalik läbirääkimisi alustada. Nende hulka kuulub parlamentaarse stabiliseerimis- ja assotsiatsioonikomitee nõuetekohase toimimise tagamine (3. keskne prioriteet). 2023. aasta oktoobris, kaheksa aastat pärast esimest katset 2015. aastal, õnnestus lõpuks korraldada ELi – Bosnia ja Hertsegoviina parlamentaarse stabiliseerimis- ja assotsiatsioonikomitee esimene täiemahuline kohtumine Sarajevos. Seetõttu jõudis komisjon oma 2023. aasta riigiaruandes järeldusele, et 3. keskne prioriteet on täidetud. Pärast seda on toimunud veel mitmeid parlamentaarse stabiliseerimis- ja assotsiatsioonikomitee koosolekuid. Arvestades Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu ja ELi 2022. aasta juuni otsust anda Moldovale ja Ukrainale kandidaatriigi staatus, otsustas Euroopa Ülemkogu 2022. aasta detsembris anda ka Bosniale ja Hertsegoviinale kandidaatriigi staatuse. Ühinemisläbirääkimised Bosnia ja Hertsegoviinaga algasid ametlikult 2024. aasta märtsis, kuid edusammud on olnud piiratud ja aeglased ning olukorda on teravdanud sügav sisepoliitiline kriis. Bosnia ja Hertsegoviina esitas komisjonile oma majanduskasvu reformikava hilinemisega 2025. aasta septembris, pärast seda, kui tema rahastamispaketti 2025. aasta juulis pöördumatult 10% võrra vähendati. Reformikava kiideti heaks 2025. aasta detsembris.

C. Põhja-Makedoonia

Endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik (nüüd Põhja-Makedoonia Vabariik) esitas ELiga ühinemise avalduse 2004. aasta märtsis ja sai ELi kandidaatriigi staatuse 2005. aasta detsembris. Siiski ei suutnud riik mitu aastat ühinemisläbirääkimisi alustada, seda peamiselt Kreekaga toimuva vaidluse tõttu, mis puudutas nime „Makedoonia" kasutamist. See vaidlus lahendati edukalt Prespa kokkuleppega riigi uue nime kohta, milleks sai Põhja-Makedoonia Vabariik (ehk lühemalt Põhja-Makedoonia). Kokkulepe jõustus veebruaris 2019. Alates 2009. aastast on komisjon Euroopa Parlamendi vankumatul toetusel järjekindlalt soovitanud alustada ühinemisläbirääkimisi. 2018. aasta juunis leppis nõukogu kokku ühinemisläbirääkimiste võimalikus alustamises Põhja-Makedooniaga järgneva aasta juunis, eeldusel et vajalikud tingimused on täidetud. 2020. aasta märtsis kiitis nõukogu ühinemisläbirääkimiste alustamise heaks ilma lisatingimusi esitamata. 2020. aasta juulis esitas komisjon liikmesriikidele läbirääkimisraamistiku eelnõu. Põhja-Makedoonia ja Albaania ühinemisläbirääkimisi, mida komisjoni ühise positiivse soovituse alusel käsitletakse koos, alustati ametlikult 2022. aasta juulis pärast viivitusi, mis tulenesid peamiselt Põhja-Makedoonia ja Bulgaaria vahelistest rahvusliku identiteedi, keele ja ajalooga seotud probleemidest. Põhja-Makedoonia viis sõelumisprotsessi lõpule 2023. aasta detsembris, kuid ühtegi teemaplokki/peatükki ei ole veel avatud, kuna

oodatakse eeldatavat muudatust riigi põhiseaduses, mille preambulisse lisatakse bulgaaria rahvusvähemus, nagu on ette nähtud nõukogu 2022. aasta järeldustes.

D. Kosovo

Kosovo on ELi potentsiaalne kandidaatriik. Ta kuulutas 2008. aasta veebruaris ühepoolselt välja oma iseseisvuse. Viis ELi liikmesriiki (Küpros, Kreeka, Rumeenia, Slovakkia ja Hispaania), kaks Lääne-Balkani riiki (Serbia ning Bosnia ja Hertsegoviina), kolm uut ühinemise taotlejat (Gruusia, Moldova ja Ukraina) ning kaks ÜRO Julgeolekunõukogu alalist liiget (Hiina ja Venemaa Föderatsioon) ei ole Kosovo iseseisvust tunnustanud. Pärast seda kui Belgrad ja Priština olid 2013. aasta aprillis sõlminud ajaloolise kokkuleppe omavaheliste suhete normaliseerimiseks (Brüsseli kokkulepe), otsustas Euroopa Ülemkogu 2013. aasta juunis alustada Kosovoga läbirääkimisi, et sõlmida stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping, mis jõustus 1. aprillil 2016. 2018. aasta juulis, kuus aastat pärast viisanõude kaotamise tegevuskava avaldamist, kinnitas komisjon, et Kosovo on täitnud kõik kriteeriumid. Kosovo, nagu ka Serbia tulevane integratsioon ELiga jääb suuresti sõltuma ELi vahendusel toimuvast Kosovo ja Serbia dialoogist, mille tulemuseks peaks olema õiguslikult siduv laiaulatuslik kokkulepe nende suhete normaliseerimise kohta. Mõlemad riigid peavad täitma oma kohustused tulenevalt kokkuleppest, mida uuendati 2023. aastal eesmärgiga dialoogi taaselustada.

E. Montenegro

Montenegro, kes saavutas iseseisvuse 2006. aastal, esitas avalduse ELiga ühinemiseks 2008. aasta detsembris. Montenegrole anti 2010. aasta detsembris ELi kandidaatriigi staatus ja 2012. aasta juunis algasid ühinemisläbirääkimised. Montenegrost sai 2024. aasta juunis esimene riik, kes täitis õigusriigi põhimõtet käsitlevate oluliste peatükkide (kohtureformi ja põhiõigusi käsitlev 23. peatükk ning vabadust, turvalisust ja õigust käsitlev 24. peatükk) vahekriteeriumid. Praeguseks on avatud kõik 33 läbirääkimispeatükki, millest 14 on ajutiselt suletud. ELi integratsioonireformid on viimase kahe aasta jooksul kiirenenud, mistõttu on riik praegu läbirääkimistel esirinnas.

F. Serbia

Serbia esitas ELiga ühinemise avalduse 2009. aasta detsembris ja sai 2012. aasta märtsis kandidaatriigi staatuse, kui Belgrad ja Priština olid Kosovo piirkondlikus esindatuses kokkuleppele jõudnud. Ühinemisläbirääkimised algasid ametlikult 21. jaanuaril 2014. 2015. aasta detsembris avati esimesed kaks läbirääkimispeatükki, sh Kosovoga suhete normaliseerimist käsitlev peatükk. Õigusriiki käsitlevad olulised peatükid (23. ja 24. peatükk) avati 18. juulil 2016. Tänaseks on 35 läbirääkimispeatükist avatud 22 ning neist kaks on ajutiselt suletud. Neli peatükki, mis moodustavad neljanda teemaploki („Roheline tegevuskava ja kestlik ühenduvus“), avati 2021. aasta detsembris. Pärast seda ei ole avatud ühtegi uut peatükki ega teemaplokki. Serbia, nagu ka Kosovo tulevane integratsioon ELiga jääb suuresti sõltuma ELi vahendusel toimuvast Serbia ja Kosovo dialoogist, mille tulemuseks peaks olema õiguslikult siduv laiaulatuslik kokkulepe nende suhete normaliseerimise kohta. Mõlemad riigid peavad täitma oma kohustused tulenevalt kokkuleppest, mida uuendati 2023. aastal eesmärgiga dialoogi taaselustada.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Parlament on stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi täiel määral kaasatud ning kõigi stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingute sõlmimiseks on vaja parlamendi nõusolekut (ELi toimimise lepingu artikli 218 lõige 6). Parlamendi nõusolekut on vaja ka iga uue liikmesriigi ühinemiseks (ELi lepingu artikkel 49). Lisaks saab parlament oma eelarvepädevusest tulenevalt otseselt mõjutada IPA raames eraldatavate summade suurust. Parlamendi väliskomisjon nimetab kõigi kandidaatriikide ja potentsiaalsete kandidaatriikide jaoks alalised raportöörid. Parlament väljendab laienemise kohta oma seisukohti, koostades selleks igal aastal komisjoni viimaste iga-aastaste riigiaruannete alusel resolutsioone.

2020. aasta juunis esitas parlament oma soovitused Lääne-Balkani riikide kohta pärast ELi ja Lääne-Balkani Zagrebi tippkohtumist (mis toimus veebis). 29. veebruaril 2024 võttis parlament vastu resolutsiooni ELi integratsiooni süvendamise kohta tulevast laienemist silmas pidades. 11. märtsil 2026 võttis parlament vastu resolutsiooni ELi laienemisstrateegia kohta, milles märgitakse, et laienemine tugevdab ELi julgeolekut ja väldib destabiliseerivaid geopoliitilisi halle tsoone ning et see peaks jääma tulemuspõhiseks, väärtustel põhinevaks ja reformidest sõltuvaks.

Parlament toetab kahepoolseid suhteid Lääne-Balkani riikide parlamentidega oma delegatsioonide kaudu, mis kohtuvad korrapäraselt – põhimõtteliselt kaks korda aastas – oma kolleegidega, et arutada stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi ning ELiga ühinemise protsessiga seotud küsimusi. Kui parlamenti kutsutakse, siis vaatleb ta enamikku kuue Lääne-Balkani riigi valimisi. Parlament on valimisi vaatlemas käinud juba kõigis Lääne-Balkani riikides. Samuti on parlament töötanud välja parlamentaarse demokraatia ja suutlikkuse suurendamise meetmeid ja programme, mis on kohandatud Lääne-Balkani partnerriikide parlamentide vajadustele. Nii Põhja-Makedoonias kui ka Serbias on Euroopa Parlament viimastel aastatel hõlbustanud tihedamaid suhteid erakondade vahel.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi liidu välispoliitika peadirektoraadi piirkondade direktoraat. Lisateabe saamiseks külastage Euroopa Parlamendi laienemisteemalist veebilehte.

Igor MISKULIN
04/2026

5.5.3. EUROOPA MAJANDUSPIIRKOND (EMP), ŠVEITS JA PÕHJAPOOLSED RIIGID

Euroopa Majanduspiirkond (EMP) loodi 1994. aastal, et laiendada ELi siseturgu Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) riikidele – Norra, Island, Liechtenstein ja Šveits. Selles teabelehes kirjeldatakse, mis on EMP, kuidas see toimib ja milliseid poliitikavaldkondi see hõlmab. Selles selgitatakse, kuidas Šveits, kes on EFTA, kuid mitte EMP liige, ELi siseturuga seostub. Samuti tutvustatakse selles Põhja-Euroopa ja Arktika piirkonna peamisi foorumeid, millega EL koostööd teeb.

ÕIGUSLIK ALUS

— EMP: Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 217 (assotsieerimislepingud). See annab ELile õiguse allkirjastada riikide või rahvusvaheliste organisatsioonidega vastastikuseid õigusi ja kohustusi ning ühismeetmeid käsitlevaid lepinguid, näiteks 1992. aasta EMP leping.

— Šveits: 1989. aasta kindlustusleping, 1999. aasta kahepoolsed lepingud I, 2004. aasta kahepoolsed lepingud II. Nendega reguleeritakse ELi ja Šveitsi poliitilisi ja majandussuhteid ning kehtestatakse Šveitsi ja EMP jaoks vastastikuse turulepääsu normid.

EUROOPA MAJANDUSPIIRKOND

A. Mis on EMP?

EMP on vabakaubanduspiirkond, millega laiendatakse ELi siseturgu Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) riikidele. EMP leping allkirjastati 2. mail 1992 ja see jõustus 1. jaanuaril 1994. Liikmesus on EFTA riikidele vabatahtlik ja ELi riikidele kohustuslik. Kõik riigid, kes on alates 1994. aastast ELiga ühinenud, on seega automaatselt ühinenud EMPga, mis hõlmab nüüd ELi ja selle 27 liikmesriiki ning neljast EFTA liikmest kolme: Norra, Island ja Liechtenstein. Neljas EFTA liige, st Šveits, ei ole EMP liige, kuid pääseb kahepoolsete lepingute kaudu ELi siseturule.

EMP eesmärk on tugevdada liikmete kaubandus- ja majandussuhteid ning luua ühtsete normidega majanduspiirkond.

Selleks et hoida leping ajakohasena, tuleb kõik siseturgu käsitlevad uued ELi õigusaktid lisada EMP lepingu lisadesse ja protokollidesse. Sel moel on EMP lepingusse lisatud mitu tuhat õigusakti.

B. EMP kohaldamisala

EMP liikmed võtavad endale kõik ELi siseturu õigused ja kohustused. See tähendab, et nad peavad kaitsma siseturgu määratlevaid „nelja vabadust“ – kaupade, isikute, teenuste ja kapitali vaba liikumist. Selleks peavad nad vastu võtma ka ELi konkurentsi-, transpordi-, energia- ning majandus- ja rahanduskoostöö poliitika, mis neid vabadusi toetab.

EMP leping hõlmab ka horisontaalseid poliitikavaldkondi (mis käsitlevad mitut sektorit puudutavaid küsimusi), mis on rangelt seotud nelja vabadusega. Need hõlmavad töötervishoidu ja tööohutust, tööõigust ning meeste ja naiste võrdset kohtlemist käsitlevat sotsiaalpoliitikat, samuti tarbijakaitse-, keskkonna-, statistika- ja äriühinguõigust käsitlevat poliitikat. Samuti sisaldab leping sätteid selliste teemade kohta nagu teadusuuringud, tehnoloogiaarendus, haridus ja koolitus, mida rakendatakse pigem koostöö kui õigusaktide kaudu.

C. EMP piirid

EMP lepingus ei ole siduvaid sätteid kõikide siseturu sektorite või muude ELi aluslepingute kohaste poliitikavaldkondade kohta. Lepingu siduvad sätted ei puuduta eelkõige järgmist:

— ühine põllumajanduspoliitika ja ühine kalanduspoliitika (kuigi leping sisaldab sätteid põllumajandus- ja kalandustoodetega kauplemise kohta);

— tolliliit;

— ühine kaubanduspoliitika;

— ühine välis- ja julgeolekupoliitika;

— justiits- ja siseküsimuste valdkond (kuigi kõik EFTA riigid kuuluvad Schengeni alasse, kus saab piirideta reisida);

— majandus- ja rahaliit.

D. EMP institutsioonid ja mehhanismid

1. EMP ühiskomitee:

— koosneb kolme EMP EFTA riigi suursaadikutest ja Euroopa Komisjoni esindajatest;

— vaatab läbi uued ELi siseturu tekstid ja otsustab, millised õigusaktid ja aktid (meetmed, programmid jne) peaks EMP üle võtma;

— kohtub kaheksa korda aastas, kusjuures eesistujariik vahetub iga kuue kuu järel vaheldumisi ELi ja EMP EFTA riigi vahel.

2. EMP nõukogu:

— koosneb EMP EFTA riikide välisministritest ja ELi nõukogu roteeruva eesistujariigi, samuti Euroopa välisteenistuse ja komisjoni esindajatest;

— lepib kokku EMP koostöö üldise toimimise ühises hindamises ja koostab ühiskomiteele poliitilised suunised;

— kohtub kaks korda aastas.

3. EMP nõuandekomitee:

— koosneb EFTA nõuandekomitee (EFTA liikmete ametiühingute ja tööandjate organisatsioonide foorum) ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee liikmetest;

— töötab selle nimel, et tugevdada kontakte EMP sotsiaalpartnerite vahel ning suurendada teadlikkust EMP majanduslikest ja sotsiaalsetest aspektidest;

— osaleb resolutsioonide kaudu teiste EMP institutsioonide aruteludes.

4. EMP parlamentaarne ühiskomitee:

— koosneb EMP EFTA riikide parlamentide liikmetest ja Euroopa Parlamendi liikmetest;

— kohtub kaks korda aastas, üks kord Euroopa Parlamendis ja üks kord EMP EFTA riigi parlamendis, ning seda juhib igal aastal vaheldumisi Euroopa Parlamendi liige või EMP EFTA riigi parlamendi liige;

— vaatab läbi kõik EMP suhtes kohaldatavad ELi õigusaktid ning kohtub EMP nõukogu, EMP ühiskomitee ja EFTA järelevalveameti esindajatega;

— võtab vastu resolutsioone paljudes EMP lepinguga seotud küsimustes ning esitab EMP nõukogule ja EMP ühiskomiteele suulisi või kirjalikke küsimusi;

— võtab igal aastal vastu resolutsiooni, mis käsitleb ühiskomitee aastaaruannet EMP lepingu toimimise kohta. Selles esitatakse ühiskomitee seisukohad ELi õigusaktide ülevõtmisel tehtud edusammude ja mahajäämuse kohta ning antakse soovitusi siseturu nõuetekohaseks toimimiseks.

5. EFTA järelevalveamet:

— tegutseb riigi kontrollist sõltumatult;

— kaitseb üksikisikute ja ettevõtjate õigust ausale konkurentsile ja vabale liikumisele, tagades, et Island, Liechtenstein ja Norra järgivad EMP norme;

— tagab vastutuse, andes rikkumisjuhtumid EFTA kohtusse.

6. EFTA kohus:

— koosneb kolmest kohtunikust (üks igast EMP EFTA riigist), kes nimetatakse kolme valitsuse nõusolekul ametisse kuueks aastaks;

— teeb otsuseid rikkumisjuhtumite ja apellatsioonkaebuste kohta ning annab nõuandvaid arvamusi EFTA riikide kohtutele.

E. Kuidas saab ELi õigusest EMP õigus?

Selles jaotises antakse lihtsustatud ülevaade EMP õigusloomeprotsessist.

Vt EFTA veebisaiti:

— kasutajasõbralik ülevaade sellest, kuidas ELi õigusest saab EMP õigus;

— üksikasjalik teave ELi õigusaktide lisamise kohta EMP lepingule.

1. ELi õigusaktide lisamine EMP lepingule

EMP ühiskomitee otsustab, millised ELi õigusaktid EMP lepingule lisada, ning lisab need EMP lepingu lisadesse ja protokollidesse.

2. Õigusaktide ülevõtmine

Kõik ELi õigusaktid, mis on lisatud EMP lepingule, tuleb EMP EFTA riikide õigusesse üle võtta. Olenevalt iga riigi õigusest võib selleks olla vaja kas üksnes valitsuse otsust või ka parlamendi heakskiitu. Riigid võivad ülevõtmise ajal õigusakte tehniliselt kohandada, kuid ei või muuta nende sisu.

3. Järelevalve

EMP õiguse ülevõtmist ja kohaldamist jälgivad EFTA järelevalveamet ja EFTA kohus. EFTA järelevalveamet peab EMP riikides õigusaktide kohaldamise kohta siseturu tulemustabelit.

ŠVEITS

A. ELi ja Šveitsi suhete areng

EFTA liikmena pidas Šveits läbirääkimisi EMP lepingu sõlmimiseks, mis allkirjastati 2. mail 1992. Kohe pärast seda, 22. mail 1992. aastal, esitas Šveitsi valitsus ELiga ühinemise taotluse. Pärast seda, kui Šveitsi valijad 6. detsembri 1992. aasta rahvahääletusel EMP lepingu tagasi lükkasid, lõpetas valitsus Šveitsi ELi ja EMP liikmelisuse taotlemise. Pärast seda on Šveits arendanud ELiga suhteid kahepoolsete lepingute kaudu. Need võimaldavad Šveitsi majandusintegratsiooni ELiga, austades samal ajal Šveitsi rahva soove.

B. Kahepoolsed lepingud

1. Saavutused

EL ja Šveits on sõlminud üle 120 kahepoolse lepingu, sealhulgas 1972. aasta vabakaubandusleping ja kaks olulist kahepoolsete valdkondlike lepingute paketti, mis viisid nende allkirjastamisel suure osa Šveitsi seadustest vastavusse ELi õigusaktidega.

Esimene seitsme valdkondliku lepingu pakett (**kahepoolsed lepingud I**) allkirjastati 1999. aastal ja see jõustus 2002. aastal. Need kõik on seotud vaba liikumise ja turu vastastikuse avamisega ning hõlmavad järgmist:

— isikute vaba liikumine;

— lennutransport;

— maismaatransport;

— põllumajandustoodetega kauplemine;

— tehnilised kaubandustõkked;

— riigihanked;

— teaduskoostöö.

Teine valdkondlike lepingute pakett (**kahepoolsed lepingud II**) allkirjastati 2004. aastal ja see jõustus järk-järgult aastatel 2005–2009. See ulatuslik lepingute pakett on seotud majanduskoostöö tihendamisega ning koostöö laiendamisega varjupaiga ja vaba liikumise küsimustes Schengeni ala piirides. Samuti hõlmab see järgmist:

— Šveitsi osalemine Dublini süsteemis varjupaigataotluste eest vastutuse kindlaksmääramiseks;

— ELi MEDIA programm;

— Euroopa Keskkonnaamet;

— hoiuste maksustamine;

— töödeldud põllumajandustooted;

— statistika;

— pettusevastane võitlus;

— Šveitsi rahaline panus majanduslikku ja sotsiaalsesse ühtekuuluvusse uutes ELi liikmesriikides.

2. Kahepoolsete lepingute negatiivsed küljed

Lepingutega tugevdati küll ELi ja Šveitsi majandussuhteid, kuid nendega loodi ka keerukas ja kohati ebajärjepidev kohustuste võrgustik. Erinevalt dünaamilisest EMP lepingust, millel on struktureeritud protsess uute ELi õigusaktide lisamiseks, tuleb kahepoolseid lepinguid korrapäraselt ajakohastada, et võtta arvesse uusi arenguid. Kahepoolsetes lepingutes puudub ka spetsiaalne järelevalve- ja jõustamiskord ning tõhus vaidluste lahendamise mehhanism.

3. Püüdlused parandada kahepoolseid lepinguid

Nende probleemide lahendamiseks alustasid EL ja Šveits 22. mail 2014 läbirääkimisi institutsioonilise raamistiku lepingu sõlmimiseks. Läbirääkimiste eesmärk oli lahendada mitu keerulist küsimust, sealhulgas ELi teenuseosutajate tingimused Šveitsis ja Euroopa Liidu Kohtu roll vaidluste lahendamisel.

Läbirääkimised institutsioonilise raamistiku lepingu üle lõppesid poliitilisel tasandil 23. novembril 2018. Seejärel algatas Šveitsi valitsus ulatusliku konsultatsiooniprotsessi, enne kui ta otsustas, kas panna kokkulepe hääletusele Šveitsi Liidukogus. Protsessi käigus tõstatati mitmeid küsimusi, mis vajasid täiendavat täpsustamist.

Pärast muu hulgas COVID-19 pandeemiast tingitud pausi jätkasid ELi ja Šveitsi läbirääkijad 2021. aasta jaanuaris arutelusid institutsioonilise raamistiku lepingu täpsustuste üle. Šveitsi valitsus aga taganes 26. mail 2021 läbirääkimistest.

4. Läbivaadatud lepingute pakett

2024. aasta lõpus leppisid Šveits ja EL kokku uute ja läbivaadatud koostöö- ja turulepääsulepingute paketis (**kahepoolsed lepingud III**). Lepingud sõlmiti ametlikult 2025. aasta mais ja Šveitsi valitsus andis oma heakskiidu 2025. aasta juunis. Seejärel algatati Šveitsis riigisisene konsultatsiooniprotsessi ja 5. detsembril 2025 jõudis valitsus järeldusele, et paketi poolt oli selge osalejate enamus (kantonid, erakonnad ja ühendused). Tõenäoliselt toimub 2027. aastal lepingute paketi üle rahvahääletus.

C. ELi ja Šveitsi koostööga seotud probleemid

2014. aastal kiitis enamik Šveitsi valijaid rahvahääletusel heaks föderaalse rahvaalgatuse „Peatage massiline sisseränne“. Algatusega lükati tagasi vaba liikumine ELi ja Šveitsi vahel, mis on siseturule juurdepääsu tingimus. Sellega kutsuti üles pöörduma tagasi kvoodipõhise sisserändesüsteemi juurde ja piirama piiriüleste töötajate arvu.

See oli ELi ja Šveitsi suhetes suur probleem, kuna kahepoolsed lepingud Šveitsi juurdepääsu kohta siseturule on vastastikku sõltuvad: ühe lepingu lõpetamine tähendab nende kõigi lõpetamist.

ELi ja Šveitsi suhted hakkasid normaliseeruma 2016. aasta detsembris pärast seda, kui Šveitsi parlament võttis vastu föderaalse välismaalaste ja integratsiooni seaduse. Selle seadusega rakendati 2014. aasta rahvahääletuse tulemust viisil, mis piiras selle

mõju. See võimaldas kehtestada tööandjatele nõude eelistada Šveitsi elanikke, kuid ei kehtestanud tööhõive- või sisserändekvoote ELi kodanikele.

2020. aasta septembris korraldas Šveits veel ühe rahvahääletuse ettepaneku üle lõpetada vaba liikumine ELiga. Peaaegu 62% valijatest lükkas ettepaneku tagasi ja vaba liikumine säilis.

PÕHJAMÕÕTME POLIITIKA JA FOORUMID

EL osaleb aktiivselt paljudes poliitikameetmetes ja foorumitel, mis keskenduvad Euroopa kiiresti arenevatele põhjapiirkondadele ja Arktika piirkonnale tervikuna. Kogu Arktika-alane koostöö Venemaaga on peatatud alates Venemaa sissetungist Ukrainasse 24. veebruaril 2022.

A. Põhjamõõtme poliitika

Põhjamõõtmega, mis loodi 1999. aastal ELi, Venemaa, Norra ja Islandi ühise poliitikana, võeti kasutusele uus piirkondliku koostöö vorm Põhja-Euroopas. See poliitika viis partnerluste ja koostööni Balti ja Barentsi piirkonnas ning hõlmas selliseid prioriteete nagu transport, keskkond, rahvatervis ja tuumaohutus. Sellel on oma parlamentaarne organ, põhjamõõtme parlamentaarne foorum, mille üks asutajaliige on Euroopa Parlament. Venemaa osalemine põhjamõõtme poliitikas peatati 8. märtsil 2022 ja poliitika lõpetati ametlikult 24. septembril 2025.

B. Läänemeremaade Nõukogu

Läänemere riigid asutasid Läänemeremaade Nõukogu 1992. aastal. Selle esialgne eesmärk oli edendada koostööd ja stabiilsust piirkonnas pärast külma sõja lõppu ja Nõukogude Liidu lagunemist. Praegu keskendub Läänemeremaade Nõukogu piirkondliku ühtekuuluvuse ülesehitamisele, et tagada rahu ja heaolu ning lahendada paljud probleemid, millega Läänemere piirkond silmitsi seisab.

Läänemeremaade Nõukogusse kuulub 11 liiget – Eesti, Island, Leedu, Läti, Norra, Poola, Rootsi, Saksamaa, Soome ja Taani – ning EL. Sellel on ka kümme vaatlejariiki, sealhulgas Ukraina, Ühendkuningriik ja Ameerika Ühendriigid.

Venemaa osalemine organisatsioonis peatati 2022. aasta märtsis pärast sissetungi Ukrainasse ja ta lahkus 2022. aasta mais.

Kõik Läänemeremaade Nõukogu liikmed osalevad Läänemeremaade parlamentaarsel konverentsil, mille liige on ka Euroopa Parlament.

C. Koostöö Barentsi piirkonnas

Barentsi piirkond hõlmab Soome, Norra ja Rootsi põhjapiirkondi ning Venemaa loodepiirkondi. Koostööd juhitakse riigi tasandist madalamal valitsemistasandil Barentsi piirkondliku nõukogu, riikidevahelise Barentsi Euroarktilise nõukogu (mille liige on ka EL) ja parlamentaarse konverentsi (mille liige on ka Euroopa Parlament) kaudu.

Venemaa osalemine Barentsi Euroarktilise nõukogus peatati 2022. aasta märtsis pärast sissetungi Ukrainasse ja ta lahkus 2023. aasta septembris. Soome on teatanud oma kavatsusest organisatsioonist lahkuda ning jätkata piirkondlikku koostööd Rootsi ja Norraga muude kanalite kaudu.

D. Põhjamaade Nõukogu ja Lääne-Põhjamaade Nõukogu

Euroopa Parlament suhtleb **Põhjamaade Nõukogu** riikide – Taani, Rootsi, Soome, Norra ja Islandi ning Ahvenamaa, Fääri saarte ja Gröönimaa – parlamendiliikmetega ELi ja Põhjamaade Nõukogu parlamentidevaheliste kohtumiste kaudu. Viimane selline parlamentidevaheline kohtumine toimus 19. aprillil 2023 Strasbourgis. Lisaks sellele kohtuvad Euroopa Parlamendi ja **Lääne-Põhjamaade Nõukogu** (koosneb Fääri saarte, Gröönimaa ja Islandi parlamendiliikmetest) delegatsioonid üks kord aastas, viimane kohtumine toimus 15. ja 16. septembril 2025 Fääri saartel Tórshavnis.

E. Arktika-poliitika

Euroopa Komisjon ja Euroopa välisteenistus avaldasid 13. oktoobril 2021 ELi viimase Arktika-poliitika. Poliitikas tuuakse Arktika piirkonna kõige ulatuslikuma ohuna välja kliimamuutused ning kirjeldatakse, kuidas EL kavatseb sellega tegeleda lisaks muudele probleemidele, nagu julgeolek ja kestlik majandusareng.

26. novembril 2025 võttis Euroopa Parlament vastu soovituse, mis käsitleb ELi diplomaatilist strateegiat ja geopoliitilist koostööd Arktikas. Selles kutsusid parlamendiliikmed ELi riike ja NATO liitlasi üles tegema koostööd, et kaitsta Arktika piirkonda Venemaalt ja Hiinast lähtuva militariseerimise eest. Samuti nõudsid nad tungivalt, et EL kaitseks paremini oma merekaableid ja torujuhtmeid ning järgiks territoriaalsete nõuete ja laevateede küsimustes rahvusvahelist õigust.

Euroopa Parlament on Arktika piirkonna parlamendiliikmete konverentsi liige.

Selle teabelehe koostas Euroopa Parlamendi delegatsiooni sekretariaat põhjamõõtme koostööks ning Šveitsi ja Norraga suhtlemiseks ning ELi-Islandi parlamentaarses ühiskomisjonis ja Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) parlamentaarses ühiskomisjonis. Lisateavet saab parlamentaarse ühiskomisjoni veebisaidilt.

Algirdas Razauskas
05/2026

5.5.4. ÜHENDKUNINGRIIK

Käesolevas teabelehes selgitatakse ELi ja Ühendkuningriigi suhete arengut pärast Brexitit ning kirjeldatakse neid suhteid reguleerivat õigusraamistikku. Selles tutvustatakse peamisi poliitilisi ja institutsioonilisi arengusuundumusi, sealhulgas Ühendkuningriigi ja ELi 19. mai 2025. aasta tippkohtumist, millega loodi uus strateegiline partnerlus pärast ELi ja Ühendkuningriigi suhete nn lähtestamist pärast Ühendkuningriigi 2024. aasta üldvalimisi, ning Euroopa Parlamendi ja ELi–Ühendkuningriigi parlamentaarse partnerlusassamblee rolli dialoogi edendamisel.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: artikkel 50 on peamine õiguslik alus, millele tuginedes EL pidas läbirääkimisi Ühendkuningriigi väljaastumise üle. Selles on sätestatud liikmesriigi Euroopa Liidust lahkumise ning väljaastumislepingu üle läbirääkimiste pidamise ja selle sõlmimise menetlus.

— 31. jaanuaril 2020. aastal jõustunud väljaastumislepinguga reguleeriti Ühendkuningriigi väljaastumise tingimused. Selle üle teeb järelevalvet ühiskomitee, mille kaaseesistujad on EL ja Ühendkuningriik ning mis käsitleb kodanike õigusi, väljaastumisega seotud sätteid, üleminekuperioodi, finantssätteid ja juhtimisraamistikku. Väljaastumisleping sisaldab Iirimaa ja Põhja-Iirimaa protokolli, millega kehtestatakse õiguslik kord, mille eesmärk on vältida ranget piirikontrolli Iirimaa saarel, kaitstes samal ajal ELi ühtse turu terviklikkust, ning Küprose ja Gibraltariga seotud protokolle. Nõukogu otsuse (EL) 2020/135 vastuvõtmisega sõlmis Euroopa Liidu Nõukogu ELi nimel väljaastumislepingu ja lõi institutsioonilise aluse selle rakendamiseks.

— Ühiskomitee otsusega 1/2023 vastu võetud Windsori raamistikus on sätestatud õiguslikult siduv kord Iirimaa ja Põhja-Iirimaa protokolli rakendamiseks. Sellega kohandatakse protokolli rakendamist ning see hõlmab ühiseid lahendusi Põhja-Iirimaa kodanike ja ettevõtjate ees seisvate probleemide kõrvaldamiseks, jäädes samal ajal väljaastumislepingu õigusraamistiku piiridesse ning säilitades ELi ja Ühendkuningriigi siseturgude terviklikkuse.

— Kaubandus- ja koostöölepinguga, mis sõlmiti väljaastumislepingust eraldi, reguleeritakse ELi ja Ühendkuningriigi laiemaid Brexiti-järgseid suhteid alates 1. jaanuarist 2021. Selles on sätestatud üksikasjalikud tingimused kaupade ja teenustega kauplemise, e-kaubanduse, transpordi, energeetika, kalanduse, õiguskaitsekoostöö ja muude valdkondade kohta. See hõlmab ka võrdsete tingimuste tagamise mehhanisme ning sellega luuakse juhtimisstruktuurid, sealhulgas ELi ja Ühendkuningriigi partnerlusnõukogu, et jälgida ja hõlbustada koostööd ja vaidluste lahendamist. Artiklis 11 on sätestatud ELi ja Ühendkuningriigi parlamentaarse partnerlusassamblee loomise alus. Euroopa Liidu Nõukogu kiitis lepingu ELi nimel sõlmimise heaks nõukogu otsusega (EL) 2021/689, milles sätestati kord ELi osalemiseks kaubandus- ja koostöölepingu juhtorganites, sealhulgas partnerlusnõukogus.

ELI JA ÜHENDKUNINGRIIGI SUHETE KONTEKST

Ühendkuningriik ühines Euroopa Majandusühendusega, millest hiljem sai Euroopa Liit (EL), 1973. aastal. Aastakümneid oli tal liiduga selle ühe liikmena keerukas, kuid oluline suhe. 2016. aasta juunis korraldas Ühendkuningriik aga rahvahääletuse oma ELi liikmesuse üle otsustamiseks. Napi häälteenamusega (51,9%) oldi lahkumise poolt. Sellega algas pikk ja sageli vaidlusi tekitanud poliitiline protsess, mis sai tuntuks Brexiti nime all. Ühendkuningriik astus EList ametlikult välja 31. jaanuaril 2020.

ELI JA ÜHENDKUNINGRIIGI KOOSTÖÖ EESMÄRGID

ELi ja Ühendkuningriigi koostöö eesmärk oli reguleerida Ühendkuningriigi väljaastumist EList ja seejärel on selle eesmärgiks olnud Brexiti-järgsete suhete reguleerimine, nagu on sätestatud väljaastumislepingus ning kaubandus- ja koostöölepingus. Nende lepingutega on loodud koostööraamistik ühist huvi pakkuvates valdkondades, sätestatud Iirimaa ja Põhja-Iirimaa protokolli rakendamise kord ning nendega hõlbustatakse institutsioonilise dialoogi pidamist selliste juhtorganite kaudu nagu partnerlusnõukogu ning ELi-Ühendkuningriigi parlamentaarne partnerlusassamblee.

SAAVUTUSED

A. ELi ja Ühendkuningriigi suhete areng

Vaatamata ametlikele lepingutele olid Brexiti-järgsed suhted esimestel aastatel pingestatud. Pingeid tekitas eelkõige Iirimaa ja Põhja-Iirimaa protokolli rakendamine. Olukord pöördus paremuse poole 2023. aasta veebruaris, kui lepiti kokku Windsori raamistik, millega reageeriti protokolli rakendamisel tekkinud probleemidele. See aitas suhteid stabiliseerida ja sellega pöörduti tagasi sisuka dialoogi juurde.

Ühendkuningriigi 2024. aasta üldvalimiste järel tuli võimule Tööerakond. See tõi kaasa uue strateegilise suuna Ühendkuningriigi suheteks ELiga. Nende suhete haldamisega hakkas tegelema keskselt Ühendkuningriigi valitsuskantselei ning ELi suhete ministriks nimetati Nick Thomas-Symonds. Kuigi Ühendkuningriigi valitsus välistas tagasipöördumise ELi ühtsele turule või tolliliitu ja vaba liikumise taastamise, rõhutas ta oma pühendumust ELiga pikaajalise strateegilise partnerluse loomisele. See tõi kaasa 19. mail 2025. aastal Londonis toimunud ELi ja Ühendkuningriigi esimese tippkohtumise, kus kehtestati uus strateegiline partnerlus. Ametlikult võeti vastu kolm dokumenti: ELi ja Ühendkuningriigi tippkohtumise ühisavaldus, ühisseisukoht ELi ja Ühendkuningriigi uuendatud tegevuskava kohta ning julgeoleku- ja kaitsepartnerlus. Mõlemad pooled leppisid ühtlasi kokku iga-aastase tippkohtumise korraldamises. EL ja Ühendkuningriik leppisid 2025. aasta tippkohtumisel kokku ka koostöö tegemises selle nimel, et luua nn tasakaalustatud noortekogemuste programm, viia ellu Ühendkuningriigi ühinemine programmiga „Erasmus+" ning sõlmida sanitaar- ja fütosanitaarmeetmete rakendamise leping ning ka sidumisleping, et ühendada omavahel nende heitkogustega kauplemise süsteemid (HKS).

Teine ELi ja Ühendkuningriigi tippkohtumine peaks 2025. aasta mai tippkohtumise järelmeetmena toimuma 2026. aastal, et viia lõpule noortekogemuste programmi,

sanitaar- ja fütosanitaarmeetmete rakendamise lepingu ning heitkogustega kauplemise süsteemide lepingu üle peetavad läbirääkimised. EL ja Ühendkuningriik on viinud lõpule ka ettevalmistavad kõnelused Ühendkuningriigi osalemise üle ELi elektrienergia siseturul.

2025. aasta detsembris teatati, et Ühendkuningriik ühineb 2027/2028. õppeaastal programmiga „Erasmus+", kusjuures ulatuslikuma osalemise üle peetakse veel läbirääkimisi. Muud ühised prioriteetsed valdkonnad hõlmavad meresõidu turvalisust ja -ohutust, arengukoostööd, sisejulgeolekut ja õigusalast koostööd, rahalist ja sõjalist toetust Ukrainale ning võitlust ebaseadusliku rände vastu. Suurem pühendumine julgeoleku- ja mitmepoolsele koostööle on suuresti tingitud geopoliitilisest survest, eelkõige Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast ja muutustest julgeolekumaastikul laiemalt.

B. ELi-Ühendkuningriigi parlamentaarne partnerlusassamblee

ELi-Ühendkuningriigi parlamentaarne partnerlusassamblee on kaubandus- ja koostöölepingu alusel loodud parlamentidevaheline organ, mis asutati 2021. aastal. Parlamentaarne partnerlusassamblee on organ, mis tegeleb kõige otsesemalt ELi ja Ühendkuningriigi suhete parlamentaarse kontrolliga. See on foorum, kus parlamendiliikmed saavad ELi ja Ühendkuningriigi suhete teemal vahetada arvamusi ELi ja Ühendkuningriigi kõrgemate ametnikega. Parlamentaarne partnerlusassamblee saab ka ajakohastatud teavet partnerlusnõukogult, mis on ELi ja Ühendkuningriigi peamine kaubandus- ja koostöölepingu rakendamise üle järelevalvet tegev ühisorgan, ning esitab ise partnerlusnõukogule soovitusi ELi ja Ühendkuningriigi koostöö tugevdamiseks. Parlamentaarne partnerlusassamblee koosneb 70 liikmest, kellest 35 liiget on Ühendkuningriigi parlamendist (alamkojast ja ülemkojast) ning 35 liiget Euroopa Parlamendist (Euroopa Parlamendi delegatsioonist ELi-Ühendkuningriigi parlamentaarses partnerlusassamblees). See tuleb kokku kaks korda aastas, vaheldumisi kas ühes Euroopa Parlamendi tavapärastest töökohtadest või Ühendkuningriigi parlamendis.

Parlamentaarne partnerlusassamblee on kohtunud seitse korda, kusjuures viimane assamblee toimus 16.–17. märtsil 2026 Brüsselis. Parlamendiliikmed arutasid praegu partnerlusnõukogus valitsevat olukorda, majandusjulgeolekut, suhete kohalikku ja piirkondlikku mõõdet ning julgeoleku- ja kaitsekoostööd. Oma soovituses väljendas parlamentaarne partnerlusassamblee heameelt ELi ja Ühendkuningriigi vahelistel läbirääkimistel tehtud edusammude üle ning kutsus mõlemat poolt üles kaasama parlamentaarse partnerlusassamblee esindajad tulevastesse ELi ja Ühendkuningriigi tippkohtumistesse. Järgmine assamblee toimub eeldatavasti 16.–17. novembril 2026 Londonis.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament jälgib tähelepanelikult ELi ja Ühendkuningriigi lepingute rakendamist. 27. novembril 2025 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni ELi ja Ühendkuningriigi kaubandus- ja koostöölepingu rakendamise kohta. Resolutsioonis rõhutatakse, et EL ja Ühendkuningriik peaksid kasutama pärast 2025. aasta tippkohtumist saadud uut poliitilist hoogu, et luua tihedam ja struktureeritum partnerlus, mis põhineb väljaastumislepingu, Windsori raamistiku ning kaubandus-

ja koostöölepingu täielikul rakendamisel, pöörates erilist tähelepanu julgeolekule ja kaitsele, kaubanduse lihtsustamisele, energeetikale ja regulatiivsele koostööle. See kujutab endast Euroopa Parlamendi teist hinnangut kaubandus- ja koostöölepingu rakendamisele alates selle jõustumisest 2021. aasta mais.

2026. aasta veebruaris külastas Euroopa Parlamendi president Roberta Metsola Londonit ning julgustas süvendama ELi ja Ühendkuningriigi sidemeid eelkõige julgeoleku ja kaitse, majandusjjulgeoleku, kaubanduse, tolli, teadusuuringute, rände ja energeetika valdkonnas.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi Euroopa üksus: laienemine, Lääne-Euroopa ja põhjamõõtme koostöö. Lisateavet parlamentaarse partnerlusassamblee kohta leiate Euroopa Parlamendi ELi-Ühendkuningriigi parlamentaarses partnerlusassamblees osaleva delegatsiooni veebisaidilt.

Clotilde Chantal Claudie Sebag
04/2026

5.5.5. EUROOPA NAABRUSPOLIITIKA

Käesolevas teabelehes selgitatakse Euroopa naabruspoliitikat, mis on ELi välissuhete raamistik, mille eesmärk on luua tihe poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne koostöö oma naabritega Ida-Euroopas, Lõuna-Kaukaasias ja Vahemere lõunapiirkonnas. Euroopa naabruspoliitika on ELi ja iga partnerriigi vaheline kahepoolne poliitika, millele lisanduvad piirkondliku ja mitmepoolse koostöö algatused.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikkel 8, mille kohaselt peab EL arendama tihedaid suhteid naaberriikidega;

— Euroopa Liidu lepingu V jaotis (välistegevus);

— Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 206–207 (kaubandus) ja artiklid 216–219 (rahvusvahelised lepingud).

ÜLDEESMÄRGID

Euroopa naabruspoliitika (ENP) põhineb ühistel väärtustel, demokraatia edendamisel, õigusriigi põhimõttel, inimõiguste austamisel ja sotsiaalsel ühtekuuluvusel. See hõlmab poliitilist koordineerimist ja tihedamat majanduslikku integratsiooni, inimeste suuremat liikuvust ja rohkem inimestevahelisi kontakte. Poliitika üks peamisi eesmärke on ka süvendada koostööd kodanikuühiskonna ja sotsiaalpartneritega, keskendudes sügava ja kestliku demokraatia ning kaasava majandusarengu edendamisele. Põhimõtte „rohkema eest rohkem“ alusel arendab EL tugevamaid partnerlusi nende naabritega, kes teevad suuremaid edusamme demokraatlike reformide suunas. Alates 2015. aastast on kolm ühist koostööprioriteeti olnud stabiilsust suurendav majandusareng, julgeolek ning ränne ja liikuvus.

2020. aastal määratles EL vastupanuvõime tugevdamise üldeesmärgi raames tulevase koostöö pikaajalised poliitilised eesmärgid ühisteatises „Idapartnerluse poliitika pärast 2020. aastat. Vastupanuvõime tugevdamine – idapartnerlus, mis toob kasu kõigile“.

2021. aastal võeti vastu ühisteatis „Uuendatud partnerlus lõunapoolsete naaberriikidega. Vahemere piirkonna uus tegevuskava“ ja selle juurde kuuluv investeerimiskava lõunapoolsetele naaberriikidele, et võtta vastu uuendatud tegevuskava ELi ja selle lõunanaabrite strateegilise partnerluse taaskäivitamiseks ja tugevdamiseks.

VAHENDID

ENP tugineb ELi ja selle partnerriikide vahel sõlmitud lepingutele, nimelt assotsieerimislepingutele või partnerlus- ja koostöölepingutele. Naabruspoliitika aitab edendada ka turulepääsu, eelkõige põhjalike ja laiaulatuslike vabakaubanduspiirkondade üle peetavate läbirääkimiste kaudu.

Euroopa naabruspoliitika keskmes on kahepoolsed tegevuskavad – assotsieerimiskavad ja partnerluse prioriteedid, mis on koostatud ELi ja enamiku partnerriikide vahel. Nendega kehtestatakse poliitiliste ja majandusreformide kavad koos lühiajaliste ja keskmise tähtajaga (kolm kuni viis aastat) prioriteetidega, mille alusel määratakse kindlaks abi prioriteedid. ENP tegevuskavad ja partnerluse prioriteedid kajastavad ELi ja iga partnerriigi vajadusi, huve ja suutlikkust. Nende abil püütakse kujundada demokraatlikku, sotsiaalselt õiglast ja kaasavat ühiskonda, edendada majanduskoostööd ning hõlbustada inimeste liikumist üle riigipiiride.

EL toetab ENP eesmärkide saavutamist rahalise toetuse ning poliitilise ja tehnilise koostöö abil. Aastatel 2021–2027 raamistab ELi koostööd kolmandate riikidega naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa". Selle rahastamisvahendi põhimõtted sisaldavad nii toetuste rahastamist kui ka toetuste kombineerimist Euroopa ja rahvusvaheliste finantseerimisasutuste laenudega.

Rahastamisvahend, mille kogumaht on 79,5 miljardit eurot, hõlmab ELi koostööd ELi naaberriikide ning muude riikidega Aafrikas, Aasias, Ameerikas ning Vaikse ookeani ja Kariibi mere piirkonnas. Lisaks kestlikule arengule aitab „Globaalne Euroopa" edendada ELi välispoliitika peamisi temaatilisi elemente, sealhulgas inimõigusi, demokraatiat ja kodanikuühiskonda toetavaid programme. Rahastamisvahendist toetatakse ka ülemaailmsete probleemide, sealhulgas kliimamuutuste, rände ning rahu ja stabiilsusega seonduvate küsimuste lahendamist, samuti koostööd strateegiliste partneritega ja ELi välispoliitiliste algatuste edendamist.

Peale selle on Euroopa naabruspoliitika raames välja töötatud uusi vahendeid turulepääsu edendamiseks, eelkõige põhjalike ja laiaulatuslike vabakaubanduslepingute läbirääkimiste kaudu, ning liikuvuse parandamiseks ja rände haldamiseks. Mõne partneriga on sõlmitud liikuvuspartnerlusi ning viisalihtsustus- ja/või liberaliseerimislepinguid. 2016. aastal käivitati sihtotstarbeline rahastamisvahend – rändealase partnerluse rahastu. Lõunapiirkonnas rahastatakse rännet ja liikuvust käsitlevaid piirkondlikke ja kahepoolseid algatusi ELi Aafrika jaoks mõeldud hädaolukorra usaldusfondi Põhja-Aafrika haru kaudu.

Ehkki ENP on kavandatud ühise poliitika töövahendina, võimaldab see ELil oma poliitikat kohandada ja diferentseerida vastavalt iga partnerriigi vajadustele.

PIIRKONDLIK MÕÕDE

A. Idapartnerlus

Idapartnelus loodi, et ajakohastada ELi suhteid kuue idapoolsete naaberriikidega: Armeenia, Aserbaidžaani, Valgevene, Gruusia, Moldova ja Ukrainaga. Idapartnerlust hakati rakendama 2009. aastal. Idapartnerlus rajaneb Euroopa naabruspoliitikal. Gruusia, Moldova ja Ukraina on samuti esitanud ELiga ühinemise taotluse.

1. Eesmärgid

Idapartnerluse peaeesmärk on kiirendada poliitilist lähenemist ning süvendada majanduslikku integratsiooni ELi ja selle idanaabrite vahel. Integratsiooni ja koostöö tase näitab iga partnerriigi kohta, mil määral see riik seob end Euroopa väärtuste, normide ja struktuuridega ja kuidas kulgeb selle riigi areng selles suunas.

Idapartnerlusega püütakse edendada demokraatiat ja head valitsemistava, tugevdada energiajulgeolekut, soodustada sektoripõhiseid reforme (sealhulgas keskkonnakaitse vallas), soodustada inimestevahelisi kontakte, toetada majanduslikku ja sotsiaalset arengut ning võimaldada täiendavat rahastamist projektidele, mille eesmärk on vähendada sotsiaal-majanduslikku tasakaalustamatust ja suurendada stabiilsust. (Lisateave on esitatud Euroopa välisteenistuse veebisaidi idapartnerlust käsitlevas jaotises.

2. Struktuurid

Idapartnerluse riigipeade ja valitsusjuhtide tippkohtumised annavad poliitilisi suuniseid partnerluse edasiseks arendamiseks. Samuti toimuvad ELi ja idapartnerluse välisministrite kohtumised.

2021. aasta juulis kuulutati välja 2020. aasta järgsed idapartnerluse prioriteedid, mille üldeesmärk on tugevdada vastupanuvõimet ja tuua kodanikele konkreetset kasu. Tegevuskava eesmärk on jääda paindlikuks ning võimaldada diferentseeritud ja stiimulitepõhist koostöökäsitust, millest saavad kasu enim reformides osalevad riigid. Tegevuskava tugineb kahele sambale:

— investeeringud, mida toetatakse majandus- ja investeerimiskavadega, ning

— juhtimine.

2011. aastal asutatud Euronesti parlamentaarse assamblee kui idapartnerluse parlamentaarse elemendi ülesanne on partnerluse nõustamine, järelevalve ja kontroll. Assamblee põhieesmärk on tuua kokku idapartnerluse riikide parlamendid ja Euroopa Parlament ning edendada inimestevahelisi kontakte, tõsta kodanikuühiskonna aktiivset osalust ja aktiveerida kultuurialast dialoogi.

Assamblee põhineb vastastikusel huvil ja kohustustel ning diferentseerimise, ühise vastutuse ja vastutustundlikkuse põhimõtetel. Üks selle rolle on kontrollida ELi toetust idapartnerluse riikidele. Samuti võib assamblee anda soovitusi idapartnerluse valitsustevahelistele struktuuridele, et edendada nende riikide tihedamat poliitilist ja majanduslikku integratsiooni ELiga.

Assamblee on seni pidanud 12 korralist istungjärku, millest viimane toimus 28.–30. oktoobril 2025. aastal Jerevanis Armeenias.

Assambleesse kuulub 60 Euroopa Parlamendi liiget ja kümme liiget iga partnerriigi parlamendist. Euroopa Parlament ei pea aga Valgevene Rahvuskogu demokraatlikult valitud institutsiooniks ja seetõttu Valgevene parlamendi liikmed praegu Euronesti parlamentaarse assamblee töös ei osale. Selle asemel on kutsutud osalema Valgevene demokraatlike jõudude esindajad.

Euronesti parlamentaarsel assambleel on neli alalist komisjoni:

— poliitika-, inimõiguste- ja demokraatiakomisjon;

— majandusliku integratsiooni, õigusaktide ühtlustamise ja ELi poliitikale lähenemise komisjon;

— energiajulgeoleku komisjon ning

— sotsiaal-, tööhõive-, haridus-, kultuuri- ja kodanikuühiskonna komisjon.

Assamblee koosneb ka kolmest töörühmast:

— kodukorra töörühm;

— ELi kandidaatriikidega tegelev ajutine töörühm;

— Valgevene töörühm.

Peale selle tegutseb idapartnerluse kodanikuühiskonna foorum, mis avaldab soovitusi eesmärgiga mõjutada ELi institutsioone ja idapartnerluse riikide valitsusi. Rohkem teavet kodanikuühiskonna foorumi kohta leiab foorumi veebisaidilt.

B. Vahemere Liit

Vahemere Liit hõlmab 27 ELi liikmesriiki ja 16 Vahemere piirkonna riiki (Albaania, Alžeeria, Bosnia ja Hertsegoviina, Egiptus, Iisrael, Jordaania, Liibanon, Mauritaania, Monaco, Montenegro, Maroko, Põhja-Makedoonia, Palestiina, Süüria, Tuneesia ja Türgi). Araabia Riikide Liiga on alates 2008. aastast osalenud igal liidu kohtumisel ja Liibüal on vaatlejastaatus.

1. Eesmärgid

Vahemere Liit on ELi ning Vahemere piirkonna lõuna- ja idaosa riikide valitsustevaheline partnerlus ning poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete suhete mitmepoolne raamistik. 2008. aasta Pariisi tippkohtumisega alanud Vahemere Liidu tegevus on jätkuks Euroopa – Vahemere piirkonna partnerlusele ehk nn Barcelona protsessile. Vahemere Liit juhindub 1995. aasta Barcelona deklaratsioonis seatud eesmärkidest: luua rahu, stabiilsuse, julgeoleku ja ühise majandusliku heaolu piirkond, kus järgitakse täielikult demokraatia põhimõtteid, inimõigusi ja põhivabadusi ning edendatakse vastastikust mõistmist Euroopa – Vahemere piirkonna eri kultuuride ja tsivilisatsioonide vahel.

2. Struktuurid

Vahemere Liidu tööd juhivad kaaseesistujad, mis rõhutab sellele ühendusele omast kaasvastutust. Alates 2012. aastast on põhjapoolne kaaseesistuja olnud Euroopa Liit ja lõunapoolne kaaseesistuja Jordaania. Vahemere Liidu tähtsaim juhtorgan on kõrgete ametnike kogu, kes jälgib ja koordineerib liidu tööd. Kõrgete ametnike kogu kinnitab ka sekretariaadi eelarve ja tööprogrammi, valmistab ette välisministrite ja teiste ministrite kohtumised ning nimetab ametisse peasekretäri ja kuus asepeasekretäri. Kõrgete ametnike kogu arutab ühtlasi läbi projektiettepanekud, mille sekretariaat on esitanud heakskiitmiseks ja kinnitamiseks. Vahemere Liidu sekretariaadi ülesanne on eelkõige tehniliste projektide väljaselgitamine, menetlemine, propageerimine ja koordineerimine sellistes valdkondades nagu transport, energeetika, veemajandus, keskkonnakaitse, kõrgharidus ja liikuvus, teadusuuringud, sotsiaalküsimused, naiste õiguste edendamine, tööhõive ja ettevõtluse arendamine. Kõik need aitavad parandada koostööd ja mõjutavad vahetult Vahemere Liidu riikides elavate inimeste elujärge. EL on Vahemere Liidu sekretariaadi eelarve suurim rahastaja.

Vahemere Liidu parlamentaarse assamblee tegevus põhineb Euroopa – Vahemere piirkonna parlamentaarse assamblee tööl. Assambleel on kokku 280 liiget. Neist 132 on Euroopa Liidust (81 liiget ELi liikmesriikide parlamentidest ja 51 Euroopa Parlamendi liiget), 8 liiget Euroopa Vahemere piirkonna partnerriikidest (Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Monaco ja Montenegro), 130 liiget kümnest Vahemere piirkonna lõuna-

ja idaosa riigist (Alžeeria, Egiptus, Jordaania, Iisrael, Liibanon, Maroko, Palestiina, Süüria (osalemine praegu peatatud), Tuneesia ja Türgi) ja 10 liiget Mauritaaniast.

Parlamentaarne assamblee peab igal aastal ühe täiskogu istungjärgu; viimane neist toimus 25.–27. juunil 2025. aastal Malagas Hispaania eesistumise ajal. Vahemere Liidu parlamentaarse assamblee eesistuja on praegu Egiptus (2025–2026). Alates 2026. aasta juulist on assamblee iga-aastane eesistujariik Euroopa Parlament. Assamblee võtab vastu resolutsioone ja soovitusi Euroopa ja Vahemere piirkonna koostöö kõikide aspektide kohta, mis puudutavad Vahemere Liidu täitevorganeid, Euroopa Liidu Nõukogu, Euroopa Komisjoni ja partnerriikide valitsusi.

Assambleel on viis alalist komisjoni, millest igaüks koosneb 56 liikmest:

— poliitiliste küsimuste, julgeoleku- ja inimõiguste komisjon;

— majandus- ja rahandusküsimuste, sotsiaalküsimuste ja hariduse komisjon;

— elukvaliteedi parandamise ning kodanikuühiskonna ja kultuuri vaheliste sidemete komisjon;

— energeetika-, keskkonna- ja veekomisjon ning

— Euroopa – Vahemere piirkonna riikide naiste õiguste komisjon.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi liidu välispoliitika peadirektoraadi piirkondade direktoraat. Lisateabe saamiseks külastage Euroopa Parlamendi delegatsioonide veebisaiti.

Camelia OAIDA / Michal JIRACEK / Michayl CHRISTOV / Lorenzo SATTANINO
05/2026

5.5.6. KOLM IDAPARTNERLUSES OSALEVAT NAABERRIIKI: UKRAINA, MOLDOVA JA VALGEVENE

Käesolevas teabelehes käsitletakse kolme ELi idapartnerluse riiki. ELi idapartnerluse poliitika, millega tehti algust 2009. aastal, seob ELi kuue endise Nõukogude liiduvabariigiga: Armeenia, Aserbaidžaani, Valgevene, Gruusia, Moldova ja Ukrainaga. Idapartnerluse poliitikaga toetatakse nende riikide poliitilisi, sotsiaalseid ja majandusreforme, et edendada demokraatiat ja head valitsemistava, energiajulgeolekut, keskkonnakaitset ning majanduslikku ja sotsiaalset arengut. Teabelehes selgitatakse ka Euroopa Parlamendi rolli suhete edendamises nende riikidega.

SISSEJUHATUS

Moldovale ja Ukrainale anti ELi kandidaatriigi staatus 2022. aastal ning need riigid liiguvad ELiga ühinemise protsessis kiiresti edasi. Valgevene seevastu on endiselt autoritaarse võimu all ning tema suhtes kohaldatakse ELi sanktsioone inimõiguste rikkumise ja Venemaa Ukraina-vastase sõja toetamise eest.

UKRAINA

Kuue ELi idapartnerluse riigi seast on Ukraina esile kerkinud ELi keskse partnerina ja riigi strateegiline eesmärk on saada ELi liikmeks. Pärast seda, kui 2014. aastal allkirjastati ELi-Ukraina assotsieerimisleping, mis hõlmab põhjalikku ja laiaulatuslikku vabakaubanduslepingut ja mis jõustus täielikult 2017. aastal, ning kui 2017. aastal jõustus viisavaba reisimine Schengeni alale, on suhted märkimisväärselt süvenenud. Venemaa täiemahuline sõjaline sissetung Ukrainasse 2022. aasta veebruaris oli ajalooline pöördepunkt, mis tihendas poliitilist, majanduslikku ja julgeolekukoostööd veelgi. Ukrainale anti 2022. aasta juunis ELi kandidaatriigi staatus ja 2024. aasta juunis alustati temaga ametlikult ühinemisläbirääkimisi. Ukraina toetamine on muutunud ELi laienemis- ja julgeolekukavas keskseks küsimuseks.

Viimase kümnendi jooksul on Ukrainast tänu poliitilise dialoogi, majandusintegratsiooni ja julgeolekukoostöö süvenemisele saanud ELi jaoks äärmiselt oluline partner. Euroopa Parlament on järjekindlalt toetanud Ukrainat teel tihedama ELiga integreerumise ja tulevase ELi liikmesuse suunas, edendades tihedat koostööd ja parlamentaarset diplomaatiat ülemraadaga (Ukraina parlament).

Tähtis pöördepunkt ELi ja Ukraina suhetes oli 2013. aasta lõpus, kui Ukraina tollane president Viktor Janukovõtš peatas ELi assotsieerimislepingu allkirjastamise. See oli vastuolus üldsuse laialdase toetusega tihedamale integratsioonile Euroopaga. Presidendi otsus vallandas Euromaidani meeleavaldused, mida nimetatakse ka väärikuse revolutsiooniks. See oli massiline Euroopa-meelne liikumine, mis viis lõpuks valitsuse vahetumiseni ning Euroopa- ja reformimeelsete parteide võiduni valimistel 2014. aasta oktoobris.

Krimmi ebaseaduslik annekteerimine Venemaa poolt ja sissetung Ida-Ukrainasse 2014. aasta märtsis oli Venemaa Ukraina-vastase relvastatud agressiooni algus ning tugevdas veelgi Ukraina pühendumust Euroopa suunas liikumisele. Jätkuva vaenutegevuse tingimustes toetas EL rahvusvahelisi vahenduspüüdlusi Minski kokkulepete alusel ja kehtestas Venemaa vastu sihipärased majandussanktsioonid, seades nende lõdvendamise tingimuseks kokkulepete täieliku järgimise Moskva poolt.

ELi-Ukraina assotsieerimisleping, mida kohaldati ajutiselt alates 2014. aastast, jõustus täielikult 2017. aasta septembris. Selle tugisammas, põhjalik ja laiaulatuslik vabakaubandusleping, on märkimisväärselt süvendanud Ukraina integreerumist ELi ühtse turuga ja laiendanud kahepoolset kaubandust. Alates 2017. aasta juunist on biomeetrilise passiga Ukraina kodanikud saanud ka ELi lühiajaliselt viisavabalt reisida.

2014. aastast 2022. aasta alguseni andsid EL ja selle finantsasutused üle 17 miljardi euro toetusi ja laene, et edendada reforme valitsemise, õigusriigi ja majanduse ajakohastamise valdkonnas. See toetus aitas Ukrainal tugevdada oma kohtusüsteemi, võidelda korruptsiooni vastu, reformida avalikku haldust ja parandada ettevõtluskeskkonda.

Venemaa täiemahuline sõjaline sissetung Ukrainasse 24. veebruaril 2022 oli Euroopa julgeolekukorra pöördepunkt ning tõi kaasa ELi ja Ukraina suhete süvendamise. EL mõistis Venemaa agressiooni hukka ja kinnitas taas oma pühendumust Ukraina sõltumatusele, suveräänsusele ja territoriaalsele terviklikkusele tema rahvusvaheliselt tunnustatud piirides. Vastuseks Venemaa agressioonile on EL andnud enneolematus ulatuses poliitilist, rahalist, humanitaar- ja sõjalist toetust, mis näitab sügavat ja püsivat solidaarsust Ukrainaga.

EL on kehtestanud Venemaa finants-, kaitse-, energia- ja transpordisektori vastu mitmesuguseid laiaulatuslikke sanktsioone, sealhulgas ekspordikontrollid kõrg- ja kahesuguse kasutusega tehnoloogia puhul, sadade isikute ja üksuste varade külmutamine ja reisikeelud, samuti ulatuslikud kaubandus-, laevandus- ja investeerimispiirangud. Neid meetmeid on järk-järgult laiendatud, et hõlmata individuaalseid varade külmutamisi ning kaubandus- ja transpordipiiranguid. 2026. aasta juuni seisuga on EL vastusena Venemaa agressioonisõjale vastu võtnud 20 eraldiseisvat sanktsioonipaketti ning 2026. aasta juunis teatati 21. sanktsioonipaketist.

EL aktiveeris 4. märtsil 2022 ajutise kaitse direktiivi, millega anti Ukraina pagulastele juurdepääs elamisvõimalustele, tööle, haridusele ja tervishoiuteenustele kõigis liikmesriikides. Seda kaitset on pikendatud 4. märtsini 2027. 2025. aasta augusti seisuga oli ELis ajutise kaitse staatus 4,37 miljonil kolmanda riigi kodanikul, kes on põgenenud Ukrainast Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja tõttu. 2025. aasta septembris leppis nõukogu kokku Ukraina põgenikke käsitlevas ühises raamistikus, et tagada võimaluse korral nende kestlik tagasipöördumine ja taasintegreerimine Ukrainasse ning järkjärguline üleminek mõnele muule elanikustaatusele nende isikute jaoks, kes vastavad ette nähtud nõuetele.

2026. aasta juuni seisuga on EL ja selle liikmesriigid andnud alates Venemaa agressioonisõja algusest Ukrainale üle 200 miljardi euro toetust, sealhulgas 108 miljardit eurot finants-, majandus- ja humanitaarabi, 75,2 miljardit eurot sõjalist toetust ja 17 miljardit eurot toetust ELis viibivate põgenike jaoks. Toetust antakse

raamistiku kaudu, mille EL lõi 2024. aastal Ukraina kaitse ja ülesehitamise toetamiseks. EL eraldas G7 erakorralise tulu kiirendamise laenude algatuse raames Ukrainale 18,1 miljardit eurot. Nende laenude teenindamine ja tagasimaksmine kaetakse erakorralisest tulust, mida saadakse Venemaale kuuluvatest tõkestatud riigivaradest.

Ukraina rahastu, mis on osa ELi finants-, majandus- ja humanitaarabist, loodi 2024. aasta märtsis, et edendada Ukraina taastumist, ülesehitamist ja moderniseerimist aastatel 2024–2027. Ukraina rahastust antakse toetusi ja laene kokku kuni 50 miljardi euro ulatuses, millest 2025. aasta detsembri seisuga on kasutusele võetud ligikaudu 26,8 miljardit eurot. Selle rakendamisel juhindutakse Ukraina kavast, mis on Ukraina ametiasutuste välja töötatud põhjalik reformi- ja investeerimiskava, mille Euroopa Komisjon kiitis heaks 2024. aasta augustis. Rahastust antav ELi toetus sõltub jätkuvalt makrotasandi finantsstabiilsuse, eelarve järelevalve ja avaliku sektori finantsjuhtimisega seotud kokkulepitud nõuete täitmisest, samuti valdkondlikest ja struktuurireformidest ning investeeringutest (vajalikud ELiga ühinemiseks). Ukraina rahastu rakendus- ja järelevalvemehhanism hõlmab ka korrapäraselt vähemalt iga nelja kuu järel Euroopa Parlamendiga Ukraina rahastu üle peetavat dialoogi. Viimane dialoog toimus 2026. aasta mais.

EL on rakendanud ulatuslikke meetmeid, et toetada Ukraina majandust. 2022. aasta mais käivitatud solidaarsuskoridoride algatusega loodi alternatiivsed võimalused põllumajandustoodete eksportimiseks ja esmatarbekaupade importimiseks. Autonoomsed kaubandusmeetmed, millega peatati kuni 5. juunini 2025 kõik Ukraina ekspordi suhtes kohaldatavad imporditollimaksud ja -kvoodid, aitasid säilitada elutähtsad kaubavood ja toetada Ukraina majanduslikku vastupanuvõimet. 30. juunil 2025 jõudsid EL ja Ukraina põhimõttelisele kokkuleppele põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu läbivaatamises assotsieerimislepingu artikli 29 alusel. Selle alusel volitas nõukogu komisjoni Ukrainaga sõlmitud põhjalikku ja laiaulatuslikku vabakaubanduslepingut läbi vaatama. Ajakohastatud leping jõustus 29. oktoobril 2025.

Ukrainale antud ELi sõjalise abi kogusummast (75,2 miljardit eurot) eraldati aastatel 2022–2024 Euroopa rahutagamisrahastust 6,1 miljardit eurot, et rahuldada Ukraina pakilisi sõjalisi ja kaitsevajadusi. 2024. aasta märtsis suurendas EL Euroopa rahutagamisrahastu rahalist ülemmäära veel 5 miljardi euro võrra, luues Ukraina abifondi ja suurendades Euroopa rahutagamisrahastu toetuse kogusummat 11,1 miljardi euroni. 2022. aasta oktoobris loodud ELi sõjalise abi missioon Ukraina toetuseks (EUMAM Ukraine) on 2025. aasta novembri seisuga koolitanud ELi pinnal välja üle 85 000 Ukraina sõduri, suurendades Ukraina kaitsevõimet ning koostegutsemisvõimet ELi ja NATO partneritega.

Alates 2014. aasta detsembrist tegutsev Euroopa Liidu nõuandemissioon (EUAM Ukraine) toetab Ukraina tsiviiljulgeoleku- ja õiguskaitseasutuste reformimist strateegilise nõustamise ja koolituse kaudu. Pärast Venemaa täiemahulise Ukraina-vastase sõja puhkemist laiendati nõuandemissiooni volitusi, et ta saaks abistada Ukrainat rahvusvaheliste kuritegude uurimisel ja nende eest vastutusele võtmisel.

EL toetab aktiivselt rahvusvahelisi jõupingutusi, et tagada õigusemõistmine ja vastutusele võtmine Venemaa poolt Ukrainas toime pandud rahvusvahelise õiguse rikkumiste eest. EL aitab kaasa Rahvusvahelise Kriminaalkohtu uurimistele ja Eurojusti

tööle. Viimane koordineerib tõendite kogumist 2023. aasta juulis Haagis loodud Ukraina-vastaste agressioonikuritegude eest vastutusele võtmise rahvusvahelise keskuse (ICPA) kaudu. EL ja selle liikmesriigid (välja arvatud Ungari) kiitsid heaks ka Euroopa Nõukogu kahjude registri (2023) ja konventsiooni eelnõu, millega luuakse Ukraina kahjunõuete rahvusvaheline komisjon (22. oktoober 2025). EL toetas täielikult agressioonikuritegude erikohtu loomiseks tehtud jõupingutusi ja eraldas selle esimeste tegevuskulude katmiseks 10 miljonit eurot.

EL on ka laiendanud valdkondlikku koostööd Ukrainaga, eelkõige energeetika ja infrastruktuuride valdkonnas. Alates 2022. aasta märtsist on Ukraina elektrivõrk sünkroniseeritud Euroopa mandriosa võrguga, mis suurendab riigi sõltumatust ja vastupanuvõimet energiasektoris. EL on toetanud ka gaasi vastassuunavooge ja ühiseid energiaoste ning investeeringuid taastuvatesse energiaallikatesse ja rohepöördesse. Ukraina jätkab oma õigusnormide vastavusse viimist ELi nõuetega sellistes valdkondades nagu digiteenused, transport ja telekommunikatsioon, ning ühines 2026. aastal ELi rändlusalaga. See on järjekordne samm ELi ühtse turuga integreerumise suunas.

Ukraina ELi liikmeks saamise taotlus, mille riik esitas 28. veebruaril 2022, ja kandidaatriigi staatuse saamine 23. juunil 2022 on ajaloolised sammud Ukraina Euroopaga lõimumise teel. EL alustas Ukrainaga ametlikult ühinemisläbirääkimisi 2024. aasta juunis ja 2025. aasta septembriks oli Ukraina läbinud sõelumisprotsessi kõigis läbirääkimispeatükkide teemaplokkides. ELi juhid kinnitasid taas, et Ukraina tulevik on ELis, ning Ukraina ühinemisprotsess on integreeritud 2025. aasta oktoobris vastu võetud uuendatud laienemise ja naabruspoliitika tegevuskavasse. Euroopa Komisjoni 2025. aasta laienemispaketis, mis avaldati 2025. aasta novembris, soovitati avada Ukraina jaoks kolm läbirääkimispeatükkide teemaplokki: esimene teemaplokk (põhiküsimused), teine teemaplokk (siseturg) ja kuues teemaplokk (välissuhted), võttes arvesse Ukraina kinnitatud edusamme reformide rakendamisel oma õigusaktide ELi õigustikuga vastavusse viimiseks.

15. juunil 2026 kiitsid ELi liikmesriigid valitsustevahelisel konverentsil heaks esimese teemaploki ametliku avamise. Tehnilise tasandi läbirääkimistega kõigi kuue teemaploki üle oli alustatud 2026. aasta märtsiks ning 10. aprillil 2026 võttis Ukraina valitsus vastu riikliku programmi ELi õigustiku ülevõtmiseks. See on peamine tegevuskava, milles on ette nähtud ligikaudu 1850 õigusloomega seotud ülesannet, et tagada kooskõla 1600 ELi õigusaktiga.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht

Alates Venemaa Ukraina-vastase täiemahulise agressioonisõja algusest on Euroopa Parlament võtnud aktiivse rolli ELi poliitilise vastuse kujundamisel ja näidanud üles solidaarsust Ukrainaga. 2021. aasta aprillis võttis parlament vastu resolutsiooni Venemaa, Aleksei Navalnõi juhtumi, Ukraina piiril sõjalise kohaloleku suurendamise ja Venemaa rünnakute kohta Tšehhi Vabariigis ning 2021. aasta detsembris resolutsiooni olukorra kohta Ukraina piiril ja Ukraina territooriumitel, mis on Venemaa poolt okupeeritud, ning saatis 2022. aasta jaanuaris Ukrainasse väliskomisjoni (AFET) ning julgeoleku- ja kaitsekomisjoni (SEDE) delegatsiooni. Alates 24. veebruari 2022. aasta täiemahulisest sõjalisest sissetungist on parlament võtnud vastu hulga sõjaga seotud resolutsioone. Nendes resolutsioonides on ülekaalukalt keskendutud

Venemaa agressiooni vastu seismisele, Ukrainale antava sõjalise ja humanitaarabi suurendamisele, Venemaa-vastaste sanktsioonide rakendamise parandamisele, Venemaa külmutatud varade kasutamise käsitlemisele ning õigusemõistmisele ja vastutusele võtmisele rahvusvaheliste kuritegude, sealhulgas Ukraina laste sunniviisilise deporteerimise eest.

Euroopa Komisjoni iga-aastasele laienemisaruandele tuginedes võtab Euroopa Parlament igal aastal vastu ka oma seisukoha Ukraina ühinemisprotsessi kohta. Viimases raportis, mille väliskomisjon võttis vastu 3. juunil 2026, väljendasid parlamendiliikmed heameelt Ukraina ühinemisprotsessi toetavate reformipüüdluste üle, rõhutades samal ajal vajadust jätkata ambitsioonika reformikavaga. Nad tuletasid meelde, et ukrainlased ja Euroopa peavad rahuläbirääkimisi kujundama ning et tagada tuleb õiglus ja Venemaa peab vastutama põhjustatud inimkaotuste ja materiaalse hävingu eest.

Euroopa Parlamendi Ukrainat käsitlevate resolutsioonide täielik loetelu on kättesaadav parlamendi veebisaidil.

Parlament on järjekindlalt toetanud Ukraina ühinemist ELiga, soosides juba varakult Ukrainale kandidaatriigi staatuse andmist ja tulemuspõhist laienemisprotsessi. 9. juunil 2022 nõudis esimeeste konverents tungivalt, et Euroopa Ülemkogu annaks Ukrainale kandidaatriigi staatuse, ning seda seisukohta on kinnitatud mitmes resolutsioonis. 12. märtsi 2025. aasta resolutsioonis kinnitas parlament taas, et Ukraina tulevik on ELis, ning nõudis ühinemisläbirääkimiste kiirendamist, mõjusaid Euroopa julgeolekutagatisi ning Venemaa külmutatud varade kasutamist Ukraina kaitse ja ülesehitamise rahastamiseks. Mitmes resolutsioonis on väljendatud seisukohta, et ELi laienemine on pikaajaline geostrateegiline investeering ja peaks jääma tulemuspõhiseks protsessiks, rõhutades samas, et ühinemisläbirääkimised Ukrainaga peaksid edenema ja avada tuleks esimene, põhiküsimuste teemaplokk.

Parlament on tunnustanud ka Ukraina rahva vastupanuvõimet ja ennastohverdavat tegevust. Pärast Sahharovi auhinna andmist Ukraina filmirežissöörile Oleh Sentsovile 2018. aastal anti Sahharovi auhind 2022. aastal vaprale Ukraina rahvale, keda esindavad nende president, valitud esindajad ja kodanikuühiskond. Parlament avas Brüsselis ka Ukraina kodanikuühiskonna keskuse ja lõi algatuse „Lootuse generaatorid“, mille kaudu varustatakse Ukrainat generaatorite ja muu elutähtsa varustusega.

B. Parlamentidevaheline koostöö

Venemaaga täiemahulise sõja puhkemine ja seejärel Ukrainale ELi kandidaatriigi staatuse andmine on tihendanud dialoogi Euroopa Parlamendi ja ülemraada vahel, mille tulemuseks on sagedased kõrgetasemelised visiidid, korrapärane komisjonide koostöö ja tugevamad institutsioonilised sidemed.

Alates täiemahulise sõja algusest on Euroopa Parlamendi president Metsola külastanud Kiievit neli korda. 1. aprillil 2022 külastas ta esimese ELi juhina Ukrainat pärast täiemahulise sõjalise sissetungi algust. Ta sõitis Kiievisse, et pidada kõne ülemraadas ning kohtuda Ukraina presidendi Volodõmõr Zelenskõi, Ukraina peaministri Denõss Šmõhali ja parlamendijuhtidega.

President Zelenskõi on omakorda mitu korda Euroopa Parlamenti külastanud. Ta pidas kohapeal kõne 9. veebruaril 2023. aastal Brüsselis toimunud pidulikul täiskogu

istungil, ning videosilla kaudu 2024. aasta novembris, kui möödus 1000 päeva Venemaa täiemahulise sissetungi algusest.

Parlamentaarne diplomaatia on jätkunud parlamendikomisjonide, eelkõige väliskomisjoni ning julgeoleku- ja kaitsekomisjoni korrapäraste lähetustega ning komisjonidevahelise delegatsiooni lähetusega Kiievisse 25. ja 26. märtsil 2024, et pidada kõrgetasemelisi kõnelusi valitsuse, ülemraada juhtide ja kodanikuühiskonna esindajatega.

ELi-Ukraina parlamentaarne assotsieerimiskomitee on alates täiemahulise sõjalise sissetungi algusest korrapäraselt kohtunud ja võtnud vastu ühisavaldusi, milles kinnitatakse parlamentidevahelist koostööd. Viimane kohtumine leidis aset 10.–11. novembril 2025. Euroopa Parlamenti on külastanud ka ülemraada ajutised delegatsioonid ning parlamentaarse assotsieerimiskomitee juhatus kohtub sageli nii füüsiliselt kui ka videosilla kaudu.

President Metsola ja ülemraada esimehe Ruslan Stefantšuki algatusel pidasid kaks parlamenti 12. aprillil 2023 oma esimese komisjonidevahelise kohtumise, et tugevdada koostööd seoses Ukraina Euroopaga lõimumisega ja Ukraina õigusaktide vastavusse viimise tegevuskavaga. See formaat on edasi arenenud mitmesugusteks korrapärasteks teabevahetusteks parlamendikomisjonide vahel.

Koostöö õiguslikud alused on vastastikuse mõistmise memorandum, mis allkirjastati esimest korda 2015. aasta juulis ja mida uuendati 2023. aasta novembris, ning halduskoostöö leping, mis allkirjastati 2016. aasta märtsis.

2017. aastal algatatud Jean Monnet' dialoogi raames hõlbustab parlament korrapäraseid arutelusid ülemraada esimehe ja fraktsioonide juhtidega institutsioonilise reformi ja erakondadevahelise koostöö üle. Ukraina ühinemiseelse õigusloomekava ootuses on parlament laiendanud oma koolitus- ja suutlikkuse suurendamise algatusi. Näiteks on ta korraldanud Ukraina parlamendiliikmetele veebiseminare õigusaktide ühtlustamise, eetika ja parlamentaarsete menetluste teemal. Koostöö on süvenenud ka sellistes valdkondades nagu digiüleminek, tulevikusuundade strateegiline analüüs ja tõlketeenused.

Kaks parlamenti on ka tõhustanud koostööd noorte poliitiliste liidrite programmi raames ja valdkondadeülese suutlikkuse suurendamise tegevust Euroopa Parlamendi toetuse raames Ukraina ülemraadale ELiga ühinemise, õigusaktide vastavusse viimise, julgeoleku ja kaitse, eelarveküsimuste, teadusuuringute, teabevahetuse ja teavitustegevuse valdkonnas. Euroopa Parlamendi naiste mõjuvõimu suurendamise programmi raames hakatakse peagi toetama Ukraina naissoost seadusandjaid.

Parlament on ka käivitanud spetsiaalse programmi, et aidata ülemraadal töötada välja parlamentaarne järelevalvemehhanism välise finantsabi kasutamise jälgimiseks. See on algatus, mille eesmärk on suurendada Ukraina ülesehitusprotsessis läbipaistvust ja aruandekohustust ning parandada ELi põhimõtetega kooskõlas olevaid juhtimisstandardeid.

C. Valimiste vaatlemine

Vabad ja õiglased valimised on Ukraina demokraatia vastupanuvõime seisukohast keskse tähtsusega. Parlament on seda protsessi pikka aega toetanud ning on lähetanud Ukrainasse mitmel korral valimisvaatlusmissioonid, sealhulgas 2014. aasta

presidendi- ja parlamendivalimistel, 2015. aasta kohalikel valimistel ning 2019. aasta presidendi- ja parlamendivalimistel.

EL ja Euroopa Parlament ei ole kunagi tunnustanud ebaseaduslikult okupeeritud Ukraina aladel Venemaa poolt läbi viidud valimisprotsesse, sealhulgas libareferendumeid, mis toimusid pärast Venemaa poolt Krimmi annekteerimist ja Ida-Ukraina osade okupeerimist aastatel 2014–2015, ning libavalimisi, mis toimusid Venemaa poolt täiemahulise sõja ajal okupeeritud Ukraina piirkondades.

Ukraina põhiseaduse kohaselt pidid korralised parlamendivalimised toimuma 2023. aasta sügisel, presidendivalimised 2024. aasta kevadel ja kohalikud valimised 2025. aasta sügisel. Kuid valimisi ei saa korraldada, kui on kehtestatud sõjaseisukord. Ettevalmistused sõjajärgseteks valimisteks on juba käimas. Keskendutakse kahjustatud valimistaristu taastamisele ning miljonite riigi sees ümber asunud või riigist põgenenud inimeste osalemise tagamisele.

Parlament on selles protsessis aktiivselt osalenud. 2023. aasta mais korraldas parlament koos Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudi (IDEA) ja Rahvusvahelise Hääletussüsteemide Sihtasutusega (IFES) parlamentaarse valimisdialoogi, et hinnata sõjast tulenevaid probleeme ja uurida välisriigis hääletamise mudeleid. Arutelud selles küsimuses jätkuvad Jean Monnet' dialoogi raames Euroopa Parlamendi liikmete ja Ukraina parlamendi fraktsioonide juhtide vahel, toetades parlamentaarset reformi ja pikaajalist demokraatia tugevdamist.

MOLDOVA

27. juunil 2014. aastal allkirjastasid EL ja Moldova assotsieerimislepingu, sealhulgas põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu, mis jõustus 2016. aasta juulis. Leping tugevdas Moldova poliitilisi ja majandussidemeid ELiga ning selles nähti ette hea valitsemistava ja majandusarengu jaoks oluliste valdkondade reformimise kava ning koostöö tihendamine mitmes valdkonnas. Lepingu allkirjastamisega kohustus Moldova oma sisepoliitika valdkondi ELi õigusaktide ja tavade kohaselt reformima. Assotsieerimislepingu rakendamise tegevuskava on kindlaks määratud assotsieerimiskavas, mille viimane versioon – muudetud assotsieerimiskava aastateks 2021–2027 – lepiti kokku 2022. aasta augustis. 24. juulil 2025 jõudsid EL ja Moldova kokkuleppele põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu kaubandustingimuste läbivaatamises ja ajakohastamises, mis on oluline samm stabiilsete, pikaajaliste ja tasakaalustatud kaubandussuhete loomise suunas, eriti kuna Moldova liigub ELi liikmesuse kursil. EL on ülekaalukalt Moldova peamine kaubanduspartner ning kaubandus liiduga moodustab 65,6% Moldova ekspordist ja 48,3% impordist. EL on ka riigi suurim investor. Alates viisanõude kaotamisest lühiajaliste külastuste puhul 2014. aasta aprillis on rohkem kui 2,5 miljonit biomeetrilise passiga Moldova kodanikku reisinud Schengeni alale viisavabalt, mis on soodustanud turismi, ärisuhteid ja inimestevahelisi kontakte.

Ennetähtaegsetel parlamendivalimistel 11. juulil 2021. aastal sai president Maia Sandu juhitav Euroopa-meelne Tegevuse ja Solidaarsuse Partei (PAS) ülekaaluka võidu. PASi ülekaaluga parlament kinnitas taas, et Moldova Euroopa integratsioon on riigi peamine välispoliitiline eesmärk ning et riik on pühendunud reformide edendamisele ELi-Moldova assotsieerimislepingu raames. Peaministriks nimetati Natalia Gavrilița, kelle

programm keskendus valitsemise tugevdamisele, korruptsioonivastasele võitlusele ja ELi standarditega vastavusse viimise kiirendamisele. Talle järgnes peaministri ametis 2023. aasta veebruaris Dorin Recean, kes säilitas tugeva ELi-meelse suunitluse, seades samal ajal esikohale riikliku julgeoleku ja ELiga seotud reformid.

President Sandu valiti 2024. aasta novembris tagasi ja valimised langesid kokku Moldova ELiga ühinemist käsitleva rahvahääletusega põhiseaduse muutmiseks. Pooldav tulemus saavutati napilt 50,38%-ga, millele aitas kaasa Moldova diasporaa tugev toetus. Valimisprotsessi mõjutasid ulatuslikud katsed riiki destabiliseerida – sealhulgas häälte ostmine –, mille taga olid tagaotsitava oligarhi Ilan Shoriga seotud võrgustikud. Vaatamata nendele probleemidele loeti valimised üldiselt konkurentsipõhisteks ja hästi korraldatuks, kuigi OSCE juhitud rahvusvaheline valimisvaatlusmissioon kinnitas, et valimisprotsessi varjutasid välissekkumine ja manipulatsioon.

28. septembril 2025 toimunud parlamendivalimiste tulemusel sai võimul olev PAS uue mandaadi, saades teise järjestikuse absoluutse häälteenamuse – 50,16% häältest – ja 101st parlamendikohast 55 kohta. Venemaa sekkumine mõjutas ka seda valimisprotsessi ja seda hinnati enneolematuks. Tulemused kinnitasid ülekaalukalt Moldova liikumist Euroopa suunas. Moldova parlament kiitis peaminister Alexandru Munteanu juhitava uue valitsuse heaks 31. oktoobril 2025.

Venemaa agressioon naaberriik Ukraina vastu on suurendanud Moldova haavatavust ja mõjutanud riiki rängalt. Selle taustal astus Moldova ajaloolise sammu, taotledes 3. märtsil 2022 ametlikult ELi liikmeks saamist. Moldovale anti kandidaatriigi staatus Euroopa Ülemkogu 23. juuni 2022. aasta kohtumisel, millega avati ELi ja Moldova suhete uus etapp.

2023. aasta oktoobris võttis Moldova valitsus vastu riikliku tegevuskava ELiga ühinemiseks, milles on ametlikult esitatud Moldova eesmärk saada 2030. aastaks täieõiguslikuks ELi liikmeks. Kava on aluseks ühtlustamisele ja Euroopa õigusaktide integreerimisele riiklikesse õigusaktidesse.

2023. aasta aruandes soovitas komisjon nõukogul alustada Moldovaga ühinemisläbirääkimisi ja võtta vastu läbirääkimisraamistik, kui Moldova on teatavad põhimeetmed rakendanud. 14.–15. detsembril 2023 tegi Euroopa Ülemkogu ajaloolise otsuse alustada Moldovaga ühinemisläbirääkimisi. EL võttis läbirääkimisraamistiku vastu 21. juunil 2024 ja 25. juunil toimus Luxembourgis esimene valitsustevaheline konverents ministrite tasandil, mis tähistas ühinemisläbirääkimiste ametlikku algust.

2025. aasta mais kiitis Moldova valitsus heaks Moldova Vabariigi ELiga ühinemise riikliku programmi aastateks 2025–2029, milles määratakse kindlaks esmatähtsad reformid, konkreetsed sammud ja vajalikud tingimused ühinemise ettevalmistamiseks võetavate meetmete rakendamiseks.

Esimest ELi ja Moldova tippkohtumist, mis toimus 4. juulil 2025 Chişinăus, peeti ajalooliseks ja see kinnitas taas ELi tugevat toetust Moldovale ja tema ELiga ühinemise teele. Sellel osalesid komisjoni president von der Leyen, Euroopa Ülemkogu eesistuja Costa ja Moldova president Sandu ning juhid võtsid vastu ühisavalduse, milles kinnitati veel kord, et Moldova tulevik on ELis. Tippkohtumisel rõhutati, et Moldova tulevikul ELis on strateegiline tähtsus.

ELi õigustiku kahepoolne sõelumisprotsess algas 2024. aasta juulis ja viidi rekordkiirusel lõpule 2025. aasta septembris. 2025. aasta laienemisaruandes, mille komisjon avaldas 2025. aasta novembris, leidis komisjon, et Moldova on teinud märkimisväärseid edusamme kõigis läbirääkimispeatükkides, liikudes kõigist läbirääkijariikidest kõige kiiremini edasi. Komisjon hindas, et esimese (põhiküsimused), teise (siseturg) ja kuuenda (välissuhted) teemaploki avamiseks vajalikud tingimused on täidetud, ning avaldas arvamust, et Moldova täidab ka ülejäänud kolme teemaploki avamise tingimused. Komisjon märkis, et tööd tehakse selle nimel, et nõukogu saaks kõigi teemaplokkide avamisega edasi liikuda enne 2025. aasta lõppu.

Edenemist on siiski pidurdanud see, et Ungari takistas läbirääkimisi Ukrainaga, samuti Moldova ja Ukraina ühinemisprotsesside omavaheline seotus. Sellest hoolimata alustati tehnilise tasandi läbirääkimisi esimese, teise ja kuuenda teemaploki üle 2025. aasta detsembris ning ülejäänud teemaplokkide üle 2026. aasta märtsis. Moldova valitsus on teatanud oma eesmärgist viia ühinemisläbirääkimised esialgselt lõpule 2028. aasta alguseks, mida komisjon pidas ambitsioonikaks, kuid saavutatavaks, tingimusel et Moldova kiirendab reformide tempot.

EL on Moldova suurim rahastaja ja peamine arengupartner. Alates 2021. aastast on ELi rahaline ja tehniline abi keskendunud majanduse taastamisele, vastupanuvõimele ning assotsieerimislepingu ja ELi liikmeks saamise protsessiga seotud reformide rakendamisele. Alates 2021. aastast on EL andnud Moldovale üle 1,2 miljardi euro toetusi ja eraldanud koos rahvusvaheliste finantsasutustega 1,7 miljardit eurot projektidele Moldovas.

2021. aasta juunis avaldas komisjon Moldova majanduse taastamise kava, mille alusel on eraldatud 600 miljonit eurot, et toetada Moldova COVID-19 järgset sotsiaal-majanduslikku taastumist, edendada rohe- ja digipööret ning vallandada riigi kasutamata majanduslik potentsiaal.

2022. aastal võeti vastu mitmeaastane raamleping, mida muudeti 2023. aastal ja mille alusel andis Euroopa Komisjon Moldovale aastatel 2022–2024 abi kokku 295 miljonit eurot. 2023. aasta juunis võttis Euroopa Komisjon Moldova majandus- ja investeerimiskava raames vastu toetuspaketi, mille eesmärk on kaasata kuni 1,6 miljardit eurot avaliku ja erasektori investeeringuid. Paketil on viis prioriteeti:

— majandusareng ja ühenduvus;

— reformide toetamine ja haldussuutlikkuse suurendamine Moldova ELiga ühinemise teekonnal;

— energeetika;

— julgeolek;

— võitlus desinformatsiooni vastu ja strateegilise kommunikatsiooni tõhustamine.

2025. aastal võttis EL vastu Moldova Vabariigi majanduskasvu kava väärtusega 1,9 miljardit eurot, mida toetab reformi- ja kasvurahastu aastateks 2025–2027. Majanduskasvu kava, mis on suurim ELi rahalise toetuse pakett Moldovale alates riigi iseseisvumisest, on kavandatud selleks, et kiirendada majanduslikku lähenemist ELile, tugevdada institutsioonilist suutlikkust ühinemiseks ja hõlbustada lõimumist ühtse turuga. 2025. aasta juunis ja septembris tehti kaks väljamakset summas 289 miljonit

eurot. Pärast 24 reformi edukat lõpuleviimist maksti 2026. aasta märtsis välja veel 189 miljonit eurot ning lisaks 9 miljonit eurot Moldova kohtusüsteemi toetuseks.

Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on Moldova julgeolekukeskkonda tugevalt mõjutanud. Riigi geograafiline lähedus konfliktile, sõltuvus energiaimpordist ja lahendamata territoriaalsed vaidlused on muutnud riigi eriti haavatavaks välise surve ja hübriidsete destabiliseerimispüüdluste suhtes.

Seetõttu on EL märkimisväärselt laiendanud oma julgeoleku- ja kaitsekoostööd Moldovaga. 2023. aastal algatati ELi partnerlusmissioon Moldovas (EUPM Moldova), et tugevdada riigi kriisiohjesuutlikkust ja vastupanuvõimet hübriidohtude, sealhulgas küberrünnete ja desinformatsiooni suhtes. Selle volitusi pikendati kuni 31. maini 2027. Euroopa rahutagamisrahastu kaudu toetab EL Moldova relvajõudude moderniseerimist. Aastatel 2021–2025 eraldati selleks ligikaudu 200 miljonit eurot. 2026. aasta mais tegi komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Kaja Kallas ettepaneku kahekordistada Euroopa rahutagamisrahastu rahastamist 120 miljoni euroni aastas. Alates 2022. aasta juulist tegutsev sisejulgeoleku ja piirihalduse ELi tugikeskus jätkab ELi abi koordineerimist sellistes küsimustes nagu organiseeritud kuritegevus, ebaseaduslik tulirelvakaubandus ja piirikontroll. Alates 2023. aastast kehtib ELi sanktsioonirežiim isikute ja üksuste suhtes, kes on seotud riiki destabiliseeriva tegevusega. Samuti on loodud iga-aastane kõrgetasemeline poliitiline ja julgeolekualane dialoog, et toetada Moldovat Venemaa hübriidohtudega toimetulekul.

Moldova ja EL allkirjastasid 2024. aasta mais julgeoleku- ja kaitsepartnerluse leppe, mis on esimene sedalaadi partnerluslepe ELi ja ELi mittekuuluva riigi vahel. Partnerlusega seati sisse tihedam koostöö küberturvalisuse, desinformatsiooni vastu võitlemise, piirihalduse ja kriisidele reageerimise valdkonnas.

Venemaa destabiliseerimiskatsed hoogustusid 2024. ja 2025. aastal, eelkõige Moldova presidendi- ja parlamendivalimiste paiku. Need hõlmasid küberründeid, desinformatsioonikampaaniaid ja koordineeritud jõupingutusi selleks, et õõnestada usaldust avaliku sektori asutuste vastu.

Separatistlik Transnistria piirkond kujutab endast Moldova suveräänsuse ja energiajulgeoleku seisukohast jätkuvalt suurt probleemi, eelkõige Venemaa Ukraina-vastase sõja taustal. Kuigi 5+2 läbirääkimisprotsess on alates 2022. aastast külmutatud, toetab EL jätkuvalt kõikehõlmavat rahumeelset lahendust, mille aluseks on Moldova suveräänsus ja territoriaalne terviklikkus koos Transnistriale eristaatuse andmisega. Pärast 2025. aasta alguse energiakriisi, mis jättis piirkonna 350 000 elanikku ajutiselt gaasi ja kütteta, aitas ELi erakorraline abi olukorda stabiliseerida. ELi terviklik strateegia, mille väärtus on 250 miljonit eurot, on toetanud Moldova jõupingutusi saavutada 2026. aastaks täielik energiasõltumatus.

Keskvalitsuse ja Gagauusia autonoomse piirkonna vahelised suhted on samuti jäänud pingeliseks ja pingeid on veelgi süvendanud desinformatsioonikampaaniad ja väline sekkumine. EL jätkab dialoogi ja kaasava valitsemise edendamist ning toetab samal ajal kohaliku arengu algatusi, mille eesmärk on suurendada stabiilsust ja ühtekuuluvust.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht

Pärast seda, kui Moldova esitas ELi liikmeks saamise taotluse, võttis Euroopa Parlament vastu kolm järjestikust resolutsiooni Moldova kohta: 5. mai 2022. aasta resolutsioon ELi ja Moldova koostöö seisu kohta, 19. mai 2022. aasta resolutsioon ELi ja Moldova Vabariigi assotsieerimislepingu rakendamise aastaaruande kohta ning 23. juuni 2022. aasta resolutsioon Ukraina, Moldova Vabariigi ja Gruusia kandidaatriigi staatuse kohta. Resolutsioonides nõutakse, et ELi institutsioonid annaksid Moldovale koos Ukraina ja Gruusiaga ELi kandidaatriigi staatuse ning et riigile antaks Ukraina sõja ebaproportsionaalse mõju tõttu jätkuvalt toetust.

2023. aastal võttis Euroopa Parlament vastu kaks resolutsiooni Moldova kohta: 19. aprilli resolutsioon Moldova Vabariigi ees seisvate ülesannete kohta ja 5. oktoobri resolutsioon ülevaate kohta Moldova liikumisest ELiga ühinemise suunas. Neis kinnitas parlament taas oma pühendumust Moldova tulevasele ELi liikmesusele ja nõudis, et EL alustaks ühinemisläbirääkimisi enne aasta lõppu. Resolutsioonides väljendati ka muret riigi ees seisvate tõsiste julgeolekuprobleemide pärast. 9. oktoobri 2024. aasta resolutsioonis Moldova suutlikkuse tugevdamise kohta Venemaa sekkumise tõrjumiseks kinnitas parlament veel kord oma pühendumust Moldova Vabariigi tulevasele ELiga ühinemisele ning nõudis, et EL ja selle liikmesriigid tagaksid Moldova Vabariigile kogu vajaliku abi osutamise, et tugevdada riigi institutsioonilisi mehhanisme ja suutlikkust reageerida hübriidohtudele.

18. juunil 2025 võttis parlament vastu resolutsiooni Moldovat käsitlevate komisjoni 2023. ja 2024. aasta aruannete kohta. Tekstis tunnustati Moldova reformipüüdlusi, tunnistati, et Moldova on ELi liikmesuse suunas liikumisel jõudnud uude etappi, ning kutsuti tungivalt üles avama võimalikult kiiresti ühinemisläbirääkimiste teemaplokid.

10. septembri 2025. aasta resolutsioonis Moldova vastupanuvõime tugevdamise kohta Venemaa hübriidohtude ja pahatahtliku sekkumise suhtes hoiatas parlament Venemaa hübriidohtude ja pahatahtliku sekkumise eest enne 2025. aasta parlamendivalimisi ning mõistis need hukka. Parlament kiitis ka Moldova edusamme ELi reformide elluviimisel ja nõudis tungivalt, et kiiresti alustataks ühinemisläbirääkimisi esimese teemaploki (põhiküsimused) üle.

11. märtsi 2026. aasta resolutsioonis ELi laienemisstrateegia kohta nimetas parlament Moldovat uuendatud laienemisprotsessi eestvedajaks, tunnustades märkimisväärseid ja kiireid edusamme, mida Moldova on teinud vaatamata püsivatele, eelkõige Venemaalt lähtuvatele hübriidohtudele.

B. Parlamentidevaheline koostöö

Euroopa Parlament on Ukrainas toimuva sõja algusest peale näidanud Moldova suhtes üles vankumatut toetust ja solidaarsust. 18. mail 2022 esines president Sandu Euroopa Parlamendi täiskogu istungil Brüsselis – ajal, mil Ukrainas toimus juba sõda – ning uuesti 9. septembril 2025 Strasbourgis. President Metsola on mitu korda külastanud Chișinăud. Esimest korda 11. novembril 2022 ja teist korda 7. novembril 2025, kui ta kohtus president Sandu, peaminister Alexandru Munteanu ja Moldova parlamendi esimehe Igor Grosuga. 21. mail 2023 osales president Metsola Chișinăus president Sandu kokku kutsutud Moldova Euroopa Rahvuskogul ning kohtus peaminister Receani ja parlamendi esimehe Grosuga. 1. juunil 2023 Bulboacas toimunud Euroopa poliitilise

ühenduse tippkohtumisel nõudis president Metsola, et EL alustaks Moldovaga ühinemisläbirääkimisi 2023. aasta lõpuks, ning president Sandu omakorda kinnitas Moldova püüdlusi ühineda ELiga 2030. aastaks.

President Metsola kohtus Moldova parlamendi esimehe Grosuga uuesti 5. juulil 2023 Brüsselis Euroopa Parlamendis, kui Moldova parlamendi delegatsioon tuli sinna ELiga ühinemise protsessi teemalisele õppekülastusele, mille korraldas Euroopa Parlamendi demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm.

Ka Euroopa Parlamendi komisjonid on pööranud Moldovale suurt tähelepanu ning ajavahemikul 2022–2025 on riiki külastanud mitu delegatsiooni. 2022. aasta märtsis ja aprillis saatsid väliskomisjon ning julgeoleku- ja kaitsekomisjon Moldovasse delegatsioonid, et näidata Euroopa Parlamendi solidaarsust Moldovaga ja toetust riigile. 2023. aasta veebruaris kohtusid rahvusvahelise kaubanduse komisjoni ja eelarvekomisjoni liikmed oma Moldova kolleegidega, et arutada ELi ja Moldova kaubandussuhteid ja eelarvetoetust Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja tingimustes. Samal nädalal toimus Chișinăus Euronesti parlamentaarne assamblee, mis ühendab Euroopa Parlamendi ja idapartnerluse riikide parlamentide liikmeid. Sellel osales suur Euroopa Parlamendi delegatsioon.

2025. aasta esimesel poolaastal käisid Moldovas väliskomisjon, julgeoleku- ja kaitsekomisjon, Euroopa demokraatia kaitse erikomisjon ning demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm.

ELi ja Moldova assotsieerimislepingu artikliga 440 loodi parlamentaarne assotsieerimiskomitee. Parlamentaarse assotsieerimiskomitee esimene koosolek toimus 16. oktoobril 2014 ja kõige hiljutisem koosolek 5. mail 2026 Brüsselis. Parlamentaarne assotsieerimiskomitee on Moldova ELiga integreerumist aktiivselt toetanud alates sellest, kui riik esitas 2022. aasta märtsis ELi liikmeks saamise taotluse, ning assotsieerimiskomitee viimase koosoleku lõplikus avalduses ja soovitustes kutsuti Euroopa Ülemkogu üles alustama ühinemisläbirääkimisi kõikide teemaplokkide üle, alustades põhiküsimuste teemaplokiga Küprose eesistumisperioodil ning ülejäänud viie teemaploki üle enne 2026. aasta lõppu.

Parlament on nimetanud Moldova oma demokraatiat toetavas töös prioriteetseks riigiks ning rakendab koos Moldova parlamendiga mitmesuguseid meetmeid nii poliitilisel kui ka haldustasandil. Vastastikuse mõistmise memorandumis, mille Euroopa Parlamendi president David Sassoli ja Moldova parlamendi esimees Igor Grosu allkirjastasid 2021. aasta novembris, on sätestatud parlamentaarse demokraatia toetamise ühine raamistik.

Kümnendal ametiajal jätkab Euroopa Parlamendi demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm Moldova parlamendi toetamist mitmesuguste tegevuste kaudu, sealhulgas demokraatia kolmnurga programm, et võidelda desinformatsiooni ja välissekkumise vastu; Jean Monnet' dialoog, et edendada erakondadevahelist dialoogi ja parlamentaarset kultuuri; parlamendiliikmete ja parlamendi töötajate koolitamine, õppekülastused ja vahetused; parimate tavade jagamine lobitöö ja huvide konfliktide valdkonnas näiteks noorte poliitiliste liidrite, naiste mõjuvõimu suurendamise jt programmide kaudu; Moldova tähelepanuta jäänud piirkondade kaasamine ELiga integreerumise protsessi ning digitaalse infosisu loojate koolitamine laienemise teemal.

2025. aasta novembris avas president Metsola ametlikult Euroopa Parlamendi büroo Chișinăus. Büroo ülesanne on veelgi tugevdada parlamendi koostööd Moldova ja idapartnerluse riikidega.

C. Valimiste vaatlemine

Euroopa Parlamendil on olnud üle kümne aasta oluline roll Moldova valimisprotsesside jälgimisel ning parlamendi-, presidendi- ja kohalike valimiste vaatlemisel.

2024. aastal osales Euroopa Parlament rahvusvahelises valimisvaatlusmissioonis (I-EOM), mida juhtis Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (OSCE/ODIHR), et jälgida presidendivalimisi ja ELiga integreerumist käsitlevat põhiseaduslikku referendumit. Valimised ja rahvahääletus toimusid keset Venemaa sekkumist ning Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja kontekstis. Paljastati häälte ostmise skeeme ja parlamendi delegatsioon oli ise tunnistajaks hääletamise salajasuse rikkumistele, mis tekitas muret valimiste usaldusväärsuse pärast. Sellegipoolest leidis I-EOM, et Moldova keskvalimiskomisjon viis valimised ja rahvahääletuse läbi tõhusalt ja läbipaistvalt.

Samuti saatis Euroopa Parlament valimisvaatlusmissiooni OSCE/ODIHRi juurde Moldova 2025. aasta parlamendivalimiste vaatlemiseks. Taas tuvastati, et protsessi häiris enneolematul tasemel Venemaa sekkumine, sealhulgas infoga manipuleerimine, desinformatsioon, korruptsioon, häälte ostmine, poliitiliste osalejate ebaseaduslik rahastamine, energiaga seotud väljapressimine ning hübriid- ja küberründed. Rahvusvahelised vaatlejad hindasid valimisi üldiselt konkurentsipõhisteks ja hästi korraldatuteks.

VALGEVENE

Ajavahemikul 2014–2020 toimus ELi ja Valgevene suhetes mõningane edasiminek ning EL kohustus rakendama Valgevene suhtes kaalutletud poliitikat, nagu on märgitud nõukogu 15. veebruari 2016. aasta järeldustes, mille kohaselt jäävad ELi edaspidise Valgevene-poliitika kujundamisel olulisteks kriteeriumideks Valgevene poolt põhivabaduste, õigusriigi põhimõtte, inimõiguste (sh sõna-, väljendus- ja meediavabaduse) ning töötajate õiguste tagamiseks võetud konkreetsed meetmed. Nõukogu järeldustes tunnustati Valgevene võetud positiivseid meetmeid, nagu poliitvangide vabastamine ja aktiivne osalemine idapartnerluse algatuses. 2017. aastal viidi lõpule liikuvuspartnerlust käsitlevad läbirääkimised ning 1. juulil 2020 jõustusid viisalihtsustus- ja tagasivõtulepingud, eesmärgiga soodustada inimestevahelisi kontakte.

Hoolimata ELi ja Valgevene inimõigustealase dialoogi taasalustamisest, ELi ja Valgevene koordineerimisrühma loomisest ja inimõiguste tegevuskava vastuvõtmisest aastateks 2016–2019 ning vaatamata Valgevene aktiivsele osalemisele kahe- ja mitmepoolsetel idapartnerluse kohtumistel, ei ole Valgevene täitnud oma kohustusi inimõiguste valdkonnas. Valgevene on ainus Euroopa riik, kus ikka veel kohaldatakse surmanuhtlust, mille tõttu ta ei saa *de jure* olla Euroopa Nõukogu osalisriik.

EL mõistis otsustavalt hukka rahumeelsete meeleavaldajate vastu vägivalla kasutamise 2017. aasta veebruaris ja märtsis. 18. novembri 2019. aasta ennetähtaegseid

parlamendivalimisi varjutasid mitmed kuritarvitused ja puudused, mille tagajärjel jäid opositsiooni esindajad parlamendi koosseisust välja.

Rahvusvaheline üldsus ei pidanud 9. augusti 2020. aasta presidendivalimisi vabadeks ega õiglasteks ning valimiste eel kiusati opositsiooniliikmeid süstemaatiliselt taga. Valimistele järgnes Valgevene ajaloos ennenägematu ulatusega jõhker rahumeelsete meeleavaldajate, opositsiooni esindajate ja ajakirjanike mahasurumine. Euroopa Parlament mõistis valimised hukka, kuna rikuti rahvusvahelisi norme, tunnustas Svjatlana Tsihhanovskajat seaduslikult valitud presidendina ning nõudis ELi sanktsioonide kehtestamist valimispettuste ja repressioonide eest vastutavate isikute, sealhulgas Aljaksandr Lukašenka suhtes. Euroopa Parlament toetas ka Svjatlana Tsihhanovskaja loodud koordinatsiooninõukogu ja kordas neid seisukohti oma 21. oktoobri 2020. aasta soovituses suhete kohta Valgevenega.

Pärast seda, kui nõukogu võttis 12. oktoobril 2020. aastal vastu järeldused Valgevene kohta, millega kehtestati ELi uus poliitika Valgevene suhtes, on EL piiranud kahepoolset koostööd Valgevene kesktasandi ametivõimudega range miinimumini, suurendanud toetust Valgevene rahvale ja kodanikuühiskonnale ning sellele vastavalt ümber korraldanud oma kahepoolse rahalise abi. Nõukogu järeldustes seatakse ELi edasise poliitilise tegevuse, valdkondliku koostöö ja Valgevenele antava finantsabi tingimuseks see, et Valgevene režiim austab demokraatia, õigusriigi ja inimõiguste põhimõtteid ning usaldusväärset ja kaasavat poliitilist protsessi, mille tulemuseks on vabad ja õiglased valimised OSCE/ODIHRi vaatluse all.

Vastuseks ELi tegevusele astusid Valgevene ametiasutused 2020. aasta novembris samme, et vähendada riigi osalemist idapartnerluse poliitikas. 2021. aasta juunis otsustas Valgevene täielikult peatada oma osalemise idapartnerluses ning muudes olemasolevates struktuurides, nagu ELi ja Valgevene inimõigustealane dialoog ning ELi ja Valgevene koordineerimisrühm. Ühtlasi kutsus Lukašenka riigi esindajad ELi juures tagasi Minskisse konsultatsioonidele ning „ärgitas“ ELi suursaadikut Valgevenes riigist lahkuma.

Nõukogu 19. veebruari 2024. aasta järeldustes Valgevene kohta väljendatakse sügavat muret inimõiguste olukorra halvenemise pärast Valgevenes ning mõistetakse hukka Valgevene ühiskonna kõigi rühmade vastu suunatud jätkuvad tagakiusamis- ja hirmutamiskampaaniad, enneolematu repressioonide tase ja poliitikas osalemise piirangud. Nõukogu järeldustes rõhutatakse ka, et EL jätkab otsustavalt Valgevene kodanikuühiskonna toetamist, ning väljendatakse heameelt Valgevene demokraatlike jõudude ja kodanikuühiskonnaga ELi nõuanderühma moodustamise üle.

25. veebruari 2024. aasta parlamendivalimised toimusid Valgevenes hirmu ja ebaausa poliitilise konkurentsi tingimustes. 16. veebruaril 2023 vastu võetud Valgevene Vabariigi valimisseaduse muudatuste seaduse alusel muudeti valimisseadust, et takistada Lukašenka režiimi kõigutamist opositsioonijõudude poolt. Selle tulemusena said viieteistkümnest erakonnast ainult neli uuesti registreerimise loa. Valimisõigusi kitsendati veelgi 2023. aasta septembris, kui Lukašenka allkirjastas dekreedi, millega piirati märkimisväärselt välismaal elavate ja eelkõige eksiilis viibivate kodanike õigusi. Dekreediga tühistati Valgevene konsulaatide ja diplomaatiliste esinduste volitused väljastada väljaspool riiki elavatele kodanikele passe ja isikutunnistusi ning neid

uuendada või nende kehtivusaega pikendada. Selle asemel pidid üksikisikud oluliste dokumentide saamiseks või ajakohastamiseks Valgevenesse tagasi pöörduma.

Koordinatsiooninõukogu esimesed valimised toimusid 25.–27. mail 2024 nii Valgevenes kui ka väljaspool seda. Erinevalt režiimi korraldatud libavalimistest võimaldasid need ka eksiilis viibivatel opositsiooniliikmetel kandideerida. Kõige rohkem kohti saanud valimisliitu (28 kohta 80st) juhtis Varssavis asuva Rahva Kriisivastase Juhtimiskogu juht Pavel Latuška. 2024. aasta augustis nimetati Svjatlana Tsihhanovskaja uuesti Valgevene demokraatlike jõudude juhiks, kuni riigis toimuvad demokraatlikud valimised.

2025. aasta nn presidendivalimised Valgevenes mõistis EL ühemõtteliselt hukka, kuna protsess ei olnud ei vaba ega õiglane. 26. jaanuaril toimunud valimistel sai Lukašenka väidetavalt 86,8% häältest. Lääneriikide valitsused kuulutasid selle tulemuse laialdaselt pettuseks, kuna tõeline opositsioon ja sõltumatu meedia puudusid.

Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Kaja Kallas ja laienemisvolinik Marta Kos tegid ühisavalduse, milles nad mõistsid valimised võltsitutena hukka. Nad taunisid režiimipoolseid inimõiguste ränki mahasurumisi, meelevaldseid kinnipidamisi (sealhulgas üle 1000 poliitvangi) ja režiimi osalemist Venemaa agressioonisõjas Ukraina vastu.

Ühiste rahvusvaheliste jõupingutuste raames tegi EL koos Austraalia, Kanada, Uus-Meremaa ja Ühendkuningriigiga ühisavalduse, milles kinnitas taas, et ei tunnista valimiste legitiimsust, ning teatas uutest sanktsioonidest Valgevenes repressioonide eest vastutavate isikute ja üksuste vastu.

A. Valgevene ja Venemaa koostöö

Valgevene ja Venemaa on kõige lähedasemad partnerid endise Nõukogude Liidu territooriumil, eriti kaitse- ja julgeolekuvaldkonnas. Viimastel aastatel on nad astunud olulisi samme oma majanduse ja õigusaktide lõimimiseks, ühtlustades õigusnorme sellistes valdkondades nagu energeetika, transport, rahandus, tööstus ja põllumajandus. Samuti teevad riigid koostööd sõjatehnoloogia valdkonnas, sealhulgas relvasüsteemide arendamisel ja ajakohastamisel 2025. aastani kestva koostööprogrammi raames.

Alates sellest, kui Venemaa alustas 2022. aasta veebruaris täiemahulist sõjalist sissetungi Ukrainasse, on Valgevene olnud üks Moskva tugevamaid liitlasi. Kuigi Valgevene väed Ukrainas ei võitle, on riik lubanud Venemaa vägedel oma territooriumilt tegutseda ning on andnud laskemoona ja sõjalist varustust. Venemaa on ka suurendanud oma kohalolekut Valgevenes tuumarelvade valdkonnas, koolitades Valgevene sõjaväelasi taktikalisi tuumarelvi kasutama ning valmistades ette raketisüsteeme ja ladustamistaristut.

Vladimir Putin ja Aljaksandr Lukašenka allkirjastasid 6. detsembril 2024 Venemaa ja Valgevene liitriigi 25. aastapäeva tähistamiseks uued kokkulepped, millega süvendatakse sõjalisi ja majandussidemeid. Kokkulepped hõlmavad vastastikuseid julgeolekutagatisi, mis kohustavad mõlemat poolt kaitsma teineteist kõigi olemasolevate vahenditega ning võimaldavad Venemaa sõjaväebaaside rajamist ja vägede lähetamist Valgevene territooriumile. Lukašenka taotles avalikult Venemaa

strateegiliste raketisüsteemide kasutuselevõttu ja nende paigutamisest Valgevene territooriumile teatati 2025. aasta lõpus.

Ühine sõjaline tegevus hoogustub pidevalt. 2025. aasta septembris korraldati Valgevenes ulatuslikud õppused Zapad 2025, millel osales umbes 13 000 sõjaväelast mõlemast riigist. Õppused hõlmasid harjutusi tuumavõimekusega süsteemidega ja kaasaegsete relvade demonstratsioone. Ehkki Venemaa ja Valgevene kirjeldavad õppusi kaitsesuunitluslikena, peavad naaberriigid neid tõsiseks julgeolekuprobleemiks.

B. Inimõiguste olukord

Inimõiguste olukord Valgevenes on endiselt äärmiselt tõsine. Ametivõimud on kuus aastat ennenägematul määral represseerinud poliitilisi oponente, kodanikuühiskonda ja sõltumatut meediat. Vaatamata rahvusvahelisele survele ja ELi sanktsioonidele on repressioonid üksnes intensiivistunud ja puudutavad veel rohkemaid ühiskonnarühmi, et vaigistada kõik teisitimõtlejad.

Alates 2020. aastast on inimõiguste kaitsjad registreerinud üle 6900 poliitiliselt motiveeritud süüdimõistva kohtuotsuse ja üle 3900 inimese on tunnistatud poliitvangideks. Paljusid neist hoitakse vangis karmides tingimustes: pikaajaline üksikvangistus, arstiabi andmisest keeldumine, piiratud suhtlus perekonna ja advokaatidega ning kirjavahetuse takistamine. Ebainimliku kohtlemise tõttu on surnud vähemalt kaheksa kinnipeetavat. Isegi pärast vabastamist seisavad endised vangid jätkuvalt silmitsi ähvarduste ja ahistamisega, sealhulgas uute kriminaalsüüdistustega. Inimõiguste keskuse Vjasna andmetel oli Valgevenes 2026. aasta aprilli seisuga üle 900 poliitvangi.

Taga ei kiusata üksnes tuntud aktiviste. Tavalisi kodanikke karistatakse endiselt 2020. aasta meeleavaldustega liitumise või näiteks sotsiaalmeedia kommentaaride eest. Ametivõimud kasutavad repressioonide õigustamiseks massiliselt süüdistust „äärmusluses“.

2024. aasta lõpus ja 2025. aasta alguses karmistas režiim oma taktikat veelgi. Teave poliitiliste kohtuasjade kohta on nüüd varjatud, kohtuistungeid peetakse sageli salaja ja kinnipeetavatel on raskusi saada õiguskaitset. Piirikontroll on muutunud rangemaks, isiklikke seadmeid otsitakse läbi ja pagulusest tagasipöördujaid peetakse sageli kinni. Uue seaduse tõttu on oluliselt suurenenud tagaseljamenetluste arv, millega on sihikule võetud välismaal viibivad režiimi kriitikud, keda ähvardavad pikad vanglakaristused ja vara konfiskeerimine.

Sagenevad ka piiriülesed repressioonid: eksiilis viibivate valgevenelaste perekondi hirmutatakse, ahistatakse või neile esitatakse süüdistus, et sundida aktiviste tagasi pöörduma. Rahvusvahelisi mehhanisme, nagu Interpol ja väljaandmislepingud, kuritarvitatakse poliitiliselt ajendatud tagakiusamiseks.

ÜRO inimõiguste ekspertide hiljutistes aruannetes nenditakse, et Valgevene ametivõimude eesmärk on jätkuvalt välja juurida kõik eriarvamused ning hoolimata teatava hulga vangide vabastamisest 2024. aastal jätkavad võimud teisitimõtlejate meelevaldset kinnipidamist, neile süüdistuste esitamist ja nende väärkohtlemist. Olukord halveneb kiiresti, repressioonid on suunatud mitte ainult Valgevenes tegutsevate aktivistide vastu, vaid ka välismaal viibivate kodanike vastu

tagaseljamenetluste, perekondade ahistamise ja endiste vangide suhtes kehtestatud pikaajaliste piirangute kaudu. On selge, et ilma põhjalike reformideta inimõiguste kriis Valgevenes jätkub.

2025. aastal vabastas Valgevene mitu rühma poliitvange rahvusvaheliste läbirääkimiste, sealhulgas USA vahendatud kokkuleppe raames. Aljaksandr Lukašenka vabastas 21. juunil 14 kinnipeetavat, nende hulgas silmapaistva opositsioonitegelase Sjargei Tsihhanovski, kes viibis vangistuses alates 2020. aastast, mil ta kavatses kandideerida presidendivalimistel Lukašenka vastu. 11. septembril vabastati sanktsioonide piiratud leevendamise eest veel 52 poliitvangi, kelle hulgas oli ajakirjanikke, aktiviste, ametiühingutegelasi ja 14 välisriigi kodanikku. Valgevene ametivõimud on üritanud parandada suhteid Ameerika Ühendriikidega ning sellega seoses vabastati 2025. aasta detsembris 123 poliitvangi ja 2026. aasta märtsis veel 250 poliitvangi. 2025. aasta detsembris vabastatud isikute hulgas olid demokraatiameelne aktivist Aless Bjaljatski ning silmapaistvad opositsioonitegelased Maria Kalesnikava, Maksim Znak ja Viktar Babarõka. EL väljendas nende sammude üle heameelt, kuid rõhutas, et paljud vabastatud vangid olid sunnitud minema eksiili ning et sadu inimesi on endiselt trellide taga, mistõttu vabastamiste arv on Valgevenes jätkuvate repressioonide taustal väike ja ebapiisav.

Jätkuvalt on sihikul sõltumatu meedia. Valgevene on maailma ajakirjandusvabaduse indeksis 180 riigi hulgas 166. kohal. Registreeritud on sadu rünnakuid ajakirjanike vastu, enamik sõltumatuid meediakanaleid on tembeldatud „äärmuslikuks“ ning üle 400 ajakirjaniku on olnud sunnitud eksiili minema. Need, kes on jäänud, peavad tegutsema põranda all.

C. ELi toetus ja abi

ELi pikaajaline eesmärk on endiselt selge: iseseisev ja demokraatlik Valgevene, mis kuulub täielikult Euroopa rahvaste perekonda. See eesmärk on saavutatav vaid siis, kui repressioonid lõppevad ning rahvusvahelise vaatluse all toimuvad vabad ja õiglased valimised.

Alates 2020. aasta võltsitud tulemustega presidendivalimistest on EL järginud põhimõttekindlat kaheosalist poliitikat, toetades ühelt poolt Valgevene rahvast ja suheldes temaga, kuid teiselt poolt keeldudes tunnustamast Lukašenka režiimi ning avaldades tugevat poliitilist ja majanduslikku survet. Kogu rahaline abi on suunatud ümber riigiasutustelt kodanikuühiskonnale, sõltumatule meediale ja repressioonidest mõjutatud inimestele. EL on ka kehtestanud ulatuslikud isikute vastu suunatud ja valdkondlikud sanktsioonid ning nõuab jätkuvalt vastutusele võtmist, sealhulgas selliste rahvusvaheliste mehhanismide kaudu nagu Valgevene vastutust käsitlev rahvusvaheline platvorm.

EL on alates 2020. aastast eraldanud 200 miljonit eurot, et toetada Valgevene demokraatlikke jõude, kodanikuühiskonda ja sõltumatut meediat, olles seega nende suurim rahastaja. Nende jõupingutuste tõhustamiseks võeti 2025. aasta detsembris vastu täiendav 30 miljoni euro suurune pakett ning tulevasele demokraatlikule Valgevenele on ette nähtud 3 miljardi euro suurune toetuspakett. Abi on arenenud hädaolukorra kaitsest ja ümberpaigutamisest keskpika perioodi toetuseni, mille raames keskendutakse kodanikuühiskonna tugevdamisele, inimõiguste kaitsele,

sõltumatule ajakirjandusele ja vastutusele võtmise algatustele ning mis hõlmab ka hiljuti vabastatud poliitvangidele ohvriabiprogrammide kaudu antavat abi.

ELi toetus hõlmab mitut sektorit – inimõigused, meediavabadus, haridus ja noored, kultuur ja väikeettevõtluse arendamine eksiilis – ning seda antakse usaldusväärsete partnerite kaudu väljaspool riiki, et tagada turvalisus, kuid maksimeerida samal ajal mõju Valgevenes.

D. Piiravad meetmed

EL on kehtestanud Valgevene suhtes piiravad meetmed reaktsioonina Valgevenes jätkuvatele inimõiguste rikkumistele ja Venemaa Ukraina-vastase agressiooni toetamisele. Sellised meetmed on praegu suunatud 310 isiku – nende hulgas Aljaksandr Lukašenka – ja 46 režiimiga seotud organisatsiooni vastu.

EL on kehtestanud ka hulga sihipäraseid majandussanktsioone. Need hõlmavad teatavate tehnoloogiate, tarkvara ja seadmete Valgevenele müümise keeldu, samuti kaubanduspiiranguid naftatoodetele, kaaliumkarbonaadile, rauale ja terasele, puidule, tsemendile ja tubakatoodete tootmisel kasutatavatele toodetele. Finantstehingud Valgevenega on rangelt piiratud ja Euroopa äriühingutel on keelatud pakkuda Valgevene riigile kindlustusteenuseid. EL on veelgi karmistanud oma relvaembargot ja keelanud eksportida kahesuguse kasutusega kaupu, mis võiksid tugevdada režiimi julgeolekujõude.

Lisaks on Ukraina territoriaalset terviklikkust toetavate ELi meetmete alusel kehtestatud sanktsioonid 62 Valgevene kodaniku suhtes. 2024. aasta juunis võeti vastu uued piirangud vastusena Valgevene osalemisele Venemaa ebaseaduslikus sõjas Ukraina vastu. Need sanktsioonid on suunatud kaubanduse, transpordi ja mitmesuguste teenuste vastu ning need vastavad Venemaa suhtes juba kehtivatele meetmetele, et vältida sanktsioonidest kõrvalehiilimist. Täiendav vastavusse viimine toimus ELi 16. ja 18. Venemaa-vastase sanktsioonipaketiga ning uus reegel võimaldab nüüd kehtestada sanktsioone nende suhtes, kes toetavad Valgevene sõjatööstussektorit või saavad sellest kasu. Viimane sanktsioonipakett (19. sanktsioonipakett) võeti vastu Euroopa Ülemkogu 23. oktoobri 2025. aasta kohtumisel ja seda laiendati 2025. aasta detsembris pärast ilmavaatlusõhupallide sissetungi Leedu õhuruumi. 2026. aasta veebruaris otsustati pikendada Valgevene vastu suunatud sanktsioone veel ühe aasta võrra, kuna riigis jätkuvad siserepressioonid ja Lukašenka režiim toetab jätkuvalt Venemaa Ukraina-vastast sõda.

12. juunil 2025 kehtestas EL ka uued tollimaksud Venemaalt ja Valgevenest pärit ülejäänud põllumajandustoodete impordile ning teatavatele lämmastikväetistele. Eesmärk on vähendada sõltuvust nendest tarnijatest, tugevdada Euroopa toidujulgeolekut ning veelgi nõrgestada Venemaa ja tema agressiooni toetavate riikide sõjamajandust.

E. Euroopa Parlamendi seisukoht

Juba enne 9. augustil 2020 toimunud võltsitud tulemustega presidendivalimisi oli Euroopa Parlament võtnud vastu mitu resolutsiooni, milles kritiseeritakse Valgevenet poliitvangide kinnipidamise, meediapiirangute, inimõiguste rikkumiste – sealhulgas surmanuhtluse säilitamise – ja parlamendivalimistega seotud puuduste pärast, näiteks

19. aprilli 2018. aasta resolutsioon Valgevene kohta ja 4. oktoobri 2018. aasta resolutsioon meediavabaduse halvenemise kohta Valgevenes.

Pärast 9. augustil 2020 toimunud võltsitud tulemustega valimisi ja nendele järgnenud jõhkraid repressioone võttis Euroopa Parlament 17. septembril vastu resolutsiooni olukorra kohta Valgevenes ja 26. novembril resolutsiooni inimõiguste jätkuva rikkumise kohta Valgevenes. Parlament mõistis valimised hukka, kuna rikuti rahvusvahelisi norme, tunnustas Svjatlana Tsihhanovskajat seaduslikult valitud presidendina ning nõudis ELi sanktsioonide kehtestamist valimispettuste ja repressioonide eest vastutavate isikute, sealhulgas Aljaksandr Lukašenka vastu. Parlament avaldas ka toetust Svjatlana Tsihhanovskaja asutatud koordinatsiooninõukogule ja kordas neid seisukohti oma 21. oktoobri 2020. aasta soovituses suhete kohta Valgevenega.

Valgevenega suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsiooni juht ja Valgevene alaline raportöör on teinud ühisavaldusi, milles nad taunivad inimõiguste olukorra jätkuvat halvenemist ja kestvat võimu usurpeerimist Lukašenka poolt. 2020. aasta detsembris korraldas parlament teabekogumismissiooni, et hinnata Valgevene demokraatlike jõudude vajadusi. Missiooni toimumine langes kokku nädalaga, mil anti üle 2020. aasta Sahharovi auhind, millega tunnustati Valgevene opositsiooni. Missiooni tulemusena, inimõiguste allkomisjoni egiidi all ning koostöös väliskomisjoni ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooniga loodi platvorm inimõiguste rikkumiste puhul esineva karistamatuse vastu võitlemiseks. Demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm on välja pakkunud ka mitmesuguseid meetmeid Valgevene demokraatlike aktivistide toetamiseks.

Oma 10. juuni 2021. aasta resolutsioonis süstemaatiliste repressioonide kohta Valgevenes ja ELi tsiviillennuki kinnipidamise kohta Valgevene ametivõimude poolt mõistis Euroopa Parlament hukka ulatuslikud inimõiguste rikkumised režiimi poolt ning asjaolu, et Lukašenka kasutab ebaseadusliku rännet ELi destabiliseerimiseks. Nendele murekohtadele juhiti tähelepanu ka hilisemates resolutsioonides (7. oktoobri 2021. aasta resolutsioon, 19. mai 2022. aasta resolutsioon, 24. novembri 2022. aasta resolutsioon, 15. märtsi 2023. aasta resolutsioon ja 11. mai 2023. aasta resolutsioon). Oma 13. septembri 2023. aasta resolutsioonis suhete kohta Valgevenega kutsus Euroopa Parlament Rahvusvahelist Kriminaalkohut üles väljastama Lukašenka suhtes vahistamismääruse, võttes arvesse tema režiimi rolli Ukraina laste sunniviisilises ümberasustamises ja nende ideoloogilises mõjutamises.

Oma 9. novembri 2023. aasta resolutsioonis sanktsioonide mõjususe kohta kordas Euroopa Parlament, et mõistab hukka Valgevene osalemise sissetungis Ukrainasse, ning nõudis Venemaalt ja Valgevenest ELi imporditavatele väetistele hinna- ja mahupiiranguid ja rõhutas vajadust viia Lukašenka režiimi vastu suunatud sanktsioonid kooskõlla Venemaa vastu kehtestatud sanktsioonidega.

14. detsembri 2023. aasta resolutsioonis, milles keskenduti 2020. aasta Sahharovi auhinna laureaadi Mikalai Statkevitši kinnipidamisele, nõuti kõigi poliitvangide vabastamist, repressioonide lõpetamist ja kinnitati taas toetust Valgevene demokraatlikele jõududele.

Oma 16. jaanuari 2024. aasta resolutsioonis praeguste ja tulevaste väljakutsete kohta naaberriikidega tehtavas piiriüleses koostöös väljendas parlament heameelt Venemaa ja Valgevenega tehtava piiriülese koostöö peatamise üle. Pärast 2024. aasta jaanuaris

toimunud massilisi vahistamisi, mis olid suunatud 200 poliitvangi sugulase vastu, nõuti 8. veebruari 2024. aasta resolutsioonis opositsiooniaktivistide ja nende pereliikmete massiliste vahistamiste uue laine kohta Valgevenes sanktsioonide karmistamist ja inimõiguste rikkumiste paremat dokumenteerimist iseseisva uurimismehhanismi kaudu ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo alluvuses.

29. veebruari 2024. aasta resolutsioonis vajaduse kohta ELi vankumatu toetuse järele Ukrainale pärast kaks aastat kestnud Venemaa Ukraina-vastast agressioonisõda korrati üleskutset luua erikohus Venemaa juhtide ja liitlaste, sealhulgas Valgevene režiimi vastutusele võtmiseks. Samuti mõisteti resolutsioonis hukka Valgevene roll Ukraina tsiviilisikute sunniviisilises ümberasustamises Venemaale, okupeeritud Ukraina territooriumidele ja Valgevenesse.

19. septembri 2024. aasta resolutsioonis poliitvangide raske olukorra kohta Valgevenes nõuti tungivalt kinnipeetavate õiguste austamist, arstiabi saamise ja õigusnõustamise võimalust ning suuremat läbipaistvust. Selles mõisteti hukka eksiilis viibijate tagakiusamine, sealhulgas Interpoli vahistamismääruste kuritarvitamise kaudu, ning nõuti vastutusele võtmist üldise kohtualluvuse alusel.

3. aprilli 2025. aasta resolutsioonis Lukašenka režiimi edasiste repressioonide vahetu ohu kohta Valgevenes nõuti rangemaid ELi sanktsioone, eksiilis viibivate kodanike kaitset ja inimsusvastaste kuritegude eest vastutusele võtmist.

22. jaanuari 2025. aasta resolutsioonis jätkuva rõhumise ja võltsitud valimiste kohta kordas parlament, et ei tunnusta Aljaksandr Lukašenkat presidendina ning peab režiimi õiguspäratuks, ebaseaduslikuks ja kuritegelikuks. Ta kutsus üles jätkama pingutusi vastutusele võtmiseks ja inimõiguste rikkumiste uurimist. Parlament kiitis ka Valgevene kodanikuühiskonna vastupanuvõimet ja kordas oma toetust riigi demokraatlikule, Euroopaga seotud tulevikule.

3. aprilli 2025. aasta resolutsioonis Lukašenka režiimi repressioonide kohta mõisteti liikmesriikide suveräänsuse rikkumisena hukka uurimiskomisjoni nn erimenetlused välismaal elavate valgevenelaste vastu. Parlament nõudis, et eirataks Interpoli vahistamismäärusi poliitiliste vastaste väljaandmiseks, ning nõudis tungivalt, et kiiresti töötataks välja mehhanismid Lukašenka ja tema lähikonna varade tuvastamiseks, külmutamiseks ja konfiskeerimiseks, et rahastada repressioonide ohvrite toetamist.

22. oktoobril 2025 võttis parlament vastu resolutsiooni olukorra kohta Valgevenes viis aastat pärast võltsitud tulemustega presidendivalimisi. Selles korrati Lukašenka režiimi mittetunnustamist, mõisteti hukka jätkuvad repressioonid ning kutsuti üles jätkama Valgevene demokraatlike jõudude ja kodanikuühiskonna toetamist. Resolutsioonis väljendati ka muret Venemaa kasvava mõju ja Valgevenega seotud julgeolekuohtude pärast. Samal päeval osalesid Svjatlana Tsihhanovskaja ja Sjargei Tsihhanovski Euroopa Parlamendi täiskogu pidulikul istungil, kus nad pidasid kõned, milles kutsusid ELi tungivalt üles jätkama toetust Valgevene rahva võitlusele vabaduse ja demokraatia eest.

F. Parlamentidevaheline koostöö

Euroopa Parlamendil ei ole Valgevene parlamendiga ametlikke suhteid, kuna Valgevenes ei ole korduvalt korraldatud vabu ja õiglasi valimisi ega järgitud demokraatia ja õigusriigi norme. Valgevene parlamendi liikmed ei ole ka osalenud

Euronesti parlamentaarse assamblee töös, kuna osalemise eeltingimus on OSCE valimisnormide järgimine. Kuid Valgevene demokraatlike jõudude esindajaid on korrapäraselt kutsutud Euronesti parlamentaarse assamblee töös osalema.

Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni kaudu peab parlament aktiivset dialoogi Valgevene kodanikuühiskonna esindajatega, sealhulgas Svjatlana Tsihhanovskaja asutatud koordinatsiooninõukogu ja ühtse üleminekuvalitsuse liikmetega. 2022. aasta juunis ja 2023. aasta mais korraldati Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni ühekordsed lähetused Vilniusse, et kohtuda Valgevene kodanikuühiskonna eksiilis viibivate esindajatega. Veel üks ühekordne lähetus toimus 18.–21. detsembril 2023 Berliini ja Varssavisse, et arutada Valgevene demokraatlike jõudude esindajatega, millist strateegiat tuleks kasutada 2024. aasta veebruari parlamendi- ja kohalikke valimisi silmas pidades, ELis eksiilis viibivate valgevenelaste olukorda ning Lukašenka režiimi suhtes kehtestatud ELi sanktsioonide mõjusust.

2020. aastal algatatud kampaaniast #EPStandsByYou on saanud Euroopa Parlamendi peamine viis Valgevene poliitvangide ja demokraatlike jõududega solidaarsuse väljendamiseks. Viimase kuue aasta jooksul on Euroopa Parlamendi liikmed pühendanud algatuse meelsusvangidele: võtnud vastu resolutsioone, korraldanud kuulamisi ja avalikult toetanud kinnipeetavaid, et hoida nende nimed nähtavana ja avaldada režiimile jätkuvalt survet. Kampaania on ühendanud kõiki parlamendi suuremaid fraktsioone ja kaasanud sadu liikmeid, et nõuda vangide vabastamist, dokumenteerida rikkumisi ning suhelda eksiilis viibivate perekonnaliikmete ja kodanikuühiskonna esindajatega. Sümboolsete tegudega, nagu tühjade toolide väljapanekud ja ühisavaldused, on Euroopa Parlament hoidnud Valgevenes toimuvaid repressioone jätkuvalt rahvusvahelise tähelepanu all ning ühtlasi pidevalt kinnitanud oma pühendumust demokraatlikule ja suveräänsele Valgevenele. 2025. aastal, uute repressioonide laine ajal oli #EPStandsByYou jätkuvalt peamine platvorm Euroopa solidaarsuse näitamiseks ning kõigi poliitvangide tingimusteta vabastamise ja rehabiliteerimise nõudmiseks.

23. oktoobril 2025 anti Andrzej Poczobutile, kes on Poola-Valgevene ajakirjanik, poola vähemuse kaitsja Valgevenes ja kauaaegne teisitimõtleja, 2025. aasta Sahharovi mõttevabaduse auhind, kahasse Gruusia ajakirjaniku Mzia Amaglobeliga. Auhinnaga juhitakse tähelepanu Poczobuti juhtumile kui Valgevenes toimuva sõltumatu meedia ja vähemuste mahasurumise sümbolile.

8. detsembril 2025 toimus Euroopa Parlamendis kõrgetasemeline konverents „Belarus: Building Foundations for Democratic Change" Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni egiidi all, koostöös Rahvusvahelise Demokraatia ja Valimisabi Instituudiga (IDEA) ning Euroopa Komisjoni (laienemise ja idanaabruse peadirektoraat) ja Euroopa välisteenistuse toetusel. Üritus andis võimaluse pidada dialoogi Valgevene demokraatliku liikumise ja rahvusvahelise üldsuse vahel.

G. Euroopa Parlamendi delegatsioon Valgevenega suhtlemiseks

Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsioon, mida juhib Małgorzata Gosiewska (Euroopa Konservatiivide ja Reformistide fraktsioon (ECR), Poola), vahetab korrapäraselt teavet demokraatlike jõudude, kodanikuühiskonna ja sõltumatu meedia esindajatega. Delegatsiooni juhatus teeb sageli avaldusi, milles väljendatakse solidaarsust Valgevene demokraatliku liikumise, inimõiguste kaitsjate ja sõltumatute

häältega, nõudes samal ajal tungivalt, et režiim vabastaks ja rehabiliteeriks täielikult kõik poliitvangid, lõpetaks teisitimõtlejate repressеerimise ja täidaks oma rahvusvahelisi kohustusi.

Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht tegi 29. oktoobril 2024 delegatsiooni juhatuse nimel avalduse 2025. aasta nn presidendivalimiste kohta, milles mõistetakse teravalt hukka Valgevenes toime pandud inimõiguste rikkumised. Enne 2025. aasta 26. jaanuariks kavandatud nn presidendivalimisi rõhutas delegatsiooni juhatus, et valitsevas hirmu ja repressioonide õhkkonnas toimuvaid valimisi ei saa pidada õiglasteks ja vabadeks.

Valgevene päevade raames korraldas parlament 12. detsembril 2024 kõrgetasemelise konverentsi „Standing with the people of Belarus“, et saata selge sõnum solidaarsusest ning pühendumusest Valgevene kodanikuühiskonnale.

25. märtsil 2025 tegid väliskomisjoni esimees, Euroopa Parlamendi liige David McAllister ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel Valgevene vabaduspäeva puhul avalduse, milles väljendasid solidaarsust vapra Valgevene rahvaga. Nad kutsusid ELi ja selle liikmesriike tungivalt üles suurendama toetust Valgevene rahvale, et aidata neil kaitsta oma kultuuri ja identiteeti ning vabadust ja demokraatiat.

Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsioon mõistis 4. aprillil 2025 delegatsiooni juhi poolt juhatuse nimel tehtud ühisavalduses isa Henryk Okołotowiczi kohtuprotsessi kohta hukka katoliku preestri Henryk Okołotowiczi poliitiliselt motiveeritud süüdimõistmise, mis on esimene selline juhtum pärast Nõukogude Liidu aega, ning kritiseeris salajast kohtuprotsessi ja tema vara konfiskeerimist. Avalduses toodi esile usuvabaduse olukorra halvenemine Valgevenes ning kutsuti üles tagama Henryk Okołotowiczile arstiabi ja õiguskaitse kättesaadavus ning vabastama kõik isikud, keda nende veendumuste tõttu taga kiusatakse, ja kinnitati taas solidaarsust surve all olevate usukogukondadega.

Delegatsiooni juht tegi 30. aprillil 2025 delegatsiooni juhatuse nimel avalduse, milles väljendati sügavat muret poliitvangi Viktorõja Kulša pärast, kes juhtis näljastreigiga tähelepanu rängale väärkohtlemisele, ning tema halva tervisliku seisundi pärast, kuna teda on rahumeelse aktivismi eest juba aastaid meelevaldselt kinni peetud. Delegatsioon nõudis talle arstiabi, uute poliitiliselt motiveeritud süüdistuste esitamise lõpetamist ja sanktsioone tema tagakiusamise eest vastutavate isikute suhtes, kutsudes samal ajal üles intensiivistama diplomaatilisi jõupingutusi, et tagada tema viivitamatu vabastamine.

Väliskomisjoni esimees ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht tegid 21. mail 2025 delegatsiooni juhatuse nimel avalduse Valgevene poliitvangidega solidaarsuse päeva puhul. Avalduses mälestatakse Valgevene kinnipidamisasutustes surnud poliitvange ning väljendatakse delegatsiooni liikmete solidaarsust umbes 1200 inimesega, keda endiselt kinni peetakse, piinatakse ja alandavalt koheldakse. Avalduses nõuti, et süüdlased tuleb võtta vastutusele, sealhulgas võimalike inimsusvastaste kuritegude eest, ning kutsuti ELi tungivalt üles jätkama tegevust selle nimel, et saavutada kõigi poliitvangide vabastamine ja rehabiliteerimine ning kaitsta Valgevene demokraatlikke püüdlusi.

23. juunil 2025 tegid väliskomisjoni esimees ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel avalduse Aless Bjaljatski ja teiste poliitvangide vabastamise kohta Valgevenes. Delegatsioon väljendas heameelt 14 poliitvangi, nende hulgas Sjargei Tsihhanovski vabastamise üle, mis saavutati Ameerika Ühendriikide vahendusel, kuid rõhutas, et üle 1150 poliitvangi on endiselt karmides tingimustes vangistatud. Delegatsioon mõistis hukka ajakirjanike vastu suunatud eriti jõhkrad repressioonid ja nõudis nende viivitamatut vabastamist ning kutsus ühtlasi Valgevenet tungivalt üles austama põhivabadusi. Delegatsioon väljendas jätkuvat toetust kõikidele, keda tõe rääkimise pärast taga kiusatakse.

8. augustil 2025 tegid väliskomisjoni esimees ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel ühisavalduse võltsitud valimistest viie aasta möödumise puhul. Parlamendiliikmed mõistsid selles teravalt hukka Lukašenka režiimi jätkuvad repressioonid, sealhulgas piinamised, massilised vangistamised, eksiili sundimised ja rünnakud kodanikuühiskonna vastu. Parlamendiliikmed hoiatasid Venemaa üha tugevneva kontrolli eest Valgevene üle ja nõudsid tungivalt, et EL avaldaks suuremat survet ning toetaks veelgi enam demokraatlikke jõude. Delegatsioon kinnitas taas oma pühendumust Valgevene rahva suveräänse, vaba ja demokraatliku tuleviku õigusele.

4. septembril 2025 tegi Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel avalduse koos Valgevene ajakirjanikega repressioonide vastu seismise kohta. Selles mõistis delegatsioon hukka Valgevenes toimuva sõltumatu ajakirjanduse jõhkra mahasurumise, juhtides tähelepanu riigi eriti madalale kohale ajakirjandusvabaduse pingereas ning kümnete ajakirjanike vangistamisele. Delegatsioon nõudis kõikide kinnipeetud meediatöötajate vabastamist, ajakirjanduse kriminaliseerimise lõpetamist ja ELi jätkuvat tuge eksiilis viibivatele ja tagakiusatud ajakirjanikele. Avalduses ülistati vapraid ajakirjanikke, kes jätkavad tõe kajastamist, vaatamata neid varitsevatele ohtudele.

17. septembril 2025 tegi Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel avalduse Mikalai Statkevitši kadumise kohta, milles delegatsioon väljendas sügavat muret opositsioonijuhi Mikalai Statkevitši kadumise pärast. Statkevitš kadus pärast seda, kui ta keeldus sunniviisiliselt Valgevenest lahkumast. Delegatsioon pani Valgevene ametivõimudele vastutuse tema turvalisuse eest, nõudis tema asukoha avalikustamist ja endiste poliitvangide kadunuks jääma sundimise, väljasaatmise ja tagakiusamise lõpetamist. Statkevitši saatus on demokraatliku Valgevene nimel peetava laiema võitluse võrdkuju.

25. septembril 2025 tegi Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel avalduse, milles delegatsioon avaldas austust Nobeli rahupreemia laureaadile Aless Bjaljatskile tema 63. sünnipäeva puhul ja mõistis hukka tema jätkuva õigusvastase kinnipidamise karmides üksikvangistuse tingimustes. Hoolimata aastakümneid kestnud rahumeelsest võitlusest demokraatia ja inimõiguste eest Valgevenes on Bjaljatski endiselt vangistuses ja perekonnast eraldatud. Delegatsioon nõudis tema ja kõigi teiste poliitvangide viivitamatut ja tingimusteta vabastamist ning kinnitas oma solidaarsust kõikide vaba Valgevene eest võitlejatega.

Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht tegi 10. detsembril 2025 delegatsiooni juhatuse nimel avalduse rahvusvahelise inimõiguste päeva puhul.

Delegatsioon kinnitas taas oma solidaarsust Valgevene rahvaga, mõistis hukka jätkuvad repressioonid, sealhulgas poliitvangide kinnipidamise ja kodanikuühiskonna tegevuse takistamise. Delegatsioon rõhutas, et hiljutised vabastamised ei näita tegelikke edusamme, kutsus üles vabastama viivitamata ja tingimusteta kõik poliitvangid ning kinnitas taas oma toetust demokraatlikele jõududele ja jõupingutustele tagada režiimi vastutusele võtmine toime pandud tegude eest.

16. detsembril 2025 tegid Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel ning inimõiguste allkomisjoni esimees avalduse Aless Bjaljatski ja teiste poliitvangide vabastamise kohta Valgevenes. Avalduses avaldati heameelt selle üle, et Valgevene vabastas 123 vangi, nende hulgas Aless Bjaljatski, kuid rõhutati samas, et see piiratud samm ei anna märku tegelikest muutustest, kuna paljusid poliitvange peetakse endiselt kinni ning jätkuvad ka repressioonid, sealhulgas pagulusse sundimine. Parlamendiliikmed kordasid üleskutset vabastada tingimusteta kõik poliitvangid ja jätkata rahvusvahelist survet ning väljendasid solidaarsust Valgevene rahvaga.

12. märtsil 2026 tegi Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel avalduse Valgevene põhiseaduse päeva (15. märts) puhul. Avalduses rõhutati õigusriigi tähtsust ja rahva õigust kujundada oma tulevikku ning märgiti, et Aljaksandr Lukašenka režiimi ajal on 1994. aasta põhiseaduses sätestatud demokraatlikke põhimõtteid õõnestatud. Parlamendiliikmed nõudsid poliitvangide vabastamist ja põhivabaduste taastamist, rõhutades, et põhiseadus peab kaitsma demokraatiat ja suveräänsust.

25. märtsil 2026 tegid väliskomisjoni esimees, inimõiguste allkomisjoni esimees, Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht delegatsiooni juhatuse nimel ja väliskomisjoni Valgevene alaline raportöör avalduse Valgevene vabaduspäeva kohta. Avalduses õnnitlesid nad valgevenelasi kogu maailmas Valgevene Demokraatliku Vabariigi 1918. aasta iseseisvusdeklaratsiooni aastapäeva puhul. Parlamendiliikmed toonitasid, et iseseisvuspäev rõhutab Valgevene identiteedi ja iseseisvuse kaitsmise tähtsust, ning kinnitasid taas tugevat toetust Valgevene rahva õigusele vabale, demokraatlikule ja suveräänsele tulevikule.

H. Valimiste vaatlemine

Valgevene ei ole 2001. aastast alates kutsunud Euroopa Parlamenti valimisi vaatlema. Euroopa Parlament tugineb hinnangule, mille annavad Valgevene kohta Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee ja OSCE/ODIHR. Kahjuks ei kutsutud ka neid rahvusvahelisi vaatlejaid vaatlema 9. augustil 2020 toimunud presidendivalimisi, kuigi Valgevene režiim oli eelnevalt lubanud neid kutsuda. 8. jaanuaril 2024 teatas Minsk oma otsusest mitte kutsuda OSCEd vaatlema 25. veebruaril toimuvaid parlamendi- ja kohalikke valimisi. Selle asemel vaatlesid valimisi Šanghai Koostööorganisatsiooni delegatsioon ja Ühise Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni riikide parlamendiliikmed. Valgevene ametiasutuste sõnul oli valimisaktiivsus 73,09%. Ühisavalduses 2024. aasta nn parlamendivalimiste kohta Valgevenes, mille tegid parlamendi väliskomisjoni esimees David McAllister, Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht Jozuas Olekas ja Valgevene küsimuste alaline raportöör Petras Auštrevičius, kinnitati, et niisuguses piiravas ja repressiivses keskkonnas toimunud valimisi ei saa pidada

õiglasteks ja vabadeks, ning kutsuti ELi, selle liikmesriike ja rahvusvahelist üldsust üles mitte tunnustama nii-öelda valitud isikute õiguspärasust.

26. jaanuaril 2025 toimunud nn presidendivalimisi ei kutsutud vaatlema ühtegi lääneriikide vaatlejat. Keskvalimiskomisjon akrediteeris 486 vaatlejat, kes esindasid Sõltumatute Riikide Ühenduse parlamentidevahelist assambleed, Šanghai Koostööorganisatsiooni, Ühise Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni parlamentaarset assambleed, Üleaafrikalist Parlamenti, Aasia interaktsiooni ja usalduse suurendamise meetmete konverentsi, mitteühinemisliikumise noorteorganisatsiooni ja teiste riikide valimiskomisjone ning sõltumatuid vaatlejaid.

Pärast nn presidendivalimisi tegid väliskomisjoni esimees ja Valgevenega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht ühisavalduse, milles nad keeldusid tunnustamast Valgevene võltsitud presidendivalimisi, mõistsid hukka Valgevenes toimuvad demokraatlike põhimõtete ja inimõiguste rikkumised ning nõudsid, et EL ei tunnustaks nende nn valimiste tulemusi. Nad väljendasid solidaarsust Valgevene rahvaga ja toetasid nende võitlust demokraatia, vabaduse, väärikuse ja õiguse eest otsustada oma riigi saatuse üle.

Radka HEJTMANKOVA / DG EXPO
05/2026

5.5.7. KOLM IDAPARTNERLUSES OSALEVAT LÕUNA-KAUKAASIA RIIKI

Käesolevas teabelehes selgitatakse ELi suhteid Lõuna-Kaukaasia riikidega (Armeenia, Aserbaidžaan ja Gruusia) ning keskendutakse eelkõige nende suhete parlamentidevahelistele aspektidele. Samuti selgitatakse selles, kuidas kaasatakse Lõuna-Kaukaasia riikidega suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi alalist delegatsiooni, mis kohtub liikmesriikide parlamentide liikmetega vastavates iga partnerriigiga loodud parlamentidevahelistes organites, et teha järelevalvet suhete üle.

GRUUSIA

Hoolimata Gruusia kauaaegsest mainest reformide eestvedajana ja riigi põhiseaduses sisalduvatest Euroopa-Atlandi suunalistest püüdlustest on Gruusia demokraatia viimastel aastatel tõsiselt tagasikäiku teinud, eelkõige pärast 26. oktoobri 2024. aasta parlamendivalimisi. Need valimised ei vastanud rahvusvahelistele demokraatlikele standarditele ega täitnud Gruusia kohustusi Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) raames. Viimased arengusuunad on mõjutanud ELi ja Gruusia suhete seisu ning komisjon jõudis oma 2025. aasta novembri laienemisaruandes järeldusele, et Gruusia on nüüd ELi kandidaatriik üksnes formaalselt.

Gruusia esitas ELi liikmeks saamise taotluse 2022. aasta märtsis kohe pärast seda, kui Ukraina oli esitanud taotluse ELiga ühinemiseks. 2023. aasta detsembris andis Euroopa Ülemkogu Gruusiale ELi kandidaatriigi staatuse, nõudes, et Gruusia võtaks üheksa konkreetset meedet, mille komisjon on kindlaks määranud. Tulenevalt edusammude puudumisest ning seoses olukorra edasise halvenemisega, eelkõige välismõju läbipaistvust käsitleva seaduse vastuvõtmise tõttu 2024. aasta mais, seiskus Gruusia ühinemisprotsess *de facto* pärast seda, kui kiideti heaks Euroopa Ülemkogu 2024. aasta järeldused .

2024. aasta novembris otsustas valitsev erakond Gruusia Unistus peatada riigi ELiga ühinemise protsessi kuni 2028. aastani, vallandades ulatuslikud tänavameeleavaldused, kuna inimesed tajusid, et valitsus hakkab ELiga integreerumise eesmärgist eemalduma. Sellele järgnenud protestide mahasurumine, rahumeelsete meeleavaldajate kriminaalvastutusele võtmine, poliitiliste oponentide, eelkõige opositsiooniliikumiste juhtide tagakiusamine ning suurenenud surve kodanikuühiskonnale ja sõltumatule meediale tekitasid tõsist muret riigi liikumise pärast autoritaarsuse suunas. Olukorrale reageerimiseks peatas komisjon 2026. aasta märtsis Gruusia diplomaatide ja ametnike viisavabaduse.

2025. aasta oktoobris toimunud kohalikud valimised kinnitasid negatiivseid suundumusi, väidetavalt esines süstemaatilist pettust ning opositsioonitegelaste, meedia ja kodanikuühiskonna repressеerimist ning suur osa opositsioonist otsustas valimisi boikoteerida. 28. oktoobril 2025 teatas erakond Gruusia Unistus, et esitab konstitutsioonikohtule hagi, mille eesmärk on kolm suurt

opositsioonierakonda keelustada. 2026. aasta märtsis moodustasid üheksa Gruusia erakonda opositsooniliidu.

ELi ja Gruusia suhteid reguleerib jätkuvalt ELi ja Gruusia assotsieerimisleping, mis jõustus 2016. aasta juulis ning millega nähakse ette põhjalik ja laiaulatuslik vabakaubanduspiirkond. Alates 2017. aasta märtsist on Gruusia kodanikel olnud ka õigus viisavabalt Schengeni alale reisida. EL on suurim Gruusiale finantsabi andja ja eraldas varem igal aastal riigi reformikava toetamiseks ligikaudu 85 miljonit eurot. Demokraatia tagasilanguse tõttu on aga poliitilised kontaktid Gruusiaga halvenenud ning ELi ja Gruusia assotsiatsiooninõukogu kohtumised on peatatud. Gruusia võimudele antav rahaline toetus on peatatud ning ELi abi on ümber suunatud Gruusia kodanikuühiskonna ja sõltumatu meedia toetamisele.

EL on korduvalt rõhutanud oma vankumatut toetust Gruusia sõltumatusele, suveräänsusele ja territoriaalsele terviklikkusele riigi rahvusvaheliselt tunnustatud piirides, samuti toetust Abhaasia ja Lõuna-Osseetia okupeeritud piirkondade konfliktide lahendamisele pikemas perspektiivis. EL toetab konflikti lahendamise püüdlusi töö kaudu, mida teevad ELi eriesindaja Lõuna-Kaukaasias ja Gruusia kriisis, ELi vaatlusmissioon Gruusias ning ELi rahu, stabiilsuse ja konfliktide tõkestamise programm, millega täiendatakse alates 2008. aasta konfliktist Genfis toimuvaid rahvusvahelisi kõnelusi.

A. Euroopa Parlamendi seisukohad ja parlamentidevaheline koostöö

Kahepoolseid parlamentidevahelisi suhteid arendatakse ELi-Gruusia parlamentaarses assotsieerimiskomitees, mille viimane kohtumine toimus 8. juunil 2023. aastal. Euroopa Parlamendi liikmed mõistsid hukka toimunud taandarengu õigusriigi, kohtusüsteemi sõltumatuse ja tõhususe, tööõiguse ja mittediskrimineerimise valdkonnas.

Euroopa Parlament on järjekindlalt toetanud Gruusia rahva Euroopa-püüdlusi ning reageerinud riigis toimuvatele murettekitavatele arengutele arvukate resolutsioonide ja juhtivate parlamendiliikmete avaldustega Gruusia kohta.

Euroopa Parlamendi praegune koosseis on alates oma ametiaja algusest vastu võtnud mitu resolutsiooni Gruusia kohta:

— resolutsioon demokraatia tagasilanguse ja poliitilist pluralismi ähvardavate ohtude kohta Gruusias (9. oktoober 2024);

— resolutsioon süveneva demokraatia kriisi kohta Gruusias pärast hiljutisi parlamendivalimisi ja väidetavat valimispettust (28. november 2024);

— resolutsioon Gruusia poliitilise olukorra jätkuva halvenemise kohta (13. veebruar 2025);

— resolutsioon meediavabaduse kohta Gruusias, eelkõige Mzia Amaglobeli juhtumi kohta (19. juuni 2025);

— resolutsioon Gruusiat käsitlevate komisjoni 2023. ja 2024. aasta aruannete kohta (9. juuli 2025);

— resolutsioon Elene Hoštaria ja poliitvangide juhtumi kohta Gruusia Unistuse režiimi tingimustes (12. märts 2026).

Euroopa Parlament on oma resolutsioonides märkinud, et ei tunnusta 26. oktoobri 2024. aasta võltsitud valimiste tulemusi, mille tulemusel loodi erakond Gruusia Unistus Gruusia isehakanud ametivõimudena, ning et peab Gruusiat kaaperdatud riigiks. Euroopa Parlament on ühtlasi nõudnud uute parlamendivalimiste korraldamist Gruusias ja seda, et EL, selle liikmesriigid ja rahvusvaheline üldsus ühineksid Gruusia isehakanud ametivõimude boikoteerimisega ning kehtestaksid isiklikud sanktsioonid neile Gruusia ametnikele ja poliitilistele liidritele, kes demokraatia tagasilanguse eest vastutavad.

Parlament on hukka mõistnud ka poliitvangide arvu suurenemise Gruusias. Euroopa Parlament valis Gruusia ajakirjaniku Mzia Amaglobeli, veebipõhiste meediaväljaannete Batumelebi ja Netgazeti kaasasutaja ja direktori, üheks kahest 2025. aasta Sahharovi mõttevabaduse auhinna laureaadist. Mzia Amaglobeli vahistati 2025. aasta jaanuaris Gruusias toimunud valitsusvastastel meeleavaldustel osalemise käigus ja talle mõisteti kaheaastane vangistus.

Kuni 2024. aastani peeti Gruusiat Euroopa Parlamendi demokraatiat toetava tegevuse jaoks prioriteetseks riigiks. Kuna riik keeldus korduvalt osalemast parlamentaarse järelevalve tugevdamise programmis ning parlamentaarses dialoogis, et käsitleda kroonilist poliitilist polariseerumist, on selline tegevus peatatud seniks, kuni Gruusia pool võtab konstruktiivsema hoiaku.

2025. aasta oktoobris teatas erakonna Gruusia Unistus moodustatud üheparteiline parlament oma otsusest mitte osaleda Euronesti parlamentaarse assamblee tulevastel istungitel.

B. Valimiste vaatlemine

Alates 1995. aastast on Gruusiat külastanud OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (ODIHR) delegatsioonid, kes jälgivad sealseid parlamendi-, presidendi- ja kohalikke valimisi. Nagu OSCE tegevuses tavaks, on ka Euroopa Parlamendi vaatlejad osalenud ODIHRi missioonidel. ODIHRi viimane valimisvaatlusmissioon Gruusiasse korraldati 2024. aasta oktoobris parlamendivalimiste vaatlemiseks. Rahvusvahelised vaatlejad leidsid, et valimised pakkusid valijatele laia valikut, kuid need toimusid sügavalt juurdunud polariseerumise tingimustes, mida varjutasid mured hiljuti vastu võetud õigusaktide pärast ja nende õigusaktide mõju põhivabadustele ja kodanikuühiskonnale. Rahvusvahelised vaatlejad mõistsid hukka vägivallajuhtumid, häälte ostmise, mitmekordse hääletamise, meedia ja vaatlejate väljasaatmise valimisjaoskondadest, hääletamise salajasuse mittejärgimise ning valijate hirmutamise nii valimisjaoskondades kui ka neist väljaspool. Euroopa Parlamendi valimisvaatlusdelegatsiooni juht tegi avalduse, milles ta kirjeldas valimispäeval valitsenud vihkamise ja hirmutamise õhkkonda ning märkis, et valimiste läbiviimise viis tekitas suurt muret demokraatia taandarengu pärast Gruusias. 2025. aasta oktoobri kohalike valimiste ajal takistasid Gruusia ametivõimud ODIHRi valimisvaatlusmissiooni toimumist, saates vaatlemiskutse välja väga hilja.

ARMEENIA

Armeenia suhted ELiga on viimastel aastatel märkimisväärselt tihenenud, kuna riik püüab oma julgeoleku- ja majandussuhteid mitmekesistada. Armeenia parlament

võttis 2025. aasta märtsis vastu kodanikualgatusel põhineva seaduse ELiga ühinemise protsessi algatamise kohta. Kuigi seadus ei kujuta endast ametlikku ELi liikmeks saamise taotlust, kinnitab see riigi Euroopa-püüdlusi. Pidades silmas vastastikust huvi ühistel väärtustel põhinevate sidemete süvendamise vastu, on EL ja Armeenia kokku leppinud ELi ja Armeenia uues partnerluskavas, et teha veelgi ulatuslikumat koostööd kõigis valdkondades, sealhulgas julgeolekuküsimustes. Partnerluskava võeti vastu pärast ELi ja Armeenia partnerlusnõukogu viiendat kohtumist 2025. aasta detsembris. 2026. aasta mais toimus Jerevanis esimene ELi ja Armeenia tippkohtumine.

ELi ja Armeenia suhted põhinevad jätkuvalt ELi ja Armeenia ulatuslikul ja laiendatud partnerluslepingul, mis allkirjastati 2017. aasta novembris ja mis jõustus täielikult 1. märtsil 2021. See leping, mis vahetas välja eelmise, 1999. aasta partnerlus- ja koostöölepingu, tugevdab kahepoolseid suhteid reas valdkondades ning ei lähe vastuollu Armeenia liikmesusega Euraasia Majandusliidus.

Armeenia olukorda on viimase kolme aastakümne jooksul tugevalt mõjutanud konflikt Aserbaidžaaniga, mille keskmes on endine Mägi-Karabahhi autonoomne üksus, endine iseseisev piirkond Nõukogude Aserbaidžaanis, mille elanikkond koosneb etnilistest armeenlastest ja mis on tunnustamata *de facto* riik alates Nõukogude Liidu lagunemisest. Pärast Armeenia lüüasaamist teises Karabahhi sõjas 2020. aastal on Armeenia valitsus siiski näidanud üles kindlat pühendumust positiivsele rahu käsitlevale tegevuskavale, tõendades tahet ilmutada vaoshoitust ja kompromissivaimu läbirääkimistel oma endise vastasega. Need jõupingutused kulmineerusid ajaloolise tulemusega 8. augustil 2025 Washingtonis toimunud tippkohtumise, muuhulgas parafeeriti kahe riigi vaheline rahuleping ja lepiti kokku olulise piirkondliku transpordikoridori avamise põhimõtetes. Mõlemad riigid kinnitasid taas oma territoriaalse terviklikkuse vastastikust tunnustamist kooskõlas ÜRO põhikirja ja 1991. aasta Almatõ deklaratsiooniga.

EL kiidab igati heaks need Washingtoni tippkohtumisel sõlmitud kokkulepped, mis tuginevad ELi varasematele jõupingutustele hõlbustada konflikti lahendamist ning avavad lõpuks väljavaate püsivaks rahuks ja heaoluks Lõuna-Kaukaasias. 2020. aasta sõjast saadik on EL pidevalt tihendanud oma koostööd Armeeniaga ja suurendanud abi, et aidata riigil lahendada eelkõige arvukaid konfliktist tingitud probleeme. Näiteks pärast seda, kui Aserbaidžaan ründas 2022. aasta septembris sihtmärke Armeenia Vabariigi territooriumil (st mitte Mägi-Karabahhi endise autonoomse üksuse piirkonnas) ja tuli ilmsiks, et Venemaad ei saa Armeenia julgeoleku tagajana usaldada ning et Moskva juhitav Ühise Julgeoleku Lepingu Organisatsioon ei täitnud oma kohustusi Armeenia ees, nõustus EL lähetama Armeenia ja Aserbaidžaani piirile tsiviilvaatlejad. ELi missioon Armeenias on osutunud kohapeal julgeoleku suurendamisel äärmiselt oluliseks. Pärast Karabahhi täielikku sõjalist ülevõtmist Aserbaidžaani poolt 2023. aasta septembris, mistõttu kogu kohalik elanikkond ehk üle 100 000 Karabahhi armeenlase Venemaa „rahuvalvajate" passiivse järelevalve all Armeeniasse põgenes, on ELi toetus aidanud riigil keerulise pagulasolukorraga toime tulla.

Poliitiline olukord Armeenias jätkub kursil, mille juhatas sisse 2018. aasta mai nn sametrevolutsioon, kui rahumeelsete tänavameeleavalduste tulemusena tuli võimule opositsiooniliider Nikol Pašinjan. Valitsuse tegevuse keskmes on ulatusliku reformikava elluviimine, sealhulgas õigusriigi, läbipaistvuse ja korruptsioonivastase võitluse vallas.

Siiski on nii riigisisesed reformid kui ka rahu tegevuskava märkimisväärsete välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumiste sihtmärgiks. Armeenia taotlusel lähetas EL 2026. aasta kevadel riiki hübriidohtudega tegeleva kiirreageerimisrühma, et aidata võidelda nende ohtude vastu Armeenia 2026. aasta juunis toimuvate parlamendivalimiste eel. Samuti otsustas EL luua uue ELi partnerlusmissiooni, mis käivitatakse pärast valimisi, et veelgi suurendada demokraatlikku vastupanuvõimet, leevendada küberründeid, võidelda välisriikidest lähtuva infomanipulatsiooni ja sekkumise vastu ning tegeleda ebaseaduslike rahavoogudega. 2025. aasta detsembris teatas EL viie miljoni euro suurusest abist välisriikidest lähtuva infomanipulatsiooni ja sekkumise vastu võitlemiseks kogu idapartnerluse piirkonnas ning 15 miljoni euro suurusest paketist Armeenia vastupanuvõime toetamiseks laiemas tähenduses, mis hõlmab julgeolekuga seotud abi demineerimiseks ja piirkondliku usalduse suurendamise meetmeid.

2024. aasta aprillis Brüsselis toimunud ELi, USA ja Armeenia kõrgetasemelisel kohtumisel Armeenia vastupanuvõime toetamiseks reageeris EL riigi ees seisvatele mitmesugustele probleemidele, esitades aastateks 2024–2027 Armeenia jaoks 270 miljoni euro suuruse vastupanuvõime ja majanduskasvu kava, millega suurendatakse riigile instrumendi „Globaalne Euroopa“ raames ette nähtud eraldist 50%, võrreldes ajavahemikuga 2021–2024. See hõlmab eelkõige toetust ühendatusele ja ettevõtlusele, keskendudes seejuures kaubandusele, transpordile ja energeetikale, toetust riigi reformidele demokraatia ja õigusriigi tugevdamiseks ning ulatusliku ja laiendatud partnerluslepingu rakendamiseks ning toetust vastupanuvõime suurendamiseks, keskendudes tööhõivele, haridusele, välisriikidest lähtuvale infomanipulatsioonile ja sekkumisele, ning kodanikuühiskonnale. Osa nendest vahenditest nähakse ette 2021. aastal käivitatud ELi Armeenia majandus- ja investeerimiskava (mis on nüüd hõlmatud ELi strateegiaga „Global Gateway“) toetuste, laenude ja tagatiste paketi jaoks, mille eesmärk on kaasata strateegilistesse projektidesse kuni 2,6 miljardit eurot avaliku ja erasektori investeeringuid. 2024. aasta juulis võttis EL Euroopa rahutagamisrahastu raames vastu esimese Armeeniale suunatud abimeetme ja 2024. aasta septembris alustati viisanõude kaotamise dialoogi, et aidata Armeenial täita viisavabaduse nõudeid lühiajaliseks ELis viibimiseks. Sellega seotud tegevuskava võeti vastu 2025. aasta novembris. Nõukogu võttis 2026. aasta jaanuaris vastu teise kahepoolse abimeetme, mille väärtus on 20 miljonit eurot ja millega antakse Armeeniale Euroopa rahutagamisrahastust täiendavat toetust.

Samuti toetab EL täielikult eesmärki parandada piirkonnas ühendatust, sealhulgas Armeenia ja Türgi suhete normaliseerimise protsessi.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht ja parlamentidevaheline koostöö

Euroopa Parlament on toetanud kindlalt Armeenia demokraatiat ja rahumeelse lahenduse leidmist pikaajalisele konfliktile Aserbaidžaaniga, nagu ta on väljendanud mitmes resolutsioonis, sealhulgas:

— resolutsioon ELi ja Armeenia suhete kohta (2023. aasta märts), milles parlament võttis tervikliku seisukoha ELi ja Armeenia suhete kohta, saates jõulise sõnumi demokraatlike reformide toetamise kohta riigis, kahepoolsete suhete süvendamise ja ELi suurema osalemise kohta julgeoleku valdkonnas, eelkõige ELi missiooni kaudu Armeenias ja vahendustegevuse kaudu;

— resolutsioon olukorra kohta Mägi-Karabahhis pärast Aserbaidžaani rünnakut ja jätkuvaid ähvardusi Armeenia vastu (2023. aasta oktoober), milles parlament mõistis kõige karmilt hukka Aserbaidžaani ettekavatsetud ja põhjendamatu sõjalise rünnaku Mägi-Karabahhi armeenlaste vastu ning nõudis ELi abi olulist suurendamist Armeeniale, et reageerida sellest tulenevale pagulaste sissevoolule Armeenia Vabariiki, Aserbaidžaani ähvardustele ja Venemaa destabiliseerimiskatsetele. Euroopa Parlament nõudis samuti, et EL reageeriks otsustavalt Aserbaidžaani tegevusele, sealhulgas sihipäraste sanktsioonidega ja ELi-Aserbaidžaani suhete põhjaliku läbivaatamisega;

— resolutsioon tihedamate suhete kohta ELi ja Armeenia vahel ja vajaduse kohta sõlmida Aserbaidžaani ja Armeenia vaheline rahuleping (2024. aasta märts), milles parlament väljendas suurt heameelt Armeenia huvi üle luua tihedamaid sidemeid ELiga ning märkis, et kui Armeenia peaks olema huvitatud kandidaatriigi staatuse taotlemisest ja jätkama oma käimasolevaid reforme, et tugevdada demokraatiat, võib see saada aluseks ümberkujundavale etapile ELi ja Armeenia suhetes;

— resolutsioon Armeenia pantvangide ebaseadusliku kinnipidamise kohta Aserbaidžaani poolt ja nende jaoks korraldatud fiktiivsete kohtuprotsesside kohta (2025. aasta märts), milles parlament mõistis hukka Armeenia pantvangide ebaõiglase kinnipidamise ja fiktiivsed kohtuprotsessid Aserbaidžaani poolt.

Kahepoolseid parlamentidevahelisi suhteid arendatakse ELi-Armeenia parlamentaarses partnerluskomitees, mis pidas oma viimase kohtumise 2026. aasta märtsis. Armeenias valitsevat olukorda jälgivad juhtivad parlamendiliikmed on teinud mitu avaldust oluliste arengusuundade kohta, sealhulgas edastanud tugeva sõnumi, et nad toetavad 2025. aasta augustis Washingtoni tippkohtumisel sõlmitud kokkuleppeid. Lisaks on Armeenia alates 2025. aastast Euroopa Parlamendi demokraatiat toetava tegevuse prioriteetne riik. Armeenia kindlat pühendumust parlamentidevahelise koostöö arendamisele näitas ka Euronesti parlamentaarse assamblee 12. korralise istungjärgu korraldamine Jerevanis 2025. aasta oktoobris.

B. Valimiste vaatlemine

Armeenia on ODIHRi valimisvaatlusmissioonide raames mitmel korral võõrustanud Euroopa Parlamendi liikmeid, sealhulgas 2018. aasta ennetähtaegsetel parlamendivalimistel. Euroopa Parlamendi delegatsioon Armeenia parlamendivalimiste vaatlemiseks hindas neid valimisi positiivselt – need olid hästi korraldatud ja õigusnormide rikkumisi esines minimaalselt – ning täheldas valimistel rikkumisjuhtumite olulist vähenemist. COVID-19 pandeemia tõttu ei olnud Euroopa Parlamendil võimalik 2021. aasta juuni valimiste jälgimisel osaleda, kuid parlamendiliikmed võtsid teadmiseks ODIHRi üldiselt positiivse hinnangu. Euroopa Parlament on kutsutud vaatlema Armeenia 2026. aasta juunis toimuvaid parlamendivalimisi.

ASERBAIDŽAAN

ELi-Aserbaidžaani partnerlus- ja koostööleping on kehtinud alates 1999. aastast. Läbirääkimisi laiendatud lepingu sõlmimiseks alustati 2017. aasta veebruaris, kuid siiani on need jäänud tulemuseta. EL on Aserbaidžaani oluline kaubanduspartner, moodustades 2024. aastal ligikaudu 41% riigi kaubanduse kogumahust, seda peamiselt

tänu Aserbaidžaani nafta ja gaasi ekspordile ELi (mis moodustas 2024. aastal netomassi poolest vastavalt ligikaudu 3,8% ja 4,5% ELi nafta- ja gaasiimpordist). Aserbaidžaani maagaasi eksport ELi algas 2020. aasta detsembris pärast lõunapoolse gaasikoridori projekti lõpuleviimist. 2022. aasta juulis teatasid EL ja Aserbaidžaan oma kavatsusest kahekordistada lõunapoolse gaasikoridori mahtu 2027. aastaks.

Aserbaidžaani lähenemisviis konfliktile Armeeniaga, eelkõige tema rünnak Armeenia Vabariigi vastu 2022. aasta septembris ja endise Mägi-Karabahhi autonoomse piirkonna täielik sõjaline ülevõtmine 2023. aasta septembris, on viimastel aastatel tekitanud ELi ja Aserbaidžaani suhetes vaieldamatuid probleeme, hoolimata ELi pingutustest rahuprotsessi hõlbustada. Kuid 2025. aasta sündmused ja eelkõige 8. augusti 2025. aasta Washingtoni tippkohtumise ajaloolised tulemused, sealhulgas kahe riigi vahelise rahulepingu parafeerimine ja kokkulepe peamise piirkondliku transpordikoridori avamise põhimõtete kohta panid siiski aluse suhete elavdamisele, eriti arvestades väljavaateid märkimisväärselt parandada piirkondlikku ühenduvust ja Aserbaidžaani keskset rolli keskkoridori arendamisel.

Aserbaidžaani sisepoliitiline olukord valmistab ELi institutsioonidele siiski jätkuvalt muret. Aserbaidžaan on Economist Intelligence Uniti 2024. aasta demokraatiaindeksis 167 riigi seas 126. kohal ning on Freedom House'i 2025. aasta aruandes vabaduse kohta maailmas arvatud nn mittevabade riikide hulka. President İlham Əliyev, kellel jookseb praegu viies ametiaeg, sai riigi etteotsa 2003. aastal oma isa Heydər Əliyevi jälgedes. 2017. aastal nimetas ta vastloodud esimese asepresidendi ametikohale oma abikaasa Mehriban Əliyeva. Vastavalt riikide aruannetele, mis lisati ELi 2024. aasta aruandele inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas, mis avaldati 2025. aasta juunis, iseloomustab inimõiguste ja demokraatia olukorda Aserbaidžaanis kriitilise arvamuse avaldajate enneolematu mahasurumine, kodanikuühiskonna ja sõltumatu meedia tegevusruumi ahendamine ning kodanikuvabaduste jätkuv piiramine. Viimastel aastatel on poliitvangide arv kasvanud pea 400ni, eelkõige riigis veel tegutseva sõltumatu meedia süstemaatilise mahasurumise tõttu alates 2023. aasta sügisest.

Aserbaidžaani ja Armeenia kokkulepped 2025. aasta augustis toimunud Washingtoni tippkohtumisel oli ajalooline samm, kuna mõlemad riigid võtsid sõnaselgelt kohustuse tagada rahvusvaheliste piiride puutumatus ja territooriumi omandamiseks jõu kasutamise vastuvõetamatus kooskõlas ÜRO põhikirja ja 1991. aasta Almatõ deklaratsiooniga, ning tunnustasid ka suveräänsuse, territoriaalse terviklikkuse ja riikliku jurisdiktsiooni põhimõtteid piirkondliku suhtluse käivitamise alusena. EL tervitas suure heameelega seda märkimisväärset läbimurret normaliseerimisprotsessis ning väljendas lootust, et kokkulepitud meetmed, eelkõige rahulepingu allkirjastamine ja ratifitseerimine, viiakse õigeaegselt ellu.

Võiduga Armeeniaga peetud kuuenädalases teises Karabahhi sõjas, mille Aserbaidžaan 2020. aasta septembris algatas, sai Aserbaidžaan taas oma kontrolli alla seitse endise Mägi-Karabahhi autonoomse üksusega piirnevat ala, mida Armeenia oli üle 26 aasta okupeerinud, mistõttu avanes sadadel tuhandetel riigisisestel põgenikel võimalus edaspidi sinna tagasi pöörduda. 2023. aasta septembris alustas Aserbaidžaan sõjalist rünnakut järelejäänud Mägi-Karabahhi vastu, mida rahvusvaheliselt tunnustati küll Aserbaidžaani osana, kuid kus elasid etnilised armeenlased, ning selle rünnaku tulemuseks oli tunnustamata *de facto* riigi alistamine ja lõpuks selle likvideerimine. Kogu kohalik elanikkond – üle 100 000 Karabahhi armeenlase –

põgenes mõne päevaga Armeeniasse. Seda arvesse võttes on mõlema valitsuse diplomaatilised saavutused 2025. aastal olnud märkimisväärsed ning EL on avaldanud neile suurt tunnustust võime eest teha koostööd, et saada üle keerulisest minevikust ning avada väljavaade kestlikule rahule ja heaolule Lõuna-Kaukaasias. ELi tsiviilvaatlejate kohalolek Armeenias Aserbaidžaani piiril alates 2022. aasta sügisest on aidanud märkimisväärselt kaasa piirkondlikule julgeolekule eriti keerulisel perioodil ning EL on võtnud kohustuse jätkata partneritega koostööd olukorra täielikuks normaliseerimiseks.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht ja parlamentidevaheline koostöö

Euroopa Parlament on oma resolutsioonides korduvalt tõstatanud inimõiguste murettekitava olukorra probleeme Aserbaidžaanis ning Armeenia ja Aserbaidžaani suhete küsimuse. Resolutsioonid on järgmised:

— põhjalik resolutsioon ELi ja Aserbaidžaani suhete kohta (2023. aasta märts), milles parlament väljendas sügavat muret selle pärast, et põhiliste inimõiguste rikkumised Aserbaidžaanis toimuvad süsteemse ja laialt levinud mustri järgi ning mõjutavad kodanike õigusi vabadusele ja turvalisusele. Euroopa Parlament rõhutas, et edasine koostöö ELi ja Aserbaidžaani vahel peaks sõltuma riigi tõhusatest ja käegakatsutavatest edusammudest rahvusvaheliste standardite ja rahvusvaheliste kohustuste järgimisel ning et kõigi poliitvangide vabastamine on uue partnerluslepingu vältimatu tingimus. Samal ajal kiitis parlament heaks Aserbaidžaani humanitaarabi Ukrainale ja tunnustas Aserbaidžaani rolli fossiilkütuste tarnijana Euroopa Liidule;

— resolutsioon dr Qubad İbadoğlu juhtumi kohta (2023. aasta september) ja resolutsioon Aserbaidžaani, eelkõige kodanikuühiskonna allasurumise kohta (2024. aasta aprill), milles Euroopa Parlament tõstatas poliitvangi dr Qubad İbadoğlu juhtumi ja nõudis tungivalt, et Aserbaidžaani ametivõimud vabastaksid kõik poliitvangid, sõltumatud ajakirjanikud ja inimõiguste kaitsjad, loobuksid kõigist nende vastu esitatud poliitiliselt motiveeritud süüdistustest ja lõpetaksid välismaal toime pandavad repressioonid;

— resolutsioon olukorra kohta Mägi-Karabahhis pärast Aserbaidžaani rünnakut ja jätkuvaid ähvardusi Armeenia vastu (2023. aasta oktoober), milles Euroopa Parlament mõistis karmilt hukka Aserbaidžaani ettekavatsetud ja põhjendamatu sõjalise rünnaku Mägi-Karabahhi armeenlaste vastu ning nõudis, et EL reageeriks otsustavalt Aserbaidžaani tegevusele, sealhulgas sihipäraste sanktsioonidega, ELi ja Aserbaidžaani laiendatud partnerluslepingu läbirääkimiste peatamisega, energiaalase vastastikuse mõistmise memorandumi peatamisega ja suhete põhjaliku läbivaatamisega;

— resolutsioon olukorra kohta Aserbaidžaanis (2024. aasta oktoober), milles parlament nõudis, et EL kehtestaks sanktsioonid Aserbaidžaani ametiisikute vastu, kes on toime pannud ränki inimõiguste rikkumisi, ning isikute suhtes, kes ohustavad Armeenia suveräänsust, sõltumatust ja territoriaalset terviklikkust, ning nõudis samuti, et EL lõpetaks oma sõltuvuse Aserbaidžaani gaasiekspordist;

— resolutsioon kodanikuühiskonna ja sõltumatu meedia jätkuva represseerimise kohta Aserbaidžaanis (2024. aasta detsember);

— resolutsioon Armeenia pantvangide ebaseadusliku kinnipidamise kohta Aserbaidžaani poolt ja nende jaoks korraldatud fiktiivsete kohtuprotsesside kohta (2025. aasta märts);

— resolutsioon, milles mõistetakse teravalt hukka teadlaste Bəhruz Səmədovi ja İqbal Əbilovi vahistamine ja süüdimõistmine poliitiliselt motiveeritud süüdistuste alusel (2025. aasta detsember).

ELi-Aserbaidžaani parlamentaarse koostöökomisjoni viimane kohtumine toimus 2021. aasta detsembris. Aserbaidžaanis valitsevat olukorda jälgivad juhtivad parlamendiliikmed on teinud mitu avaldust oluliste arengute kohta, sealhulgas väljendanud suurt heameelt 2025. aasta augustis Washingtonis toimunud tippkohtumise positiivsete tulemuste üle. 2024. aastal kuulus dr Qubad İbadoğlu Euroopa Parlamendi Sahharovi mõttevabaduse auhinna nominentide hulka.

B. Valimiste vaatlemine

Euroopa Parlament ei ole alates 2013. aastast Aserbaidžaanis valimisi jälginud, otsustades mitte saata vaatlejaid 2015. aasta parlamendivalimistele ega muudele pärast seda toimunud valimistele, kuna kõiki Aserbaidžaani valimisi, mida ta oli varem jälginud, peeti rahvusvahelistele nõuetele mittevastavaks ja soovitusi ei rakendatud. ODIHRi vaatlusmissioon Aserbaidžaani 2024. aasta veebruari presidendivalimistel märkis, et valimised toimusid piiravas keskkonnas ja neid iseloomustas kriitiliste seisukohtade lämmatamine ja poliitiliste alternatiivide puudumine ning et sõltumatu meedia, kodanikuühiskonna ja erakondade tegutsemisruum üha aheneb. Missioon märkis, et ühinemis-, sõna- ja rahumeelse kogunemise põhivabaduste pikaajalised ranged piirangud nii seadustes kui ka praktikas on vastuolus tõeliste demokraatlike valimiste standarditega. Samuti leidis ODIHRi vaatlusmissioon Aserbaidžaani 2024. aasta septembris toimunud parlamendivalimistel, et valimised toimusid piiravas poliitilises ja õiguslikus keskkonnas ning teisitimõtlejate jätkuva represseerimise kontekstis, mille tulemuseks oli konkureerivate kandidaatide puudumine.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi liidu välispoliitika peadirektoraat. Lisateavet leiate Lõuna-Kaukaasia riikidega suhtlemiseks loodud parlamendi delegatsiooni veebisaidilt.

Michal JIRACEK / Michayl CHRISTOV
04/2026

5.5.8. LÕUNAPOOLSED PARTNERRIIGID

Teabelehes selgitatakse Euroopa naabruspoliitikat, mis käsitleb ELi suhteid kümne lõunanaabruses asuva partnerriigiga: Alžeeria, Egiptus, Iisrael, Jordaania, Liibanon, Liibüa, Maroko, Palestiina, Süüria ja Tuneesia. Selles antakse ülevaade ELi ja kõnealuse piirkonna vahelise koostöö raamistikust ning täpsemalt ELi ja iga riigi vahelisest kahepoolsest partnerlusest.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: artiklis 8 on sätestatud, et EL peaks arendama oma naabritega privilegeeritud suhteid ja võib nendega sõlmida erilepinguid; V jaotis käsitleb ELi välistegevust, st ELi osalemist rahvusvahelisel areenil ning suhteid ELi-väliste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega.

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklid 206 ja 207 hõlmavad kaubandust ja artiklid 216–219 rahvusvahelisi lepinguid.

ELI VAHENDID LÕUNAPOOLSETE PARTNERITEGA KOOSTÖÖ TEGEMISEKS

Euroopa naabruspoliitikat rakendatakse kahepoolsete (iga riigi jaoks kohandatud) ning piirkondlike, naabruskonnaüleste ja piiriüleste koostööprogrammide kaudu (ELi liikmesriikide ja nendega maismaa- või merepiiri jagavate naaberriikide vahel).

Assotsieerimislepingud on õiguslik alus ELi kahepoolsetele suhetele Alžeeria, Egiptuse, Iisraeli, Jordaania, Liibanoni, Maroko, Palestiina omavalitsuse ja Tuneesiaga. Assotsieerimisleping, mis parafeeriti Süüriaga enne avalike meeleavalduste vägivaldset mahasurumist Süüria valitsuse poolt 2011. aastal, ei jõudnudki allkirjastamiseni. ELi ja Liibüa raamlepingu läbirääkimised peatati 2011. aasta veebruaris ning seni ei ole neid uuesti alustatud.

Euroopa naabruspoliitika raames on EL ja selle lõunapoolsed partnerriigid (välja arvatud Liibüa ja Süüria) võtnud vastu **kahepoolsed tegevuskavad**, **partnerlusprioriteedid** või **assotsieerimiskavad**. Neis sisalduvad poliitiliste ja majandusreformide kavad kolme- kuni viieaastaste lühiajaliste ja keskpika perioodi prioriteetidega. ELi ja iga partnerriigi vajadusi, huve ja suutlikkust arvesse võtvate Euroopa naabruspoliitika tegevuskavade eesmärk on eelkõige demokraatlike, sotsiaalselt õiglaste ja kaasavate ühiskondade arendamine, majandusliku integratsiooni ja hariduse edendamine, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate ning põllumajanduse arendamine ja inimeste piiriülese liikumise hõlbustamine.

Aastatel 2014–2020 oli ELi peamine **rahastamisvahend** kahepoolseks koostööks lõunapoolsete partneritega Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahend. Aastatel 2021–2027 annab ELi ja nende riikide vahelisele koostööle raamistiku naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa“. Kõnealuse instrumendi raames on võimalik panna suuremat rõhku ELi toetuste

kombineerimisele Euroopa ja rahvusvaheliste finantseerimisasutuste laenudega. Nii saavad partnerriigid kasutada investeeringute jaoks märkimisväärsel hulgal soodusvahendeid. Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" uus tagatiste süsteem pakub juurdepääsu lisaressurssidele, kaasates nii avalikke kui ka erainvestoreid.

ELi suhted lõunapoolsete partneritega said **uue hoo** Vahemere piirkonna leppega, mille ELi liikmesriigid ja Vahemere lõunapiirkonna partnerid käivitasid ühiselt 28. novembril 2025 Barcelonas, et tähistada Barcelona protsessi 30. aastapäeva, ning mille Euroopa Liidu Nõukogu kiitis heaks sama aasta 20. novembril. Sellega kehtestatakse kaugeleulatuv raamistik, mis põhineb ühisvastutusel, koosloomisel ja jagatud vastutusel ning hõlmab rohkem kui 100 konkreetset algatust kolmes sambas, milleks on

— inimesed kui muutuste, ühenduste ja innovatsiooni liikumapanev jõud;

— tugevam, kestlikum ja integreeritum majandus;

— julgeolek, valmisolek ja rände haldamine.

2026. aasta aprillis käivitati sihtotstarbeline Vahemere piirkonna leppe tegevuskava, milles kirjeldatakse spetsiifilisi võetavaid meetmeid, rahastamisallikaid, ajakavasid ning asjaomaste ELi liikmesriikide ja partnerriikidega seonduvat.

Lähis-Ida, Põhja-Aafrika ja Pärsia lahe peadirektoraadi (DG MENA) loomine ning Vahemere piirkonna voliniku (Dubravka Šuica) ametisse nimetamine 2024. aastal rõhutasid veelgi piirkonna staatust strateegilise prioriteedina.

2008. aastal Euroopa ja Vahemere piirkonna partnerluse elavdamiseks loodud **Vahemere Liit** kujutab endast ELi liikmesriikide ja 15 Vahemere piirkonna riigi, sealhulgas 10 lõunapoolse partnerriigi vahelise koostöö piirkondlikku raamistikku.

ELI JA TEMA LÕUNAPOOLSETE PARTNERITE SUHETE HETKESEIS

A. Alžeeria

Alžeeria kui arvestatav piirkondlik toimija ja oluline energiatootja on **ELi jaoks** lõunanaabruses **tähtis partner**. Assotsieerimisleping jõustus 2005. aastal ja Alžeeria on osalenud Euroopa naabruspoliitikas alates 2013. aastast.

Tugevad suhted energiasektoris viisid **ELi ja Alžeeria strateegilise energeetikaalase partnerluse** loomiseni 2015. aastal. Selle partnerluse eesmärk on arendada ja tugevdada kahe poole vahelisi energiasuhteid, austades samal ajal mõlema poole huve. See on strateegiliselt eriti oluline, arvestades, et ülemaailmne energiasektor peab tulema toime keeruliste ülesannetega ja energiasüsteemi ümberkujundamine kiireneb. Strateegilise partnerluse raames toimus 2026. aasta veebruaris Alžiiris kõrgetasemeline iga-aastane kohtumine. Aruteludes keskenduti metaaniheite vähendamisele, taastuvenergia laiendamisele ja projekti „SoutH2 Corridor" edendamisele saastevaba vesiniku transpordiks Alžeeria ja Euroopa vahel. Selle partnerluse taastuvenergia mõõde peaks aitama ELil saavutada 2050. aastaks süsinikuneutraalsuse.

EL ja Alžeeria ei ole veel vastu võtnud **partnerluse prioriteete** aastateks 2021–2027, seega jätkub töö 2017. aasta märtsis toimunud assotsiatsiooninõukogu

istungil vastu võetud ELi ja Alžeeria partnerluse prioriteetide alusel. Nendega loodi poliitilise tegevuse ja tõhustatud koostöö uuendatud raamistik, milles keskendutakse järgmistele valdkondadele:

— valitsemine ja põhiõigused;

— sotsiaal-majanduslik areng ja kaubandus;

— energeetika, keskkond ja kliimamuutused;

— strateegiline ja julgeolekualane dialoog;

— inimmõõde, ränne ja liikuvus.

2024. aastal väljendasid Alžeeria ametiasutused avalikult oma kavatsust vaadata assotsieerimisleping läbi, kuna see on nende arvates kaubandussuhete seisukohast tasakaalustamata. Samal aastal algatas EL menetluse Alžeeriaga puhkenud vaidluste lahendamiseks ja taotles konsultatsioone Alžeeria ametiasutustega, et käsitleda ELi ekspordile ja investeeringutele kehtestatud piiranguid, mis ei ole kooskõlas assotsieerimislepingust tulenevate liberaliseerimiskohustustega. ELil ja Alžeerial on **suur potentsiaal tõhustada koostööd** eri sektorites, eelkõige rände ja piirkondliku julgeoleku valdkonnas.

Kooskõlas lõunanaabruse majandus- ja investeerimiskavas sätestatud strateegiaga on Alžeeria Vahemere piirkonna leppe kohased **suurimad projektid** koondunud energia- ja rohepöörde sektorisse. Erilist tähelepanu pööratakse taastuvenergia, energiatõhususe, rohevesiniku arendamise ja puhta tehnoloogia väärtusahelate toetamisele. Seda täiendavad 20 miljoni euro suurune veesektori reformikava ning 16 miljoni euro suurune investeerimis- ja ärikliima parandamise partnerlus.

B. Egiptus

ELi ja Egiptuse suhteid reguleerib assotsieerimisleping, mis on kehtinud alates 2004. aastast. 2022. aasta juunis kinnitas ELi-Egiptuse assotsiatsiooninõukogu oma üheksandal istungil, et kahepoolne **partnerlus on tõhus ja mitmetahuline**, ning võttis vastu uued ELi ja Egiptuse partnerluse prioriteedid suhete suunamiseks kuni 2027. aastani. Need on kooskõlas ELi Vahemere piirkonna uue tegevuskavaga, sellega seotud majandus- ja investeerimiskavaga ning Egiptuse kestliku arengu strateegiaga aastani 2030.

EL ja Egiptus on otsustanud veelgi tihendada dialoogi ja koostööd seoses **kolme peamise prioriteediga**:

— kestlik tänapäevane majandus ja sotsiaalne areng;

— välispoliitiline partnerlus;

— stabiilsuse tugevdamine.

2024. aasta märtsis leppisid EL ja Egiptus kokku oma suhete tihendamises ELi ja Egiptuse strateegiliseks ja laiaulatuslikuks partnerluseks, mis hõlmab muid prioriteetseid valdkondi, nagu poliitilised suhted, makromajanduslik stabiilsus, kestlikud investeeringud ning kaubandus, ränne, julgeolek ja inimkapitali arendamine. Partnerluse aluseks olev ELi **rahastamispakett** aastateks 2024–2027 on 7,4 miljardit eurot. EL maksis Egiptusele 2024. aasta detsembris välja miljard eurot lühiajalise makromajandusliku finantsabina. 2025. aastal võeti vastu teine, 4 miljardi euro suurune

makromajandusliku finantsabi pakett, millest esimene, 1 miljardi euro suurune osa maksti välja 2026. aasta jaanuaris.

2025. aasta oktoobris toimus Brüsselis esimene **ELi ja Egiptuse juhtide tippkohtumine**, mis tähistas pöördepunkti kahepoolsetes suhetes. Tippkohtumise tulemusena sõlmiti lepingud sellistes sektorites nagu kaubandus, energeetika, innovatsioon ja julgeolek ning Egiptus ühines ELi programmiga „Euroopa horisont".

2025. aasta juunis käivitasid EL ja Egiptus 1,8 miljardi euro suuruse **investeeringute tagamise mehhanismi**.

31. märtsil 2026 toimus Kairos esimene ELi ja Egiptuse **julgeoleku- ja kaitsedialoog**, mis hõlmas julgeolekut piirkonnas, sealhulgas laiemas Lähis-Idas, Liibanonis, Gazas, Sudaanis ja Ukrainas.

C. Iisrael

Lähtudes 2000. aasta assotsieerimislepingust, arenesid ELi ja Iisraeli vahelised suhted järgnenud aastatel kiiresti ja laienesid paljudele sektoritele. ELil ja Iisraelil on lähedased poliitilised, kultuurilised, inimestevahelised ning turismi-, kaubandus- ja investeerimisalased suhted; samuti tehakse märkimisväärsel määral koostööd majanduse, rahanduse, teaduse ja innovatsiooni ning julgeoleku valdkonnas, sealhulgas kriisiohje ja elanikkonnakaitse alal.

2005. aastal kokku lepitud ELi ja Iisraeli tegevuskava rajaneb ühistel väärtustel – demokraatia, inimõiguste austamine, õigusriik ja põhivabadused – ning sellega edendatakse Iisraeli kaasamist Euroopa meetmetesse ja programmidesse. 2009. aastal otsustas EL, et suhete järgmisele tasemele viimiseks (edasijõudnud riigi staatuse omandamiseks) on vaja edasiminekut Lähis-Ida rahuprotsessis.

Koostööd jätkatakse 2005. aasta tegevuskava alusel, mille kehtivust pikendati 2025. aasta jaanuaris. Assotsiatsiooninõukogu kaalub, kas võtta vastu soovitus pikendada selle kehtivust kahe aasta võrra. ELi seisukohta seoses assotsiatsiooninõukogus vastu võetava soovitusega pikendada selle kehtivust kahe aasta võrra arutatakse nõukogu töörühmades. **Tegevuskava pikendamine** annaks lisaaega strateegiliseks dialoogiks Gaza sektori konflikti kontekstis pärast Hamasi 7. oktoobri 2023. aasta jõhkraid terrorirünnakuid Iisraeli vastu ja arvestades piirkonna volatiilsust, mis ei loo soodsat keskkonda lähiajal uute strateegiliste arutelude alustamiseks.

Osana **oma võitlusest antisemitismi** kõigi vormide ja ilmingute **vastu** on EL tugevdanud igal aastal ühiselt korraldatavat ELi-Iisraeli kõrgetasemelist seminari rassismi, antisemitismi ja ksenofoobia vastu võitlemise teemal. Kooskõlas antisemitismi vastu võitlemise ja juudi eluviisi edendamise ELi strateegiaga (2021–2030) rõhutatakse nõukogu 15. oktoobri 2024. aasta avalduses juudi eluviisi edendamise ja antisemitismi vastu võitlemise kohta ELi otsustavust võidelda internetis leviva antisemitismi, eelkõige antisemiitliku vaenukõne, vandenõuteooriate, holokausti eitamise ja faktide moonutamise vastu.

Vastuseks katastroofilisele humanitaarolukorrale Gazas ning ELi ja Iisraeli assotsieerimislepingu artikli 2 võimalikule rikkumisele teatas Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen oma 2025. aasta kõnes olukorrast Euroopa Liidus, et **kahepoolne toetus Iisraelile peatatakse**, välja arvatud kodanikuühiskonna ja Yad

Vashemi rahastamine. Nõukogule on esitatud ettepanek assotsieerimisleping osaliselt, st kaubandusküsimustes peatada.

D. Jordaania

EL peab Jordaaniat **tähtsaks partneriks, kellel on** Lähis-Idas **stabiliseeriv roll**. Kahepoolsete suhete õiguslik alus on 2002. aasta mais jõustunud ELi-Jordaania assotsieerimisleping. Jordaania oli esimene Vahemere piirkonna partnerriik, kes viis tehnilised läbirääkimised ELiga lõpule ja sai 2010. aastal edasijõudnud riigi staatuse. 2012. aastal võeti vastu Euroopa naabruspoliitika tegevuskava ning 2022. aasta juunis lepiti kokku uutes ELi ja Jordaania partnerluse prioriteetides, et suunata suhteid kuni 2027. aastani kooskõlas ELi uue Vahemere piirkonna tegevuskava ning sellega seotud majandus- ja investeerimiskavaga.

EL ja Jordaania **süvendavad veelgi oma dialoogi ja koostööd** seoses kolme eesmärgiga:

— tugevdada piirkondliku stabiilsuse ja julgeoleku alast koostööd;

— edendada kestlikku majanduslikku stabiilsust;

— tugevdada head valitsemistava ja inimõiguste austamist.

2025. aasta jaanuaris leppisid EL ja Jordaania kokku oma suhete tihendamises, allkirjastades ühisdeklaratsiooni, et käivitada uus ELi ja Jordaania strateegiline ja laiaulatuslik partnerlus, mis hõlmab **viit peamist ühist prioriteeti**:

— poliitilised suhted ja piirkondlik koostöö;

— julgeolek ja kaitse;

— majanduslik vastupanuvõime, kaubandus ja investeerimine;

— inimkapital;

— ränne ning pagulaste kaitse ja toetamine.

Partnerluse toetamiseks eraldas EL 3 miljardi euro suuruse rahastamispaketi, mis koosneb toetustest, makromajanduslikust finantsabist ja lisainvesteeringutest. Nõukogu võttis 20. jaanuaril 2026 vastu otsuse anda Jordaaniale selle paketi raames 500 miljoni euro ulatuses **makromajanduslikku finantsabi**. EL on andnud Jordaaniale alates 2013. aastast kolme eelmise makromajandusliku finantsabi programmi raames 1,08 miljardit eurot. Praegu on käimas neljas makromajandusliku finantsabi programm, mille maht on 500 miljonit eurot. Alates 2011. aastast on EL eraldanud lisaks üle 4 miljardi euro Süüria kriisile reageerimise meetmeteks Jordaanias.

2026. aasta jaanuaris toimus Ammanis esimene **ELi ja Jordaania tippkohtumine**. Juhid kinnitasid taas oma valmisolekut teha usaldusväärsete ja prognoositavate partneritena koostööd stabiilsuse, rahu ja julgeoleku ning ühise heaolu nimel. Samuti väljendasid nad oma pühendumust sellistele universaalsetele väärtustele nagu demokraatia, õigusriik ja inimõigused.

E. Liibanon

Suhted Liibanoniga põhinevad 2006. aastal jõustunud ELi ja Liibanoni assotsieerimislepingul, 2016. aasta ELi ja Liibanoni partnerluse prioriteetidel ning ELi ja Liibanoni kokkuleppel, milles käsitletakse Süüria kriisi mõju Liibanonile. Olemasolevate

partnerluse prioriteetide kehtivust pikendati senikauaks, kuni lepitakse kokku uutes prioriteetides naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" raames. Partnerluse prioriteedid on järgmised:

— julgeolek ja võitlus terrorismi vastu;

— valitsemistava ja õigusriik;

— majanduskasvu ja töövõimaluste edendamine;

— ränne ja liikuvus;

— dialoogi ja vastastikuse koordineerimise mehhanismid.

ELi ja Liibanoni koostöö hõlmab sihipärast toetust suutlikkuse suurendamiseks ja institutsioonide väljaarendamiseks ning kodanikuühiskonda tugevdavaid meetmeid.

2017. aasta juulis toimunud ELi-Liibanoni assotsiatsiooninõukogu kohtumisel lepiti kokku, et peetakse arutelusid liikuvuspartnerluse allkirjastamiseks. Liibanon, kus elab 4,4 miljonit inimest, on võtnud vastu ligikaudu miljon registreeritud **Süüria pagulast**. Alates 2011. aastast on EL toetanud Liibanoni enam kui 3,5 miljardi euroga, millest 2,6 miljardit eurot on eraldatud Süüria pagulaste ja Liibanoni vastuvõtvate kogukondade toetamiseks.

Peamine ELi vahend Liibanoniga koostöö tegemiseks ja talle arenguabi andmiseks aastatel 2021–2027 on naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa". EL toetab Liibanoni aastateks 2024–2027 ette nähtud **finantsabi paketiga**, mille väärtus on miljard eurot. Selle paketi eesmärk on parandada Liibanoni elanikele osutatavaid põhiteenuseid, nagu haridus, sotsiaalkaitse ja tervishoid, samuti toetatakse kiireloomulisi majandus-, finants- ja pangandusreforme ning piirihaldust. 2024. aasta augustis kiitis komisjon heaks paketi esimese 500 miljoni euro suuruse osa (2024–2025) ning see hõlmab põhiteenuseid, julgeolekut ja piirihaldust, juhtimisreforme ja konfliktijärgset taastumist. Teine osa (500 miljonit eurot aastateks 2026–2027) on ettevalmistamisel.

2026. aasta esimesel poolel allkirjastas EL 80 miljoni euro suuruse **programmi, et toetada süürlaste tagasipöördumist ja taasintegreerimist** Süürias, ning andis märku oma valmisolekust alustada Liibanoniga arutelusid strateegilise ja laiaulatusliku partnerluse üle, kui tingimused seda võimaldavad.

Pärast Iisraeli ja Hezbollah' vahelise täiemahulise vaenutegevuse jätkumist eraldas EL 2026. aasta märtsis Liibanonile **erakorralise humanitaarabina** 100 miljonit eurot osana 458 miljoni euro suurusest humanitaarabi eraldisest, mis võeti vastu 2026. aastal laiema Lähis-Ida jaoks. Samuti aktiveeris ta täiendavad meetmed 1 miljardi euro suuruse paketi raames. Lisaks jätkab EL Liibanoni relvajõudude toetamist Lõuna-Liibanonis 60 miljoni euro suuruse Euroopa rahutagamisrahastu meetme ja 12,5 miljoni euro suuruse kogukonna taastamise projekti kaudu, mida viiakse ellu koos ÜRO Arenguprogrammiga.

F. Liibüa

Pärast Gaddafi režiimi langemist 2011. aastal süvenes Liibüa ebastabiilsus ning vallandusid poliitilised rahutused ja kodusõda, mis tulenesid keerulistest poliitilistest, territoriaalsetest, sotsiaalsetest ja hõimudevahelistest erimeelsustest. Liibüa on

tuntud ka Saheli piirkonna inimkaubanduse ja salakaubaveo transiidiriigina. Seetõttu püüab **EL abistada liibüalasi** stabiilse, kaasava ja rahumeelse riigi ülesehitamisel.

Euroopa Liit on kindlalt pühendunud Liibüa ja ÜRO Liibüa toetusmissiooni toetamisele, et edendada **läbipaistvat, kaasavat ja Liibüa juhitud poliitilist kurssi**, mis põhineb riigi isevastutusel ja konsensusel. See hõlmab ÜRO juhitavate ja Liibüa enda vastutusel elluviidatavate poliitiliste algatuste toetamist, nagu nõuandekomitee loomine 2025. aastal, kohalike valimiste korraldamine ja uue poliitilise tegevuskava koostamine. Tegevuskava esitas 2025. aasta augustis ÜRO Liibüa toetusmissiooni juht Hanna Tetteh, et leida Liibüa konsensusel põhinev püsiv poliitiline lahendus, lõpetada jätkuvad erimeelsused, taastada Liibüa institutsioonide legitiimsus riiklike valimiste kaudu ja edendada struktureeritud üleriigilist dialoogi. EL kutsub Liibüa sidusrühmi järjekindlalt üles järgima õigusriigi põhimõtet, austama demokraatlikke protsesse, kaitsma tsiviilelanikke ja hoiduma vägivallast.

Liibüa ja EL ei ole sõlminud assotsieerimislepingut ega muud omavahelist kokkulepet, kuid Liibüal on **võimalik saada rahalisi vahendeid** naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" ja teiste ELi rahastamisvahendite kaudu. ELi ja Liibüa suhete keskmes on endiselt rändega seotud probleemid, mis nõuavad ELi viivitamatut reageerimist kõige pakilisemate vajaduste rahuldamiseks. Liibüat on seetõttu rahastatud ELi Aafrika jaoks mõeldud hädaolukorra usaldusfondi Põhja-Aafrika haru kaudu, mis tegeleb ebaseadusliku rände algpõhjustega ning toetab kaitse korraldamist ja rände haldamist.

Vahemere piirkonna lepe pakub projektiga Sharaka (25 miljonit eurot) **täiendavat lähenemisviisi**. See on ELi rahastatav meede, mis aitab kaasa inimõigustel põhinevale piirihaldusele ning otsingu- ja päästeprogrammidele. Lisaks julgeolekule eraldatakse Vahemere piirkonna leppe tegevuskava raames rahalisi vahendeid ka majanduse ajakohastamisele (INVEST4Libya, mille maht on 11 miljonit eurot), institutsioonilisele juhtimisele (Mousanada 2, mille maht on 7 miljonit eurot) ning oskustele ja tööalasele konkurentsivõimele (EU4Skills, mille maht on 7 miljonit eurot).

G. Maroko

Marokol on ELiga väga dünaamiline partnerlus ja tugev koostöö paljudes sektorites. Assotsieerimisleping jõustus 2000. aastal ja uus Euroopa naabruspoliitika tegevuskava võeti vastu 2013. aastal. 2008. aastal anti riigile edasijõudnud riigi staatus, mis andis tunnistust soovist tugevdada ELi ja Maroko vahelist koostööd ning toetada veelgi majanduslikke ja poliitilisi reforme. ELi-Maroko liikuvuspartnerlusega tehti algust 2013. aasta juunis. 2021. aastal tegi EL uue ELi kaubanduspoliitika läbivaatamise raames ettepaneku arutada Marokoga kaubandus- ja investeerimissuhete ajakohastamist, et praeguste probleemidega paremini toime tulla.

2024. aasta oktoobris võttis EL teadmiseks Euroopa Liidu Kohtu otsused C-778/21 P, C-798/21 P, C-779/21 P ja C-799/21 Üldkohtu 29. septembri 2021. aasta otsuse peale esitatud apellatsioonkaebuste kohta ning vastuse eelotsusetaotlusele kohtuasjas C-399/22 Lääne-Sahara territooriumilt pärit puu- ja köögivilja märgistamise kohta.

EL väljendas oma kavatsust **säilitada ja tugevdada ELi ja Maroko partnerlust** Euroopa Komisjoni presidendi ja komisjoni asepresidendi ning liidu välisasjade ja

julgeolekupoliitika kõrge esindaja 4. oktoobri 2024. aasta ühisavalduses ning Euroopa Ülemkogu 17. oktoobri 2024. aasta järeldustes.

ELi-Maroko assotsieerimislepingu protokollide uut muudatust on alates 3. oktoobrist 2025 kohaldatud ajutiselt ning Euroopa Parlament peab sellele veel nõusoleku andma. Komisjon rõhutas, et lepingu ajutine kohaldamine on vajalik, et anda kauplejatele õiguskindlus ja tagada Euroopa Kohtu otsuse täitmine.

2026. aasta jaanuaris toimunud ELi ja Maroko assotsiatsiooninõukogu 15. istungil kinnitati taas pooltevahelist strateegilist ja mitmemõõtmelist partnerlust, rõhutades samal ajal **suuri edusamme, mida on tehtud ELi ja Maroko partnerluse aluseks olevas neljas struktuurivaldkonnas**:

— väärtuste lähendamine,

— majanduslik lähenemine ja sotsiaalne ühtekuuluvus,

— jagatud teadmised,

— poliitiline dialoog ja tõhustatud julgeolekualane koostöö.

2026. aasta märtsis tõhustati koostööd veelgi, pikendades Maroko osalemist partnerluses Vahemere piirkonna riikidega teadusuuringute ja innovatsiooni valdkonnas (PRIMA) 2025.–2027. aasta etapiks. Aprillis tugevdasid pooled oma suhteid digivaldkonna strateegiliste partneritena, käivitades ELi ja Maroko digidialoogi, milles keskendutakse eelkõige tehisintellektile.

Seda partnerlust toetavad märkimisväärsed **ELi rahastamiskohustused** Vahemere piirkonna leppe tegevuskava raames. Peamised investeeringud Marokos hõlmavad järgmist:

— riiklik veepoliitika toetusprogramm (348,4 miljonit eurot);

— keskkonnahoidliku ja kestliku arengu programm Terre Verte (115 miljonit eurot);

— programm PASS III tervishoiusüsteemide tugevdamiseks ja kriisidele reageerimise tõhustamiseks (100 miljonit eurot);

— oskuste ja ettevõtluse programm (78,5 miljonit eurot);

— toetus Mohammed VI investeerimisfondile (60 miljonit eurot).

H. Palestiina

EL on Palestiina omavalitsuse **peamine rahaline toetaja**, kelle iga-aastase kahepoolse eraldise esialgne suurus on umbkaudu 300 miljonit eurot. ELi toetuse üldeesmärk on aidata suurendada niisuguse tulevase elujõulise, sõltumatu ja demokraatliku Palestiina riigi suutlikkust, mis eksisteeriks Iisraeli ja teiste naabrite kõrval ühise rahu ja julgeoleku tingimustes.

ELi ja Palestiina omavalitsuse suhete **õiguslik alus** on 1997. aastal sõlmitud ELi ja Palestiina ajutine assotsieerimisleping kaubanduse ja koostöö kohta. EL ja Palestiina omavalitsus on allkirjastanud Euroopa naabruspoliitika tegevuskava, mis jõustus 2013. aastal. Samal aastal pakkus EL Iisraelile ja tulevasele Palestiina riigile privilegeeritud eripartnerlusi, millega võimaldataks lõpliku staatuse kokkuleppe sõlmimisel erakordselt suurt poliitilist, majanduslikku ja julgeolekualast toetust. EL

osaleb aktiivselt Lähis-Ida rahuprotsessis ja on Lähis-Ida neliku liige, aidates saavutada 2003. aasta rahuplaanist lähtuvat kahe riigi kooseksisteerimisel põhinevat lahendust.

2022. aasta juunis kiitis Euroopa Komisjon heaks uue kahepoolse eraldise Palestiinale summas 224,8 miljonit eurot. See on ette nähtud Palestiina omavalitsuse ja okupeeritud Palestiina aladel oluliste projektide elluviimise toetamiseks. 2023. aastal eraldas EL **humanitaarabiks** algselt ligikaudu 28 miljonit eurot. Pärast 7. oktoobril 2023 toimunud terrorirünnakuid eraldas EL täiendavalt 75 miljonit eurot. 2024. aastal eraldas EL abivajavatele palestiinlastele humanitaarabiks üle 125 miljoni euro, millest üle 50 miljoni euro kasutatakse otseselt toidupuuduse vähendamiseks ning meditsiinitarvete ja muude põhivajaduste katmiseks. 2024. aasta märtsis eraldas komisjon veel 68 miljonit eurot Palestiina elanikkonna toetamiseks kogu piirkonnas. Lisavahendeid rakendatakse rahvusvaheliste partnerite, näiteks Punase Risti ja Punase Poolkuu kaudu. See lisandub 92 miljoni euro suurusele abile, mida anti 2024. aastal ÜRO Palestiina Põgenike Abi- ja Tööorganisatsiooni Lähis-Idas (UNWRA) kaudu, nii et kogusumma ulatub 160 miljoni euroni.

Pärast Hamasi 2023. aasta oktoobri terrorirünnakuid Iisraelis algatas komisjon **Palestiinale antava ELi abi** kiireloomulise **läbivaatamise**. Pärast läbivaatamist algatas komisjoni naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi komitee kiirmenetluse, et maksta Palestiina omavalitsusele välja 2023. aastaks PEGASE programmile eraldatud vahendid summas 122 miljonit eurot, ning eraldas 2024. aastaks 125 miljonit eurot humanitaarabi, et tagada Palestiina rahva jätkuv toetamine. Pärast relvarahu ja pantvangide vabastamise kokkuleppe sõlmimist kuulutas komisjon 2025. aasta jaanuaris välja uue, 120 miljoni euro suuruse abipaketi Gaza jaoks.

14. aprillil 2025 kuulutas komisjon Euroopa Liidu ja Palestiina omavalitsuse vahelise esimese kõrgetasemelise poliitilise dialoogi lõpus välja **mitmeaastase Palestiina taaste- ja vastupidavusprogrammi**, mille maht on kuni 1,6 miljardit eurot. Selle programmi loomine kinnitab veel kord ELi vankumatut toetust Palestiina rahvale ning pühendumust püsivale ja jätkusuutlikule rahule, mis põhineb kahe riigi kooseksisteerimisel. Programm hõlmab ajavahemikku 2025–2027 ja koosneb kolmest sambast.

1. **Palestiinlastele osutatavate teenuste toetamine**: Palestiina omavalitsuse eelarvesse makstakse ligikaudu 620 miljonit eurot otsetoetustena, et see saaks rahuldada avaliku halduse kõige pakilisemaid vajadusi ja jätkata oma rahvale teenuste osutamist.
2. **Jordani Läänekalda ja Gaza sektori taastamise ja stabiliseerimise toetamine**: kavas on anda ligikaudu 576 miljoni euro ulatuses toetusi kindlatele projektidele kohapeal, et toetada majanduse taastumist ja vastupanuvõimet Jordani Läänekaldal, Ida-Jeruusalemmas ja Gazas, kui olukord seda võimaldab.
3. **Erasektori toetamine**: osana Palestiina mitmeaastasest laiaulatuslikust programmist aastateks 2025–2027 annab komisjon Palestiina erasektorile toetust Euroopa Investeerimispanga laenudena kokku kuni 400 miljonit eurot, tingimusel et panga juhtorganid selle heaks kiidavad.

I. Süüria

Pärast enam kui kümneaastast (alates 2011. aastast kestnud) pausi kahepoolses koostöös ELi ja Süüria valitsuse vahel oli Assadi režiimi langemine 8. detsembril 2024 ajalooline sündmus ja **pakkus võimalust suhete taastamiseks**. Euroopa Ülemkogu võttis 19. detsembril 2024 vastu järeldused olukorra kohta Süürias. Neis on määratud kindlaks ELi praegune seisukoht: poliitiline protsess peab olema kaasav ja Süüria juhitud, vastama Süüria rahva püüdlustele ja olema kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 2254 peamiste põhimõtetega.

2025. aasta mais **tühistas EL kõik Süüria suhtes kehtestatud majandussanktsioonid**, et toetada Süüria kaasavat poliitilist üleminekut ning majanduse kiiret taastamist, ülesehitamist ja stabiliseerimist. EL kohaldab endiselt Assadi režiimiga seotud sanktsioone kooskõlas oma nõudmisega tagada vastutuselevõtmine ning julgeolekukaalutlustel põhinevaid sanktsioone. Samal ajal kehtestas EL täiendavad sanktsioonid inimõiguste rikkujate ja Süürias ebastabiilsuse õhutajate vastu. EL on kutsunud ka eranditult kõiki välisosalejaid tungivalt üles austama täielikult Süüria ühtsust, sõltumatust, suveräänsust ja territoriaalset terviklikkust.

Aastatel 2017–2024 korraldas EL Brüsselis kaheksa **konverentsi** teemal „Süüria ja ümbritseva piirkonna tuleviku toetamine“. Üheksas konverents „Süüria toetamine: vajaduste täitmine edukaks üleminekuks“ korraldati 2025. aasta märtsis ning sellele konverentsile kutsuti esimest korda ka Süüria üleminekuvalitsuse esindaja. Konverentsil tehti ELi ja Süüria ühisavaldus. EL näitas selgelt üles jätkuvat toetust ning andis konverentsil lubaduse eraldada 2025. ja 2026. aastal Süüriale peaaegu 2,5 miljardit eurot. Ta märkis ära ka oma kavatsuse toetada 2025. aastal kooskõlas ELi pikaajalise toetusega Süüria kodanikuühiskonnale üritust, mis korraldatakse koos Süüria kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Sellega seoses korraldas EL 15. novembril 2025 Damaskuses dialoogipäeva, et anda Süüria kodanikuühiskonnale võimalus osaleda aktiivselt riigi rahumeelses ja tõeliselt kaasavas üleminekus.

Alates 2011. aastast on EL ja selle liikmesriigid eraldanud Süüria **kriisidele reageerimiseks** peaaegu 37 miljardit eurot. See hõlmab peaaegu 2,55 miljardi euro suurust ELi abi Süürias. EL jätkab otsetoetuse andmist (nii Süüria elanikkonnale Süürias kui ka Süüria pagulastele naaberriikides ning vastuvõtvatele kogukondadele) mitme vahendi kaudu: iga-aastased erimeetmed naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa“ raames, Süüria kriisile reageerimiseks loodud Euroopa Liidu piirkondlik usaldusfond ja ELi Türgi pagulasrahastu. Süüria praeguse olukorra kontekstis kavatseb EL seda toetust suurendada.

J. Tuneesia

Alates 2011. aasta Tuneesia revolutsioonist on EL **poliitiliselt, rahaliselt ja tehniliselt toetanud selle riigi üleminekut demokraatiale**. Kahepoolsete suhete õiguslik alus on endiselt assotsieerimisleping, mis jõustus 1998. aastal. Tuneesia olulisi edusamme arvesse võttes leppisid EL ja Tuneesia 2012. aastal kokku privilegeeritud partnerluse koos ELi ja Tuneesia üksikasjaliku tegevuskavaga aastateks 2013–2017. Tuneesia ja EL algatasid 2014. aasta märtsis liikuvuspartnerluse, mille tulemusena alustati läbirääkimisi viisalihtsustus- ja tagasivõtulepingute üle.

Pärast 2021. aasta juulit, mil president Kais Saied võttis endale erakorralised volitused, on põhiõiguste austamine Tuneesias märkimisväärselt halvenenud. EL jätkab Tuneesia elanikkonna toetamist oma mitmesuguste vahendite, eelkõige naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" kaudu.

16. juulil 2023 allkirjastasid EL ja Tuneesia assotsieerimislepingu raames **vastastikuse mõistmise memorandumi**. See hõlmab viit sammast, mis keskenduvad praegustele probleemidele:

— makromajanduslik stabiilsus;

— majandus ja kaubandus;

— puhtale energiale üleminek;

— inimestevahelised kontaktid ning ränne ja liikuvus.

Esimese samba raames võeti 2023. aasta detsembris vastu 150 miljoni euro suurune **eelarvetoetuse programm**, et toetada Tuneesia makromajanduslikku stabiilsust. Tuneesia sai toetuse kätte 2024. aasta märtsis. 14. märtsil 2024 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Tuneesiat käsitleva 2023. aasta erimeetme vastuvõtmise kohta, milles ta vaidlustas vajaduse algatada kiireloomuline kirjalik menetlus nende vahendite eraldamiseks ja mõistis hukka asjaolu, et komisjon ei pidanud Euroopa Parlamendiga eelnevaid konsultatsioone.

Osana ELi ja Tuneesia vastastikuse mõistmise kõikehõlmavast memorandumist ja eelkõige selle kolmandast sambast, mis käsitleb roheenergiale üleminekut, allkirjastati 13. juunil 2024 eraldi memorandum **taastuvenergia ja strateegilise energiavarustuse** kohta. Selle eesmärk on

— toetada investeeringuid taastuvenergia ja energiatõhususe projektidesse;

— parandada oskusi ja tehnoloogilist suutlikkust;

— edendada taastuvenergia tarneahelate vastupanuvõimet;

— aidata saada Tuneesia ja Itaalia vahelisest ELMEDi võrkudevahelisest ühendusest võimalikult palju kasu.

Tuneesia on Vahemere piirkonna leppes olulisel kohal mitmes **suures ELi rahastatud algatuses**. Suurimad investeeringud keskenduvad energiale ja ühenduvusele, nagu näitab MEDUSA merekaablisüsteem (40,2 miljonit eurot). Leppega tõhustatakse veelgi ELi ja Tuneesia rändealast partnerlust programmi kaudu, mille eesmärk on parandada otsingu- ja päästeoperatsioone merel (33,5 miljonit eurot). Tervikpilti täiendab veel suur turismi ja kultuuripärandi toetusprogramm, mille maht on 45 miljonit eurot.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament on Euroopa naabruspoliitikasse täiel määral kaasatud. Parlament teeb väliskomisjoni kaudu järelevalvet Euroopa naabruspoliitika rakendamise üle, pidades eelkõige silmas iga-aastaseid eduaruandeid ja naabruspoliitika läbivaatamist. Väliskomisjon jälgib poliitilist olukorda partnerriikides, vahetades korrapäraselt arvamusi kõrgetasemeliste valitsusametnike, ekspertide ja kodanikuühiskonna sidusrühmadega. Eelarvepädevus võimaldab Euroopa Parlamendil vahetult mõjutada asjaomastele rahastamisvahenditele eraldatavaid summasid. Euroopa Parlamendi

nõusolek on vajalik ka kõigi Euroopa naabruspoliitikaga hõlmatud lõunapoolsete partnerriikidega sõlmitavate assotsieerimislepingute puhul. Parlament peab samuti andma nõusoleku mis tahes uue kaubanduslepingu sõlmimiseks.

Lõunapoolsete partnerriikide parlamentidega hoitakse korrapäraseid kahepoolseid suhteid alaliste delegatsioonide abil. Suhteid Maroko parlamendiga tihendati parlamentaarse ühiskomisjoni loomisega 2010. aastal ning 2016. aastal loodi parlamentaarsed ühiskomisjonid Tuneesiaga ja 2018. aastal Alžeeriaga. Parlamentaarsed suhted Süüriaga peatati kodusõja ajal ning need ei ole täielikult taastunud. Ka Liibüas valitsev olukord on parlamentidevahelistele suhetele takistuseks.

Euroopa Parlament on osalenud mitmetes lõunapoolsetes partnerriikides toimunud ELi valimisvaatlusmissioonides.

Piirkondlikul tasandil osaleb Euroopa Parlament Vahemere Liidu parlamentaarsel assambleel, mis korraldab igal aastal ühe täiskogu istungi ja mitu komisjonide koosolekut. Euroopa Parlament võttis parlamentaarse assamblee roteeruva eesistumise üle 2026. aasta juulis ja on selle eesistuja kuni 2027. aasta juunini.

Lorenzo SATTANINO / Camelia OAIDA
06/2026

5.6. SUHTED LIIDU VAHETUST NAABRUSEST KAUGEMALE JÄÄVATE RIIKIDEGA

5.6.1. ATLANDI-ÜLESED SUHTED: AMEERIKA ÜHENDRIIGID JA KANADA

Teabelehes selgitatakse pikal ühisel ajalool põhinevaid Euroopa Liidu suhteid Ameerika Ühendriikide ja Kanadaga. Kõik kolm on G7 liikmed. G7 on mitteametlik valitsustevaheline foorum, mis toob kokku peamised arenenud majandusega riigid, et arutada majanduslikke ja poliitilisi küsimusi.
EL peab keerukate üleilmsete probleemide, sealhulgas kaubanduspingete lahendamisel esmatähtsaks dialoogi ja koostööd nii Ameerika Ühendriikide kui ka Kanadaga. Peamised koostöövaldkonnad on välispoliitika, julgeolek ja kaitse ning kaubandus- ja majanduspoliitika.
EL on pühendunud Atlandi-üleste suhete säilitamisele ja tugevdamisele, kohandades neid samal ajal muutuvate ülemaailmsete probleemidega. Sellise hoiaku eesmärk on tagada stabiilsus ja vastupanuvõime ning säilitada reeglitel põhinev rahvusvaheline kord.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotises on esitatud liidu välistegevust reguleerivad üldsätted ning erisätted ühise välis- ja julgeolekupoliitika kohta.

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklites 206 ja 207 on sätestatud ELi ühise kaubanduspoliitika õiguslik alus ning artiklites 216–219 rahvusvaheliste lepingute üle läbirääkimiste pidamise ja nende sõlmimise õigusraamistik.

— 1999. aasta ühisavaldus õigusloojate Atlandi-ülese dialoogi loomise kohta.

EESMÄRGID

1. Jätkata Ameerika Ühendriikide ja Kanadaga dünaamilist parlamentidevahelist dialoogi, et parandada vastastikust mõistmist mõlemal pool Atlandi ookeani.
2. Tugevdada parlamentaarset diplomaatiat, tehes pidevat koostööd kõigi peamiste sidusrühmadega alates akadeemilistest ringkondadest kuni kodanikuühiskonna ja erasektorini.
3. Tugevdada ELi suhteid nii Kanada kui ka Ameerika Ühendriikidega ning jälgida koostööd mitmes eri välis- ja sisepoliitika valdkonnas ning geograafilises kontekstis.
4. Teha Kanada ja Ameerika Ühendriikidega koostööd, et toetada üha keerulisemas geopoliitilises keskkonnas mitmepoolsust, reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda ja demokraatlikke väärtusi.

ELI JA USA POLIITILINE DIALOOG

Ameerika Ühendriigid on pikka aega olnud välis-, majandus- ja kaitsepoliitika valdkonnas ELi kõige lähedasem ja olulisem partner. Need suhted tuginevad maailma kõige ulatuslikumale kaubandus- ja investeerimispartnerlusele. Tihe koostöö julgeoleku, kaubanduse ja majanduse valdkonnas on läbi aegade taganud, et ELi ja USA partnerlus toimib üleilmsete probleemide lahendamisel tulemuslikult. Suhted on mitmetahulised ja pidevalt muutuvad, et tulla raskustega toime pideva dialoogi kaudu, mis on oluline, et tegeleda tulemuslikult ühiste küsimustega, nagu näiteks ülemaailmne juhtimine.

Pärast Donald J. Trumpi Ameerika Ühendriikide 47. presidendiks saamist 20. jaanuaril 2025 kontrollib Vabariiklik Partei föderaalvalitsuse kolme võimuhooba (nende esindaja on president ja neil on enamus 119. kongressi mõlemas kojas). President Trump on oma teisel ametiajal taaselustanud põhimõtte „Ameerika kõigepealt", mille tulemusena kohaldatakse kõigi peamiste USA välispoliitiliste kohustuste suhtes tingimuslikkust.

Euroopa Parlament peab oma 21. jaanuari 2026. aasta resolutsioonis ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendamist käsitleva 2025. aasta aruande kohta kahetsusväärseks, et USA administratsioon järgib välispoliitikas tehingupõhisemat lähenemisviisi, mida iseloomustab väiksem pühendumus mitmepoolsusele ja Euroopa julgeolekule.

ELI JA USA MAJANDUSSUHTED

EL ja Ameerika Ühendriigid on teineteise suurimad kaubandus- ja investeeringupartnerid. Neil on tugevad ja omavahel tihedalt lõimitud majandussuhted.

EL ja Ameerika Ühendriigid rakendavad praegu tingimusi, mis on esitatud ühisavalduses Ameerika Ühendriikide ja Euroopa Liidu vastastikuse, õiglase ja tasakaalustatud kaubanduse lepingu raamistiku kohta, mis avaldati 21. augustil 2025, pärast seda, kui komisjoni president Ursula von der Leyen ja president Trump olid 27. juulil 2025 Šotimaal Turnberrys jõudnud poliitilisele kokkuleppele.

Selles rakendamisprotsessis on juba astutud olulisi samme, eelkõige seoses tariifidega.

Ameerika Ühendriigid on andnud välja korraldusi ja võtnud vastu rakendusmeetmeid, millega kehtestatakse tariifilagi ja vabastatakse teatavad ELi kaubad tollimaksust.

ELis aga esitas Euroopa Komisjon 28. augustil 2025 omakorda kaks seadusandlikku ettepanekut ELi ja USA kaubanduslepingu rakendamise kohta:

— ettepanek anda USA kaupadele soodustingimustel juurdepääs ELi turule;

— ettepanek laiendada kehtivat nulltariifiga korda teatavat liiki homaaride impordile.

Parlament võttis 26. märtsil 2026 täiskogu istungil vastu oma seisukoha kahe ELi ja USA kaubanduslepingu ettepaneku kohta. Parlamendi toetuse saanud tekstid sisaldavad järgmisi lisatud osi.

— Peatamisklausel: tariifsed soodustused peatatakse, kui Ameerika Ühendriigid kehtestavad uued tollimaksud.

— Hilisema jõustumise klausel: tariifsed soodustused jõustuvad üksnes juhul, kui Ameerika Ühendriigid täidavad oma kohustusi.

— Aegumisklausel: tariifsed soodustused kaotavad kehtivuse 31. märtsil 2028, kui neid ei pikendata.

ELi kaks kaasseadusandjat – Euroopa Parlament ja nõukogu – saavad nüüd seadusandliku tavamenetluse kohaselt alustada läbirääkimisi, et leppida kokku õigusakti lõplikus vormis. Kokkuleppe järel saab ELi tollimaksude vähendamine jõustuda.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL – ÕIGUSLOOJATE ATLANDI-ÜLESE DIALOOGI PROTSESS

Parlamendi ja USA Kongressi vahelised suhted said alguse 1972. aastal. 1999. aastal, mil seati sisse õigusloojate Atlandi-ülene dialoog, neid tugevdati ja neile anti ametlik raamistik. Dialoogi pidamiseks kogunevad Euroopa Parlamendi liikmed ja USA Esindajatekoja liikmed kaks korda aastas kohtumisele, mis toimub vaheldumisi Euroopas ja Ameerika Ühendriikides. Kui kohtumine korraldatakse Euroopas, toimub see tavaliselt nõukogu eesistujariigi pealinnas.

Kohtumistel osalevad õigusloojad vahetavad arvamusi vastastikust huvi pakkuvates olulistes poliitilistes küsimustes, nagu kaubandus- ja majanduskoostöö, välispoliitilised probleemid, julgeolek ja kaitse, energeetika ja digitehnoloogia. Atlandi-ülene poliitiline dialoog on oluline, kuna kongressil on seadusandlik pädevus ning tema otsustada on USA sekkumine ülemaailmsete kriiside korral ja USA osalus ülemaailmsetes juhtinstitutsioonides.

Viimati toimus õigusloojate Atlandi-ülese dialoogi raames ELi ja USA 90. parlamentidevaheline kohtumine, mis leidis aset 14.–15. juunil 2025 Poolas Varssavis. Euroopa Parlamendi liikmed ja USA Esindajatekoja liikmed arutasid ELi ja USA praeguseid ja tulevasi suhteid, sealhulgas julgeoleku- ja kaitseküsimusi, kaubandus- ja majandussuhteid, energiajulgeolekut ning tehisintellekti ja digitehnoloogiat. Kohtumise lõpus allkirjastasid kaks õigusloojate Atlandi-ülese dialoogi kaasesimeest (üks Euroopa Parlamendist ja teine USA Esindajatekojast)

ühisavalduse, milles kinnitati pühendumust Atlandi-ülese sideme edasisele tugevdamisele. Järgmised õigusloojate Atlandi-ülese dialoogi parlamentidevahelised kohtumised on kavas korraldada 2026. aasta juunis Küprosel ja 2026. aasta augustis Californias.

Juhul kui Euroopa Parlamendi delegatsioon Ameerika Ühendriikidega suhtlemiseks ei kohtu USA Kongressiga, võõrustavad nad Brüsselis või Strasbourgis USA poliitikuid, suursaadikuid, teadlasi ja muid eksperte. See delegatsioon on üks parlamendi suurimaid (64 liiget ja 64 asendusliiget). Parlamendi praeguse koosseisu ametiaja alguses 2024. aastal valiti Ameerika Ühendriikidega suhtlemiseks loodud delegatsiooni juhiks Brando Benifei (S&D, Itaalia). Delegatsiooni korrapärased kohtumised aitavad parlamendiliikmetel hoida end kursis poliitiliste suundumustega USAs ning ELi ja USA suhetega.

ELI JA KANADA POLIITILINE DIALOOG

Kanada on üks ELi vanimaid ja lähedasemaid partnereid. ELi ja Kanada suhted põhinevad ühistel väärtustel, nagu demokraatia, inimõigused, vaba ja aus kaubandus, ning kindlal pühendumusel reeglitel põhinevale rahvusvahelisele korrale. EL ja Kanada teevad koostööd paljudes valdkondades, sealhulgas välispoliitika, julgeolek ja kaitse, ülemaailmne juhtimine, kaubandus, energiajulgeolek, teadus- ja arendustegevus, keskkond ja kliimamuutused. Kanada on esimene Euroopa-väline riik, kes osaleb Euroopa julgeolekumeetmete rahastamisvahendis (SAFE). See on 150 miljardi euro suurune kaitsealgatus, mis aitab ELi liikmesriikidel investeerida kaitsetööstuse tootmisse, hõlbustades ühishankeid.

ELi ja Kanada vaheline poliitiline koostöö põhineb ELi ja Kanada vahelisel strateegilise partnerluse lepingul, mida on ajutiselt kohaldatud alates 2017. aastast. Lisaks kahepoolsetele sidemetele teevad EL ja Kanada koostööd ka olulistel rahvusvahelistel foorumitel, nagu ÜRO, G7 ja G20, kus meie seisukohad sageli ühtivad.

Viimane ELi ja Kanada tippkohtumine toimus 23. juunil 2025 Brüsselis. Juhtide ühisavalduses püsiva partnerluse ja edasipüüdliku tegevuskava kohta esitati ambitsioonikas tulevikku suunatud kava koostöö tugevdamiseks eri valdkondades. Uus julgeoleku- ja kaitsepartnerlus on kahepoolsetes suhetes oluline verstapost, mis näitab ühist pühendumust ülemaailmsele stabiilsusele. Praegu on käimas läbirääkimised ELi ja Kanada digikaubanduse lepingu üle, mille eesmärk on hõlbustada ettevõtjate jaoks turvalisemat ja sujuvamat piiriülest digikaubandust ning tugevdada ühtlasi tarbijate kaitset internetis.

Parlament kiitis 2025. aasta märtsis heaks ELi ja Kanada vahelise broneeringuinfo edastamist ja töötlemist käsitleva lepingu. Sellega tagatakse reisijatele tugev eraelu puutumatuse kaitse ning edendatakse samal ajal Kanada ja ELi ühiseid jõupingutusi terrorismi ja raskete piiriüleste kuritegude vastu võitlemisel.

Parlament võttis 11. märtsil 2026 vastu soovituse ELi ja Kanada koostöö tõhustamise kohta, mis näitab suurt huvi koostöö süvendamise vastu sellistes valdkondades nagu kaubandus, julgeolek ja kaitse, ülemaailmne juhtimine, Arktika ja inimestevahelised sidemed.

ELI JA KANADA MAJANDUSSUHTED

EL ja Kanada on maailma suurimad kaubandusjõud nii kaupade kui ka teenuste osas. EL on Kanada suuruselt teine kaubanduspartner USA järel, Kanada on aga ELi suuruselt kaheteistkümnes kaubanduspartner. ELi ja Kanada vahelisi kaubandus- ja majandussuhteid reguleeritakse laiaulatusliku majandus- ja kaubanduslepinguga (CETA), mida on ajutiselt kohaldatud alates 2017. aastast. Leping jõustub täielikult pärast seda, kui selle on ratifitseerinud kõik ELi liikmesriigid.

CETA on märkimisväärselt parandanud ELi ja Kanada majandus-, kaubandus- ja investeerimissuhteid, kuna on toonud kaasa turgude avanemise, sealhulgas riigihangetele. Tänu CETA-le on kaubavahetus alates 2017. aastast suurenenud üle 63%, ulatudes 2024. aastal 75,6 miljardi euroni.

CETA on loonud ka võimalusi kestlikuks majanduskasvuks ja kajastanud ühiseid väärtusi tänu selles sisalduvale kaubanduse ja kestliku arengu peatükile ning arvukatele CETA raames peetavatele dialoogidele, sealhulgas korrapäraselt toimuvatele kodanikuühiskonna foorumitele. CETA on esimene ELi kahepoolne kaubandusleping, mis hõlmab spetsiaalset investeerimiskohtu süsteemi investorite ja riikide vahel tekkivate erimeelsuste lahendamiseks.

2021. aasta juunis allkirjastasid EL ja Kanada toormeid käsitleva strateegilise partnerluse, et veelgi edendada toormete väärtusahelate integreerimist ning tõhustada poolte koostööd teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni valdkonnas, samuti keskkonnaalaste, sotsiaalsete ja äriühingu üldjuhtimisega seotud kriteeriumide ning standardite valdkonnas.

Parlament võttis 17. jaanuaril 2024 vastu resolutsiooni ELi ja Kanada laiaulatusliku majandus- ja kaubanduslepingu (CETA) rakendamise kohta.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL – ELI JA KANADA PARLAMENTIDEVAHELINE KOHTUMINE

Kanadaga suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsiooni liikmed ja nende Kanada kolleegid Kanada–Euroopa parlamentaarses assotsiatsioonis on peaaegu 50 aastat kohtunud igal aastal parlamentidevahelistel kohtumistel. Need kohtumised toimuvad vaheldumisi ELis ja Kanadas ning võimaldavad valitud esindajatel arutada poliitilisi suundumusi ja vahetada arvamusi vastastikust huvi pakkuvates küsimustes.

ELi ja Kanada 43. parlamentidevaheline kohtumine toimus 27.–28. oktoobril 2025 Ottawas. Aruteludes keskenduti kaubanduse elavdamisele ja energiajulgeoleku suurendamisele, tehisintellekti vastutustundlikule arendamisele ja juhtimisele ning ELi ja Kanada julgeoleku- ja kaitsekoostöö tugevdamisele. Kohtumise lõpus esitati ühisavaldus pealkirjaga „Exploring new partnerships in transatlantic cooperation“ (Uute partnerluste loomise võimalused Atlandi-üleses koostöös).

Euroopa Parlamendi praeguse koosseisu ametiaja alguses 2024. aastal valiti Kanadaga suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsiooni juhiks Javier Moreno Sánchez (S&D, Hispaania). Delegatsiooni korrapärased kohtumised aitavad Euroopa Parlamendi liikmetel hoida end kursis poliitiliste suundumustega Kanadas ning ELi ja Kanada suhetega. Kanada parlamendi liikmed osalevad mõnikord aruteludes kaugosaluse teel.

Need kohtumised on parlamentaarse diplomaatia oluline osa ning aitavad tugevdada sidemeid, edendada dialoogi ja leida ühiseid prioriteete.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi Atlandi-üleste suhete ja ülemaailmse juhtimise üksus. Lisateabe saamiseks külastage Ameerika Ühendriikidega suhtlemiseks loodud delegatsiooni (D-US) ja Kanadaga suhtlemiseks loodud delegatsiooni (D-CA) veebisaite.

Tuula Turunen / KADRI PARIS
04/2026

5.6.2. LADINA-AMEERIKA JA KARIIBI MERE PIIRKOND

Käesolevas teabelehes selgitatakse Euroopa Liidu suhteid Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonnaga, mis on 33 riigiga piirkond, mis on tihedate poliitiliste, majanduslike ja kultuuriliste sidemete kaudu ELiga seotud. Selles käsitletakse dialoogi peamisi institutsioonilisi raamistikke – alates kogu piirkonda hõlmavatest tippkohtumistest ja parlamentaarsetest assambleedest kuni kahepoolsete lepinguteni üksikute riikidega – ning kirjeldatakse ELi kaubandus- ja koostöölepinguid allpiirkondade ja üksikute riikidega. Samuti sätestatakse selles Euroopa Parlamendi roll kahe piirkonna vahelise strateegilise partnerluse kujundamisel ja jälgimisel.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu V jaotis (ELi välistegevus);

— Euroopa Liidu toimimise lepingu I–III ja V jaotis (ühine kaubanduspoliitika; arengukoostöö ja humanitaarabi; rahvusvahelised lepingud).

PIIRKONDADEVAHELISED SUHTED

Euroopa Liit ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkond on loomulikud partnerid, keda seovad tihedad poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised sidemed. ELil on ulatuslik lepingute võrgustik, mis hõlmab piirkonna 33 riigist 27 riigiga sõlmitud lepinguid. Majandussidemed on samuti tugevad: EL on selle piirkonna juhtiv investor, suuruselt kolmas kaubanduspartner ja arengukoostöö peamine toetaja. Üheskoos moodustavad ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna riigid rohkem kui kolmandiku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriikidest ning toetavad kindlalt tugevat reeglitepõhist mitmepoolsust.

Liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ning komisjon võtsid 7. juunil 2023 vastu ühisteatise, milles esitati ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna vaheliste suhete uus tegevuskava, mille eesmärk on tugevdada suhteid ja uuendada ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna partnerlust. Selles keskenduti kuuele prioriteetsele valdkonnale:

— uuendatud poliitiline partnerlus;

— ühise kaubandustegevuskava tõhustamine;

— investeerimisstrateegia „Global Gateway“ õiglase rohe- ja digipöörde kiirendamiseks ning võitluseks ebavõrdsuse vastu;

— koostöö õiguse ja kodanike julgeoleku nimel ning rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse valdkonnas;

— rahu ja julgeolekut, demokraatiat, õigusriigi põhimõtet, inimõiguste ja humanitaarabi edendamist käsitlev koostöö;

— elujõulise inimestevahelise partnerluse loomine.

Teatises tunnustatakse parlamentaarset diplomaatiat kahe piirkonna vahelise suhte olulise elemendina ning mainitakse eelkõige Euroopa – Ladina-Ameerika parlamentaarse assamblee (EuroLat) tähtsust.

Tuginedes ühisteatisele ning 2023. aasta juulis toimunud ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi Riikide Ühenduse tippkohtumisele, võttis ELi nõukogu 21. novembril 2023. aastal vastu oma järeldused ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna vaheliste suhete kohta.

A. Tippkohtumised

Esimene ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna tippkohtumine toimus Rio de Janeiros 1999. aasta juunis ja sellega pandi alus kahe piirkonna strateegilisele partnerlusele. Kuues ja viimane ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna tippkohtumine toimus 2010. aastal Madridis, kus loodi ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna sihtasutus eesmärgiga tugevdada ja edendada kahe piirkonna vahelist strateegilist partnerlust.

2010. aastal loodud Ladina-Ameerika ja Kariibi Riikide Ühendus (CELAC) on 33 Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna riigi piirkondlik ühendus. ELi ning CELACi vahelised piirkondlikud tippkohtumised moodustavad praegu peamise dialoogi- ja koostööfoorumi ülemaailmsete probleemide ühiseks lahendamiseks. ELi ja CELACi riigipeade ja valitsusjuhtide neljas tippkohtumine toimus 9.–10. novembril 2025 Santa Martas, Colombias ning sellel tugineti eelmisele, 17.–18. juulil 2023 Brüsselis toimunud tippkohtumisele. CELACi ja ELi juhid rõhutasid taas mõlema piirkonna vahelise suhte strateegilist tähtsust. Tippkohtumisel arutati mitmesuguseid küsimusi, sealhulgas järgmist: rahvusvahelise süsteemi reform; kaubandus ja investeerimine; kliima, keskkond ja energiasüsteemi ümberkujundamine; koostöö kodanike julgeoleku ja õiguse valdkonnas; toiduga kindlustatus ja tervis; digipööre; ning sotsiaalne kaasatus ja tervisehoiusüsteemid. Tippkohtumisel osales Euroopa Parlamendi liige ja EuroLati Euroopa kaasesimees Gabriel Mato. Oma kõnes keskendus ta pooleliolevate kaubandus- ja assotsieerimislepingute sõlmimise olulisusele. Tippkohtumise lõpus võeti vastu CELACi ja ELi ühisdeklaratsioon. Tippkohtumisel pandi alus ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonna kodanike julgeoleku liidule ning kahe piirkonna vahelisele hoolduspaktile. ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi Riikide Ühenduse tegevuskava aastateks 2023–2025, mis avaldatakse pärast Brüsseli tippkohtumist, ajakohastatakse järgmisel ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi Riikide Ühenduse ministrite kohtumisel. Järgmine tippkohtumine peaks toimuma 2027. aastal Brüsselis.

B. Parlamentaarne mõõde

ELi ning Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna jaoks on parlamentaarne diplomaatia oluline vahend dialoogi pidamiseks, ideede vahetamiseks ja parimate tavade jagamiseks. Euroopa Parlamendi liikmete ja Ladina-Ameerika riikide parlamendiliikmete vahelised korrapärased kontaktid said alguse 1974. aastal, mil peeti esimene 17-st iga kahe aasta tagant toimuvast parlamentidevahelisest konverentsist.

2006. aastal loodi kahe piirkonna strateegilise partnerluse parlamentaarse institutsioonina Euroopa – Ladina-Ameerika parlamentaarne assamblee (EuroLat). See toimib kõikide partnerlusega seotud küsimuste arutelu, järelevalve ja läbivaatamise foorumina.

Ladina-Ameerika parlamentaarsesse assambleesse kuulub 150 liiget: 75 liiget Euroopa Parlamendist ja 75 liiget Ladina-Ameerika allpiirkondlikest parlamentidest, mille hulka kuuluvad Ladina-Ameerika Parlament, Andide Parlament, Kesk-Ameerika Parlament, Mercosuri Parlament ning Tšiili ja Mehhiko kongressid.

EuroLat on pidanud arutelusid muu hulgas digitaliseerimise ja digimajanduse, küberturvalisuse ja tehisintellekti, organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse, toiduga kindlustatuse ja kliimamuutuste teemal ning on alates 2006. aastast kokku kutsunud 16 täiskogu istungjärku. EuroLati hiljutine täiskogu istungjärk toimus 2025. aasta juunis Limas (Peruu). EuroLati alalise parlamendikomisjoni viimane kohtumine toimus 26.–28. mail 2026 Mehhikos.

ELi ja CELACi kolmanda ja neljanda tippkohtumise ühisdeklaratsioonis tunnistati, et parlamentaarne diplomaatia on kahe piirkonna vaheliste suhete oluline mõõde ning tunnustati EuroLati konstruktiivset rolli selles. Lisaks paluti EuroLati kaasesimeestel esineda tippkohtumisel avaldusega, mis põhines EuroLati juhatuse vastu võetud sõnumil.

ELi parlamentaarsed suhted Kariibi mere piirkonna riikidega kuuluvad AKVRO-ELi parlamentaarse ühisassamblee[1] pädevusse. Samoa lepingut on kohaldatud alates 2024. aastast ja see on toonud esile piirkondade konkreetsed vajadused; selle tulemusena loodi ELi-Kariibi piirkonna parlamentaarne assamblee. See uus organ pidas oma avaistungi 2024. aasta veebruaris Angolas ning koosneb 15 Euroopa Parlamendi liikmest ja ühest parlamendiliikmest igast Kariibi mere piirkonna riigist. Assamblee võttis avaistungil vastu oma kodukorra, milles nähti ette iga-aastane täiskogu kohtumine, mis toimub vaheldumisi Kariibi mere piirkonnas ja Euroopa Liidus. Kariibi piirkonna ja ELi parlamentaarse assamblee esimene korraline täiskogu istungjärk toimus 16.–18. veebruaril 2026 Antiguas ja Barbudas. Euroopa ja Kariibi mere piirkonna parlamendiliikmed pidasid sisulisi arutelusid viie strateegilise prioriteedi üle: kliimakerksus ja energiasüsteemi ümberkujundamine; kaubandus ja investeerimine; piiriülene organiseeritud kuritegevus; territoriaalne terviklikkus ja mitmepoolsus; olukord Haitis. Assamblee lõpetas oma töö Kariibi mere piirkonna ja ELi ministrite nõukogule suunatud konkreetsete soovituste vastuvõtmisega. Nende soovituste eesmärk on suunata tulevasi ühismeetmeid.

SUHTED ALLPIIRKONDADEGA

A. Andide Ühendus (Boliivia, Colombia, Ecuador ja Peruu)

Detsembris 2003 sõlmisid EL ja Andide piirkond poliitilise dialoogi ja koostöö lepingu, millega laienenuks veelgi nende koostöö ulatus, kuid see leping ei ole veel jõustunud. Läbirääkimised assotsieerimislepingu üle algasid 2007. aasta juunis ja nende tulemusena sõlmiti 2010. aasta märtsis kaubandusleping Peruu ja Colombiaga. Leping, mis allkirjastati 2012. aasta juunis ja mille Euroopa Parlament ratifitseeris 2012. aasta detsembris, jõustus Peruu puhul 1. märtsil 2013 ja Colombia puhul 1. augustil 2013. Lepingus nähakse ette tööstustoodete ja kalatoodete kaubanduse täielik liberaliseerimine kümne aasta jooksul (lepingu jõustumisel kaotatakse enamik tollimakse) ning parendatakse põllumajandustoodete turulepääsu. See hõlmab

[1]Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsioon.

avalikke hankeid, investeeringuid, inimõigusi ning töö- ja keskkonnanorme. Ecuador ühines kõnealuse kaubanduslepinguga 1. jaanuaril 2017; ka Boliivia võib taotleda sellega ühinemist, kuid ei ole seda veel teinud.

B. Kariibi mere piirkond

ELi ja Kariibi mere piirkonna suhteid kujundavad eri kattuvad institutsioonilised raamistikud, sealhulgas Samoa leping koos selle Kariibi mere piirkonna protokolliga, mis hõlmab 15 Kariibi piirkonna riiki[2]. ELi ja Kariibi piirkonna ühine partnerlusstrateegia loob struktureeritud raamistiku ulatuslikumaks ja põhjalikumaks dialoogiks ja koostööks. EL on Kariibi mere piirkonna suurim kaubanduspartner. ELiga peetava majandusdialoogi peamine piirkondlik partner on Kariibi mere piirkonna foorum (CARIFORUM). Sellesse kuuluvad Kariibi Ühenduse liikmed ja Dominikaani Vabariik. 2008. aastal allkirjastasid nad ELi-CARIFORUMi majanduspartnerluslepingu, mis on laiaulatuslik vabakaubandus- ja majandusleping.

Läbirääkimised Kuubaga poliitilise dialoogi ja koostöö lepingu sõlmimiseks algasid 2014. aasta aprillis ja viidi edukalt lõpule 2016. aasta märtsis. Enamikku sellest lepingust on ajutiselt kohaldatud alates 1. novembrist 2017, kuid see jõustub täielikult alles pärast seda, kui kõik ELi liikmesriigid on selle ratifitseerinud. Poliitilise dialoogi ja koostöö leping Kuubaga sisaldab kolme peamist peatükki, mis käsitlevad poliitilist dialoogi, koostööd ja valdkonnapoliitilist dialoogi ning kaubandust.

C. Kesk-Ameerika (Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua ja Panama)

Assotsieerimisleping Kesk-Ameerikaga, mis on esimene ELi poolt sõlmitud seda tüüpi piirkondadevaheline leping, allkirjastati 2012. aasta juunis ja ratifitseeriti Euroopa Parlamendis 2012. aasta detsembris. See koosneb kolmest sambast – poliitiline dialoog, koostöö ja kaubandus – ning selles on seatud eesmärgiks töötada välja väärtustel, põhimõtetel ja ühistel eesmärkidel põhinev privilegeeritud poliitiline partnerlus. Samuti on selle eesmärk edendada inimõigusi, vähendada vaesust, võidelda ebavõrdsuse vastu, ennetada konflikte ning soodustada head valitsemistava, julgeolekut, piirkondlikku lõimumist ja kestlikku arengut. Assotsieerimislepinguga liberaliseeritakse ka tööstustoodangu ja kalatoodete kaubavahetust ning kaotatakse enamik põllumajandustoodete tollimakse. Alates 2013. aastast kohaldati ajutiselt vaid lepingu kaubanduspeatükki. Leping tervikuna jõustus 1. mail 2024. Lepingu rakendamist hakkab jälgima parlamentaarne assotsiatsioonikomitee, kuhu kuulub võrdne arv liikmeid ühelt poolt Euroopa Parlamendist ning teiselt poolt Kesk-Ameerika Parlamendist (PARLACEN) ja Costa Ricast ning mis laiendab parlamentaarsel tasandil tegutsemise võimalusi. ELi ja Kesk-Ameerika parlamentaarse assotsieerimiskomitee avakoosolek toimus 2025. aasta juulis koos ELi ja Kesk-Ameerika assotsiatsiooninõukogu esimese istungiga. Parlamentaarse assotsieerimiskomitee teine koosolek toimus 2026. aasta aprillis Brüsselis. Pooled leppisid kokku, et kutsuvad kokku assotsiatsioonikomiteed ja koostöö allkomiteed, mis annavad oma panuse assotsiatsiooninõukogu järgmise istungi jaoks, mis toimub 2027. aastal Kesk-Ameerika piirkonnas.

[2]Antigua ja Barbuda, Belize, Bahama, Barbados, Dominica, Dominikaani Vabariik, Grenada, Guyana, Haiti, Jamaica, Saint Kitts ja Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ja Grenadiinid, Suriname, Trinidad ja Tobago.

D. Mercosur (Argentina, Brasiilia, Paraguay ja Uruguay)

1999. aastal alustati läbirääkimisi poliitilist dialoogi, koostööd ja vabakaubandust hõlmava assotsieerimislepingu üle Mercosuriga. Poliitiline kokkulepe saavutati 2019. aastal, kuid assotsieerimislepingu ratifitseerimine peatati kahtluste tõttu Brasiilia keskkonna- ja inimõiguste standardite järgimisel. 6. detsembril 2024 jõuti lepingu finaliseerimises kokkuleppele. 3. septembril 2025 kiitis komisjon heaks ELi ja Mercosuri jagatud lepingu, mis koosneb laiaulatuslikust partnerluslepingust ja kaubanduse vahelepingust, ning tegi ettepaneku võtta vastu õigusakt, et tugevdada kaitsemehhanisme sellistes tundlikes sektorites, nagu põllumajandus. 17. jaanuaril 2026 allkirjastasid EL ja Mercosur partnerluslepingu ja kaubanduse vahelepingu. Varem, 14. jaanuaril 2026 palus Euroopa Parlament Euroopa Liidu Kohtu arvamust lepingute kohta ja lükkas nõusoleku andmise hääletuse edasi, kuni kohus teeb otsuse. Kui Argentina, Brasiilia, Paraguay ja Uruguay olid kaubanduse vahelepingu ratifitseerinud, otsustas komisjon seda ajutiselt kohaldada alates 1. maist 2026. Kui kaubanduse vaheleping jõustub, saab ELi eksport Mercosuri riikidesse kasu tollimaksude kaotamisest 91% kaupade puhul ja madalamatest tollimaksudest mitmesuguste muude toodete puhul. EL kaotab 92%-lt Mercosuri riikidest imporditud kaupadelt tollimaksud, kuid säilitab tundlike põllumajanduskaupade tariifikvoodid.

SUHTED ÜKSIKUTE RIIKIDEGA

A. Brasiilia

ELi ja Brasiilia strateegilisele partnerlusele pandi alus 2007. aastal. Kõnealuses partnerluses jätkavad EL ja Brasiilia koostööd ja poliitilist dialoogi enam kui kolmekümnes vastastikust huvi pakkuvas valdkonnas, kaasa arvatud rahvusvaheline rahu ja julgeolek, inimõigused, avaliku sektori juhtimine, majandus- ja finantsküsimused, innovatsioon, sotsiaalpoliitika, haridus, keskkond ja piirkondlik lõimumine. ELi ja Brasiilia strateegiline partnerlus hõlmab ka korrapärast dialoogi Brasiilia Rahvuskongressi ja Euroopa Parlamendi vahel. Lula da Silva valimine Brasiilia presidendiks 2022. aastal elavdas tugevalt ELi ja Brasiilia suhteid, kui uus president 2023. aasta jaanuaris ametisse astus. Niisugune suhete elavnemine hõlmas ka mitut mõlemapoolset kõrgetasemelist visiiti. Alates 2023. aastast on Brasiiliat külastanud lausa viis Euroopa Parlamendi delegatsiooni[3]. 2025. aastal tugevdati ELi ja Brasiilia suhteid veelgi kõrgetasemeliste kontaktide kaudu, sealhulgas Euroopa Ülemkogu eesistuja António Costa visiidiga 27.–29. mail 2025 ja parlamentidevahelise kohtumisega, mis toimus 19. juunil 2025. Viies parlamentidevaheline kohtumine toimus 6.–8. mail 2026 Brasiilias.

B. Tšiili

EL sõlmis Tšiiliga assotsieerimislepingu 2002. aastal. Läbirääkimised assotsieerimislepingu ajakohastamiseks ja selle asendamiseks täiustatud raamlepinguga algasid 2017. aasta novembris ja need viidi lõpule 2022. aasta detsembris. Euroopa Parlament võttis raamlepingu vastu 2024. aasta veebruaris. Euroopa Parlament ja ELi nõukogu võtsid vastu kaubanduse vahelepingu, mis sisaldab üksnes täiustatud raamlepingu kaubanduse ja investeeringute elemente ning mis tuleb

[3]Delegatsioon Brasiilia Liitvabariigiga suhtlemiseks, väliskomisjon, rahvusvahelise kaubanduse komisjon ning keskkonna-, rahvatervise ja toiduohutuse komisjon.

ratifitseerida ainult ELi tasandil. Kaubanduse vaheleping jõustus 1. veebruaril 2025. Kaubanduse vaheleping kaotab kehtivuse täiustatud raamlepingu jõustumisel, kui kõik liikmesriigid on selle ratifitseerinud.

Ajakohastatud leping koosneb poliitilise dialoogi ja koostöö sambast ning kaubanduse ja investeeringute sambast. See tugevdab ELi ja Tšiili kaubandus- ja investeerimissuhteid, sisaldab siduvaid keskkonna- ja tööalaseid kohustusi, hõlbustab juurdepääsu kriitilistele toormetele ning see on esimene ELi leping, kus on eraldi peatükk kaubanduse ja soolise võrdõiguslikkuse kohta. ELi-Tšiili parlamentaarne ühiskomisjon on alates 2003. aastast jälginud kaks korda aastas kokku tulles assotsieerimislepingu rakendamist ning jätkab täiustanud raamlepingu jälgimist.

C. Mehhiko

Mehhiko on ainus Ladina-Ameerika riik, kellega EL on sõlminud nii assotsieerimislepingu kui ka strateegilise partnerluse. Euroopa Ühenduse ja selle liikmesriikide ning Mehhiko Ühendriikide vaheline majanduspartnerlust, poliitilist kooskõlastamist ja koostööd käsitlev leping, mida tuntakse ka üldlepinguna, jõustus 2000. aastal. Sellega institutsionaliseeriti poliitiline dialoog, laiendati koostöövaldkondi, kaasa arvatud demokraatia ja inimõigused, ning loodi ELi ja Mehhiko vabakaubanduspiirkond. 17. jaanuaril 2025 jõudsid EL ja Mehhiko kokkuleppele 2020. aasta üldlepingu ajakohastamise suhtes. 3. septembril 2025 võttis Euroopa Komisjon vastu ettepanekud nõukogu otsuste kohta, mis käsitlevad ajakohastatud üldlepingu ja kaubanduse vahelepingu allkirjastamist ja sõlmimist. Enne kui ajakohastatud üldleping saab jõustuda, peavad selle ratifitseerima nii Mehhiko kui ka kõik ELi liikmesriigid, samas kui kaubanduse vaheleping jõustub ainult ELi ratifitseerimismenetluse raames, mida kohaldatakse ELi ainupädevusse kuuluvate kaubandussätete suhtes. EL ja Mercosur allkirjastasid ajakohastatud üldlepingu ja kaubanduse vahelepingu 22. mail 2026.

Strateegiline partnerlus loodi 2009. aastal kahel eesmärgil: tõhustada ELi ja Mehhiko mitmetasandilist koostööd ja koordineerimist üleilmsetes küsimustes ning anda poliitiline lisaimpulss kahepoolsetele suhetele ja algatustele. Strateegilise partnerluse raames on toimunud kolm ELi ja Mehhiko tippkohtumist, neist viimane 2015. aasta juunis. ELi ja Mehhiko vahel peetakse korrapäraseid kõrgetasemelisi dialooge mitmes valdkonnas, k.a inimõigused, julgeolek ja õiguskaitse, majandusküsimused, keskkond ja kliimamuutused. ELi-Mehhiko parlamentaarne ühiskomisjon on jälginud ELi ja Mehhiko lepingu rakendamist alates 2005. aastast. Parlamentaarne ühiskomisjon tuleb tavaliselt kokku kaks korda aastas ja on peamine foorum arvamuste vahetamiseks.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi Ladina-Ameerika üksus ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna üksus.

Javier GOMEZ DE AGÜERO LOPEZ / Immaculada ESCARTI CASTELL / Djamila CHIKHI
04/2026

5.6.3. VENEMAA

Teabelehes selgitatakse Euroopa Liidu (EL) ja Venemaa suhteid, mida on tugevalt pingestanud Krimmi ebaseaduslik annekteerimine Venemaa poolt 2014. aastal, Venemaa sissetung Ukraina Donbassi piirkonna osadesse ja nende okupeerimine, Venemaa destabiliseeriv poliitika laiemas piirkonnas, desinformatsiooni- ja sekkumistegevus ning inimõiguste rikkumised. Venemaa täiemahuline ebaseaduslik sissetung Ukrainasse 2022. aastal tõi kaasa kogu allesjäänud poliitilise, kultuuri- ja teaduskoostöö peatamise ning enneolematud ELi ja rahvusvahelised sanktsioonid.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotis „Välistegevus“

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklid 206–207 (kaubandus) ja artiklid 216–219 (rahvusvahelised lepingud);

— partnerlus- ja koostööleping (kahepoolsed suhted).

ELI JA VENEMAA SUHTED

Kuni Maidani liikumise meeleavaldusteni Ukrainas 2013. aasta novembris oli ELi ja Venemaa vahel strateegiline partnerlus, mis põhines poliitilisel dialoogil, majandusintegratsioonil ja koostööl ülemaailmsetes küsimustes. 2008. aastal alustatud läbirääkimiste eesmärk oli sõlmida uus leping, mis hõlmab kaubandust, energeetikat, kliimameetmeid, teadusuuringuid, kultuuri ja julgeolekut. 2010. aasta moderniseerimispartnerluse eesmärk oli edendada reforme, innovatsiooni ja tihedamaid majandussidemeid. EL toetas ka Venemaa ühinemist Maailma Kaubandusorganisatsiooniga (WTO), mis sai teoks 2012. aastal.

See teekond lõppes järsult 2014. aastal, kui Venemaa alustas esimest sissetungi Ukrainasse, annekteeris ebaseaduslikult Krimmi ja tungis Donbassi piirkonna osadesse Ukraina idaosas. Need agressiooniaktid õõnestasid sügavalt partnerluse alust ja tõid kaasa ELi Venemaa-poliitika põhjaliku ümberhindamise.

Vastuseks kehtestas EL esimesed Venemaa vastu suunatud piiravad meetmed, sealhulgas Ukraina suveräänsuse kahjustamisega seotud Venemaa ametnike ja käsilaste varade külmutamine ja reisikeelud. ELi ja Venemaa tippkohtumised peatati, läbirääkimised uue koostöölepingu üle külmutati ning Venemaa osalemine G8-s tühistati. Järgnesid laiemad valdkondlikud sanktsioonid kaubanduse, rahanduse, energeetika- ja kaitsealal.

2016. aastal määratleti Venemaa ELi üldises julgeolekustrateegias kui „peamine strateegiline väljakutse“, mis ajendas nõukogu võtma vastu viis juhtpõhimõtet: 1) Ida-Ukraina konflikti relvarahu käsitlevate Minski kokkulepete rakendamine kui põhitingimus ELi Venemaa suhtes võetud seisukoha mis tahes oluliseks muutuseks; 2) suhete tugevdamine ELi idapoolsete partnerite ja muude naabermaadega, sealhulgas Kesk-Aasia riikidega; 3) ELi vastupanuvõime tugevdamine (nt energiajulgeoleku, hübriidohtude ja strateegilise kommunikatsiooni valdkonnas); 4) valikuline koostöö

Venemaaga ELile huvipakkuvates valdkondades; 5) vajadus osaleda inimestevahelistes kontaktides ja toetada Venemaa kodanikuühiskonda.

Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse 24. veebruaril 2022 tähistas järjekordset pöördepunkti ELi ja Venemaa suhetes ning tingis Euroopa julgeolekupoliitika põhjaliku ümbermääratlemise. EL on kõige karmimalt hukka mõistnud Venemaa ebaseadusliku, provotseerimata ja põhjendamatu agressioonisõja Ukraina vastu, Venemaa tahtlikud rünnakud tsiviilisikute ja tsiviiltaristu vastu ning katsed annekteerida Ukraina territooriumi okupeeritud aladel toimuvate libareferendumite abil. EL nõuab jätkuvalt kõigi Venemaa vägede viivitamatut ja tingimusteta väljaviimist kogu Ukraina territooriumilt tema rahvusvaheliselt tunnustatud piirides, ning rõhutab, et Venemaa kannab täielikku vastutust ÜRO põhikirja ja rahvusvahelise õiguse aluspõhimõtete jämeda rikkumise eest. EL on mõistnud hukka selle, et Venemaa on Ukraina-vastases sõjas kasutanud toitu relvana ja on sellega põhjustanud ülemaailmse toiduga kindlustatuse kriisi.

2022. aasta märtsis võttis EL vastu oma julgeoleku- ja kaitsevaldkonna strateegilise kompassi, milles tunnistatakse, et Venemaa kujutab endast „pikaajalist ja vahetut ohtu Euroopa julgeolekule". See tähistas olulist muutust ELi ja Venemaa suhetes pärast 2016. aastat. 2022. aasta juunis vastu võetud NATO strateegilises kontseptsioonis väljendati sama arvamust, et „Venemaa Föderatsioon on kõige suurem ja otsesem oht liitlaste julgeolekule ning rahule ja stabiilsusele Euroopa-Atlandi piirkonnas". Sellest tulenevalt on alates 2022. aastast ELi hoiakus Venemaa suhtes lähtutud järgmistest põhimõtetest: 1) Venemaa tuleb rahvusvaheliselt isoleerida ja tema suhtes tuleb kehtestada sanktsioonid, et hoida ära sõjapidamist; 2) rahvusvaheline üldsus peab tagama vastutuse, võttes Venemaa riigi, üksikkurjategijad ja kaasosalised vastutusele rahvusvahelise õiguse rikkumiste ja Ukrainas toime pandud sõjakuritegude eest; 3) ELi naabreid tuleb toetada, sealhulgas ELi laienemispoliitika kaudu, ning partneritel kogu maailmas tuleb aidata toime tulla Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja tagajärgedega; 4) toetada tuleks tihedat koostööd NATO ja partneritega kogu maailmas, et kaitsta reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda; 5) ELi vastupanuvõimet tuleb suurendada, eelkõige energiajulgeoleku ja elutähtsa taristu valdkonnas, ning tuleb võidelda Venemaa küber- ja hübriidohtude, teabega manipuleerimise ja sekkumise vastu; 6) kodanikuühiskonda, inimõiguste kaitsjaid ja sõltumatut meediat tuleb toetada nii Venemaal kui ka väljaspool seda, tegeledes samal ajal ohtudega julgeolekule ja avalikule korrale ELis.

Vastuseks Venemaa sissetungile võtsid ELi liikmesriigid tihedas koostöös partneritega, sh Ameerika Ühendriikide, Ühendkuningriigi, Kanada, Austraalia ja Jaapaniga, kiiresti vastu enneolematult karmid sanktsioonid. EL on alates 24. veebruarist 2022 märkimisväärselt laiendanud piiravaid valdkondlikke meetmeid Venemaa suhtes kehtestatud 20 järjestikuse sanktsioonipaketi (kuni 2026. aasta maini) abil ning lisanud sanktsioonide nimekirja arvukalt üksikisikuid ja üksusi, et veelgi suurendada survet Venemaale sõja lõpetamiseks. Piiravate meetmete eesmärk on nõrgestada Venemaa majanduslikku alust, jättes ta ilma hädavajalikust tehnoloogiast ja turgudest ning vähendades oluliselt tema võimet sõda pidada.

20 Venemaa suhtes kehtestatud ELi sanktsioonipaketi kiire vastuvõtmine, mida on juba nimetatud sanktsioonide revolutsiooniks, on toonud kaasa enneolematu rea meetmeid, mille sihtmärk on Venemaa majanduse peamised sektorid ja riigi

poliitiline eliit. Iga sanktsioonipaketiga on järk-järgult muudetud ja laiendatud alates 2014. aastast vastu võetud sanktsioonirežiimide kohaldamisala ning lisatud on uus kord, millega keelatakse ebaseaduslikult annekteeritud Donetski, Luhanski, Hersoni ja Zaporižžja piirkondadest pärit kaupade import ELi. Sanktsioonipaketid peaksid olema karmid ja avaldama ulatuslikku mõju finants-, energia-, transpordi- ja õhuruumi, tehnoloogia-, konsultatsiooni-, ringhäälingu-, metalli-, luksus- ja muude kaupade sektorile. Ekspordikeelud mõjutavad ligikaudu 54% sõjaeelsest ekspordist Venemaale ja impordikeelud mõjutavad 58% sõjaeelsest impordist. Lisaks kehtestas EL 2025. aasta märtsis tollimaksud Venemaalt ja Valgevenest pärit põllumajandustoodetele ja väetistele. ELi peamiste kaubanduspartnerite seas langes Venemaa 5. kohalt 2021. aastal 15. kohale 2024. aastal. Lisaks majanduslikele ja isikute suhtes kehtestatud sanktsioonidele on kehtestatud diplomaatilisi sanktsioone, sealhulgas on peatatud ELi ja Venemaa vaheline viisalihtsustus. EL otsustas koos teiste WTO liikmetega, et Venemaa toodetele ja teenustele ei võimaldata enamsoodustusrežiimi ELi turgudel. Praegu valmistatakse ette 21. sanktsioonipaketti. See eelseisev pakett peaks veelgi enam olema suunatud Venemaa varilaevastiku, finantsasutuste, sõjatööstuses tegutsevate äriühingute ja varastatud Ukraina teraviljaga kauplemises osalevate äriühingute vastu.

2026. aasta mai lõpu seisuga hõlmavad sanktsioonid enam kui 2700 isikut ja üksust. Sanktsioneeritud isikute hulka kuuluvad Venemaa Föderatsiooni president Vladimir Putin, Venemaa välisminister Sergei Lavrov, 351 Riigiduuma liiget, kes kiitsid heaks ajutiselt okupeeritud Donetski ja Luhanski oblasti alade tunnustamise, kõrged ametnikud ja sõjaväelased, desinformatsioonis osalejad, need, kes vastutavad tsiviilelanikkonna ja elutähtsa tsiviiltaristu vastu suunatud raketirünnakute ning Ukraina laste küüditamise, sunniviisilise ümberasustamise ja ebaseadusliku lapsendamise ning nende militariseerimise ja ideoloogilise ajupesu eest. Sanktsioonide loetellu lisati ka palgasõduritest koosneva Wagneri grupi mitu kõrgema astme liiget.

Pärast Venemaa opositsioonijuhi ja Sahharovi auhinna laureaadi Aleksei Navalnõi surma Siberi vanglas 2024. aasta veebruaris ning vastuseks kasvavatele poliitilistele repressioonidele Venemaal kehtestas nõukogu 27. mail 2024 uue sanktsioonirežiimi isikute ja üksuste suhtes, kes vastutavad inimõiguste rikkumiste ja kuritarvituste, kodanikuühiskonna ja demokraatliku opositsiooni represseerimise ning demokraatia ja õigusriigi õõnestamise eest Venemaal. Uus režiim täiendab kogu maailmas rakendatavat inimõiguste rikkujate vastast ELi sanktsioonirežiimi, võimaldades ELil otsustada täiendavate Venemaa-spetsiifiliste meetmete üle, et reageerida inimõiguste rikkumistele ja riigis toimuvatele siserepressioonidele. Alates 2026. aasta maist kehtivad sanktsioonid 135 isiku ja 37 üksuse suhtes, sealhulgas kohtunike, prokuröride ja kohtusüsteemi liikmete suhtes, kellel oli oluline roll Aleksei Navalnõi vangistamises ja mõrvas.

8. oktoobril 2024 võttis nõukogu vastu uue sanktsioonirežiimi vastusena Venemaa destabiliseerivale sekkumisele ELis ja kogu maailmas, millega Venemaa püüab õõnestada demokraatlikke protsesse, õhutada või toetada vägivaldseid meeleavaldusi, hirmutada kriitikuid, manipuleerida teabega ja korraldada elutähtsa taristu vastu küberrünnakuid või sabotaaži.

2025. aasta mais laiendas nõukogu oma autonoomsete piiravate meetmete kohaldamisala, et hõlmata materiaalne vara, nagu laevad, õhusõidukid, kinnisvara

ja sidevõrgu komponendid, ning finants- ja krüptovarateenuse osutajatega seotud tehingud. Sanktsioonide loetelus on 69 isikut ja 19 üksust.

EL tõhustas ka jõustamist, et vältida sanktsioonidest kõrvalehoidmist ELi mittekuuluvate riikide kaudu. Meetmed on suunatud kahesuguse kasutusega kaupade, kriitilise tähtsusega komponentide ja kõrgtehnoloogia reekspordile. Lisaks ELi õhuruumi sulgemisele kõigile Venemaa õhusõidukitele ja ELi sadamate sulgemisele kõigile Venemaa laevadele käsitlevad erisätted Venemaa laienevat varilaevastikku, mida kasutatakse sanktsioonidest kõrvalehoidmiseks, sealhulgas sadamatesse sisenemise keeldu, teenuste osutamise keeldu ja laevade kolmandatele riikidele müügi rangemat jälgimist. Sanktsioneeritud laevade koguarv on üle 600.

Jõustamise tugevdamiseks lisas nõukogu 9. juunil 2023 ELi sanktsioonide rikkumise ELi kuritegude loetellu. See võimaldas liikmesriikidel ühtlustada kriminaalkaristusi ning parandada koostööd sanktsioonide rikkumiste uurimisel ja nende eest vastutusele võtmisel.

2022. aasta septembris peatasid ELi liikmesriigid täielikult ELi ja Venemaa vahelise 2007. aasta viisalihtsustuslepingu. Anti välja suunised viisade peatamise rakendamise kohta tagamaks, et peatamine ei avaldaks negatiivset mõju kaitset vajavatele ja olulistel eesmärkidel ELi reisivatele isikutele, nagu ajakirjanikud, teisitimõtlejad ja kodanikuühiskonna esindajad. 2025. aasta novembris võttis komisjon vastu rangemad viisanormid, kuna Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast, sealhulgas rände relvana kasutamisest, sabotaažist ja viisade võimalikust väärkasutamisest tulenevad suurenenud julgeolekuriskid.

Kättemaksuks kuulutas Venemaa valitsus kõik ELi liikmesriigid, Ühendkuningriigi, Ameerika Ühendriigid ja teised riigid, kellel on Venemaa-vastane sanktsioonide kava, „ebasõbralikeks riikideks". Vastumeetmed piiravad nüüd paljusid äri- ja finantstehinguid nende riikide üksikisikute ja üksustega.

Venemaa ametivõimud otsustasid 31. märtsil 2022 oluliselt laiendada oma nn vastuvõetamatute isikute nimekirja, lisades sinna ELi tippjuhid, mitu Euroopa Komisjoni volinikku ja ELi sõjaliste organite juhid ning valdava enamuse Euroopa Parlamendi liikmetest, kellel on keelatud Venemaale siseneda. Erinevalt ELi reisikeelust ei ole seda nimekirja ametlikult avaldatud ja seega puudub igasugune seadusliku edasikaebamise võimalus. Venemaa vastuvõetamatute isikute nimekirjas on ka mõne ELi liikmesriigi kõrged valitsusametnikud ning riikide parlamentide liikmed, samuti avaliku elu ja meediategelased.

Tunnistades rahvusvahelise õiguse ja ÜRO põhikirja põhimõtete jätkuvat rikkumist Venemaa poolt, toetab EL edasi rahvusvahelisi pingutusi, et tagada vastutusele võtmine sõjakuritegude, muude raskete kuritegude, sealhulgas agressioonikuritegude eest, ning tekitatud ulatusliku kahju eest. Ukraina-vastaste agressioonikuritegude erikohtu õiguslikud alused määrasid komisjon, Euroopa Nõukogu ja Ukraina kindlaks 2025. aasta veebruaris. Kohus, mis asutati ametlikult 25. juunil 2025, uurib Venemaa Föderatsiooni ja tema liitlaste, eelkõige Valgevene poliitilise ja sõjalise juhtkonna poolt toime pandud Ukraina-vastaseid agressioonikuritegusid ning võtab nende eest vastutusele. 2026. aasta mais ratifitseeris Euroopa Komisjon ELi nimel ka konventsiooni, millega luuakse Ukraina kahjunõuete rahvusvaheline komisjon, mis vastutab Venemaa poolt Ukrainale ja Ukraina rahvale tekitatud kahju, kaotuste

ja vigastuste hüvitamise nõuete läbivaatamise, hindamise ja nende kohta otsuste tegemise eest. Samuti vastutab ta igal konkreetsel juhul makstava hüvitise summa kindlaksmääramise eest. Venemaa Föderatsiooni Ukraina-vastase agressiooni tekitatud kahjude register avati ametlikult 2. aprillil 2024 nõuete esitamiseks, mis on esimene samm hüvitusmehhanismi rakendamise suunas. Alates täiemahulise sõjalise sissetungi algusest on Ukrainas algatatud üle 140 000 sõjakuritegude uurimise. Eurojustile anti uued volitused tõendite säilitamiseks, analüüsimiseks ja talletamiseks, et hõlbustada Ukraina territooriumil toime pandud sõjakuritegude, genotsiidi ja inimsusvastaste kuritegude edasist uurimist. 2023. aastal alustas Eurojusti juures tööd rahvusvaheline keskus Ukraina-vastaste agressioonikuritegude eest vastutusele võtmiseks, milles osaleb ELi ühine uurimisrühm.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus andis 17. märtsil 2023 välja vahistamismääruse president Vladimir Putini ja Maria Lvova-Belova (laste õiguste volinik Venemaa Föderatsiooni presidendi kantseleis) suhtes, kinnitades, et on piisavalt alust arvata, et mõlemad kannavad kriminaalvastutust Ukraina laste ebaseadusliku väljasaatmise eest Ukraina okupeeritud aladelt ja nende Venemaa Föderatsioonile üleandmise eest. 5. märtsil 2024 andis Rahvusvaheline Kriminaalkohus välja vahistamismäärused kahe Venemaa kõrgema astme sõjaväeülema suhtes.

EL teeb ka tihedat koostööd G7 partneritega tagamaks, et Venemaa külmutatud riiklikest varadest saadav tulu aitab rahastada Ukraina ülesehituspüüdlusi ja sõjalisi kulusid kooskõlas ELi ja rahvusvahelise õigusega. Kogu maailmas asuvatest Venemaa keskpanga 260 miljardi euro väärtusega varadest on 210 miljardit eurot külmutatud ELis. 2024. aasta mais võttis nõukogu vastu õigusraamistiku, mis lubab kasutada nendest varadest saadud tulu Ukraina toetamiseks. 2024. aasta oktoobris jõudsid G7 riigid kokkuleppele varadest saadud erakorraliste tulude kasutamises selleks, et teenindada ja maksta tagasi Ukrainale antavat 50 miljardi USA dollari suurust erakorralise tulu kiirendamise laenu, millesse EL panustab 18,1 miljardit eurot. Samal ajal jätkub liikmesriikide seas keeruline arutelu põhikapitali kasutamise seaduslikkuse ja sellega seotud riskide üle. Selle asemel võttis EL 2026. aasta aprillis vastu 90 miljardi euro suuruse toetuslaenu Ukrainale aastateks 2026–2027, mida rahastatakse kapitaliturgudelt võetavatest ühistest laenudest ja mis on tagatud ELi eelarvega. Ukraina on õiguslikult kohustatud laenu põhisumma tagasi maksma üksnes siis, kui Venemaa maksab talle sõjahüvitist.

Vladimir Putini valitsusajal, eriti alates 2012. aastast, on üksikisikute ja kogukondade tegutsemisvõimalusi järk-järgult, kuid süstemaatiliselt vähendatud õiguslike piirangute kehtestamise ja kriitikute sihipärase hirmutamisega. Aastate jooksul on Venemaa võimud kehtestanud ulatuslikke õiguslikke piiranguid „välisagentide“ ning „soovimatute“ ja „äärmuslike“ organisatsioonide suhtes, kelle seas on sajad valitsusvälised organisatsioonid. Samal ajal on tunduvalt suurenenud meedia, interneti ja sotsiaalmeedia tsenseerimine. Kodanikuühiskonna tegelasi, inimõiguste kaitsjaid, akadeemiliste ringkondade esindajaid ja sõltumatuid ajakirjanikke on sildistatud välisagentideks, mille tagajärjel neid on ahistatud ja vangistatud. Suletud on inimõiguste organisatsioone ning piiratud on väljendusvabadust, rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadust. Samuti on taga kiusatud uurivat ja andmepõhist ajakirjandust ning riigi kontrolli all olev meedia on väsimatult propageerinud kuvandit

Venemaast kui sissepiiratud kindlusest, mis on langenud kogu läänemaailma rünnaku alla. Ka akadeemilist vabadust on järsult piiratud.

Lisaks toimusid 2016. ja 2021. aasta parlamendivalimised ning 2022. aasta septembri piirkondlikud ja kohalikud valimised piiravas poliitilises ja meediakeskkonnas, mille tulemusena sai Putini partei Ühtne Venemaa olulise võidu. Valimisvaatlejad (kuni 2016. aastani) ja sõltumatu meedia leidsid, et ka seekord ei vastanud valimised rahvusvahelistele standarditele ning neid varjutasid pettused, töökohal toimuvad kampaaniad, opositsiooni süstemaatiline kõrvalejätmine ja muud rikkumised. 2023. aasta septembris korraldas Venemaa Föderatsioon piirkondlikud valimised (sealhulgas okupeeritud Ukraina aladel), mille EL hukka mõistis ning mida peeti ebaseaduslikeks ja õigusvastasteks. Valijate õigustega tegelevates organisatsioonides Russian Election Monitor ja Golos tegutsevad valimisvaatlejad märkisid, et need olid veelgi vähem õiglased ja vabad kui varasemad valimised. Venemaa kodanike hääleõigus on niivõrd halvenenud, et neid valimisi võib pidada tõeliste demokraatlike põhimõteteta valimisteks.

Pärast 2018. aastal neljandat korda presidendiks saamist algatas Vladimir Putin 2020. aastal põhiseaduse muudatused, mis võimaldavad tal jääda võimule ka pärast 2024. aastat (teoreetiliselt kuni 2036. aastani). 2024. aasta märtsis sai Vladimir Putin viiendat korda presidendiks, kogudes ebademokraatlikuks peetud valimistel 87,28% häältest, kusjuures hääletamas käis 77,44% valimisõiguslikest valijatest. Need nn presidendivalimised toimusid väga piiratud keskkonnas ja intensiivse propaganda vaimus. EL tegi Venemaa presidendivalimiste kohta avalduse, milles kordas, et ta ei tunnusta praegu ja mitte kunagi nende nn valimiste korraldamist Ukraina territooriumil ega nende tulemusi. Tollane komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Josep Borrell märkis, et valimised põhinesid repressiivsetel seadustel ning neid varjutasid usaldusväärse konkurentsi ja sõltumatu meedia puudumine, poliitilise opositsiooni juhtide, kodanikuühiskonna esindajate ja ajakirjanike meelevaldne tagakiusamine ning Aleksei Navalnõi ootamatu surm ühes Venemaa karmimais karistuskoloonias vangistuses viibides. Lisaks oli see teine kord järjest, kui Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE) ei saanud Venemaa Föderatsioonis valimisi jälgida (pärast 2021. aasta parlamendivalimisi).

Pärast seda, kui Vladimir Putini võimu all oli kümmekond aastat avaliku tegutsemise võimalusi piiratud, algas 2021. aasta jaanuaris, pärast Aleksei Navalnõi naasmist Venemaale, uus riigisiseste poliitiliste repressioonide laine ning see on hoogsalt kasvanud pärast Venemaa täiemahulist sissetungi Ukrainasse 2022. aasta veebruaris. Teisitimõtlemise või sündmuste ametlikust versioonist kõrvalekaldumise eest karistatakse ja ühiskonna kriitilised hääled on veelgi rohkem kriminaliseeritud. EIU 2024. aasta demokraatiaindeksis iseloomustatakse Venemaad kui „autoritaarset" riiki, mis on 167 riigi seas 150. kohal. 2026. aasta maailma ajakirjandusvabaduse indeksis oli Venemaa 180 riigi seas 172. kohal ja peaaegu kogu tema sõltumatu meedia oli kas keelustatud või allutatud sõjalisele tsensuurile. Venemaa Föderatsiooni inimõiguste olukorraga tegelev ÜRO eriraportöör Mariana Katzarova rõhutas mitmel korral, et inimõiguste olukord Venemaal on pärast sissetungi Ukrainasse oluliselt halvenenud ning kodaniku- ja poliitilised õigused on maha surutud.

Alates 24. veebruarist 2022 on Venemaal kinni peetud 20 000 sõjavastast meeleavaldajat ja OVD-Info andmetel on praegu üle 6500 poliitvangi. EL on mõistnud

hukka valitsusväliste ja kodanikuühiskonna organisatsioonide, inimõiguste kaitsjate ja sõltumatute ajakirjanike süstemaatilise mahasurumise nii Venemaal kui ka väljaspool seda ning toetab jätkuvalt venelasi, kes on Ukraina sõja vastu sõna võtnud või meelt avaldanud. EL on korduvalt kinnitanud oma solidaarsust kõigi venelastega, keda on süüdistatud, vangistatud või ähvardatud, kuna nad jätkavad võitlust inimõiguste eest ja räägivad tõtt režiimi ebaseadusliku tegevuse kohta.

2024.–2025. aastal kodanikuvabaduste piiramine jätkus ja seda laiendati uute seadustega, mis võimaldavad anda alaealisi alates 14 aasta vanusest kohtu alla „sabotaaži" kuritegude eest, konfiskeerida vara sõjavastaste avalduste eest, karmimalt karistada riigireetmise eest, fabritseerida kriminaalasju piinamise, ähvarduste ja provokatsioonide abil, kiusata taga eraviisiliste väljenduste eest, eelkõige internetis, keelata kõigil „välisagentidel" osaleda mis tahes õppetegevuses, sealhulgas raamatute avaldamine ja loengute pidamine. Alates 2026. aastast on internetitsensuur jõudnud enneolematule tasemele. Suurema riikliku kontrolliga internetitaristu üle takistatakse juurdepääsu ülemaailmsetele sõnumirakendustele ja sotsiaalmeediaplatvormidele, kriminaliseeritakse järk-järgult VPNi kasutamine, sunnitakse kasutajaid kasutama riigi kontrolli all olevaid rakendusi ning viiakse läbi mobiilse interneti ulatuslikke katkestusi ja väljalülitamisi.

KEHTIVAD KOKKULEPPED

ELi ja Venemaa suhete õiguslik alus on endiselt 1994. aasta juunis allkirjastatud partnerlus- ja koostööleping. Leping kehtis esialgu 10 aastat ja seda on hiljem igal aastal automaatselt pikendatud. Partnerlus- ja koostöölepinguga loodi poliitilise dialoogi ja koostöö raamistik, mis hõlmab korrapäraseid konsultatsioone inimõiguste teemal ja kaks korda aastas toimuvaid presidentide tippkohtumisi. Alates 2014. aastast on kõik partnerlus- ja koostöölepingu raames peetavad institutsioonilised dialoogid peatatud.

2003. aasta Peterburi tippkohtumisel leppisid EL ja Venemaa kokku koostöö süvendamises, luues neli ühist ruumi: 1) majandus; 2) vabadus, turvalisus ja õigus; 3) välisjulgeolek ning 4) teadusuuringud, haridus ja kultuur. Samal ajal uuendati 2007. aastal põhjamõõtme poliitikat ELi, Venemaa, Norra ja Islandi vahel ning edendati piiriülest koostööd Läänemere ja Barentsi piirkonnas. 2008. aastal alustati läbirääkimisi ELi ja Venemaa uue lepingu sõlmimiseks, mis hõlmaks „õiguslikult siduvaid kohustusi" sellistes valdkondades nagu poliitiline dialoog, õigus, vabadus, julgeolek, majanduskoostöö, teadus, haridus, kultuur, kaubandus, investeeringud ja energeetika. 2010. aastal algatati moderniseerimispartnerlus. 2011. aastal viidi lõpule viisalihtsustuslepingu läbirääkimised. Ent Venemaa sissetung Krimmi tõi kaasa kõigi nende läbirääkimiste ja protsesside peatamise. 2014. aastal peatas Euroopa Ülemkogu koostöö Venemaaga (välja arvatud piiriülene koostöö ja inimestevahelised kontaktid) ning ELi uued rahalised toetused pärast Venemaa täiemahulist sõjalist sissetungi Ukrainasse 2022. aasta veebruaris. Igasugune järelejäänud koostöö peatati.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament kiitis 1997. aastal partnerlus- ja koostöölepingu heaks nõusolekumenetluse alusel.

Parlament on vastu võtnud mitu resolutsiooni Ukraina kohta, milles mõistab hukka Krimmi ebaseadusliku annekteerimise Venemaa poolt 2014. aastal ja Venemaa rolli Ida-Ukraina destabiliseerimisel. 11. juuni 2015. aasta resolutsioonis strateegilise sõjalise olukorra kohta Musta mere piirkonnas pärast Krimmi ebaseaduslikku annekteerimist Venemaa poolt ja 12. märtsi 2019. aasta resolutsioonis ELi ja Venemaa poliitiliste suhete olukorra kohta toetas parlament ELi sanktsioone ja rõhutas vajadust anda Venemaa kodanikuühiskonnale rohkem rahalist abi ja edendada keerulistele suhetele vaatamata inimestevahelisi kontakte. 2019. aasta resolutsioonis ELi ja Venemaa poliitiliste suhete olukorra kohta väljendati suurt muret Venemaa rahvusvahelise käitumise pärast, eelkõige idapartnerluse riikides. Resolutsioonis kritiseeriti ka inimõiguste ja põhivabaduste olukorra halvenemist Venemaal ning tehti ettepanek mitte pidada Venemaad enam ELi strateegiliseks partneriks. 2021. aasta septembris võttis Euroopa Parlament vastu soovituse, mis käsitleb ELi ja Venemaa poliitiliste suhete suunda ning milles nõutakse, et EL peab „tagama, et igasugune edasine suhtlus Kremliga sõltub Kremli lubadusest lõpetada kodune agressioon oma rahva vastu", peatada opositsiooni ja poliitvangide ja kodanikuühiskonna organisatsioonide süsteemne represseerimine, „tunnistada kehtetuks kõik rahvusvaheliste standarditega vastuolus olevad seadused (näiteks nn välisagente […] käsitlevad õigusaktid) või muuta neid […] ning lõpetada naaberriikide vastu suunatud riigiväline agressioon". Soovituses nõutakse, et ELil peavad olema selgelt kindlaks määratud punased jooned ja ta peab hoiduma Venemaaga koostöö tegemisest ainult dialoogikanalite avatuna hoidmise huvides. Samuti nõutakse selles visiooni ja strateegiat, mis käsitleb ELi tulevasi suhteid vaba, jõuka, rahumeelse ja demokraatliku Venemaaga.

Enne 2014. aastat toetas parlament uue ühistel väärtustel ja huvidel põhineva ulatusliku lepingu sõlmimist Venemaaga. Parlament on siiski korduvalt väljendanud tõsist muret inimõiguste austamise, õigusriigi ja demokraatia olukorra pärast Venemaal, pidades silmas näiteks LGBTIQ+ n-ö propaganda vastaseid seadusi, raskendavate asjaoludeta koduvägivalla dekriminaliseerimist, sõltumatute valitsusväliste organisatsioonide ja väljastpoolt Venemaad rahalisi vahendeid saavate organisatsioonide mahasurumist jne. Parlament on iseäranis hukka mõistnud enneolematult arvukad inimõiguste rikkumise juhtumid Krimmi elanike, eelkõige krimmitatarlaste vastu. 2018. aastal nõudis parlament Krimmi ebaseaduslikule annekteerimisele vastuseisu avaldanud Ukraina filmirežissööri Oleg Sentsovi vabastamist ja andis talle Sahharovi auhinna. Sentsov vabastati 2019. aastal Venemaa ja Ukraina vangide vahetuse käigus. Parlament mõistis teravalt hukka Aleksei Navalnõi mõrvakatse 2020. aastal.

Alates Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja algusest on parlament võtnud vastu arvukalt resolutsioone, milles mõistetakse hukka Venemaa agressioon ja selle järel toime pandud kuriteod ning väljendatakse kindlat toetust Ukraina sõltumatusele, suveräänsusele ja territoriaalsele terviklikkusele tema rahvusvaheliselt tunnustatud piirides.

Pärast Venemaa ulatuslikku sissetungi Ukrainasse on parlament vankumatult toetanud tugevaid ja tõhusaid ELi sanktsioone peamise vahendina Venemaa Föderatsiooni, Valgevene ja Venemaa Föderatsiooni teiste liitlaste vastu. Ta on nõudnud ELi poolt külmutatud Venemaa rahaliste vahendite konfiskeerimist ning nende kasutamist Ukraina ülesehitamiseks ja Venemaa agressiooni ohvritele hüvitise maksmiseks.

Seoses sanktsioonide alase koostööga kogu maailmas on parlament kutsunud partnereid üles sanktsioonides osalema ja tunneb muret selle pärast, et mitu kolmandat riiki teevad Venemaaga koostööd, et aidata tal sanktsioonidest kõrvale hoida.

23. novembri 2022. aasta resolutsioonis nimetas Euroopa Parlament Venemaad terrorismi toetavaks ja terrorismivahendeid kasutavaks riigiks ning kutsus rahvusvahelist üldsust üles ühtsusele vastutuse kehtestamisel sõjakuritegude, inimsusvastaste kuritegude ja agressioonikuritegude eest. Parlament on mitmes resolutsioonis nõudnud president Putini, teiste Venemaa juhtide ja nende Valgevene liitlaste vastutusele võtmist agressioonikuritegude eest, mille nad on toime pannud. 19. jaanuari 2023. aasta resolutsioonis toetas parlament rahvusvahelise erikohtu loomist Venemaa Föderatsiooni ja selle liitlaste, eelkõige Valgevene poliitilise ja sõjalise juhtkonna poolt toime pandud Ukraina-vastaste agressioonikuritegude eest vastutusele võtmiseks. Ta toetab ka täielikult Rahvusvahelise Kriminaalkohtu prokuröri käimasolevat uurimist seoses olukorraga Ukrainas ning väidetavate sõjakuritegude, inimsusvastaste kuritegude ja genotsiidiga. Parlament väljendas ka heameelt Rahvusvahelise Kriminaalkohtu vahistamismääruste üle, mis väljastati Vladimir Putini ja Venemaa presidendi laste õiguste voliniku Maria Lvova-Belova suhtes Ukraina laste ebaseadusliku küüditamise eest Venemaa territooriumile. 2025. aasta mais mõistis parlament teravalt hukka Venemaa poolt Valgevene toetusel ellu viidud genotsiidistrateegia, mille eesmärk on kustutada Ukraina identiteet, ning Ukraina laste sunniviisilise ümberasustamise ja küüditamise, nende ebaseadusliku lapsendamise, mõrvamise ning sunniviisilise venestamise ja militariseerimise. 2026. aasta märtsis mõistis Euroopa Parlament hukka eelkõige Aafrikast pärit välismaalaste sunniviisilise värbamise Venemaa poolt, mis on inimõiguste ja rahvusvahelise õiguse raske rikkumine.

Parlament mõistis hukka ka Venemaa režiimi levitatava süstemaatilise ajaloo võltsimise, et õigustada oma ebaseaduslikku sõda Ukraina vastu, Nõukogude Liidu kuritegude eest vastutuse võtmata jätmise, stalinistliku totalitarismi ülistamise ja ajaloouuringute tahtliku takistamise, ning lükkab tagasi püüded kahjustada Ukraina ajalugu ja identiteeti.

8. juuni 2022. aasta soovituses, mis käsitleb ELi välis-, julgeoleku- ja kaitsepoliitikat pärast Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu, nõudis parlament tungivalt, et komisjoni asepresident / kõrge esindaja Josep Borrell järgiks Venemaa Föderatsiooni suhtes terviklikku lähenemisviisi ning loobuks valikulisest koostööst Moskvaga, võttes arvesse Venemaa poliitilise eliidi korraldatud ja Venemaa vägede, nende esindajate ja palgasõdurite poolt Ukrainas ja mujal toime pandud julmusi ja sõjakuritegusid.

16. veebruari 2023. aasta resolutsioonis tunnistas parlament, et Venemaa agressioonisõda on põhjalikult muutnud Euroopa geopoliitilist olukorda, ning nõudis seetõttu, et EL teeks jõulisi, julgeid ja ulatuslikke poliitilisi, julgeoleku- ja finantsotsuseid ning jätkaks Venemaa Föderatsiooni rahvusvahelist isoleerimist.

Samal ajal on parlament veendunud, nagu ta väljendas 6. oktoobri 2022. aasta resolutsioonis Ukraina-vastase agressioonisõja eskaleerimise kohta Venemaa poolt, et komisjon, Euroopa välisteenistus ja liikmesriigid peaksid alustama arutelu selle üle, kuidas teha Venemaaga tulevikus koostööd ja kuidas aidata Venemaal edukalt

muutuda autoritaarsest režiimist demokraatlikuks riigiks, kes loobub revisionistlikust ja imperialistlikust poliitikast.

Enne agressioonisõja algust oli parlament juba aastaid tauninud Venemaa režiimi siserepressioone ja inimõiguste olukorra jätkuvat halvenemist riigis. Kui Venemaa alustas Ukraina vastu agressioonisõda, mõistis parlament taas kõige karmimal viisil hukka eelkõige arvamus- ja väljendusvabadusele, rahumeelse kogunemise ja ühinemise õigusele kehtestatud ranged piirangud ning kodanikuühiskonna organisatsioonide, inimõiguste kaitsjate, sõltumatu meedia, juristide ja poliitilise opositsiooni tegevuse süstemaatilise mahasurumise. Parlament on samuti hukka mõistnud ulatuslikud repressiivsed Venemaa õigusaktid, sealhulgas „välisagentide" ja „soovimatute organisatsioonide" kohta, kriminaalkoodeksisse tehtud muudatused ning massimeediaseaduse, mida kasutatakse teisitimõtlejate kohtulikuks ahistamiseks riigi sees ja välismaal ning sõltumatu meedia õõnestamiseks. Lisaks on ta tauninud jätkuvat ja kasvavat tsensuuri Venemaal.

Eelkõige on Euroopa Parlament korduvalt hukka mõistnud 2021. aastal Euroopa Parlamendi Sahharovi auhinna saanud Aleksei Navalnõi süüdimõistmise Venemaal. Kuna üha rohkem aktiviste vahistati ja vangistati, võttis parlament 7. aprillil 2022 vastu resolutsiooni üha karmistuvate repressioonide kohta Venemaal ja 20. aprillil 2023 veel ühe resolutsiooni, milles mõisteti hukka üha karmimad repressioonid Venemaal, eelkõige Vladimir Kara-Murza ja Aleksei Navalnõi juhtumid. Aleksei Navalnõi vabastamise kampaania raames paigaldas parlament 2023. aasta juunis Brüsselis asuva parlamendihoone ette elusuuruses koopia kartserist (*Shizo*), kus Aleksei Navalnõi kandis oma 19-aastast vanglakaristust. 29. veebruaril 2024 võttis parlament pärast Aleksei Navalnõi äkksurma vastu resolutsiooni, milles kvalifitseeris selle mõrvaks, mille eest Venemaa valitsus ja Vladimir Putin isiklikult kannavad kriminaal- ja poliitilist vastutust, ning mõistis hukka Venemaa režiimi üha sagenevad inimõiguste rikkumised.

Parlament on väljendanud solidaarsust Venemaal ja Valgevenes Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja vastu meelt avaldavate inimestega ning toetust neile ja nõudnud, et liikmesriigid kaitseksid venelasi ja valgevenelasi, keda kiusatakse taga sõjavastaste väljaütlemiste eest, samuti venelastest ja valgevenelastest desertööre ja sõjaväeteenistusest keeldujaid, ning annaksid neile varjupaika. Samuti nõudis parlament, et ELi institutsioonid teeksid koostööd Venemaa demokraatlike juhtide ja kodanikuühiskonnaga. Ta toetab Venemaa demokraatiakeskuse loomist Euroopa Parlamendi juures. Euroopa Parlamendi president kohtus 2022. aastal Venemaa opositsiooni esindajatega. Inimõiguste allkomisjon peab korrapäraselt mõttevahetusi Venemaa sõltumatute ajakirjanike, kodanikuühiskonna ja opositsiooni esindajatega. Mõned parlamendiliikmed korraldasid 2023. aasta juunis ümarlaua demokraatliku Venemaa tuleviku teemal, mis tõi kokku ELi institutsioonide esindajad, EP liikmed ning Venemaa vaba meedia ja poliitilise opositsiooni kõigi suundade silmapaistvad esindajad.

14. veebruaril 2024 korraldasid demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm ning Euroopa Parlamendi Venemaaga suhtlemiseks loodud delegatsioon ühiselt konverentsi, kuhu kutsuti Venemaa opositsiooni esindajaid ja inimõiguste juriste arutlema hiljutiste presidendivalimiste tähenduse üle.

Enne ametiaja lõppemist korraldas parlament 25. aprillil 2024 olulise hääletuse, mille tulemusel peeti Venemaal 15.–17. märtsil toimunud nn presidendivalimisi ebaseaduslikeks ja ebademokraatlikeks, ning mõisteti ühemõtteliselt hukka ajutiselt okupeeritud Ukraina aladel toimunud ebaseaduslikud nn valimised. Samuti nõudis parlament tungivalt, et ELi liikmesriigid ja rahvusvaheline üldsus ei tunnistaks presidendivalimiste tulemusi õiguspäraseks, kuna need ei olnud vabad ega õiglased ega vastanud põhilistele rahvusvahelistele valimisstandarditele ning seega puudus neil demokraatlik õiguspärasus.

Alates kümnenda ametiaja algusest 2024. aasta juulis on Euroopa Parlament mitme resolutsiooniga kinnitanud oma jätkuvat toetust Ukrainale ja mõistnud hukka Venemaa agressiooni.

Venemaa seadusandjatega suheldi peamiselt parlamentaarse koostöökomisjoni raames, mis on ELi ja Venemaa partnerlus- ja koostöölepinguga asutatud parlamentidevaheline foorum. 1997.–2014. aastal toimis parlamentaarne koostöökomisjon Euroopa Parlamendi ja Venemaa Föderaalkogu delegatsioonide stabiilse koostöö- ja dialoogiplatvormina. Alates 2014. aasta märtsist on aga Euroopa Parlament need parlamentidevahelised kohtumised Ukraina kriisi tõttu võetud ELi piiravaid meetmeid järgides peatanud. Euroopa Parlamendi delegatsioon ELi ja Venemaa parlamentaarses koostöökomisjonis peab siiski jätkuvalt korrapäraseid koosolekuid, et analüüsida ja pidada arutelusid Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja mõju üle maailmale ja riigisiseselt ning eelkõige Venemaa ametivõimude poolt Venemaa kodanikuühiskonna vastu suunatud repressioonide eskaleerumise üle. Sellega seoses vahetab delegatsioon korrapäraselt arvamusi Venemaa opositsiooni esindajate, inimõiguste kaitsjate, kodanikuühiskonna, valitsusväliste organisatsioonide ja sõltumatute ajakirjanike ning rahvusvaheliste ekspertidega. 2025. aasta juunis pidas delegatsioon ühise kohtumise väliskomisjoniga, kus osalesid Julia Navalnaja ning kaks endist poliitvangi Vladimir Kara-Murza ja Ilja Jašin.

Venemaa ei ole alates 1999. aastast enam kutsunud Euroopa Parlamenti valimisi vaatlema.

DG EXPO
05/2026

5.6.4. KESK-AASIA

Käesolevas teabelehes selgitatakse ELi suhteid Kesk-Aasia riikidega, mis on üha suurema strateegilise tähtsusega piirkond. Selles vaadeldakse poliitilist, majanduslikku ja inimõiguste olukorda igas Kesk-Aasia riigis ning kirjeldatakse, kuidas EL teeb koostööd üksikute riikide ja kogu piirkonnaga. Samuti antakse selles ülevaade parlamendi panusest ELi tegevusse piirkonnas.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotis hõlmab ELi välistegevust, nimelt suhteid kolmandate riikidega.

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklites 206 ja 207 käsitletakse kaubandust ja artiklites 216–219 rahvusvahelisi lepinguid.

— Partnerlus- ja koostöölepingud EL on sõlminud Kesk-Aasia riikidega lepingud, millega reguleeritakse nende kahepoolseid suhteid:

  — laiendatud partnerlus- ja koostööleping Kasahstaniga, mis jõustus täielikult 1. märtsil 2020;

  — laiendatud partnerlus- ja koostööleping Kõrgõzstaniga, millele kirjutati alla 2024. aasta juunis;

  — laiendatud partnerlus- ja koostööleping Usbekistaniga, millele kirjutati alla 2025. aasta oktoobris;

  — kaubanduse vaheleping Türkmenistaniga, mis jõustus 2010. aasta augustis;

  — partnerlus- ja koostööleping Tadžikistaniga, mis jõustus 2010. aastal ja asendatakse peagi laiendatud partnerlus- ja koostöölepinguga;

  — partnerlus- ja koostööleping Mongooliaga jõustus 2017. aasta novembris.

KESK-AASIA RIIGID NING ELI JA KESK-AASIA SUHTED

Kesk-Aasia ühendab hiiglaslikku Aasia mandrit Euroopaga. EL tunnistab selle piirkonna strateegilist tähtsust kaubandus- ja energiateede jaoks ning selliste ressursside puhul nagu gaas, nafta ja mineraalid (eelkõige kuld, uraan ja igat liiki haruldased muldmetallid). 2019. aastal ajakohastas EL oma Kesk-Aasia strateegiat, et keskenduda vastupanuvõimele (hõlmates sellised valdkonnad nagu inimõigused, piirijulgeolek ja keskkond), heaolule (pöörates suurt tähelepanu ühenduvusele) ja piirkondlikule koostööle.

Aastaid olid Kesk-Aasia riikide omavahelised suhted piire ja loodusvarasid puudutavate vaidluste tõttu üldiselt halvad. Usbekistanis on olukord siiski kiiresti muutunud pärast 2016. aastal toimunud riigijuhtide vahetumist. See on avanud uusi võimalusi piirkondlikuks koostööks.

Kesk-Aasia juhtide korrapärased tippkohtumised on piirkondliku diplomaatia nurgakivi. Esimene Kesk-Aasia juhtide piirkondliku koostöö teemaline tippkohtumine toimus 2018. aasta märtsis Astanas ning Kesk-Aasia riigipeade seitsmes konsultatiivkohtumine toimus 2025. aasta novembris Taškendis. Taastuvenergia, transpordiühendused ja veemajandus on endiselt olulised piirkondliku koostöö valdkonnad. Piirkondlik majandus seisab praegu silmitsi ebakindlusega, mis on tingitud Venemaa sissetungist Ukrainasse, sõjast Pärsia lahe piirkonnas, ülemaailmsest inflatsioonist ja toormehindade tõusust.

ELi suhete ulatus sõltub sellest, kuivõrd on iga Kesk-Aasia riik valmis viima läbi reforme ning tugevdama demokraatiat, inimõigusi, õigusriiki ja kohtusüsteemi sõltumatust. Samuti peavad need riigid olema valmis oma majandust ajakohastama ja mitmekesistama, sealhulgas toetades erasektorit ning väikeseid ja keskmise suurusega ettevõtjaid. Nõukogu kiitis ELi Kesk-Aasia strateegia heaks 2019. aasta juunis. Kahepoolsete sidemete edasiseks süvendamiseks on EL pidanud läbirääkimisi laiendatud partnerlus- ja koostöölepingute sõlmimiseks Kesk-Aasia riikidega.

Kõik Kesk-Aasia riigid järgivad välispoliitikas paralleelselt mitut suunda ning püüavad saavutada tasakaalu suhetes Venemaa, Hiina, ELi ja eriti USAga. Suhted Türgi ja Iraaniga on piirkonna jaoks samuti olulised. Türkmenistan on olnud suures osas välismaailmale suletud ja isegi ÜRO tunnustab tema „püsivat neutraalsust". Pärast Talibani riigipööret 2021. aasta augustis on olukord Afganistanis muutunud mitte ainult ülemaailmseks probleemiks, vaid ka Kesk-Aasia riikide valitsuste peamiseks mureküsimuseks. Kesk-Aasia tervikuna on nüüd oluline piirkond, et hoida ära usuäärmusluse, terrorivõrgustike ja uimastikaubanduse levimine üle riigipiiride.

Afganistani humanitaarkriis on sundinud paljusid Afganistani pagulasi põgenema Kesk-Aasiasse. Nad on peamised ELi täiendava toetuse saajad 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi kahepoolsete ja piirkondlike programmide kaudu.

Olukord Afganistanis on toonud esile Kesk-Aasia tähtsuse julgeoleku ja stabiilsuse jaoks. 2022. aasta jaanuari rahutused Kasahstanis (mis lõppesid pärast seda, kui Ühise Julgeoleku Lepingu Organisatsioon saatis sinna Venemaa juhitud väed) ning piirikokkupõrked Kesk-Aasia riikide vahel näitavad ebastabiilsuse ohtu selles traditsiooniliselt Moskva mõju all olevas piirkonnas. Venemaa on endiselt peamine julgeoleku tagaja, kellel on sõjalised rajatised kolmes Kesk-Aasia riigis. Samuti kontrollib ta kahte kolmandikku piirkonna relvaimpordist ja toetab piirkonna valitsusi. Siiski nõrgeneb Venemaa mõju Kesk-Aasias sissetungi tõttu Ukrainasse ja vägede koondumise tõttu rindele. See muutus on loonud Kesk-Aasia riikidele võimaluse saada sõltumatumateks piirkondlikeks osalejateks ning avanud uusi võimalusi partnerluseks ja koostööks ELiga sellistes valdkondades nagu energia, toormed ja ühendatus.

Esimene ELi ja Kesk-Aasia tippkohtumine toimus 3.–4. aprillil 2025 Usbekistanis Samarkandis. Sellel osalesid Euroopa Ülemkogu eesistuja António Costa, Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen ning Usbekistani, Kasahstani, Kõrgõzstani, Tadžikistani ja Türkmenistani juhid. Muutuval üleilmsel ja piirkondlikul geopoliitilisel maastikul otsustasid ELi ja Kesk-Aasia juhid muuta oma suhted strateegiliseks partnerluseks ning kinnitasid taas oma pühendumust kaubandussidemete tugevdamisele ja koostöö süvendamisele sellistes valdkondades nagu energeetika, majandus, investeeringud, kvaliteetne ühendatus, digiüleminek ja julgeolek

(sealhulgas hübriidohtudele reageerimine). Nad arutasid ka kliimameetmeid, inimõigusi ja strateegilisi ressursse (sealhulgas kriitilised toormed). See on ELi jaoks oluline võimalus näidata oma geopoliitilist huvi tihendada kahepoolset koostööd ja tõhustada piirkondlikku koostööd Kesk-Aasiaga, et vähendada ülemaailmsete geopoliitiliste muutuste kontekstis oma sõltuvust Hiinast ja Venemaast.

2022. aasta novembris toimus Usbekistanis Samarkandis ELi ja Kesk-Aasia rahvusvaheline ühenduvuskonverents (Global Gateway). Piirkondliku lähenemisviisi ja piirkondliku koostöö tähtsust on rõhutatud ka ELi ja Kesk-Aasia ministrite kohtumistel.

2025. aasta märtsis toimus Türkmenistanis Aşgabatis ELi ja Kesk-Aasia ministrite 20. kohtumine, kus kinnitati veel kord 2023. aasta suhete süvendamise ühise tegevuskava osas tehtud edusamme ning visandati valdkonnad ja tegevuspunktid suhete tugevdamiseks dialoogi ja praktilise koostöö kaudu. Tegevuskavas rõhutatakse ühenduvuse parandamist, eelkõige kaubandus-, investeerimis- ja taristuprojektide kaudu, mis on kooskõlas ELi investeerimisalgatusega „Global Gateway".

Sellega seoses tuletasid ministrid meelde ka 2024. aasta jaanuaris Brüsselis toimunud Global Gateway investorite foorumit ELi ja Kesk-Aasia transpordiühenduse jaoks, kus Euroopa ja rahvusvahelised finantsasutused andsid märku oma valmisolekust eraldada 10 miljardit eurot, et toetada Kaspia mere transpordikoridori arendamist, mis on kavandatud konkurentsivõimelise ja nüüdisaegse mitmeliigilise marsruudina, mis ühendab Euroopat ja Kesk-Aasiat.

2024. aastal ulatus ELi- ja Kesk-Aasia kahepoolse kaubavahetuse maht 54,2 miljardi euroni ja kaubandusbilansi ülejääk oli 16 miljardit eurot Kesk-Aasia kasuks. Kesk-Aasia varustab ELi peamiselt selliste toorainetega nagu toornafta, maagaas, metallid ja puuvill. Vastutasuks ekspordib EL peamiselt masinaid, transpordiseadmeid ja tööstuskaupu, mis kokku moodustavad üle poole kogueksportist piirkonda.

Algatuse „Üks vöönd, üks tee" tulemusena suureneb Hiina mõju kaubandusele ja investeeringutele. Vastusena algatusele on EL suurendanud oma osalust ja investeeringuid piirkonnas strateegia „Global Gateway" kaudu. Näiteks teatas EL 2025. aasta aprillis toimunud ELi ja Kesk-Aasia tippkohtumisel 12 miljardi euro suurusest investeerimispaketist, mille eesmärk on parandada kaubateid ja mille vahendid eraldatakse strateegia „Global Gateway" kaudu. Võttes arvesse üksikute liikmesriikide abi, on EL saanud Kesk-Aasia suurimaks rahastajaks, eraldades üle 550 miljoni euro Kesk-Aasia piirkondlikule mitmeaastasele sihtprogrammile aastateks 2021–2027.

Euroopa Parlamendi tegevust Kesk-Aasiaga juhivad peamiselt väliskomisjon ja selle inimõiguste allkomisjon, rahvusvahelise kaubanduse komisjon, julgeoleku- ja kaitsekomisjon ja Kesk-Aasiaga suhtlemiseks loodud delegatsioon ning muude organite hulgas ka parlamentaarsed koostöökomisjonid. Parlament teeb järelevalvet Kesk-Aasia riikidega sõlmitud partnerlus- ja koostöölepingute rakendamise üle ning keskendub inimõiguste küsimustele, poliitilisele olukorrale, majandus- ja arengukoostööle ning valimisprotsessidele. Parlament rõhutab jätkuvalt inimõiguste austamise, hea valitsemistava ja sotsiaalse arengu tähtsust, toonitades parlamentaarse diplomaatia rolli ning toetades jõuliselt demokraatiat ja õigusriiki.

Pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse 2022. aasta veebruaris ja ELi otsust kehtestada Venemaa suhtes mitu sanktsioonipaketti said mõnest Kesk-Aasia riigist, eelkõige Kasahstanist, Kõrgõzstanist ja Usbekistanist võimalikud sanktsioonidest

kõrvalehoidmise keskused, nagu Euroopa Parlament on oma mitmes resolutsioonis hukkamõistvalt märkinud.

Euroopa Parlament võttis 2024. aasta jaanuaris vastu resolutsiooni ELi Kesk-Aasia strateegia kohta, milles ajakohastas oma terviklikku lähenemisviisi sellele piirkonnale ja väljendas heameelt kava üle korraldada esimene ELi ja Kesk-Aasia tippkohtumine, mis toimus 2025. aasta aprillis. Resolutsioonis kiidetakse heaks ka 2023. aasta oktoobris vastu võetud ELi ja Kesk-Aasia vaheliste sidemete süvendamise ühine tegevuskava, mis kujutab endast strateegilist kava dialoogi ja koostöö edendamiseks.

Pärast seda, kui 2025. aasta detsembris algasid läbirääkimised ELi viisalihtsustuse üle Kasahstani kodanikele, tegi Kesk-Aasiaga suhtlemiseks loodud delegatsiooni juht avalduse, milles toetas sarnaste läbirääkimiste alustamist kõigi Kesk-Aasia riikidega.

Esimene Kesk-Aasia ja ELi parlamentaarne foorum toimus 30.–31. märtsil 2026 Usbekistanis Samarkandis, mis tähistas parlamentaarsete suhete olulist paranemist, lisades olemasolevatele kahepoolsetele kohtumistele uue vormi, kus parlamendiliikmed saavad arutada piirkondlikke probleeme ja ühist poliitikat.

KASAHSTAN

Euroopa Parlament andis laiendatud partnerlus- ja koostöölepingule Kasahstaniga nõusoleku 2017. aasta detsembris, rõhutades põhimõtte „rohkema eest rohkem" tähtsust poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike reformide soodustamisel. ELi ja Kasahstani laiendatud partnerlus- ja koostööleping jõustus 2020. aasta märtsis, kui Kasahstan ratifitseeris kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti. Inimõiguste valdkonnas allkirjastas Kasahstan 2020. aasta septembris kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti teise fakultatiivprotokolli, mille eesmärk on kaotada surmanuhtlus, ning kaotas lõpuks surmanuhtluse 2021. aasta detsembris.

Kolm aastakümmet võimul olnud endine president Nursultan Nazarbajev lahkus 2019. aasta märtsis ametist, kuid endise Nõukogude Liidu vabariigi kõrgeima juhi ja nn rahva isana säilitas ta mõju ja ametliku võimu kuni 2022. aastani. Veeldatud maagaasi hindade tõus 2022. aasta jaanuaris tõi kaasa meeleavaldused, mille järel kutsusid tundmatud, hästi koolitatud ja organiseeritud relvastatud isikud esile vägivalla. Vastuseks kuulutas president Kasõm-Žomart Tokajev välja erakorralise seisukorra. Vastuseks president Tokajevi palvele nõustus Venemaa juhitud sõjaline liit Ühise Julgeoleku Lepingu Organisatsioon saatma Kasahstani sõdureid (nn rahuvalvejõud) Venemaalt, Valgevenest, Tadžikistanist, Armeeniast ja Kõrgõzstanist.

President Tokajev asus täitma julgeolekunõukogu esimehe ametikohta, mida seni täitis Nazarbajev, ja nimetas ametisse uue peaministri, samal ajal kui Nazarbajevi perekonna võtmeliikmed kaotasid oma mõjupositsiooni. Septembris 2022 nimetas Kasahstani parlament riigi pealinna Nur-Sultani ümber Astanaks, mis on järjekordne samm riigi distantseerimiseks Nazarbajevist.

2022. aasta juunis toimus Kasahstanis põhiseaduse referendum, millega tehti olulisi institutsioonilisi muudatusi, sealhulgas piirati presidendi võimu ja tugevdati parlamendi rolli. 2023. aasta märtsis korraldas Kasahstan ennetähtaegsed parlamendivalimised, rakendades segavalimissüsteemi, kus 70% kohtadest jaotati proportsionaalselt ja 30% häälteenamuse alusel. Valimiste tulemusena sai Amanat

(endine Nur-Otan) 53,9% häältega häälteenamuse, saades parlamendi alamkojas 98st kohast 64. 2026. aasta märtsis kiitis Kasahstan uue põhiseaduse rahvahääletusel heaks.

Viimase kümne aasta jooksul on Kasahstani SKP pidevalt kasvanud, välja arvatud 2020. aastal, mida iseloomustas COVID-19 pandeemia. Kasahstani majandus saavutas 2025. aastal häid tulemusi ja SKP reaalkasv ulatus 6,5 %ni, mis tulenes sisenõudlusest, taristukulutustest ja suuremast naftatoodangust. 2026. aastaks prognoositi 4,4 %list majanduskasvu kuni sõja puhkemiseni Pärsia lahe piirkonnas.

Siiski püsib ebakindlus, eelkõige seoses naftatootmise ja ülemaailmsete majandustingimustega. Riik jätkab tööd selle nimel, et saavutada oma pikaajaline eesmärk ühineda 2050. aastaks maailma 30 enim arenenud riigiga, nagu on sätestatud Kasahstani 2050. aasta strateegias. Kasahstan jätkab liberaliseerimist ja tööd selle nimel, et kohaneda sotsiaalselt orienteeritud majandusega. Riigi 2025.–2027. aasta eelarves keskendutakse jätkuvalt tugevalt sotsiaalvaldkonnale ning tehakse märkimisväärseid investeeringuid haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalprogrammidesse. Valitsus on tugevdanud korruptsioonivastast võitlust.

EL on Kasahstani juhtiv kaubanduspartner ja suurim välisinvestor. 2024. aastal oli Kasahstani eksport ELi 33,5 miljardit eurot, samal ajal kui import EList Kasahstani ulatus 11,5 miljardi euroni. Kaubavahetus suurenes 2023. aastaga võrreldes 6%.

2024. aasta oktoobris toimus ELi ja Kasahstani koostöönõukogu 21. kohtumine, kus keskenduti transpordiühenduste, eelkõige Kaspia mere transpordikoridori tõhustamisele. Mõlemad pooled tunnistasid edusamme, mida on tehtud horisontaalse lennundusleping ja kriitiliste toormete alase partnerluse osas. 2025. aasta detsembris Brüsselis toimunud ELi-Kasahstani koostöönõukogu 22. kohtumisel tunnustas EL Kasahstani panust energiajulgeolekusse ja pühendumust saavutada 2060. aastaks CO_2-neutraalsus ning osalemist ülemaailmses metaaniheite vähendamise lubaduses. Samuti arutasid mõlemad pooled tulevasi viisalihtsustus- ja tagasivõtulepinguid.

Euroopa Parlament ei ole alates 2005. aastast lähetanud Kasahstani valimisvaatlusdelegatsiooni, kuna riik ei ole järginud põhivabadusi, valimiste korraldamise erapooletust ja valimiskõlblikkust käsitlevaid soovitusi. Siiski on Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (OSCE/ODIHR) saatnud sinna valimisvaatlejad, lähetades valimisvaatlusmissiooni vaatlema Kasahstani 2023. aasta märtsis toimuvaid ennetähtaegseid parlamendivalimisi.

Parlament on rõhutanud, et tuleb tagada põhivabadused, lõpetada inimõiguste aktivistide ja poliitiliste opositsiooniliikumiste liikmete meelevaldne kinnipidamine, austada LGTBIQA+-inimeste õigusi ning tagada kasahhide ja teiste etniliste vähemusrühmade turvalisus. Lisaks on parlament nõudnud võimalike individuaalsete sanktsioonide kehtestamist nende ametnike suhtes, kes vastutavad otseselt inimõiguste rikkumise eest.

Parlament võttis 2022. aasta jaanuaris vastu resolutsiooni meeleavalduste ja vägivalla kohta Kasahstanis. Ta kordas, et on mures riigis meeleavalduste puhkemise järel toimunud inimõiguste rikkumiste pärast, sealhulgas piinamise laialdase kasutamise ja demokraatia eiramise pärast.

ELi-Kasahstani parlamentaarne koostöökomisjon vastutab Euroopa Parlamendi ja Kasahstani parlamendi vaheliste suhete haldamise eest. Selle töö keskendub poliitiliste ja majandussuhete tugevdamisele, sanktsioonidest kõrvalehoidmise vastu võitlemisele, Kaspia mere transpordikoridori arendamisele ning energia- ja kliimamuutuste alase koostöö tugevdamisele, kusjuures Euroopa Parlament rõhutab poliitilise mitmekesisuse ja meediavabaduse tähtsust Kasahstanis ning suhtleb inimõiguste kaitsjate ja aktivistidega. ELi-Kasahstani parlamentaarse koostöökomisjoni 22. kohtumine toimus 2025. aasta novembris Brüsselis ja sellel käsitleti laiemat kahepoolset koostööd, sealhulgas kaubandust ja investeeringuid, Kasahstani rolli ühenduvuses, Venemaa sõda Ukraina vastu, inimõigusi ja kliimamuutusi.

KÕRGÕZSTAN

ELi ja Kõrgõzstani partnerlus- ja koostööleping, mis on kehtinud alates 1999. aastast, asendatakse laiendatud partnerlus- ja koostöölepinguga, mis allkirjastati 2024. aasta juunis, kuid mida ei ole veel ratifitseeritud. Laiendatud partnerlus- ja koostööleping hõlmab paljusid valdkondi, sealhulgas poliitilist dialoogi, kaubandust ja investeeringuid, kestlikku arengut, teadusuuringuid ja innovatsiooni, haridust, keskkonda ja kliimamuutusi, samuti õigusriiki, inimõigusi ja kodanikuühiskonda. Samuti võimaldab see koostööd välis- ja julgeolekupoliitika, sealhulgas konfliktide ennetamise, kriisiohjamise ja piirkondliku stabiilsuse valdkonnas.

EL on üks peamisi Kõrgõzstani kestliku arengu ja reformide toetajaid. Kõrgõzstani mitmeaastane sihtprogramm aastateks 2021–2027 on vastus Kõrgõzstani 2040. aasta riiklikule arengustrateegiale, milles on esitatud pikaajaline tegevuskava, mille eesmärk on võimaldada Kõrgõzstanil saada tugevaks, iseseisvaks ja jõukaks riigiks.

Praegune ELi-Kõrgõzstani partnerlus keskendub kliimamuutustele vastupanuvõimele, energiataristule ja noorte toetamisele. Peamised algatused on Kõrgõzstani vastupanuvõimeliste veevarude programm, milles on ühendatud 42 miljoni euro suurune laen Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupangalt ning 15 miljoni euro suurune ELi toetus veemajanduse edendamiseks. EL on vastu võtnud ka 5 miljoni euro suuruse algatuse, mis keskendub noortele, soolisele võrdõiguslikkusele ja inimõigustele. Lisaks pakub EL Kõrgõzstani üliõpilastele igal aastal rohkem kui 300 stipendiumi kooskõlas ELi kestliku arengu strateegiaga „Global Gateway".

Alates 2016. aastast on Kõrgõzstan saanud tollimaksu- ja kvoodivaba juurdepääsu ELi turule kahe kolmandiku oma toodete jaoks üldiste tariifsete soodustuste kava+ (GSP+) raames. 2024. aastal oli ELi ja Kõrgõzstani vahelise kaubanduse maht kokku 2,8 miljardit eurot.

OSCE/ODIHR jälgib regulaarselt parlamendi- ja presidendivalimisi. Kõrgõzstanis toimusid 2020. aasta oktoobris parlamendivalimised, mis tunnistati pärast rikkumiste ja häälte ostmise vastu korraldatud massimeeleavaldusi kehtetuks. President Sooronbaj Džeenbekov astus tagasi 2020. aasta oktoobris ja 2021. aasta jaanuaris korraldas riik presidendivalimised, mille järel sai Kõrgõzstani kuuendaks presidendiks Sadõr Džaparov. EL märkis madalat valimisaktiivsust, kandidaatide võrdsete võimaluste

puudumist, valimiskampaania menetlustega seotud rikkumisi ja haldusressursside kuritarvitamist.

2025. aasta novembri ennetähtaegsed parlamendivalimised tugevdasid president Džaparovi võimu veelgi. Valimisaktiivsus oli madal (36,9 %) ja ükski opositsioonikandidaat ei saanud kohta. Presidendivalimised on planeeritud 2027. aasta jaanuariks. Kõrgõzstani konstitutsioonikohus kinnitas 2026. aasta veebruaris, et ennetähtaegseid presidendivalimisi ei toimu ja et praegune presidendi mandaat peab täies ulatuses jätkuma.

Piirikonflikti tõttu Kõrgõzstani ja Tadžikistani vahel on saanud surma ja vigastada sadu inimesi ning tuhanded on olnud sunnitud ümber asuma. 2025. aasta märtsis allkirjastasid Kõrgõzstan ja Tadžikistan lõpliku kokkuleppe oma ühise piiri piiritlemise kohta. Euroopa Parlament väljendas selle olulise verstaposti üle heameelt, kuna leping tugevdab Kesk-Aasia vastupanuvõimet ja stabiilsust.

Kõrgõzstan on Euroopa parlamentaarse diplomaatia oluline partner, kellega suheldakse regulaarselt ja peetakse avatud arutelu inimõiguste olukorra üle riigis ning tema seisukohtade üle Venemaa suhtes ja Ukraina-vastase sõja suhtes. 2023. aasta juulis võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni sõnavabaduse kohta Kõrgõzstanis, reageerides Kõrgõzstani vastuolulisele meediat ja valitsusväliseid organisatsioone käsitlevale seaduseelnõule. See oli üks peamisi küsimusi, mis tõstatati parlamentidevahelises dialoogis, kui Euroopa Parlamendi delegatsioon Kesk-Aasiaga suhtlemiseks külastas 2023. aasta detsembris Kõrgõzstani ELi-Kõrgõzstani parlamentaarse koostöökomisjoni 16. kohtumiseks. Sellest ajast alates on dialoog jätkunud, viimati 2026. aasta veebruaris Biškekis ja Ošis toimunud ELi-Kõrgõzstani parlamentaarse koostöökomisjoni 18. kohtumisel, kus keskenduti laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu ratifitseerimisele, demokraatlikele protsessidele, inimõigustele, meediavabadusele, sanktsioonidest kõrvalehoidmise riskidele ja kliimakriisile.

ELi ja Kõrgõzstani 14. inimõigustealane dialoog toimus 2024. aasta novembris ja oli esimene selline kohtumine pärast laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu allkirjastamist 2024. aasta juunis. EL väljendas muret seoses 2024. aasta aprillis vastu võetud Kõrgõzstani piirava seaduseelnõuga välisagentide kohta, mis koostati Venemaa õigusakte eeskujuks võttes, ning juhtis tähelepanu võimalikule avalikule rahulolematusele. Samuti tõstatas EL sõna-, meedia-, kogunemis- ja ühinemisvabaduse teema ning tõstis esile kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemist, rõhutades kodanikuühiskonna organisatsioonide ja sõltumatu meedia olulist rolli demokraatliku ühiskonna stabiilsuse tagamisel. 2025. aasta oktoobris algatas president Džaparov ettepaneku koostamise surmanuhtluse taaskehtestamiseks kõige raskemate laste ja naiste vastu suunatud kuritegude eest. Ülemaailmse naiste, rahu ja julgeoleku indeksi 2023/24 kohaselt on Kõrgõzstan naiste jaoks kõige ohtlikum riik Kesk-Aasias.

Euroopa Parlament on sügavalt mures inimõiguste pärast Kõrgõzstanis. Inimõiguste kaitsja Azimjon Askarovi surma uurimine 2020. aasta juulis lõpetati ja seejärel taasavati, kuid vastutus puudub endiselt.

Euroopa Parlamendi 2024. aasta detsembri resolutsioonis inimõiguste olukorra kohta Kõrgõzstanis väljendati muret Kõrgõzstani Sotsiaaldemokraatide partei juhi Temirlan

Sultanbekovi ja teiste demokraatiameelsete aktivistide vahistamise pärast, seades kahtluse alla nende kinnipidamise õiguspärasuse enne 2024. aasta novembri kohalikke valimisi. Resolutsioonis kritiseeriti demokraatlike tavade ja inimõiguste vähenemist Kõrgõzstanis, sealhulgas sõltumatu meedia ja opositsioonierakondade mahasurumist.

Euroopa Parlament rõhutab, et inimõigustealaseid kohustusi tuleb täita osana ELi ja Kõrgõzstani partnerlusest, sealhulgas laiendatud partnerlus- ja koostöölepingust ning GSP+-erikorrast.

USBEKISTAN

Usbekistanist sai 2021. aasta aprillis üheksas soodustatud riik, kes on ühinenud ELi kestlikku arengut ja head valitsemistava stimuleeriva erikorraga (GSP+). Selle tulemusena on Usbekistani eksport vabastatud tollimaksudest kahe kolmandiku GSP +-erikorraga hõlmatud tootesarjade puhul. See vahend suurendab riigi eksporti ja võimet ligi meelitada välisinvesteeringuid. Usbekistan peab omakorda rakendama 27 peamist rahvusvahelist konventsiooni hea valitsemistava, inimõiguste ja töötajate õiguste ning keskkonna- ja kliimakaitse kohta. GSP+-erikorda on pikendatud kuni 31. detsembrini 2027.

2025. aasta oktoobris allkirjastati ELi ja Usbekistani laiendatud partnerlus- ja koostööleping, mis on kavandatud uue, ajakohase ja ambitsioonika raamistikuna ELi ja Usbekistani partnerluse tugevdamiseks. ELi-Tadžikistani koostöönõukogu 18. kohtumine toimus 2025. aasta oktoobris Luxembourgis. Pooled vahetasid arvamusi finants-, tehnilise, kaubandus-, majandus- ja investeerimiskoostöö edasise arengu üle, keskendudes meetmetele, mille eesmärk on liberaliseerida ja lihtsustada kaubandusmenetlusi, kasutades GSP+-erikorra eeliseid. Pooled rõhutasid püüdlusi edendada energiatõhusust ja rohelise energia projekte ning koostööd transpordi, sealhulgas Kaspia mere transpordikoridori laiendamisel. 2025. aasta oktoobris teatasid EL ja Usbekistan teenuste ja kaupade turulepääsu käsitlevate kahepoolsete läbirääkimiste lõpuleviimisest, rõhutades ELi poliitilist toetust Usbekistani ühinemisele Maailma Kaubandusorganisatsiooniga.

2024. aastal importis Usbekistan EList 3 959 miljoni euro väärtuses kaupu, samal ajal kui tema eksport ELi oli kokku 845 miljonit eurot, mis näitab 8,2% suurust kasvu võrreldes 2023. aastaga. GSP+-erikorra staatus on sellele kasvule kaasa aidanud ning Usbekistani eksport ELi on alates 2021. aastast märkimisväärselt suurenenud.

ELi mitmeaastasest sihtprogrammist aastateks 2021–2027 Usbekistani jaoks on aastateks 2021–2024 eraldatud 76 miljonit eurot ja aastatel 2025–2027 täiendavalt 43 miljonit eurot uutele kahepoolsetele algatustele, mis keskenduvad demokraatliku valitsemistava tugevdamisele, digiülemineku edendamisele, kaasava ja kestliku majanduskasvu edendamisele ning aruka ja keskkonnahoidliku põllumajandusliku toidutööstuse arendamise edendamisele.

Pärast president Šavkat Mirzijojevi ametisse astumist 2016. aastal on Usbekistanis toimunud ulatuslikud ja kiired demokraatlikud muutused. Need on positiivsed arengud, mis hõlmavad mitut ambitsioonikat reformi ja sisemisi muudatusi, näiteks on vabastatud poliitvange.

Mirzijojev allkirjastas 2021. aasta veebruaris seaduse presidendivalimiste üleviimise kohta 2021. aasta oktoobrisse. OSCE/ODIHR kordas oma soovitusi erakondade rahastamise, häältelugemise kiirendamise ja riigi vahendite kärpimise kohta valimiskampaaniates. 2023. aasta juulis toimusid veel ennetähtaegsed presidendivalimised ja president Mirziyoyev valiti 87,1 % häältega tagasi. Ta kavatseb jätkata 2022.–2026. aasta arengustrateegia raames kavandatud ambitsioonikaid reforme, mille eesmärk on saavutada riigis tõelised sotsiaal-majandusliku arengu muutused, tõhus haldus, sõltumatum kohtusüsteem ning inimõiguste ja põhivabaduste austamise tagamine.

Usbekistan on suhelnud Talibaniga, et arutada kaubandusküsimusi ja majanduslikku suhtlust, piirijulgeoleku tagamist ning koostööd energeetika, transpordi ja rahvusvaheliste vedude valdkonnas, samuti raudteeprojekti, mis ühendaks Usbekistani piirilinna Termizi Afganistani linnade Mazār-i Sharīfi ja Kabuli kaudu Pakistani linna Peshāwariga.

Usbekistani ja Venemaa vahelised suhted on president Mirzijojevi juhtimisel tugevnenud. Usbekistan hoidus ÜRO Peaassambleel hääletamisest, et mõista hukka Venemaa sissetung Ukrainasse, võttes ametlikult vastu „neutraalse" seisukoha. Venemaa ja Usbekistan teevad sõjalist ja tehnilist koostööd, mis hõlmab ühiseid relvahankeid, teadusuuringuid ja moderniseerimist. Lisaks teeb Venemaa olulise kaubanduspartnerina Usbekistaniga koostööd nafta- ja gaasitööstuses. 2025. aasta jaanuaris vormistasid Venemaa ja Usbekistan sõjalise strateegilise partnerluse koos laiemate strateegiliste algatustega, mis ulatuvad 2030. aastani.

2024. aasta jaanuaris pidas Hiina president Xi Jinping kõnelusi president Šavkat Mirzijojeviga. Nad teatasid, et Hiina ja Usbekistan on otsustanud töötada uueks ajastuks välja kõikehõlmava strateegilise partnerluse.

Euroopa Parlament kutsuti 2019. aasta detsembris esimest korda Usbekistani parlamendivalimisi vaatlema, kuid ta keeldus sellest põhjusel, et valimised ei olnud vabad ega õiglased, osutades asjaolule, et kõik kandidaadid olid režiimimeelsetest erakondadest. Seetõttu jälgis valimisi ainult OSCE/ODIHR.

Siiski võttis Euroopa Parlament vastu kutse jälgida 2021. aasta oktoobri presidendivalimisi, kuigi keskvalimiskomisjonis registreeritud viis kandidaati olid väidetavalt valitsusmeelsed.

ELi-Usbekistani parlamentaarse koostöökomisjoni 19. kohtumine toimus 26. veebruaril 2026 Brüsselis. Osalejad tegid kokkuvõtte oma partnerlusest ja arutasid tulevase koostöö valdkondi.

TÜRKMENISTAN

ELi ja Türkmenistani ametlikud suhted said alguse 1997. aastal ning mõlemad pooled allkirjastasid 1998. aastal partnerlus- ja koostöölepingu. Kõik ELi liikmesriigid ja Türkmenistan on partnerlus- ja koostöölepingu ratifitseerinud, kuid enne selle jõustumist peab Euroopa Parlament selle ratifitseerima. Parlament on keeldunud andmast nõusolekut ELi-Türkmenistani partnerlus- ja koostöölepingu ratifitseerimiseks, kuna on sügavalt mures lühiajaliste eesmärkide pärast, mille Türkmenistan peaks inimõiguste ja põhivabaduste vallas saavutama. Seetõttu

reguleeritakse ELi ja Türkmenistani kahepoolseid suhteid praegu 2010. aasta kaubandusalase vahelepinguga. 2024. aasta märtsis allkirjastasid Türkmenistan ja EL Brüsselis partnerlus- ja koostöölepingu protokolli, mis oli oluline samm partnerluse tugevdamise suunas ja sillutas teed tõhustatud koostööle.

Türkmenistan on astunud samme riigi avatumaks muutmiseks ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele suurema tegutsemisruumi loomiseks. Riik on aga endiselt president Serdar Berdõmuhhamedovi autoritaarse võimu all. Viimased suundumused riigis näitavad, et demokraatlik areng ei ole edenenud ja inimõiguste olukord ei ole kuigivõrd paranenud. 2021. aastal käivitas Türkmenistan mõned põhiseaduslikud reformid, sealhulgas ülemkoja loomine, kuid Türkmenistani parlamendi roll on endiselt äärmiselt piiratud.

Lisaks ELi ja Kesk-Aasia piirkondlikele raamistikele peavad EL ja Türkmenistan iga-aastaseid kahepoolseid dialooge: korraldatakse ELi-Türkmenistani ühiskomiteed ja ELi ja Türkmenistani inimõigustealast dialoogi. ELi-Türkmenistani ühiskomitee 24. kohtumine toimus 2025. aasta novembris Ašgabatis, et arendada edasi partnerlust ja koostööd, eelkõige kaubanduse, ühenduvuse, energia ja keskkonna valdkonnas. EL on kinnitanud, et õigusriigi väärtuste ja inimõiguste austamine on ELi ja Türkmenistani suhete olulised aspektid. 2025. aasta juunis toimus ELi ja Türkmenistani 17. iga-aastane inimõigustealane dialoog. Arutelude keskmes olid Türkmenistani konkreetsed sammud inimõiguste olukorra parandamiseks riigis, sealhulgas nende isikute puhul, kelle inimõigusi on rikutud, samuti tingimused kinnipidamiskeskustes ja vanglates ning sooline vägivald.

2014. aastal leppisid Türkmenistan ja Türgi kokku gaasi transportimises Anatoolia torujuhtme kaudu, mis praegu transpordib gaasi Aserbaidžaani Shah Denizi gaasimaardlast. Lisaks esitas äriühing Trans Caspian Resources 2021. aastal oma ettepaneku Kaspia mere piirkonnaülese ühenduse kohta, mis on väiksem torujuhe, mille eesmärk on transportida igal aastal 10–12 miljardit kuupmeetrit gaasi. Pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse 2022. aastal on EL otsinud alternatiivseid energiaallikaid, sealhulgas Türkmenistani gaasi. Mõlemad pooled peavad läbirääkimisi kokkuleppe sõlmimiseks Türkmenistaniga, et mitmekesistada eksporti ja EL otsib uusi tarneid.

Euroopa Parlament on korduvalt väljendanud muret inimõiguste halva olukorra pärast Türkmenistanis ja on seetõttu seni blokeerinud partnerlus- ja koostöölepingu jõustumise. Euroopa Parlamenti ei ole kunagi kutsutud vaatlema Türkmenistani valimisi.

2025. aasta veebruaris sõitis Euroopa Parlamendi delegatsioon Kesk-Aasiaga suhtlemiseks Türkmenistani ELi ja Türkmenistani kaheksandale parlamentidevahelisele dialoogile. Kõnelused keskendusid Türkmenistani ÜRO Peaassamblee resolutsioonidele, inimõigustele, soolise võrdõiguslikkuse reformidele ja kahepoolse koostöö valdkondadele. Mõlemad pooled rõhutasid Türkmenistani neutraalset hoiakut piirkondlikus julgeolekus ning riigi strateegilist rolli energia ja transpordi valdkonnas. Nad kordasid oma pühendumust keskkonnakaitsele, õigusreformidele ja parlamentaarsele koostööle. Delegatsioon suhtles ka Türkmenistani kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et käsitleda inimõigusi, sotsiaalset arengut ning valitsuse ja kodanikuühiskonna suhete tugevdamist.

TADŽIKISTAN

ELi koostöö Tadžikistaniga on märkimisväärselt arenenud. 2004. aastal allkirjastati Tadžikistani ja ELi partnerlus- ja koostööleping, mis jõustus 2010. aasta märtsis. 2009. aastal andis Euroopa Parlament nõusoleku partnerlus- ja koostöölepingu sõlmimiseks, kuid nõudis olukorra parandamist inimõiguste, korruptsioonivastase võitluse, tervishoiu ja hariduse valdkonnas. Partnerlus- ja koostööleping aitas kaasa kahepoolse koostöö tõhustamisele ja suurendas ELi nähtavust Tadžikistanis, luues poliitilise dialoogi platvormi, mille eesmärk on edendada kahepoolseid kaubandus- ja majandussuhteid. Samuti sisaldab see artikleid rändealase koostöö ning rahapesu, uimastite ja terrorismi vastase võitluse kohta.

Sammuna edasi oma suhetes alustasid EL ja Tadžikistan 2023. aastal ametlikult läbirääkimisi laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu üle, viies need lõpule 2024. aastal. Laiendatud partnerlus- ja koostööleping parafeeriti 2025. aasta juulis, mis avab tee selle ametlikule allkirjastamisele ja ratifitseerimisele mõlema poole poolt.

EL on näidanud oma pühendumust Tadžikistani kestliku arengu toetamisele algatuste kaudu, mis keskenduvad sellistele olulistele valdkondadele nagu inimareng, kaasav roheline ja digitaalne majandus, veemajandus, kliimamuutused, energia- ja transpordiühendus Tadžikistani mitmeaastase sihtprogrammi (2021–2027) kaudu.

Tadžikistan on oluline ELi partner ja tal on suur huvi ühineda GSP+ sooduskaubanduse kavaga, kuid ta seisab praegu silmitsi mitme probleemiga, nagu rahvusvaheliste sanktsioonide mõju ja paljude Tadžikistani rändajate tagasisaatmine Venemaalt pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse ning kriitiline inimõiguste olukord. Pärast Talibani võimuletulekut Afganistanis on Tadžikistan võtnud vastu tuhandeid Afganistani põgenikke. Riik on pühendunud võitlusele äärmusluse ja radikalismi leviku vastu Kesk-Aasias.

ELi-Tadžikistani koostöönõukogu 11. kohtumine toimus 2025. aasta novembris Brüsselis. EL ergutab Tadžikistani parandama oma tulemusi põhivabaduste ja inimõiguste austamise valdkonnas. ELi ja Tadžikistani 15. inimõigustealane dialoog toimus 2024. aasta novembris.

2024. aastal kasvas Tadžikistani eksport ELi 67%, ulatudes 291 miljoni euroni, samas kui tema import EList oli kokku 275 miljonit eurot. ELi tegevus Tadžikistanis ulatub majandussidemetest kaugemale, hõlmates selliseid valdkondi nagu haridus, kutseõpe ja kodanikuühiskonna toetamine.

2025. aasta märtsis Tadžikistanis toimunud parlamendivalimistel sai valitsev Rahvademokraatlik Partei 63 kohast 49. Need olid esimesed valimised 25 aasta jooksul ilma sõltumatute lääne vaatlejateta, kuna OSCE/ODIHRi missioon tühistati, kuna Tadžikistani ametivõimud ei esitanud akrediteerimistagatisi. Kuigi valimistel osales veel viis erakonda, jäeti välja režiimile tugevalt vastu olnud opositsioonirühmitused.

Euroopa Parlament on väga kriitiline inimõiguste olukorra halvenemise suhtes Tadžikistanis, inimõiguste aktivistide, poliitiliste oponentide ja nende pereliikmete kinnipidamiste ja vahistamiste arvu suurenemise ning sõltumatu meedia range piiramise suhtes.

Euroopa Parlament on korduvalt väljendanud muret Kõrgõzstani ja Tadžikistani piiril aset leidnud kokkupõrgete pärast ning väljendanud heameelt 2021. aasta aprillis saavutatud relvarahukokkuleppe üle. Siiski suurenes 2022. aasta septembris piirivalvurite vaheline vägivald piiriäärsetel aladel. 2024. aasta veebruaris jõudsid Kõrgõzstan ja Tadžikistan kokkuleppele piiritleda 90% vaidlusalusest territooriumist, lõpetades sellega aastakümneid kestnud raevukad vaidlused. Euroopa Parlament väljendas heameelt selle piiriülese koostöö ning Kõrgõzstani ja Tadžikistani piiride piiritlemise üle, mida kinnitati Kõrgõzstani, Tadžikistani ja Usbekistani juhtide kohtumisel 2025. aasta jaanuaris.

2022. aasta juulis võttis parlament vastu resolutsiooni halveneva olukorra kohta Tadžikistani Mägi-Badahšani autonoomses oblastis ning väljendas veel kord muret riigi inimõiguste olukorra halvenemise pärast oma 2024. aasta jaanuari resolutsioonis sõltumatu meedia riikliku represseerimise kohta Tadžikistanis.

2025. aasta septembris toimus Dušanbes ELi-Tadžikistani parlamentaarse koostöökomisjoni 12. kohtumine, millel käsitleti selliseid küsimusi nagu Tadžikistani neutraalne seisukoht Venemaa sõja suhtes Ukrainas, majandus- ja kaubanduskoostöö, kliimamuutuste mõju Kesk-Aasias ja inimõiguste olukord Tadžikistanis.

Euroopa Parlament tõhustab järelevalvet inimõiguste olukorra halvenemise üle riigis. Selle valdkonna parandamine on Tadžikistani ja ELi kahepoolsete suhete edasiseks tugevdamiseks oluline.

MONGOOLIA

Kuigi Mongoolia ei ole hõlmatud ELi Kesk-Aasia strateegiaga, liigitab Euroopa Parlament riigi oma alaliste delegatsioonide raames piirkonna osaks. Mongoolial on palju kultuurilisi, ajaloolisi ja majanduslikke ühisjooni endise NSVLi Kesk-Aasia vabariikidega.

Viimase kolme aastakümne jooksul on Mongoolia end eristanud stabiilse majanduskasvuga demokraatia oaasina. 2019. aasta sündmused on siiski tekitanud muret demokraatia vähenemise pärast. 2017. aastal andis Euroopa Parlament nõusoleku ELi ja Mongoolia partnerlus- ja koostöölepingu sõlmimiseks.

Mongoolia poliitikas domineerib praegu tugev ja väljakujunenud Mongoolia Rahvapartei, millel on Mongoolia parlamendis ülekaalukas häälteenamus ja kontroll presidendi ametikoha üle. 2024. aasta juunis Mongoolias toimunud parlamendivalimistega kehtestati põhiseadusreform, millega suurendati parlamendikohtade arvu 126-ni ja taaskehtestati segavalimissüsteem. Mongoolia Rahvapartei võitis varasemast väiksema enamuse ning naiste esindajate osakaal suurenes 17,3 %-lt 25,4 %-le. Valimiste põhiküsimused olid korruptsioon, majandus, töötus ja inflatsioon.

ELi ja Mongoolia ühiskomitee 23. kohtumine toimus 2025. aasta aprillis Ulaanbaataris ning selle eesmärk oli kinnitada partnerlust selliste ühiste väärtuste alusel nagu demokraatia, inimõigused, õigusriik ja ÜRO põhikirja põhimõtete austamine. Komitee keskendus koostöö tugevdamisele taastuvenergia ja rohepöörde valdkonnas ning kaubanduskäibe suurendamisele, suurendades eksporti ELi GSP+ raames, kasutades seega rohkem ära sooduskava. Pooled vahetasid arvamusi ka metsapartnerluse

vastastikuse mõistmise memorandumi tegevuskavas esitatud meetmete tõhusa rakendamise üle. Pooled arutasid Mongoolia 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi rakendamisel tehtud edusamme.

Euroopa Parlamendi avaldused Mongoolia kohta on suures osas seotud majandusküsimustega, aga ka riigi arengu- ja humanitaarvajadustega, mis on seotud äärmuslike ilmastikutingimustega. Euroopa Parlamendi delegatsioon käis vaatlemas Mongoolias 2016. aastal toimunud parlamendivalimisi ja 2017. aastal toimunud presidendivalimisi ja täheldas, et selles riigis on kujunemas tugev demokraatia. COVID-19 pandeemia takistas parlamendil 2020. aasta juunis toimunud parlamendivalimisi ja 2021. aasta juunis toimunud presidendivalimisi vaatlemast, kuid parlamendi delegatsioon sai jälgida 2024. aasta parlamendivalimisi, märkides, et edusamme on tehtud, kuid arenguruumi veel on.

2025. aasta märtsis Brüsselis toimunud ELi ja Mongoolia 17. parlamentidevahelisel kohtumisel keskenduti kahepoolsetele suhetele, geostrateegilistele piirkondlikele küsimustele, inimõigustele, kliimamuutustele, ühenduvusele ja inimestevahelistele kontaktidele.

Jorge SOUTULLO SANCHEZ / Niccolò RINALDI
05/2026

5.6.5. PÄRSIA LAHE RIIGID, IRAAN, IRAAK JA JEEMEN

Teabelehes selgitatakse ELi suhteid Pärsia lahe riikide, Iraani, Iraagi ja Jeemeniga. Selles tutvustatakse ELi koostöölepinguid Pärsia lahe koostöönõukogu ja Jeemeniga ning partnerlus- ja koostöölepingut Iraagiga. Kuna ELil ei ole Iraaniga ametlikku lepingut ja Iraanis ei ole ELi delegatsiooni, põhinevad ELi ja Iraani suhted praegu 2015. aasta ühisel laiaulatuslikul tegevuskaval. Teabelehes selgitatakse ka Euroopa Parlamendi rolli suhetes nende riikidega.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotis käsitleb ELi välistegevust.

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklid 206 ja 207 käsitlevad kaubandust ning artiklid 216–219 rahvusvahelisi lepinguid.

PÄRSIA LAHE KOOSTÖÖNÕUKOGU (GULF COOPERATION COUNCIL – GCC)

GCC asutati 1981. aasta mais. Tänapäeval on see rühm – mille moodustavad endiselt selle asutajaliikmed Araabia Ühendemiraadid, Bahrein, Katar, Kuveit, Omaan ja Saudi Araabia – peamine kanal, mille kaudu EL nimetatud kuue riigiga suhtleb. Mitmel korral on EL ja GCC Lähis-Ida probleemide kohta vastu võtnud ühise seisukoha.

Naftarikkad Pärsia lahe äärsed riigid teevad praegu läbi suuri sotsiaal-majanduslikke ja poliitilisi muutusi, kuigi reformid edenevad ebaühtlases tempos. Araabia kevade ülestõusude mõju on Pärsia lahe äärsetes monarhiates vähendatud ennetava poliitikaga – toetuste ja avaliku sektori töökohtade loomise abil – ning repressiivmeetmetega, eriti Bahreinis ja Saudi Araabia Idaprovintsis. GCC riikidel on Lähis-Ida diplomaatias jätkuvalt aktiivne roll, mõnikord ka üksteisega võisteldes. See soodustas 2017.–2021. aastal Katari ja paari teise GCC riigi vahelist diplomaatilist kriisi, milles viimased süüdistasid Katari terrorismi ja usurühmituste (sh Moslemi Vennaskonna) toetamises, Iraaniga seotud rühmituste rahastamises, naaberriikide suveräänsuse rikkumises ja nendes poliitilise teisitimõtlemise õhutamises.

EL loodab tõhustada poliitilisi suhteid piirkonnas, muu hulgas inimõigustealase dialoogi abil, aga ELi ja GCC senised suhted on olnud peamiselt majandus- ja kaubandussidemed. Kahe osapoole vaheline kauplemismaht on aastate jooksul pidevalt kasvanud, kusjuures ELil on oluline kaubandusbilansi ülejääk.

1988. aastal allkirjastasid EL ja GCC koostöölepingu. Lepingu eesmärk on tugevdada selle strateegiliselt tähtsa piirkonna stabiilsust, arendada poliitilisi ja majandussuhteid, laiendada majanduslikku ja tehnilist koostööd ning süvendada koostööd energia, tööstuse, kaubanduse ja teenuste, põllumajanduse, kalanduse, investeeringute, teaduse ja tehnoloogia ning keskkonna valdkonnas. Lepinguga nähakse ette iga-aastased ühisnõukogu ja ministrite kohtumised ning ühised koostöökomiteed kõrgemate ametnike tasandil. Parlamentaarset organit ei ole lepinguga ette nähtud. 2016. aasta aprillis leppis ELi ja GCC ühine koostöökomitee kokku, et luuakse

struktureeritum mitteametlik dialoog kaubanduse ja investeerimise küsimustes. Seejärel toimus 2016. aasta juulis ELi ja GCC ühisnõukogu ja ministrite kohtumine. 2017. aasta juunis Katari ja teiste Pärsia lahe riikide vahel vallandunud diplomaatiline kriis takistas uute kohtumiste korraldamist.

ELi ja GCC koostöö sai 2022. aastal olulise tõuke. 21. veebruaril 2022 Brüsselis toimunud ELi ja GCC ühisel ministrite kohtumisel pöörati suurt tähelepanu ELi ja GCC partnerluse tugevdamise tähtsusele. Kohtumisel kiitsid ministrid heaks ühise koostööprogrammi aastateks 2022–2027, milles kirjeldatakse konkreetseid ühismeetmeid paljudes valdkondades, sealhulgas kaubandus ja investeeringud, energeetika, kliimamuutused, haridus, terrorismivastane võitlus ja humanitaarabi.

Ministrite võetud kohustust tugevdati sama aasta mais veelgi komisjoni ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ühisteatisega strateegilise partnerluse kohta Pärsia lahe riikidega, milles pakuti välja terviklik raamistik GCC riikidega sidemete laiendamiseks. Nõukogu 20. juuni 2022. aasta järeldustes heaks kiidetud teatises tunnistatakse sõnaselgelt Pärsia lahe piirkonna julgeoleku ja stabiilsuse otsest mõju ELile ning rõhutatakse GCC ja selle liikmesriikidega tugevama ja strateegilisema partnerluse võimalikku kasu.

ELi ja GCC partnerluse hea hoog on sellest ajast alates püsinud. 1. juunil 2023 nimetas EL ametisse oma esimese eriesindaja Pärsia lahe piirkonnas (Luigi Di Maio), et arendada edasi tugevamat, terviklikumat ja strateegilisemat ELi partnerlust Pärsia lahe piirkonna riikidega.

10. oktoobril 2023 – varsti pärast Iisraeli ja Hamasi vahelise sõjategevuse puhkemist Gazas, mille põhjustas Hamasi terrorirünnak Iisraeli vastu 7. oktoobril – toimus Masqaṭis ELi ja GCC ühisnõukogu 27. kohtumine. Kohtumine andis väga positiivseid tulemusi, näiteks:

— kokkulepe ELi ja GCC struktureeritud julgeolekudialoogi sisseseadmise kohta;

— kokkulepe piirkondliku julgeoleku ja koostöö kõrgetasemelise julgeolekufoorumi ühiseks korraldamiseks;

— kokkulepe humanitaarasjades tehtava koostöö kohta.

Esimene ELi ja GCC julgeolekudialoog toimus 24. jaanuaril 2024 Ar-Riyādhis. Sellele järgnes 22. aprillil 2024 Luxembourgis piirkondliku julgeoleku ja koostöö kõrgetasemeline foorum.

Majandussuhete vallas alustati 1990. aastal läbirääkimisi vabakaubanduslepingu üle, kuid need on alates 2008. aastast seiskunud. Peamiseks lahkarvamusi tekitavaks küsimuseks on eksporditollimaksud. 2017. aastal alustati kaubandus- ja investeerimisdialoogi. Alates 1. jaanuarist 2007 on ELi ja GCC riikide koostöölepingu rakendamise meetmete rahastamiseks olnud võimalik kasutada partnerluse rahastamisvahendit (nagu ka selle eelkäijat, rahastamisvahendit koostööks tööstus- ning teiste suure sissetulekuga riikide ja territooriumitega). GCC riigid saavad osaleda ka programmis Erasmus Mundus.

16. oktoobril 2024 toimunud ELi ja GCC esimene tippkohtumine näitas, et kahe piirkonna vahelised suhted on mõlema poole jaoks strateegiliselt väga olulised. ELi ja GCC tippkohtumine oli oluline verstapost, kuna sellel loodi uus tõhustatud

koostöö raamistik, milles võeti ühine kohustus tugevdada sidemeid kaubanduse, investeeringute, inimestevaheliste kontaktide ning energia ja ühenduvuse valdkonnas. Aruteludes rõhutati ELi ja GCC majandussuhete suurt kasutamata potentsiaali ning nende tulemusel sündis kokkulepe edendada läbirääkimisi vabakaubanduslepingu üle ja kaaluda kõiki võimalusi majanduskoostöö edendamiseks. Lisaks rõhutasid EL ja GCC riigid vajadust tihedama koostöö järele sellistes valdkondades nagu noored, haridus, sport, liikuvus ja kultuur, et edendada tihedamaid inimestevahelisi sidemeid.

Pärast seda pöördelist tippkohtumist on koostöö praktikas veelgi süvenenud. EL ja GCC on tõhustanud uue raamistiku alusel tehtavat tööd, eelkõige majanduse mitmekesistamise, puhtale energiale ülemineku ja digitaalse ühenduvuse valdkonnas, jätkates samal ajal korrapäraseid poliitilisi ja julgeolekualaseid konsultatsioone. Edusamme on tehtud ka kaubandusarutelude elavdamisel ning haridus-, liikuvus- ja innovatsioonialaste ühisalgatuste laiendamisel, mis aitavad muuta tippkohtumisel võetud kohustused konkreetseks kohapealseks koostööks.

Samal ajal on kasvavad piirkondlikud pinged partnerluse proovile pannud. Pärast Iraani rünnakuid GCC riikide vastu alates 2026. aasta veebruarist on EL olukorra eskaleerumise teravalt hukka mõistnud, taaskinnitanud oma pühendumust Pärsia lahe piirkonna julgeolekule ja stabiilsusele ning väljendanud täielikku solidaarsust GCC partneritega. EL on nõudnud vaoshoitust, rahvusvahelise õiguse austamist ja uusi diplomaatilisi jõupingutusi, et vältida edasisi konflikte, jätkates samal ajal koostööd piirkondlike ja rahvusvaheliste osalejatega, et toetada pingete leevendamist.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament võttis 24. märtsil 2011 vastu resolutsiooni ELi suhete kohta GCC riikidega. Selles nõuti strateegilist partnerlust GCC ja selle liikmesriikidega. Seda seisukohta kinnitati viimati 28. veebruaril 2024, kui parlament võttis vastu ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendamist käsitleva 2023. aasta aruande.

Euroopa Parlamendi delegatsioon Araabia poolsaarega suhtlemiseks korraldab regulaarselt parlamentidevahelisi kohtumisi selle piirkonna konsultatiivnõukogudega ning jälgib ELi ja GCC suhete arengut.

Viimastel aastatel on Euroopa Parlament vastu võtnud resolutsioone, milles väljendatakse muret inimõiguste olukorra pärast GCC riikides, sealhulgas:

— 16. veebruaril 2017 vastu võetud resolutsioon surmanuhtluse taastamise kohta Kuveidis ja Bahreinis;

— 11. märtsil 2021 vastu võetud resolutsioon surmamõistetute ja inimõiguslaste olukorra kohta Bahreinis;

— 8. juulil 2021 vastu võetud resolutsioon surmanuhtluse kohta Saudi Araabias;

— 24. novembril 2022 vastu võetud resolutsioon seoses FIFA maailmameistrivõistlustega Kataris;

— 10. juulil 2025 vastu võetud resolutsioon Ryan Corneliuse juhtumi kohta Araabia Ühendemiraatides.

Lisaks võttis Euroopa Parlament 25. oktoobril 2018 pärast ajakirjanik Jamal Khashoggi mõrva Saudi Araabia konsulaadis Istanbulis vastu resolutsiooni, milles mõistis

ajakirjaniku mõrva hukka, nõudis Khashoggi kadumise ja kohtuvälise hukkamise rahvusvahelist, sõltumatut ja erapooletut uurimist ning nõudis tungivalt, et Saudi Araabia ametivõimud vabastaksid viivitamata ja tingimusteta kõik inimõiguste kaitsjad.

2015. aastal anti Euroopa Parlamendi Sahharovi auhind mõttevabaduse eest Saudi Araabia blogijale Raif Badawile.

JEEMEN

ELi ja Jeemeni suhted põhinevad 1997. aasta koostöölepingul, mis hõlmab kaubandust, arengukoostööd, kultuuri, side- ja infosüsteeme, keskkonda ja loodusvarade majandamist ning poliitilist dialoogi. 2015. aasta märtsis alustas Saudi Araabia juhitud rahvusvaheline sõjaline koalitsioon kampaaniat mässuliste vastu, kes olid kukutanud ametisoleva Jeemeni presidendi. EL toetab ÜRO vahendustegevust, mille eesmärk on leida Jeemeni konfliktile poliitiline lahendus.

12. detsembril 2022 võeti vastu nõukogu järeldused Jeemeni kohta, milles kinnitati nõukogu pühendumust Jeemeni ühtsusele, suveräänsusele, sõltumatusele ja territoriaalsele terviklikkusele ning täielikku toetust ÜRO rahupüüdlustele ja ÜRO erisaadikule Hans Grundbergile tema vahendamispüüdlustes. EL kutsus al-Houthi mässulisi tungivalt üles loobuma maksimalistlikest seisukohtadest ja tegema konstruktiivset koostööd ÜRO erisaadiku Grundbergiga. Nõukogu rõhutas samuti, et äärmiselt oluline on relvarahu taastamine ja edasine laiendamine.

Alates sõja algusest 2015. aastal on EL toetanud Jeemeni kriisile reageerimist rohkem kui 1,4 miljardi euroga. See hõlmab 998 miljonit eurot humanitaarabi ja 487 miljonit eurot arenguabi.

2025. aastal eraldas EL Jeemenile 120 miljoni eurot humanitaarabi. ELi humanitaarabi keskendub riigi kõige haavatavamate inimeste, st konfliktist otseselt mõjutatud või ümberasustatud inimeste ning selliste leibkondade abistamisele, kes kannatavad toiduga kindlustamatuse ja tervisekriiside tõttu. Abi hõlmab toitu, tervishoidu, haridust, vett ja peavarju. Samuti hõlmab see paremaid hügieeniteenuseid ümberasustatud elanikkonnale ja konfliktidest mõjutatud piirkondadele ning piirkondadele, kus valitseb suur toiduga kindlustamatus ja alatoitumus.

ELi delegatsioon Jeemeni Vabariigis tegutseb praegu Jordaanias Ammanis.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Viimastel aastatel on Euroopa Parlament võtnud Jeemeni kohta vastu järgmised resolutsioonid:

— 2015. aasta resolutsioon olukorra kohta Jeemenis;

— 2016. aasta resolutsioon humanitaarolukorra kohta Jeemenis;

— 2017. aasta juuni resolutsioon humanitaarolukorra kohta Jeemenis;

— 2017. aasta novembri resolutsioon olukorra kohta Jeemenis;

— 2018. aasta resolutsioon olukorra kohta Jeemenis;

— 2021. aasta resolutsioon humanitaar- ja poliitilise olukorra kohta Jeemenis.

Viimases tekstis väljendas Euroopa Parlament tõsist muret Jeemeni humanitaar- ja julgeolekuolukorra pärast ning nõudis relvarahu, millest ka tegelikult kinni peetaks. Lisaks võttis parlament 13. septembril 2017 vastu resolutsiooni relvaekspordi kohta, milles taunis asjaolu, et Jeemeni konfliktis kasutatakse liikmesriikide poolt eksporditud sõjatehnikat.

Jeemeniga suhtlemise ja sealse olukorra jälgimise eest vastutab Euroopa Parlamendi delegatsioon Araabia poolsaare riikidega suhtlemiseks.

IRAAK

EL on jätkuvalt pühendunud Iraagi toetamisele, kuna riigi majanduse taastamine ja demokraatia tugevdamine on keskse tähtsusega stabiilsuse edendamisel mitte ainult Iraagis, vaid ka piirkonnas laiemalt ja Euroopas.

EL toetab selgelt Iraagi kui piirkonnas ELi peamise partneri ühtsust, suveräänsust ja territoriaalset terviklikkust. EL on kinnitanud oma valmisolekut jätkata koostööd Iraagi uue valitsusega (kes nimetati ametisse 2026. aasta mais), et tagada kõigile Iraagi elanikele rahumeelne ja jõukas tulevik.

Alates 2003. aasta sõjast on EL olnud üks peamisi Iraagile abi andjaid. 2012. aasta mais allkirjastati ELi ja Iraagi partnerlus- ja kootööleping. See loob raamistiku dialoogiks ja koostööks mitmes valdkonnas, sealhulgas poliitilistes küsimustes, terrorismivastases võitluses, kaubanduses, inimõiguste alal, tervishoius, hariduses ja keskkonnaküsimustes. Partnerlus- ja koostöölepingu raames toimus 2014. aasta jaanuaris ELi-Iraagi koostöönõukogu esimene istung. Teine istung toimus 18. oktoobril 2016 ja kolmas istung 2023. aasta märtsis Brüsselis. Koostöönõukogu seni viimane kohtumine toimus 2025. aasta oktoobris. EL rakendab Iraagi puhul mitmeaastast sihtprogrammi, milles on aastateks 2021–2027 ette nähtud 165 miljonit eurot ning mida rahastatakse naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendist „Globaalne Euroopa". Hõlmatud prioriteetide hulka kuuluvad töökohtade loomine, majanduse mitmekesistamine, inimareng, ühiskondlik lepe, digitaalne kaasav juhtimine ja demokraatia. Programmi täiendab piirkonna sihtprogramm, mis keskendub rändele ja ühenduvusele. Lisaks on EL eraldanud 225 miljardit eurot Süüria kriisile reageerimise meetmeteks Iraagis. Iraak saab kasu ka inimõigusi ja demokraatiat, kodanikuühiskonda ning rahu, stabiilsust ja konflikti tõkestamist käsitlevatest temaatilistest programmidest.

2018. aasta jaanuaris võttis EL vastu uue Iraagi strateegia. Selles strateegias on kesksel kohal jätkuv ELi humanitaarabi andmine Iraagi elanikele ning rühmituse Islamiriik (IS) võimu alt vabastatud alade stabiliseerimisele kaasaaitamine olukorras, kus kolmel miljonil Iraagi põgenikul ei ole ikka veel võimalik koju tagasi pöörduda. Strateegias käsitletakse ka reformimise, taastamise ja lepitamise pikemaajalisi meetmeid, mida Iraagil tuleb rakendada, et kindlustada rahu ning üles ehitada ühtne demokraatlik riik, kus kõik inimesed saaksid täiel määral ja suurema heaolu tingimustes oma õigusi kasutada.

Kooskõlas ELi Iraagi strateegiaga ning partnerlus- ja koostöölepinguga on komisjoni 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi eesmärk luua tingimused ja väljavaated, mis võimaldavad kõigil iraaklastel ja eelkõige noortel elada õnnelikult

jõukamas, vapustustele vastupidavamas ja demokraatlikumas Iraagis. 2021.–2027. aasta mitmeaastases sihtprogrammis esitatakse järgmised kolm prioriteetset valdkonda:

— roheliste töökohtade loomine ja majanduse mitmekesistamine;

— inimareng ja ühiskondlik lepe;

— digitaalne kaasav juhtimine ja demokraatia.

2025. aastal eraldas EL 21,1 miljonit eurot humanitaarprogrammidele Iraagis. Selle rahastamisega toetatakse peamiselt kõige haavatavamaid riigisiseseid põgenikke ja pagulasi ning hõlbustatakse püsiva lahenduse leidmist.

EL pakub ka toetust Iraagis julgeoleku edendamiseks. Vastusena Iraagi ametivõimude taotlusele lõi nõukogu 2017. aasta oktoobris ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika missiooni tsiviiljulgeoleku sektori reformi toetamiseks – Euroopa Liidu nõuandemissiooni Iraagi julgeolekusektori reformi toetuseks. See nõuandemissioon annab Iraagi ametivõimudele suuniseid ja eksperditeadmisi tsiviiljulgeoleku sektori reformi kohta. Abi eesmärk on hõlbustada Iraagi riikliku julgeolekustrateegia järjekindlat rakendamist.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Viimastel aastatel on parlament võtnud vastu mitu resolutsiooni olukorra kohta Iraagis, sealhulgas:

— 18. septembril 2014 vastu võetud resolutsioon ISi pealetungi kohta;

— 27. novembril 2014 vastu võetud resolutsioon soolise vägivalla kohta;

— 30. aprillil 2015 vastu võetud resolutsioon kultuurimälestiste hävitamise kohta ISi poolt;

— 26. novembril 2015 vastu võetud resolutsioon laste hariduse kohta hädaolukordades;

— 4. veebruaril 2016 vastu võetud resolutsioon vähemuste tagakiusamise kohta;

— 27. oktoobril 2016 vastu võetud resolutsioon olukorra kohta Põhja-Iraagis ja Mosulis;

— 15. detsembril 2016 vastu võetud resolutsioon massihaudade kohta Iraagis;

— 13. septembril 2017 vastu võetud resolutsioon relvaekspordi kohta;

— 10. oktoobril 2024 vastu võetud resolutsioon naiste õiguste kohta Iraagis ja ettepaneku kohta muuta isikliku staatuse seadust.

Euroopa Parlamendi delegatsioon Iraagiga suhtlemiseks korraldab parlamentidevahelisi kohtumisi Iraagi Esindajatekoguga. Seni viimane kohtumine toimus 14. mail 2025 Brüsselis ja eelviimane 2023. aastal Bagdadis.

2016. aastal anti Euroopa Parlamendi Sahharovi auhind mõttevabaduse eest Nadia Murad Basee Tahale ja Lamiya Aji Basharile, kes pääsesid eluga ISi seksiorjusest Iraagis ja kellest on saanud ISi seksuaalvägivalla tõttu kannatanud naiste eestkõnelejad.

Samuti kaitsevad nad avalikult Iraagi jeziidi kogukonda – usuvähemust, kelle kallal ISi võitlejad on toime pannud genotsiidi.

IRAAN

ELi suhted Iraaniga on keerukad ja need on halvenenud sel määral, et ELi rahalisi vahendeid antakse üksnes väga spetsiifiliseks toetuseks inimõiguste kaitsjatele ja humanitaartegevusele. See on tingitud mitmest negatiivsest arengust, sealhulgas Iraani sõjalisest toetusest Venemaale alates Venemaa agressioonisõja algusest Ukrainas, Iraani jätkuvatest inimõiguste rikkumistest, eriti pärast Mahsa Aminiga seotud meeleavalduste jõhkrat mahasurumist, Iraani destabiliseerivast tegevusest piirkonnas ja tuumapüüdlustest ning hübriidohtudest ELis.

Vastuseks sellele on EL liikmesriikidega kooskõlastades pidevalt kohandanud oma lähenemisviisi, suurendades survet Teheranile. Selle tulemusena on vastu võetud **kümme sanktsioonide paketti**, mis on suunatud inimõiguste rikkumiste eest vastutavate isikute ja üksuste vastu. EL toetab edasi kindlalt Iraani rahva püüdlusi tagada universaalsed inimõigused ja põhivabadused, tehes aktiivselt koostööd ÜRO vastutusmehhanismidega ja kasutades oma vahendeid Iraani vastutusele võtmiseks. EL on andnud Iraani kõige haavatavamatele rühmadele humanitaarabi ja toetanud Iraani alates 2016. aastast kokku rohkem kui 124 miljoni euroga.

Kuna Iraan ei ole Maailma Kaubandusorganisatsiooni liige ning EL ja Iraan ei ole sõlminud kahepoolset lepingut, kohaldatakse nendevahelise kaubanduse suhtes ELi üldist impordikorda. ELi ja Iraani kaubandust käsitlevate Eurostati andmete kohaselt ulatus kahe poole vaheline kaubavahetus 2024. aastal 4,543 miljardi euroni, kusjuures ELil oli suur ülejääk. Eksport Iraani moodustas kokku 3,708 miljardit eurot ja import Iraanist 0,834 miljardit eurot. Kaubandus on peamiselt seotud tööstusega ning ekspordis domineerivad masinad ja kemikaalid, aga kaubandusmahud on sanktsioonide tõttu endiselt piiratud.

ELi jaoks on suhetes Iraaniga olnud esmatähtis 2015. aasta juulis Viinis allkirjastatud ühise laiaulatusliku tegevuskava (nimetatakse ka Iraani tuumaleppeks) säilitamine. Ühine laiaulatuslik tegevuskava on rahvusvahelise tuumarelva leviku tõkestamise süsteemi oluline osa. Sellega antakse volitused ÜRO tuumajärelevalve teostajale Rahvusvahelisele Aatomienergiaagentuurile (IAEA), kes teeb rangeimat kontrolli tuumarelva leviku tõkestamise ajaloos. IAEA võtab endale täieliku vastutuse selle jälgimise eest, kas Iraan jätkab ühise laiaulatusliku tegevuskavaga ette nähtud kohustuste täitmist. Vastutasuna Iraani võetud kohustuste eest nägi ühine laiaulatuslik tegevuskava ette Iraani taasintegreerimise ülemaailmsesse süsteemi.

Ameerika Ühendriikide lahkumine ühisest laiaulatuslikust tegevuskavast 2018. aastal ja maksimaalse surve poliitika kasutamine viis selleni, et Iraan vähendas oma tuumaleppest tulenevaid kohustusi. Selle leppega kehtestati IAEA-poolse kontrolli ja järelevalve põhjalik ja range süsteem. EL tegi koos kolme Euroopa suurriigi (Prantsusmaa, Saksamaa ja Ühendkuningriik – E3), Venemaa ja Hiinaga tööd selle nimel, et säilitada ühine laiaulatuslik tegevuskava ja seeläbi Iraani võetud kohustused.

Kooskõlas ühise laiaulatusliku tegevuskavaga lõppes Iraani relvaembargo kehtivus oktoobris 2020. Kuigi EL väljendas selle kehtivuse lõppemise suhtes kahtlusi, ei nõustunud ta USA ähvardusega taastada kõik ÜRO sanktsioonid (taaskehtestamine).

EL säilitas oma relvaembargo, mis ei ole osa ühisest laiaulatuslikust tegevuskavast, vaid on seotud inimõiguste rikkumiste, ELi vastu suunatud vaenuliku tegevuse ning ballistiliste ja tiibrakettide tulistamisega.

2025. aasta juuni konflikt Iisraeli ja Iraani vahel, mida nimetatakse 12-päevaseks sõjaks, tähistas suurt eskalatsiooni, mis hõlmas rünnakuid sõjaliste ja tuumarajatiste vastu.

Paljud ühise laiaulatusliku tegevuskava sätted pidid 2025. aasta oktoobris aeguma (aegumisklauslid). Kuid pärast pingete teravnemist ja 2025. aasta konflikti käivitasid Ühendkuningriik, Prantsusmaa ja Saksamaa taaskehtestamise mehhanismi, et ÜRO sanktsioonid taastada. Selle tulemusena kehtestati 2025. aasta lõpus uuesti ÜRO ja ELi tuumavaldkonna sanktsioonid.

Ühine laiaulatuslik tegevuskava ei toimi enam pärast seda, kui Ameerika Ühendriigid 2018. aastal sellest taganesid, Iraan lõpetas seejärel selle järgimise ja Euroopa osalised kehtestasid 2025. aastal uuesti sanktsioonid. Kuigi EL peab lepingut jätkuvalt oluliseks lähtepunktiks tuumarelva leviku tõkestamisel, keskenduvad praegused jõupingutused edasise eskalatsiooni vältimisele ja diplomaatilise tegevuse jätkamise toetamisele.

Hiljutised arengud piirkonnas on muutnud ELi ja Iraani suhted veelgi keerulisemaks. 2026. aasta veebruaris algas laiem sõjaline vastasseis Ameerika Ühendriikide, Iisraeli ja Iraani vahel, millega kaasnesid ulatuslikud rünnakud Iraani sõjalise taristu vastu ja kättemaksurünnakud kogu piirkonnas. Sellega seoses on EL järjekindlalt nõudnud pingete leevendamist, rahvusvahelise õiguse austamist ja tsiviilisikute kaitsmist, jäädes samal ajal kindlaks oma pühendumusele leida läbirääkimiste teel lahendus, mis käsitleks nii tuumaprobleeme kui ka laiemat piirkondlikku stabiilsust.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlamendi delegatsioon Iraaniga suhtlemiseks loodi 2004. aastal, et seada sisse otsekanal Majlesega. Alates 2015. aastast on Iraaniga suhtlemiseks loodud delegatsioonil olnud oluline roll ühise laiaulatusliku tegevuskava raames ning ELi ja Iraani lähendamisel. Alates 2005. aastast on toimunud seitse parlamentidevahelist kohtumist, neist viimane 2018. aasta septembris Brüsselis.

Alates 2019. aastast on delegatsioon keskendunud koostööle Iraani kodanikuühiskonnaga.

12. detsembril 2023 andis Euroopa Parlament Sahharovi mõttevabaduse auhinna Jina Mahsa Aminile ja Iraani liikumisele „Naised, elu, vabadus“.

Euroopa Parlament võttis 2019.–2024. aasta ametiajal vastu kümme resolutsiooni, et väljendada muret inimõiguste olukorra pärast Iraanis. Lisaks on ta kritiseerinud inimõiguste süstemaatilist mahasurumist Iraanis kuues parlamendi praeguse koosseisu ametiajal (2024–2029) seni vastu võetud resolutsioonis:

— 28. novembri 2024. aasta resolutsioon naiste sageneva ja süstemaatilise represseerimise kohta Iraanis;

— 23. jaanuari 2025. aasta resolutsioon inimõiguste süstemaatilise mahasurumise kohta Iraanis, Pakhshan Azizi ja Wrisha Moradi juhtumite ning ELi kodanike pantvangi võtmise kohta;

- 3. aprilli 2025. aasta resolutsioon hukkamiste laine kohta Iraanis ning aktivistidele Behrouz Ehsanile ja Mehdi Hassanile määratud surmanuhtluse kinnitamise kohta;
- 19. juuni 2025. aasta resolutsioon dr Ahmadreza Djalali juhtumi kohta Iraanis;
- 22. jaanuari 2026. aasta resolutsioon meeleavaldajate jõhkra represseerimise kohta Iraanis;
- 12. veebruari 2026. aasta resolutsioon süsteemse rõhumise, ebainimlike tingimuste ja meelevaldsete kinnipidamiste kohta Iraani režiimi võimu all.

Parlamendi kindel seisukoht Iraani destabiliseeriva tegevuse suhtes kajastub tema 2. aprillil 2025 vastu võetud resolutsioonis ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendamist käsitleva 2024. aasta aruande kohta. Lisaks Iraani hukkamõistmisele terrorismi ja tsiviilkonfliktide rahalise toetamise eest, sealhulgas Iisraeli vastu rünnakuid toime pannud käsilaste toetamise eest, ning piirkondlikku rahu kahjustavas tegevuses osalemise eest on Euroopa Parlament mõistnud Iraani hukka selle eest, et ta ei ole järjepidevalt täitnud oma õiguslikke kaitsekohustusi ega ühisest laiaulatuslikust tegevuskavast tulenevaid kohustusi. Samuti on EL kritiseerinud kasvavat sõjalist koostööd Iraani ja Venemaa vahel ning tõstnud esile laiaulatusliku strateegilise partnerluse võimalikku allkirjastamist ja Iraani poolt sõjatehnika tarnimist Venemaale, milles nähakse Ukraina konfliktile otsest kaasaaitamist ja piirkonna edasist destabiliseerimist.

Kuigi lähitulevikus ei ole oodata olulisi muutusi parlamentidevahelistes suhetes, jätkab Euroopa Parlament koostööd Iraani kodanikuühiskonnaga ja toetab Iraani rahva püüdlusi.

Simona-Daniela Moroianu / Camelia OAIDA
06/2026

5.6.6. AAFRIKA

ELi koostöö Aafrika riikide ja Aafrika Liiduga (AL) põhineb kahel eraldi raamistikul: nimelt a) Aafrika ja ELi ühisstrateegia ning b) partnerluslepingud Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna (AKV) riikidega.
ELi ja AKV riikide vahelise partnerluse poliitiliste, majanduslike ja arengualaste aspektide õiguslik alus kehtestati Cotonou lepinguga 2000. aastal. See asendati 15. novembril 2023 Samoa lepinguga, mis sõlmiti partnerluse ajakohastamiseks.
Aafrika ja ELi ühisstrateegiat on rakendatud mitmeaastaste ja muude tegevuskavade kaudu. Neid on vastu võetud igal ELi ja Aafrika Liidu tippkohtumisel, mis toimuvad tavapäraselt iga kolme aasta järel. Viimasel ELi ja Aafrika Liidu tippkohtumisel, mis toimus 2022. aasta veebruaris Brüsselis, leppisid ELi ja Aafrika juhid kokku partnerluse ühises visioonis 2030. aastaks. Sellega tugevdatakse uuenenud partnerlust, mis põhineb solidaarsusel, julgeolekul, rahul, kestlikul arengul ja ühisel heaolul. ELi ja Aafrika Liidu kolmas ministrite kohtumine toimus 21. mail 2025 Aafrika Liidu uue juhatusega. Sellel kohtumisel vaadati üle ühise visiooni edusammud aastani 2030 ning sillutati teed ELi ja Aafrika Liidu seitsmendale tippkohtumisele, mis toimus 24. ja 25. novembril 2025. aastal Angolas, Luandas tähistades partnerluse 25 aasta täitumist alates Kairo tippkohtumist 2000. aastal. ELi poliitika- ja julgeolekukomitee ning Aafrika Liidu rahu- ja julgeolekunõukogu kuueteistkümnendal konsultatiivkohtumisel, mis toimus 8.–9. oktoobril 2025 Brüsselis. EL on endiselt Aafrika suurimad ametliku arenguabi andjad. Seda rahastatakse peamiselt ELi üldeelarvest naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa“ alusel.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 217 ja 218;

— 2023. aasta novembris sõlmitud ühelt poolt ELi ja selle liikmesriikide ning teiselt poolt Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni liikmete vaheline partnerlusleping (Samoa leping);

— 10. aprillil 2024. aastal sai Samoa leping Euroopa Parlamendi nõusoleku; selle ajutine kohaldamine algas 1. jaanuaril 2024, kui see asendas Cotonou lepingu;

— määrus (EL) 2021/947, millega luuakse naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa“.

AKV-ELI PARTNERLUS

ELi ja Sahara-taguse Aafrika riikide suhteid reguleeriti enam kui kahe aastakümne jooksul Cotonou lepinguga, millel rajanesid ELi suhted 78 AKV riigiga 79-st[1]. Aprillis 2022 sai AKV-st Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsioon (AKVRO).

[1]Erandiks oli Kuuba.

Cotonou leping pidi esialgu lõppema 2020. aastal, kuid seda pikendati korduvalt, viimati 2023. aasta novembris. Cotonou lepingu peamine eesmärk oli aidata kaasa vaesuse kaotamisele ja toetada AKV riikide lõimimist maailmamajandusse. Leping koosnes kolmest sambast:

— poliitiline;

— arengualane;

— majandus- ja kaubandusalane koostöö.

Lepingut rakendasid AKV-ELi ühised institutsioonid, sh AKV-ELi ministrite nõukogu, AKV-ELi suursaadikute komitee ja AKV-ELi parlamentaarne ühisassamblee.

Läbirääkimised Cotonou lepingu järgse lepingu üle ELi ja AKVRO vahel viidi lõpule 2020. aasta detsembris. Uus leping allkirjastati alles 2023. aasta novembris, kuna ELis oli lahkarvamusi uue lepingu olemuse osas ning kaks liikmesriiki olid kahtleval seisukohal.

2023. aasta novembris allkirjastatud Samoa leping asendab Cotonou lepingut ning tähistab uut peatükki ELi ja AKVRO vahelistes suhetes. Leping toob kaasa kaks olulist muudatust, nimelt parlamentaarse mõõtme tugevdamise institutsioonilises raamistikus ning lepingu jagamise kolmeks piirkondlikuks protokolliks. See kujutab endast ajakohastatud ja täiustatud partnerlust ELi ja AKVRO vahel, mis tugineb Cotonou lepingus sätestatud alustele.

Uues Samoa lepingus määratakse kuus strateegilist prioriteetset koostöövaldkonda: inimõigused, demokraatia ja valitsemine; rahu ja julgeolek, inim- ja sotsiaalne areng, kaasav ja kestlik majanduskasv ning areng; keskkonnakestlikkus ja kliimamuutused ning ränne ja liikuvus. Uues lepingus rõhutatakse ka osapoolte rahvusvahelistel foorumitel tehtava koostöö ning ÜRO kestliku arengu tegevuskava aastani 2030 ja kestliku arengu eesmärkide olulisust.

Koostööle annavad struktuuri kolm piirkondlikku protokolli, mis kajastavad AKV piirkonna erinevaid prioriteete. ELi ja Aafrika protokoll on muutunud ELi ja Sahara-taguse Aafrika suhete tähtsaimaks õigusraamistikuks. Piirkondlikud prioriteetsed valdkonnad hõlmavad järgmist: kaasav ja kestlik majanduskasv; inim- ja sotsiaalne areng, keskkond ja loodusvarad, rahu ja julgeolek, õigusriik, õigusemõistmine, demokraatia ja valitsemine, inimõigused ja sooline võrdõiguslikkus ning ränne ja liikuvus. Uue protokolliga antakse Cotonou lepinguga võrreldes suurem roll ka Aafrika Liiduga peetavale dialoogile ja koostööle.

Samoa leping loob aluse ühiste asutuste moodustamiseks, täpsemalt AKVRO-ELi ministrite nõukogu ja neli parlamentaarset assambleed: AKVRO-ELi parlamentaarne ühisassamblee ja kolm piirkondlikku parlamentaarset assambleed (Aafrika ja ELi, Kariibi piirkonna ja ELi ning Vaikse ookeani ja ELi piirkonna parlamentaarne assamblee); vt Euroopa Parlamendi uuringuteenistuse ülevaadet „After Cotonou: towards a new agreement with the African, Caribbean and Pacific States“ (Pärast Cotonou lepingut: uue lepingu sõlmimine Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidega). Need neli parlamentaarset assambleed moodustati ametlikult 2024. aasta veebruaris, kui nad kohtusid esimest korda Luandas (Angolas) ja võtsid vastu oma kodukorra. Kõik neli assambleed peavad ühe korralise aastakoosoleku, mis toimub rotatsiooni

korras kas ELis või AKV riikides. Piirkondlikud assambleed võivad koos AKVRO-ELi parlamentaarse ühisassambleega pidada ka lisakoosolekuid.

AAFRIKA JA ELI STRATEEGIA NING ELI PARTNERLUS AAFRIKAGA

Euroopa ja Aafrika juhid võtsid Aafrika ja ELi esialgse ühisstrateegia vastu 2007. aastal Lissabonis toimunud teisel ELi ja Aafrika tippkohtumisel ning selles määrati kindlaks Aafrika ja ELi partnerluse poliitiline visioon. Selle eesmärgid on:

— tegeleda Aafrika ja ELi suhetes lisaks abistajate ja abisaajate koostööle ka ühiste poliitiliste probleemidega;

— laiendada koostööd, käsitledes üleilmseid ühiseid probleeme, nagu ränne, kliimamuutused, rahu ja julgeolek, ning tugevdada koostööd rahvusvahelistel foorumitel;

— toetada Aafrika püüdlusi leida neile märkimisväärsetele probleemidele lahendused piirkondadevahelisel ja üleaafrikalisel tasandil;

— teha pingutusi inimkeskse partnerluse saavutamiseks, et tagada Aafrika ja Euroopa kodanike suurem osalemine.

2020. aasta märtsis, enne Euroopa Liidu ja Aafrika Liidu kuuendat tippkohtumist avaldasid komisjon ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ühisteatise „Tervikliku Aafrika strateegia suunas“. Selles tehti ettepanek tõhustada koostööd viies valdkonnas: üleminek rohemajandusele ja energia kättesaadavus, digiüleminek, kestlik majanduskasv ja tööhõive, rahu ja valitsemine ning ränne ja liikuvus.

Euroopa Parlament võttis 25. märtsil 2021 vastu resolutsiooni uue ELi Aafrika-strateegia ning kestlikku ja kaasavat arengut toetava partnerluse kohta. Parlamendi resolutsioonis korrati ja kinnitati komisjoni ja kõrge esindaja ühise ettepaneku kohase strateegia mõnesid aspekte, nagu kestlik ja kaasav majanduskasv, ning nõuti suuremat keskendumist teistele valdkondadele, näiteks inimarengule, sotsiaalsele kaasatusele, inimõigustele, naiste ja noorte mõjuvõimu suurendamisele ning vastupanuvõimelisele põllumajandusele. Rände puhul oldi resolutsioonis seisukohal, et partnerluse edu sõltub liikuvusvõimaluste olulisest parandamisest, ning nõuti seadusliku rände kanalite edasi arendamist.

Euroopa Liidu ja Aafrika Liidu kuuendal tippkohtumisel 17.–18. veebruaril 2022 Brüsselis leppisid ELi ja ALi riigipead ja valitsusjuhid kokku deklaratsioonis pealkirjaga „Ühine visioon 2030. aastaks“ Ühine visioon tugevdab ELi ja Aafrika suhete strateegilist ja pikaajalist alust globaliseerunud maailmas. Selle eesmärk on tugevdada majanduskoostööd ja edendada kestlikku arengut, nii et mõlemad maailmajaod eksisteeriksid koos rahus, julgeolekus, demokraatias, jõukuses, solidaarsuses ja inimväärikuses, tuues samal ajal meie rahvad, piirkonnad ja organisatsioonid üksteisele lähemale. Uuendatud partnerluses käsitletakse nii vahetuid võimalusi ja probleeme kui ka partnerluse pikaajalisi võimalusi, keskendudes mandri ja piirkondliku tasandi meetmetele, mille elluviimiseks on ELil ja Aafrikal ühine suutlikkus. Visioon hõlmab nelja eesmärki:

— 150 miljardi euro suurune Aafrika-Euroopa investeerimispakett, mille eesmärk on toetada Aafrika riikide mitmekesist, kestlikku ja vastupidavat majandust mandril,

— uuendatud ja tõhustatud koostöö rahu ja julgeoleku nimel,

— tõhustatud ja vastastikune partnerlus rände ja liikuvuse valdkonnas,

— pühendumus tugevdada mitmepoolsust reeglitel põhinevas rahvusvahelises korras, mille keskmes on ÜRO.

Kuuendale tippkohtumisele järgnes AL ja ELi volinike kolleegiumi ühine kohtumine 28. novembril 2022. ELi ja ALi kolmas ministrite kohtumine toimus 22. mail 2025 Aafrika Liidu uue juhtkonna osavõtul. Sellel kohtumisel vaadati üle ühise visiooni edusammud aastani 2030 ning sillutati teed ELi ja Aafrika Liidu seitsmendale tippkohtumisele, mis toimus 24. ja 25. novembril 2025. aastal Luandas, Angolas, tähistades partnerluse 25 aasta täitumist alates Kairo tippkohtumisest 2000. aastal.

ELi ja Aafrika Liidu seitsmenda tippkohtumise eel võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles nõuti uut võrdset partnerlust ELi ja Aafrika vahel, mis põhineks vastastikusel austusel, ühistel huvidel ja ühisel mitmepoolsel tegevusel. Selles rõhutatakse vajadust keskenduda praktilisele koostööle, millel on käegakatsutavad tulemused, seades prioriteediks sellised valdkonnad nagu rahu, julgeolek, taristu ja digitaalne ühenduvus, strateegia „Global Gateway" investeerimisvahendi kaudu ning erasektori arengust tulenev majanduskasv. Samuti rõhutab nõukogu seda, kui oluline on tugevdada ühiseid jõupingutusi terrorismi ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemiseks ning rakendada rändepoliitikat, mis tegeleb algpõhjustega, austades samal ajal liikmesriikide pädevusi. Lisaks rõhutatakse vajadust institutsionaliseerida ELi ja ALi tippkohtumiste parlamentaarne mõõde, sealhulgas korrapärased tippkohtumiseelsed kohtumised Üleaafrikalise Parlamendiga, temaatilised vahetused parlamendikomisjonide vahel ning iga-aastased kõrgetasemelised dialoogid sellistel olulistel teemadel nagu rahu ja julgeolek, kaubandus ja majanduskoostöö, ränne ja liikuvus ning kliimamuutused ja kestlikkus. Lõppkokkuvõttes aitab see kaasa ELi ja ALi ühise tegevuskava väljatöötamisele aastateks 2025–2030 koos mõõdetavate eesmärkidega, mis hõlmavad kaubanduse ja investeeringute kahekordistamist, liikuvus- ja viisaraamistiku loomist ning rohelise digipartnerluse käivitamist.

ARENGUKOOSTÖÖ

EL ja selle liikmesriigid on endiselt Aafrika suurimad ametliku arenguabi andjad.

ELi mitmeaastase finantsraamistiku (2021–2027) üle peetud läbirääkimiste tulemusena (vt eraldi teabelehte 1.4.3 „Mitmeaastane finantsraamistik") kaetakse kõikehõlmavast naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendist „Globaalne Euroopa", mis sisaldub täiel määral ELi eelarves. Varem anti suurem osa Aafrika riikidele antavast ELi arenguabist Euroopa Arengufondist, mis oli ELi eelarvest eraldiseisev.

Naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa" lihtsustas ELi välisrahastamise struktuuri, asendas ja liitis kümme eelmise eelarvetsükli (2014–2020) rahastamisvahendid üheks terviklikuks rahastamisvahendiks. See tugevdab ELi suutlikkust täita oma strateegilisi prioriteete ja rahvusvahelisi kohustusi, pakkudes paindlikkust ja uuenduslikke vahendeid, et seeläbi suurendada usaldust ja koostööd ELi partnerriikidega. „Globaalne Euroopa" juhindub „kõigepealt poliitika"

ja „väärtuspõhine lähenemisviis“ põhimõttest, mis võimaldab ELil võtta tugevama geopoliitilise seisukoha oma välistegevuses.

Koostöö instrument „Globaalne Euroopa“, mille eelarve aastateks 2021–2027 on peaaegu 80 miljardit eurot, katab üle 70 % ELi välissuhete rahastusest. Programm koosneb kolmest põhikomponendist: geograafilised programmid, temaatilised programmid ja kiirreageerimismehhanism. Peamisteks rakendusmehhanismideks saavad geograafilised programmid, milles, keskendutakse sellistele piirkondadele nagu ELi naabrus, Sahara-tagune Aafrika, Aasia ja Vaikse ookeani piirkond, Põhja- ja Lõuna-Ameerika ning Kariibi mere piirkond. Ühtne lähenemisviis võimaldab ELil üle maailma võtta strateegilisemaid ja sidusamaid meetmeid, mis vastavad ka partnerriikide vajadustele. Programmis seatakse prioriteediks inimõiguste edendamine ja kaitsmine ning kodanikuühiskonna organisatsioonide mõjuvõimu suurendamine kogu maailmas, et edendada positiivseid muutusi ning õiglasemat, võrdsemat ja stabiilsemat maailma.

KAUBANDUSSUHTED

Cotonou leping võimaldas ELil ja AKV riikidel pidada läbirääkimisi arengule suunatud kaubanduslepingute üle, mida nimetatakse majanduspartnerluslepinguteks. See on jätkunud Samoa lepingu raames, kus majanduspartnerluslepingud on peamine vahend juurdepääsuks ELi ühtsele turule. ELi ja Aafrika riikide vahelist kaubandust ning piirkondlikku ja ülemandrilist majandusintegratsiooni peetakse Aafrika kestliku arengu edendamise üheks põhielemendiks. Lisaks võimaldavad ühepoolsed kavad enamikule Sahara-taguse Aafrika riikidest pääsu ELi turule soodustingimustel (vt eraldi teabelehte 5.2.3 „Arenguriikide suhtes kohaldatav kaubanduskord“).

ELi ja Aafrika piirkondade vahelist kaubandust edendatakse peamiselt majanduspartnerluslepingute abil, mida peetakse WTO reeglitele täielikult vastavateks. Nende lepingute sõlmimiseks peetavad läbirääkimised, mis algasid 2002. aastal, osutusid siiski oodatust keerulisemateks ning mõne Aafrika riigi valitsus, kohaliku kodanikuühiskonna rühmad ja ametiühingud on neile tugevalt vastu seisnud. Seetõttu kohaldatakse mitut majanduspartnerluslepingut, mis pidid hõlmama terveid Aafrika piirkondi, praegu ainult ajutiselt ning nende riikidega, kes on sellega nõus, nagu Côte d’Ivoire, Ghana, Kamerun ja Keenia (lisateabe saamiseks vt Euroopa Parlamendi uuringuteenistuse ülevaadet „ELi majanduspartnerluslepingud AKV riikidega“).

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Nagu ka teiste rahvusvaheliste lepingute puhul, on Samoa lepingu sõlmimiseks ELi õiguse kohaselt vajalik Euroopa Parlamendi nõusolek (ELi toimimise lepingu artikkel 218), kuigi lepingut võib osaliselt ja ajutiselt kohaldada ka enne nõusoleku andmist ja enne, kui kõik ELi liikmesriigid ja AKVRO liikmed on selle ratifitseerinud. Parlament toetas Samoa lepingu läbirääkimisi sellega, et võttis enne protsessi algust ja selle jooksul vastu resolutsioone ning moodustas järelevalverühma, mida juhtis arengukomisjon. Pärast läbirääkimisi ja lepingu allkirjastamist andis parlament oma nõusoleku 10. aprillil 2024.

Samuti on parlamendi nõusolekut vaja kõigi teiste AKV riikidega sõlmitavate majanduspartnerluslepingute puhul. Lisaks on parlament aktiivselt aidanud välja

töötada naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumenti „Globaalne Euroopa" ja teeb selle rakendamise üle järelevalvet.

Euroopa Parlamendil on Aafrika riikide ja institutsioonidega suhtlemiseks moodustatud mitu alalist parlamentidevahelist delegatsiooni. Peamine organ, mille raames parlament sellist koostööd teeb, on olnud AKVRO-ELi parlamentaarne ühisassamblee, kuhu kuuluvad Euroopa Parlamendi liikmed ja AKVRO riikide parlamentide esindajad, ning mis on äärmiselt oluline ELi ja tema AKVRO riikidest partnerite parlamentide suhete tugevdamiseks vastavalt Cotonou lepingu artiklile 14. Lisaks piirkondlike parlamentaarsete assambleede loomisele oli parlamendi üks peamisi nõudmisi läbirääkimiste ajal see, et ka uues lepingus säiliks parlamentaarne ühisassamblee, mida ta pidas nõusoleku andmise vältimatuks eeltingimuseks. Igas uues parlametaarses assamblees osalevad delegatsioonid, sealhulgas Aafrika-ELi parlamentaarses assamblees osalev delegatsioon loodi ametlikult 2023. aasta detsembris. Delegatsiooni kuulub 48 parlamendiliiget, kellest igaüks on ka uue AKVRO-ELi parlamentaarse ühisassamblee liige.

Euroopa Parlament teeb Aafrika Liiduga mitmekülgset parlamentaarset koostööd ka 2009. aastal loodud delegatsiooniga Üleaafrikalise Parlamendiga suhtlemiseks. Parlamentidevahelisi tippkohtumisi korraldatakse tavaliselt paralleelselt valitsustevaheliste tippkohtumistega. Iga valitsustevahelise tippkohtumise alguses esitatakse parlamentaarse tippkohtumise ühisavaldus, mis on suunatud otse riigipeadele ja valitsusjuhtidele.

Samuti on ELil privilegeeritud parlamentidevahelised suhted Lõuna-Aafrikaga, mida on tugevdanud 2007. aastal loodud ELi ja Lõuna-Aafrika strateegiline partnerlus. – Lõuna-Aafrika Vabariik on ainus Aafrika riik, kellega EL on sõlminud kahepoolse strateegilise partnerluse. Seda peegeldab ka Euroopa Parlamendi alaline delegatsioon Lõuna-Aafrikaga suhtlemiseks, kes pidas 18.–19. veebruaril 2025 Kaplinnas oma 28. parlamentidevahelise kohtumise, kus võeti vastu ühisdeklaratsioon. ELi ja Lõuna-Aafrika kaheksas tippkohtumine toimus 13. märtsil 2025 Kaplinnas. 29. interaktiivne parlamentidevaheline poliitikakujundamine toimus 5.–6. novembril 2025 Brüsselis, enne G20 20. tippkohtumist 22.–23. novembril 2025 Lõuna-Aafrikas, Johannesburgis. See oli esimene G20 tippkohtumine Aafrika mandril, mis toimus Lõuna-Aafrika esimese G20 eesistumise puhul ning mis kestis 1. detsembrist 2024 kuni 30. novembrini 2025.

Rose BAGUDU
12/2025

5.6.7. LÕUNA-AASIA

Käesolevas teabelehes selgitatakse Lõuna-Aasia geostrateegilist tähtsust ELi jaoks tema suhete kaudu piirkonna riikidega. Vaikse ja India ookeani piirkond areneb kiiresti ning seal elab üle 50% maailma rahvastikust. EL tihendab sidemeid Lõuna-Aasia riikidega ning on selles piirkonnas tugev majandusjõud ja tähtis arenguabi andja. Liit edendab institutsioonide ülesehitamist, demokraatiat, head valitsemistava ja inimõigusi. Samas on ELil piirkonnas ka julgeolekumuresid, nagu Kashmiri konflikt, Afganistan, meresõidu turvalisus ja terrorism. Euroopa Parlament on toetanud ELi koostööd Lõuna-Aasia riikidega ja neile abi andmist koos sihipärase toetusega haavatavaimaile elanikkonnarühmadele.

Käesolevas teabelehes käsitletakse Lõuna-Aasia piirkonda. Vt ka teabelehti Ida-Aasia (5.6.8), Kesk-Aasia (5.6.4) ja Kagu-Aasia (5.6.9) kohta.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotis hõlmab ELi välistegevust, nimelt suhteid kolmandate riikidega.

— Euroopa Liidu toimimise leping: artiklites 206 ja 207 käsitletakse kaubandust ja artiklites 216–219 rahvusvahelisi lepinguid.

TAUSTTEAVE

2021. aasta septembris võeti vastu ELi strateegia koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas, eesmärgiga suurendada ELi kohalolekut, luua partnerlussidemeid ja tugevdada reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda. Suurenevate geostrateegiliste probleemide tõttu on ELil praegu käsil oma poliitikavahendite kohandamine strateegilise autonoomia käsitusega. ELi julgeoleku- ja kaitsevaldkonna strateegiline kompass, mille nõukogu kiitis ametlikult heaks 2022. aasta märtsis, on mõeldud edendama avatud ja reeglitel põhinevat piirkondlikku julgeolekustruktuuri, sealhulgas turvalisi meresideliine, suutlikkuse suurendamist ning mereväe suuremat kohalolekut India ja Vaikse ookeani piirkonnas. Lõuna-Aasia kui osa laiemast India ja Vaikse ookeani piirkonnast on ELi jaoks geostrateegiliselt väga tähtis, seisab aga silmitsi suurte probleemidega.

LÕUNA-AASIA PIIRKONDLIKU KOOSTÖÖ ASSOTSIATSIOON

Euroopa Liit edendab piirkondlikku integratsiooni ja toetab Lõuna-Aasia Piirkondliku Koostöö Assotsiatsiooni (SAARC). SAARCi liikmesriigid on Afganistan, Bangladesh, Bhutan, India, Maldiivid, Nepal, Pakistan ja Sri Lanka. EL, Austraalia, Hiina, Iraan, Jaapan, Lõuna-Korea, Mauritius, Myanmar ja USA osalevad vaatlejana. Liikmesriikide, eelkõige India ja Pakistani vaheliste poliitiliste pingete ning Afganistani ebastabiilse olukorra tõttu on SAARCi töö pidurdunud. Organisatsioon on teinud edusamme piirkondlikes küsimustes, sealhulgas majanduskoostöös ja humanitaarkriiside leevendamisel. Siiski püsivad probleemid, sealhulgas struktuursed nõrkused ja liikmesriikide majanduslik

ebavõrdsus. Praegu seisavad SAARCi riigid silmitsi kasvavate impordikulude ja kütusepuudusega, mis on tingitud sõjast Pärsia lahe piirkonnas. Sellega toimetulekuks võtavad valitsused kokkuhoiumeetmeid, mille eesmärk on vähendada energiatarbimist, säilitada majanduslik stabiilsus ja rahustada oma siseturgu.

ELi arengukoostöö Lõuna-Aasia riikidega hõlmab rahalist ja tehnilist abi ning majanduskoostööd. Esmatähtsaks peetakse piirkonna stabiilsust, vaesuse vähendamist, inimõigusi, kestlikku arengut, head valitsemistava ja töötajate õigusi. ELi ja SAARCi koostöö eesmärk on edendada standardite ühtlustamist, soodustada kaubandust ja suurendada teadlikkust piirkondliku koostöö kasulikkusest. Hiljutised algatused on keskendunud kliimamuutuste leevendamisele ja digiüleminekule. 2024. aastal käivitasid EL ja SAARC ühisprogrammi piirkondliku ühendatuse parandamiseks ja kestliku energia edendamiseks.

INDIA

Novembris 2004 toimunud ELi ja India viiendal tippkohtumisel kiideti heaks ELi-India strateegiline partnerlus, et edendada poliitilist dialoogi ja koostööd, majandussuhteid, kaubandust ja investeeringuid ning tugevdada inimestevahelisi kontakte. 2026. aasta seisuga on ELi ja India osakaal maailma rahvastikus peaaegu 25% ja maailmakaubanduses 20%.

Sellisel taustal sõlmisid EL ja India 2026. aasta jaanuaris New Delhis toimunud ELi-India 16. tippkohtumisel pärast peaaegu 20 aastat kestnud läbirääkimisi edukalt India ja ELi vabakaubanduslepingu. Tippkohtumisel leppisid juhid kokku, et kiidavad heaks dokumendi „2030. aasta poole:ELi ja India ühine laiaulatuslik strateegiline tegevuskava“, et suunata kahepoolset koostööd kestlikkuse, innovatsiooni, julgeoleku, ühenduvuse ja ülemaailmsetes küsimustes.

Lepinguga vähendatakse tariifseid ja mittetariifseid tõkkeid, vähendades kõigi eksportijate tollimakse 4 miljardi euro võrra aastas ning avades märkimisväärseid kaubandus- ja investeerimisvõimalusi. 2026. aasta jaanuari seisuga tegutseb Indias 6000 ELi ettevõtet ning ELi-India kaubandusega on ELis seotud ligi 800 000 töökohta. ELi kaupade eksport Indiasse peaks 2032. aastaks kahekordistuma.

2025. aastal oli EL jätkuvalt India suurim kaubanduspartner, kelle kaubavahetuse maht oli 2024. aastal 120 miljardit eurot ehk 11,5% India kogu kaubavahetusest. India on ELi suuruselt üheksas kaubanduspartner ning kaubavahetus temaga moodustas 2024. aastal 2,4% kogu ELi kaubavahetusest. Viimasel kümnel aastal on kahepoolne kaubavahetus suurenenud peaaegu 90% võrra. Kahe partneri vahelise teenuskaubanduse maht moodustas 2023. aastal 59,7 miljardit eurot, mis näitab märkimisväärset kasvu võrreldes 2021. aasta 44,9 miljardi euroga. ELi välismaiste otseinvesteeringute osakaal Indias on aastate jooksul samuti märkimisväärselt suurenenud, kasvades 2019. aasta 82,3 miljardilt eurolt 2023. aastaks 140,1 miljardi euroni. India välismaiste otseinvesteeringute maht ELis oli 2023. aastal 10,3 miljardit eurot.

ELi-India 16. tippkohtumisel sõlmiti ka ELi-India julgeoleku- ja kaitsepartnerlus. Lepinguga tugevdatakse koostööd ja ühisalgatusi sellistes ühistes julgeolekuprioriteetides nagu merendusjulgeolek, massihävitusrelvade leviku tõkestamine ja desarmeerimine, kosmosevaldkond, küberkaitse ja terrorismivastane

võitlus. Euroopa Komisjoni presidendi Ursula von der Leyeni ja India peaministri Narendra Modi 2022. aasta aprillis toimunud kohtumisel lepiti kokku ELi-India kaubandus- ja tehnoloogianõukogu loomises. Veebruaris 2023 tugevdasidki EL ja India oma suhteid kaubandus- ja tehnoloogianõukogu loomisega. Märtsis 2024 toimus ELi ja India juhtide konverents, kus keskenduti autotööstusele, meditsiiniseadmetele ja tervishoiusektorile.

Mais 2021 käivitati ELi-India ühenduvuspartnerlus. Sellele järgnes 2023. aasta juunis India ja ELi ühenduvuskonverents, mille eesmärk oli teha kindlaks konkreetsed ühenduvusprojektid. Augustis 2023 võttis India vastu digitaalsete isikuandmete kaitse seaduse.

India ja ELi koostööd teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni valdkonnas tugevdatakse ka programmi „Euroopa horisont" (2021–2027) raames. India praeguse hariduspoliitika eesmärk on luua rohkem rahvusvahelisi partnerlussidemeid Euroopa ülikoolidega, et „Euroopa horisondi" programmide raames koostööd teha. 2026. aasta jaanuaris tugevdasid EL ja India veelgi koostööd kujunemisjärgus ja elutähtsa tehnoloogia, innovatsiooni ja teadusuuringute valdkonnas, sealhulgas luues ELi ja India innovatsioonikeskused, käivitades ELi ja India idufirmade partnerluse ning pikendades ELi ja India teadus- ja tehnoloogiakoostöö lepingut aastani 2030.

19. aprillist kuni 1. juunini 2024 toimusid Indias üldvalimised. Peaminister Modi juhitud Bharatiya Janata partei (Rahvapartei) võitis kolmandat korda järjest kõige rohkem kohti, kuid parlamendi alamkojas Lok Sabhas siiski enamust ei saavutanud. Seetõttu tuli Bharatiya Janatal koostööd teha oma liitlastega Rahvuslikus Demokraatlikus Liidus, et koguda järgmise valitsuse moodustamiseks vajalikud 272 kohta. Opositsiooniliit India National Developmental Inclusive Alliance (INDIA) ületas ootusi, kuid ei saavutanud häälteenamust ja on seega endiselt peamine opositsiooniblokk Lok Sabhas. Bharatiya Janata juhitav Rahvuslik Demokraatlik Liit on kogunud jõudu osariikide seadusandlike kogude valimistel. Näiteks saavutas partei olulise võidu 2025. aasta novembris toimunud Bihari seadusandliku kogu valimistel, tugevdades veelgi valitsuse volitusi.

Maailma rahvarohkeim riik India viib parasjagu ellu poliitilisi ja majandusreforme, mille peamine eesmärk on avaliku halduse ajakohastamine, hea valitsemistava, korruptsiooni tõrjumine demonetariseerimise ja läbipaistvuse programmide abil, sotsiaalprobleemide lahendamine, majanduse arendamine algatustega „Valmista Indias" ja „Investeeri Indiasse" ning üleriigilise käibemaksu kehtestamine. India on tuumariik, nagu ka tema naaberriigid Pakistan ja Hiina, ning tal tuleb lahendada probleeme, mis on seotud julgeoleku, terrorismi ja relvastatud piirikonfliktidega, eriti Pakistaniga Jammu ja Kashmiri autonoomses osariigis ning vähemal määral Hiinaga. Alates 2026. aasta maist mõjutab sõda Pärsia lahe piirkonnas tõsiselt India nafta- ja gaasitarneid.

Indias püsib tänini kastisüsteem – maailma vanimaid ühiskonnakorralduse vorme, millega jätkuvalt kaasneb kastipõhine diskrimineerimine. Riik on rahvuste ja keelte poolest väga kirju, paljudes osariikides esineb pingeid ja teatatud on inimõiguste ning naiste ja laste õiguste rikkumistest. Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni andmeil on lapstööjõu kasutamine Indias endiselt tõsine probleem, kuigi peaminister Modi on heaks kiitnud rea meetmeid, millega on näiteks keelatud alla 14-aastaste laste

kasutamine ohtlikel töödel ning kehtestatud seadust rikkuvatele tööandjatele karmid karistused.

Euroopa Parlament on India kohta vastu võtnud mitu resolutsiooni, sealhulgas:

— 2022. aasta resolutsioon ELi ja India tulevase kaubandus- ja investeerimiskoostöö kohta, kus väljendati heameelt poolte valmisoleku üle töötada ulatusliku, väärtuspõhise, tasakaalustatud, tervikliku ja vastastikku kasuliku ELi-India kaubanduslepingu sõlmimise nimel. Parlament tervitas ka kaubandus- ja tehnoloogianõukogu loomist;

— 2023. aasta resolutsioon olukorra kohta India Manipuri osariigis, kus nõuti kõigi vajalike meetmete võtmist etnilise ja usulise vägivalla peatamiseks, kõigi usuvähemuste kaitsmiseks ja olukorra edasise teravnemise ärahoidmiseks;

— 2024. aasta resolutsioon ELi ja India suhete kohta, kus nõuti nende strateegiliste partnerite suhete laiendamist ja süvendamist, eelkõige võtmetähtsusega valdkondades nagu kliimamuutused, digiüleminek, ühenduvus, kaubandus ja investeeringud, välis-, julgeoleku- ja kaitsepoliitika, inimõigused ja õigusriik.

Jaanuaris 2025 külastas Indiat Euroopa Parlamendi siseturu- ja tarbijakaitsekomisjon. Visiidi kestel toimusid arutelud peamiste ELi õigusaktide üle, mis on seotud digiteenuste, digiturgude, tehisintellekti, tooteohutuse ja tarbijakaitsega. Oktoobris 2025 külastas Indiat Euroopa Parlamendi rahvusvahelise kaubanduse komisjon. Veebruaris 2026 külastas Indiat Euroopa Parlamendi naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse komisjon.

Euroopa Parlamendi praegusel ametiajal juhib parlamendi Indiaga suhtlemise delegatsiooni Angelika Niebler (PPE, DE).

Parlamentidevahelise dialoogi vallas toimus 2026. aasta detsembris New Delhis ELi ja India 16. parlamentidevaheline kohtumine.

PAKISTAN

ELi ja Pakistani suhted said alguse 1962. aastal ning põhinevad praegu 2004. aasta koostöölepingul ja 2019. aastal allkirjastatud ELi ja Pakistani strateegilisel koostöökaval. EL toetab olulise abi ja arenguabi andjana Pakistani demokraatia edendamist ja institutsioonide ülesehitamist.

Pakistan on ELi ühepoolsete kaubandussoodustuste suurim kasusaaja üldiste tariifsete soodustuste kava GSP+ raames. Euroopa Parlamendi rahvusvahelise kaubanduse komisjon jälgib selle protsessi raames GSP+ nõuete täitmist. Pakistani GSP+ staatus võidakse inimõiguste ja usuvabaduse tagamise kohustusi silmas pidades läbi vaadata. Juunis 2022 hindas ELi järelevalvemissioon 27 rahvusvahelise konventsiooni tulemuslikku rakendamist. See on kohustuslik nõue, et säilitada GSP+ staatus, mis on olnud Pakistanile väga kasulik. Novembris 2023 avaldasid komisjon ja Euroopa välisteenistus ühisaruande, kus käsitleti edusamme kaheksas GSP+ raames soodustatud riigis, kelle seas on ka Pakistan.

Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Parlament pikendasid praegust GSP+ kava kuni 2027. aasta detsembrini. Kui see vastu võetakse, on selle jõustamiseks vaja, et abisaajad riigid esitaksid kavaga liitumiseks ametliku taotluse. Islamabad jälgib seda

protsessi tähelepanelikult. Pakistani GSP+ staatust pikendati 2023. aasta oktoobris kuni 2027. aastani.

2024. aastal säilitas EL oma positsiooni Pakistani suuruselt teise kaubanduspartnerina, kelle arvele langes 12,4% Pakistani kogukaubandusest. Pakistan omakorda oli 2024. aastal ELi suuruselt 48. kaubanduspartner, moodustades 0,2% ELi kaubavahetusest. Pakistanist eksporditakse ELi peamiselt tekstiil- ja rõivatooteid, mis moodustavad 75,8% Pakistani kogueksportidest ELi. ELi peamised ekspordiartiklid Pakistani on kemikaalid, mitteväärismetallid, masinad ja seadmed. Pakistani kogueksport ELi suurenes aastatel 2013–2024 peaaegu 83% ehk 8,3 miljardi euroni.

EL on Pakistanis tähtis arengu- ja humanitaarabi andja. 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi raames eraldas liit aastatel 2021–2024 partnerlustele Pakistaniga 265 miljonit eurot toetusi ning aastateks 2025–2027 veel 135 miljonit eurot. Selle rahastusega toetatakse kolme prioriteetset valdkonda: keskkonnahoidlik kaasav majanduskasv, inimkapital ja valitsemine. EL on käivitanud ka Euroopa tiimi algatuse „Parem taastumine roheliste töökohtade loomise kaudu“, mille eesmärk on edendada Pakistanis keskkonnahoidlikku majanduskasvu ja suurendada vastupanuvõimet kliimamuutustele.

Pakistanis viibib praegu üle kolme miljoni pagulase. EL on tunnistanud raskusi, mida see Pakistanile põhjustab. Liit on valmis kaaluma lisatoetuse andmist, sealhulgas pagulaste vabatahtlikuks repatrieerumiseks Afganistani. Lisaks toetati 2023. aastal ÜRO Maailma Toiduprogrammi raames rohkem kui 180 000 inimest, keda mõjutasid üleujutused Sindhi provintsi seitsmes piirkonnas. See toetus sai võimalikuks tänu ELi humanitaarabioperatsioonide panusele.

2025. aasta detsembris toimus Brüsselis ELi-Pakistani ühiskomisjoni 15. kohtumine, et hinnata strateegilist koostöökava ja laiendada koostööd. Pooled leppisid kokku, et inimõiguste edendamisel järgitakse kõrgeimaid standardeid. Arutelu hõlmas ka rännet, koostööd GSP+ rakendamisel, piirkondlikku ja kliimameetmete alast koostööd.

2025. aasta juulis toimus Brüsselis ELi ja Pakistani 10. poliitiline dialoog, mis hõlmas peamisi kahepoolse koostöö küsimusi, samuti mitmesuguseid piirkondlikke ja ülemaailmseid suundumusi ning mitmepoolset koostööd sellistes valdkondades nagu terrorismi- ja uimastivastane võitlus. 2025. aasta novembris toimus Brüsselis ELi ja Pakistani strateegilise dialoogi seitsmes voor, kus korrati nende ühist pühendumust kestlikule koostööle kaubanduse, rände, inimõiguste, poliitika, majanduse ja arengu valdkonnas.

Pakistani geostrateegiline roll India ja Vaikse ookeani piirkonnas peaks veelgi suurenema. Stabiilne, demokraatlik ja jõukas Pakistan on ELi jaoks väga oluline, kuna see riik on tähtis dialoogipartner Talibaniga ja Afganistani pagulaste peamine sihtkoht.

Riigi poliitikas kestavad aga ärevad ajad. Sõjavägi on endiselt seotud nii sise- kui ka välispoliitikaga ning tal on laialdased volitused julgeoleku ja terrorismivastase võitluse valdkonnas. Pakistan on 2026. aasta ülemaailmses terrorismiindeksis esimesel kohal ning vägivald ja terroristlik tegevus on tõusuteel. Lisaks on endiselt lahendamata Kashmiri ja India vaheline piirivaidlus. Talibani võimuletulek Afganistanis on märkimisväärselt mõjutanud Pakistani julgeolekut, suurendades Tehrik-e-Taliban Pakistani (TTP, tuntud ka kui Pakistani Taliban) mõjuvõimu. Selle tulemusena halvenesid 2025. aastal Pakistani suhted Afganistaniga, kuna Pakistan süüdistas Talibani juhitud

Afganistani valitsust pidevalt TTP toetamises ja varjamises, mida Taliban eitab. Suurenenud on ka piiriülene sõjaline tegevus kahe riigi vahel. Pakistani sõjavägi korraldas 2026. aasta veebruaris Afganistanis mitu õhurünnakut, mis olid suunatud TTP ja rühmituse Islamiriik – Khorasani provints vastu. Hiinas on praegu käimas rahukõnelused. Lisaks vaidlustab Balochistani Vabastusarmee jätkuvalt Pakistani suveräänsust riigi edelaosas.

2024. aasta veebruaris toimusid Pakistanis parlamendivalimised, mille puhuks olid kehtestatud ranged julgeolekumeetmed. Pärast valimisi nimetati peaministriks uuesti Pakistani Moslemi Liiga juht Muhammad Shehbaz Sharif. Opositsioonierakonna Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI) kandidaatidel ei lubatud kandideerida. Poliitilised pinged on endiselt suured ning PTI vangistatud juht Imran Khan kinnitab, et tema karistus on ebaõiglane ja poliitiliselt motiveeritud. PTI toetajate protestid kestavad, kuid Pakistani sõjaväe tugeval toetusel püsib Shehbaz Sharifi Pakistani Moslemi Liiga võimul.

14. aprillil 2025 toimus Islamabadis ELi-Pakistani 14. parlamentidevaheline kohtumine, kus käsitleti piirkondlikke ja ülemaailmseid küsimusi (eelkõige suhteid India ja Hiinaga), kaubandust, GSP+-kava, kahepoolseid koostöövahendeid ja inimõiguste küsimusi.

Aprillis 2021 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Pakistani pühaduseteotuse seaduse kohta, kutsudes komisjoni üles uuesti hindama Pakistani rahastamiskõlblikkust GSP+-kava raames, võttes arvesse inimõiguste olukorra halvenemist riigis. Parlament jälgib meetmeid, mida komisjon ja Euroopa välisteenistus võtavad Pakistani inimõigusprobleemide, sealhulgas pühaduseteotuse seaduse suhtes, millega on ette nähtud rängad karistused, kaasa arvatud surmanuhtlus.

AFGANISTAN

Veebruaris 2017 sõlmiti ELi ja Afganistani partnerlust ja arengut käsitlev koostööleping ja 2019. aasta märtsis kiitis Euroopa Parlament selle heaks. Suhted ELiga kohandati sõja- ja sõjajärgse olukorraga. Enne Talibani võimuhaaramist 2021. aasta augustis lõimiti Afganistani tänu Euroopa Parlamendi märkimisväärsele panusele järk-järgult ELi Kesk-Aasia strateegiasse.

Alates 2021. aasta maist haaras Taliban Afganistanis kiiresti kontrolli. 2021. aasta augustiks oli Afganistani pealinn Kabul Talibani kontrolli all. Riigi president Ashraf Ghani põgenes Dubaisse. Samal kuul lahkusid Afganistanist lõplikult USA ja NATO väed. Sellega lõppes kakskümmend aastat kestnud sõda. Septembris 2021 moodustas Taliban ainult meestest koosneva ajutise valitsuse, rikkudes lubadust kaasata valitsusse ka naised. Sellest ajast alates on Talibani võimud toime pannud raskeid inimõiguste rikkumisi, eelkõige naiste, tütarlaste ja vähemusrühmade vastu.

Talibani piirangud naistele hõlmavad muu hulgas neile ülikoolidesse pääsemise ning avalikus elus osalemise ja valitsusvälistes organisatsioonides töötamise keelamist. Need poliitikameetmed, sealhulgas naistele kehtestatud jäigad riietumisreeglid, on avaldanud ohtlikku ja isegi eluohtlikku mõju. 2024. aasta juulis võttis Taliban ametlikult vastu vooruslikkuse edendamise ja kombelõtvuse tõkestamise seaduse. See õigusraamistik kodifitseerib, konsolideerib ja täiendab Talibani diskrimineerivaid ja rõhuvaid piiranguid, eelkõige naiste vastu. Kui 2022. aastal avati uuesti mõned riiklikud koolid ja ülikoolid, taganes Taliban oma varasemast lubadusest lasta

tütarlastel keskkoolis õppida, mistõttu õppimisvõimaluse kaotas 1,1 miljonit tüdrukut. 2025. aasta oktoobris sulges Taliban kogu riigis internetiühenduse, häirides olulisi teenuseid, lende ja pangandust ning takistades miljonite afgaanide ligipääsu teabele ja õppevahenditele. See tähendas, et pärast seda, kui Taliban oli 2021. aastal keelanud tütarlastel pärast kuuendat klassi õpinguid jätkata, ei saanud naised ja tütarlapsed nüüd enam ka veebipõhiseid õppimisvõimalusi kasutada. EL on Talibani tegevuse hukka mõistnud, nõudnud jätkuvate kuritarvituste lõpetamist ning kinnitanud oma pühendumust Afganistani naiste ja tütarlaste toetamisele. Puudub selgus Talibani ning Al Qaeda ja nn Islamiriigi sidemete küsimuses ning Afganistan on jagunenud linna- ja maakogukondade vahel, kelle poliitilistes vaadetes valitsevad suured erinevused.

Afganistan kuulub abist kõige enam sõltuvate riikide hulka maailmas ning riigis süveneb humanitaarkatastroof, mille tõttu poolel elanikkonnast puudub võimalus täita oma põhivajadusi, nagu toit, vesi ja ravimid. Humanitaarolukord on viimasel ajal veelgi halvenenud – riigis on üle kolme miljoni sisepagulase ning Pakistanis ja Iraanis viibib rohkem kui kaks miljonit Afganistanist pärit pagulast ja varjupaigataotlejat. Ameerika Ühendriikide valitsuse otsus peatada USA Rahvusvahelise Arengu Ameti tegevus on niigi rasket humanitaarolukorda veelgi halvendanud. 2025. aastal vajas humanitaarabi üle 22,9 miljoni afgaani ning miljonitel puudus juurdepääs piisavale toidule, tervishoiule ja puhtale veele. Ligikaudu 3,5 miljonit alla viieaastast last kannatab ägeda alatoitluse all.

2026. aasta veebruaris alustas Pakistan õhurünnakuid kogu Afganistanis, süüdistades riiki terrorirühmituste Islamiriik – Khorasani provints ja Balochistani Vabastusarmee varjamises. Hiinas on praegu käimas rahukõnelused.

Kuni Talibani võimuhaaramiseni augustis 2021 oli Afganistan Aasia suurim ELi arenguabi saaja. Afganistan kuulus ka ELi soodsaima kaubanduskorra, erikorra „Kõik peale relvade" raamesse. Ajavahemikuks 2014–2020 eraldas EL Afganistanile 1,4 miljardit eurot. Augustis 2021 lubas EL Afganistani elanikkonda toetada kuni 1 miljardi euroga, millest 489 miljonit eurot kavatseti kasutada humanitaarabiks ning 400 miljonit eurot põhivajaduste katmiseks ja elatusvahendite toetamiseks.

Rahu, jõukust ja iseseisvat toimetulekut käsitlenud Afganistani-teemalisel konverentsil, mis toimus 2020. aasta novembris Genfis, lubas EL anda Afganistanile 2021.–2025. aastal 1,2 miljardit eurot, mis plaaniti eraldada nii pikaajalise abi kui ka erakorralise toetusena. 2024. aasta detsembris eraldas EL Aga Khani sihtasutusele 19,8 miljonit eurot naiste majandusliku mõjuvõimu suurendamiseks ja töökohtade loomiseks Afganistanis. 2025. aasta septembris teatas EL täiendavast 14 miljoni euro eraldamisest, tugevdades ka oma partnerlust ÜROga. 2025. aasta augustis ja septembris eraldas EL rahalisi vahendeid Afganistani laste kaitsmiseks, kõigepealt 10 miljonit eurot UNICEFile, mis on kooskõlas algatusega „Afganistani lapsed liikvel", millele järgnes 6 miljoni euro suurune toetusleping, et käivitada algatus „Teadmistele juurdepääsu, lootuse ja haridusalase vastupanuvõime hõlbustamine". 2026. aastal teatas EL 15 miljoni euro suurusest investeeringust algatusse „Mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate juurdepääs elatusvahendite rahastamisele Afganistanis", millega toetatakse nende ettevõtjate suutlikkuse suurendamise pingutusi, edendatakse majanduslikku vastupanuvõimet ja tugevdatakse elatusvahendeid riigis.

2021. aasta septembris otsustasid ELi välisministrid Talibani mitte tunnustada, kuid nõustusid islamiliikumisega koostööd tegema, seades tingimusi nagu terrorismivastane võitlus, inimõiguste kaitsmine ja kaasava valitsuse moodustamine. Peamiste nõudmiste hulgas oli ka humanitaarabi kättesaadavus ja inimestele Afganistanist lahkumise võimaldamine.

2026. aasta märtsis eraldas EL 250 000 eurot humanitaarabi, et aidata ümberasustatud afgaane pärast maavärinaid riigi mitmes provintsis.

Parlament on vägivallapuhangud korduvalt hukka mõistnud. Juulis 2021, kuu enne Talibani võimuhaaramist, pidas Euroopa Parlamendi Afganistaniga suhtlemiseks loodud delegatsioon Afganistani Rahvusassamblee esindajatega kuuenda ELi–Afganistani parlamentidevahelise kohtumise.

Afganistaniga suhtlemise delegatsioon on järjekindlalt väljendanud muret riigis valitseva humanitaar-, majandus- ja pagulaskriisi pärast, mille leevendamiseks on vaja humanitaarkoridore ja kogu piirkonda hõlmavat strateegilist käsitust.

Veebruaris 2022 korraldas parlament Afganistani naistele pühendatud kõrgetasemelise konverentsi „Afganistani naiste päevad" raames rea üritusi. Sama aasta märtsis alustas tegevust Afganistani naisjuhtide foorum. Virtuaalsel avakohtumisel osales ligi 50 naisjuhti Afganistanist ja mujalt maailmast.

2025. aasta oktoobris võttis parlament vastu resolutsiooni maavärinates kannatada saanud Afganistani naiste ja kogukondade toetamise kohta. Resolutsioonis kutsuti Talibani üles kaotama piirangud naissoost humanitaarabi- ja meditsiinitöötajate suhtes, kritiseeriti Talibani internetiühenduse katkestamise eest kogu Afganistanis ning nõuti, et rahvusvaheline üldsus kehtestaks Talibanile sanktsioonid ja võtaks ta vastutusele inimõiguste rikkumiste, eelkõige naiste vastu suunatud rikkumiste eest.

2026. aasta märtsis vahetasid pagulusse sunnitud Afganistani naisparlamendiliikmed Euroopa Parlamendi inimõiguste allkomisjoniga arvamusi naiste ja tütarlaste õiguste jätkuva halvenemise üle Afganistanis ning vajaduse üle rahvusvahelise solidaarsuse järele Afganistani naiste ja tsiviilisikutega.

BANGLADESH

ELi ja Bangladeshi suhted said alguse 1973. aastal. Aprillis 2001 sõlmitud ELi–Bangladeshi koostööleping hõlmab kaubandust, majandusarengut, inimõigusi, head valitsemistava ja keskkonnakaitset.

Vähim arenenud riigina saab Bangladesh kasu erikorrast „Kõik peale relvade", mis on ELi üldiste tariifsete soodustuste kava kõige soodsam kaubanduskord. Oodatavasti jõuab Bangladesh 2026. aastaks vähim arenenud riikide hulgast välja. Seejärel, pärast üleminekuperioodi lõppu, kaotab riik juurdepääsu erikorrale „Kõik peale relvade".

ELi mitmeaastane Bangladeshi sihtprogramm aastateks 2021–2027 on kooskõlas Bangladeshi 8. viisaastakukavaga aastateks 2020–2025.

Oktoobris 2023 toimunud Global Gateway foorumil alustasid Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen ja Bangladeshi endine peaminister Sheikh Hasina läbirääkimisi uue partnerlus- ja koostöölepingu üle. EL, Euroopa Investeerimispank (EIP) ja Bangladesh allkirjastasid 400 miljoni euro väärtuses taastuvenergiaprojekte

käsitlevad lepingud. 2024. aastal lükkas EL Bangladeshiga lepingu üle peetavad läbirääkimised edasi, kuna tundis muret Bangladeshi teatavate poliitikameetmete ja inimõigusküsimuste pärast.

Bangladeshis valitseb parlamentaarne demokraatia, kus võim vahetub kahe erakonna – Awami Liiga ja Bangladeshi Rahvuspartei vahel. Bangladesh on üks väheseid riike, mis on saavutanud aastatuhande arengueesmärgid. Samas on Bangladeshis endiselt suureks probleemiks töötajate õigused ja töötingimused, eriti Dhaka rõivatehaste piirkonnas. Bangladeshi sisemajanduse koguprodukt (SKP) on alates 2022. aastast vähenenud Venemaa Ukraina-vastase agressiooni, toorainehindade tõusu ja inflatsiooni põhjustatud kriisi tõttu. Sellepärast on riik taotlenud Rahvusvaheliselt Valuutafondilt (IMF) finantsabi. Bangladeshi rõivaeksport on viimastel aastatel kiiresti kasvanud, samas aga esineb tehastes ja teistes töökohtades tihti tulekahjusid ja muid õnnetusi, milles on viimase kümne aasta jooksul hukkunud 1310 ja vigastada saanud 3883 töötajat.

2024. aasta juulis vallandas Sheikh Hasina valitsuse otsus avaliku sektori töökvootide kohta demokraatiameelse ülestõusu. Peaminister Hasina oli sunnitud tagasi astuma ja põgenes Indiasse. Moodustati ajutine valitsus, mida juhtis Nobeli preemia laureaat Muhammad Yunus. Järgnes Bangladeshi esimese üliõpilaste juhitud partei, Rahvusliku Kodanikupartei moodustamine. See oli riigi poliitilises arengus pöördeline hetk. Sestsaadik valitsevad Bangladeshi poliitikas vastuolud demokraatia tugevdamise ja valimisreformide rakendamise üle.

Sheikh Hasina juhitud Awami Liiga keelustati. Veebruaris 2026 toimusid Bangladeshis 13. riiklikud valimised, esimesed pärast 2024. aasta ülestõusu. Paremtsentristlik Bangladeshi Rahvuslik Partei, mida juhib Tarique Rahman, sai kahekolmandikulise enamuse (212 kohta parlamendi Jatiya Sangsadi 297 kohast). Islamistide juhitav Jamaat-e-Islami liit, kuhu kuulus ka Rahvuslik Kodanikupartei, registreeris oma seni parimad tulemused ja tõusis 77 kohaga peamiseks opositsioonierakonnaks. Tarique Rahman vannutati seejärel 2026. aasta veebruaris peaministriks. See tähistas pöördepunkti pärast eelnenud repressioone ja rahutusi.

2026. aasta jaanuaris lähetas ELi Bangladeshi valimisvaatlusmissioon riiki 56 pikaajalist vaatlejat, sealhulgas seitsmest Euroopa Parlamendi liikmest koosneva delegatsiooni. Vaatlejad märkisid, et valimised olid usaldusväärsed ja pädevalt korraldatud, kujutades endast pöördelist sammu demokraatliku valitsemistava ja õigusriigi taastamise poole.

Alates 2017. aasta augustist on Myanmaris toimuva tagakiusamise eest Bangladeshi põgenenud üle 800 000 rohingja. EL on rohingja pagulaskriisi tähelepanelikult jälginud ning eraldanud üle poole rahalisest toetusest, mille kohta 2017. aasta oktoobris toimunud ÜRO rahastajate konverentsil lubadused saadi. Toetust on kasutatud peamiselt selleks, et aidata rohingja pagulasi Cox's Bazari pagulaslaagrites. Bangladeshi valitsus püüab rohingjasid repatrieerida, kuid Myanmaris valitsevad tingimused raskendavad nende tagasipöördumist. 2025. aasta märtsis algatas EL 2 miljoni euro mahuga projekti, mille eesmärk on aidata ligikaudu 8000 inimest, kes said kannatada Bangladeshis 2024. aasta juulis-augustis toimunud ülestõusude tõttu. Projekt, mida rahastab täielikult EL, kestab 2026. aasta augustini. Selle peamine eesmärk on parandada vägivalla ohvrite füüsilist ja vaimset tervist, suurendada nende

majanduslikku vastupanuvõimet ja edendada sotsiaalset ühtekuuluvust, täites nii Bangladeshi valitsuse kui ka ELi tuvastatud kriitilisi vajadusi.

Alates 2018. aastast on EL eraldanud üle 219 miljardi euro, et parandada Bangladeshis põhihariduse ning kutsehariduse ja -õppe kavasid. ELi toetuseelarve laiemas haridussektoris on 245 miljonit eurot ning veel 6 miljonit eurot on eraldatud suutlikkuse suurendamise toetamiseks ja tehnilise toe pakkumiseks. 2025. aasta juulis eraldas EL 26 miljonit eurot Bangladeshi haridussüsteemi parandamiseks, toetades nendes kahes sektoris käimasolevaid reforme.

EL on samuti eraldanud 23,5 miljonit eurot sotsiaalkaitsestruktuuride toetamiseks, julgustades veelgi parandama Bangladeshi riiklikku sotsiaalkindlustusstrateegiat, millega toetatakse Bangladeshi kõige haavatavamaid rühmi, eelkõige rõivasektoris. See strateegia on aluseks riigi kaasava majandusarengu jaoks keskse tähtsusega prioriteetse küsimuse käsitlemisele.

Detsembris 2022 toimus Brüsselis kaheksas ELi ja Bangladeshi parlamentidevaheline kohtumine, kus arutati suhete seisu, sealhulgas inimõigusi, kaubandust ja geostrateegilist olukorda.

2023. aasta novembrist kuni 2024. aasta jaanuarini viibis Bangladeshis ELi ekspertide missioon.

Septembris 2023 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni inimõiguste olukorra kohta Bangladeshis, eelkõige juhtiva inimõiguste organisatsiooni Odhikari kohta, mida on rohkem kui kümne aasta jooksul ahistatud ja kriminaliseeritud, sealhulgas ta valitsusväliste organisatsioonide registrist kustutatud.

Septembris 2025 külastas Euroopa Parlamendi inimõiguste allkomisjon Dhakat ja Cox's Bazari. Delegatsiooni liikmed kohtusid Bangladeshi valitsusametnike, kodanikuühiskonna esindajate ja rahvusvaheliste organisatsioonidega ning külastasid rohingja pagulaslaagreid.

SRI LANKA

ELi ja Sri Lanka suhted said alguse 1975. aasta koostöölepingust, mida täiendati 1995. aastal partnerlust ja arengut käsitleva koostöölepinguga.

Sri Lanka ekspordile anti 2017. aasta mais ELi üldiste tariifsete soodustuste kava (GSP+) raames ligipääs ELi turule, et stimuleerida poliitilisi reforme ning inimõigusi, töötajate õigusi, keskkonnakaitset ja head valitsemistava käsitlevate rahvusvaheliste konventsioonide täitmist. Euroopa Parlament jälgib tähelepanelikult Sri Lanka edusamme GSP+ kriteeriumide tulemuslikul täitmisel. Üleminekuperioodi õigusemõistmise ja rahvusliku leppimise väljavaated, mis olid Euroopa Parlamendi kaks põhitingimust seoses Sri Lanka õigusega saada GSP+ soodustusi, on oluliselt kahanenud. EL on andnud viimase kümne aasta jooksul Sri Lankale 760 miljonit eurot arenguabi.

EL on Hiina järel Sri Lanka suuruselt teine kaubanduspartner, kelle arvele langes 2023. aastal 12,4% kogu Sri Lanka kaubavahetusest. ELi ja Sri Lanka kaubandus- ja majanduskoostöö töörühm kohtus 2024. aasta veebruaris, et veelgi edendada

kahepoolseid kaubandussidemeid, turulepääsu ja regulatiivset tööd, käsitledes muu hulgas ka ELi raadamisvabade toodete määrust.

Brüsselis toimus 2024. aasta veebruaris ELi ja Sri Lanka ühiskomisjoni 26. kohtumine. EL väljendas heameelt Sri Lanka aktiivse osalemise üle ELi kolmandal India ja Vaikse ookeani piirkonna ministrite foorumil, mis peeti samuti 2024. aasta veebruaris Brüsselis. Ühiskomisjon arutas Sri Lanka mitmeaastast sihtprogrammi aastateks 2021–2027. Kooskõlas ELi ning India ja Vaikse ookeani piirkonna strateegia ja ÜRO kestliku arengu eesmärkidega tuginevad EL ja Sri Lanka oma koostöös kahele peamisele prioriteetsele valdkonnale: keskkonnahoidlik majanduse taastamine ning kaasava ja rahumeelse ühiskonna ülesehitamine. Selles strateegilises raamistikus on EL eraldanud 60 miljonit eurot toetustena partnerlusele Sri Lankaga aastatel 2021–2024 ja veel 32 miljonit eurot ajavahemikuks 2025–2027. ELi strateegia „Global Gateway" keskendamine taastuvenergia investeeringutele ja õigusraamistike väljatöötamine õigusriigi ja integratsiooni edendamiseks, et edendada rahu, on nende prioriteetsete valdkondade täitmisel otsustavalt tähtis.

Aastail 1983–2009 laastas Sri Lankat kodusõda singalite enamusvalitsuse ja Tamil Eelami Vabadusvõitluse Tiigrite vahel. Novembris 2019 toimunud presidendivalimised võitis Gotabaya Rajapaksa, kes nimetas uueks peaministriks oma venna, endise presidendi Mahinda Rajapaksa. Septembris 2020 esitati vastuoluline 20. muudatusettepaneku eelnõu, mis tugevdab presidendi täidesaatvaid volitusi ning nõrgendab peaministri ja parlamendi rolli.

2022. aastal tabas Sri Lankat tema ajaloo rängim majanduskriis. Toorainehindade tõusu ja põhikaupade nappuse tõttu puhkesid laialdased meeleavaldused. 2022. aasta aprillis alanud meeleavaldustel nõuti president Rajapaksa tagasiastumist. 2022. aasta juulis hõivasid meeleavaldajad tormijooksuga Rajapaksa residentsi, sundides presidendi põgenema. President Gotabaya Rajapaksa ja peaminister Mahinda Rajapaksa astusid mõlemad tagasi. Samal kuul valiti uueks presidendiks Ranil Wickremesinghe, kes nimetas peaministriks Dinesh Gunawardena.

2024. aasta novembris toimunud parlamendivalimistel saavutas ajaloolise võidu president Anura Kumara Dissanayake juhitud Riikliku Rahvavõimu Partei (NPP). See enneolematu võit võimaldas NPP-l ellu viia olulisi reforme. Tema võit tugines riigi majanduskriisist väljatoomise kavale, milles lubati sotsiaalreforme, ja kriitikale IMFi toetatud kokkuhoiumeetmete aadressil. Sri Lanka poliitilisel areenil domineerivad endiselt püüded algatada leppimisprotsess ja tuua kodusõjas aset leidnud inimõiguste rikkumiste toimepanijad kohtu ette.

2022. aastal tekkis Sri Lankal enneolematu makseviivitus ja riik pöördus majanduse stabiliseerimiseks Rahvusvahelise Valuutafondi poole. Sri Lanka saavutas IMFi nõusoleku 2,9 miljardi USA dollari suuruse esialgse laenu asjus, mis seati sõltuvusse eelarvereformidest ja võla restruktureerimisest. 2023. aastaks jõudis riik võlausaldajatega kokkuleppele ja sai IMFilt laiendatud rahastamisvahendi, saades nelja-aastase kolme miljardi USA dollarilise mahuga programmi raames 670 miljonit USA dollarit. Lisaks saadi 200 miljonit USA dollarit rahalist toetust Aasia Arengupangalt ja 250 miljonit USA dollarit Maailmapangalt.

Aprillis 2024 keeldus Sri Lanka valitsus oma rahvusvaheliste võlausaldajate ettepanekust rohkem kui 12 miljardi USA dollari restruktureerimise kohta. Selle

tagajärjel võidakse edasi lükata riigi järgmist IMFi toetusraha osamakset. 2025. aasta märtsis kiitis IMF 2,9 miljardi USA dollari programmi raames heaks 334 miljoni dollari suuruse osamakse, väljendades usaldust riigi reformide ja majanduse taastamise edusammude suhtes.

2023. aasta 30. oktoobrist 1. novembrini toimus Colombos ELi ja Sri Lanka 11. parlamentidevaheline kohtumine, kus arutati kahepoolseid suhteid ning Sri Lanka majanduslikku ja finantsolukorda.

Juunis 2021 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni olukorra kohta Sri Lankal, eelkõige terrorismi tõkestamise akti alusel toimunud vahistamiste kohta.

NEPAL

ELi ja Nepali suhted said alguse 1973. aastal ja põhinevad ELi-Nepali 1996. aasta koostöölepingul. Peaaegu veerand Nepali elanikkonnast on sunnitud toime tulema vähem kui 2 USA dollariga päevas. Välisabi moodustab 25% Nepali eelarvest. EL on Nepali suurimaid arenguabi andjaid. Liit on rõhutanud, kui oluline on, et Nepal kasutaks rohkem kaubandussoodustusi, mida EL annab erikorra „Kõik peale relvade" raames.

EL toetab praegu Nepalit Nepali 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi raames, kus eristatakse kolme prioriteetset koostöövaldkonda:

— kaasav keskkonnahoidlik majanduskasv,

— inimkapitali arendamine,

— hea juhtimistava.

Need prioriteetsed valdkonnad on kooskõlas ka ELi ülemaailmsete strateegiatega, näiteks strateegia koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas, ülemaailmne taastealgatus ning ELi soolise võrdõiguslikkuse kolmas tegevuskava aastateks 2021–2025. EL toetab Nepali majandust ja tööjõunõudlust ning seega üksikisiku sissetulekut riigis, mida iseloomustab suur ebavõrdsus ülemise ja alumise kasti vahel. Samuti toetab liit tõrjutud kogukondi, nagu madhesid.

Nepal jätkab edusamme vähim arenenud riigi staatusest väljumise eesmärgi poole, kusjuures oodatavalt toimub üleminek 2026. aasta novembris. See muudatus mõjutab Nepali kaubandussuhteid ELiga, eelkõige seoses kaubanduse sooduskorraga.

2025. aasta novembris toimus Brüsselis ELi-Nepali ühiskomisjoni 16. kohtumine, kus arutati kahepoolseid suhteid. EL ja Nepal hindasid hiljutisi samme demokraatlike protsesside ja institutsioonide toetuseks ning rõhutasid kodanikuühiskonna ja meedia tähtsust demokraatia ja hea valitsemistava tugevdamisel. EL tunnustas Nepalit tema seisukoha eest kliimamuutuste küsimuses ja haardeka eesmärgi eest saavutada 2045. aastaks kliimaneutraalsus ning kiitis edusamme, mida riik on teinud kaasava osalemise ja naiste mõjuvõimu suurendamisel, sealhulgas ELi juhtalgatuse „Empowered Women, Prosperous Nepal" raames.

2024. aasta mais Kathmandus toimunud ELi-Nepali ärifoorumil 2024 kohtusid Nepali ja Euroopa ettevõtjad, et uurida investeerimisvõimalusi ja tugevdada kaubandussuhteid, keskendudes võtmetähtsusega sektoritele nagu taastuvenergia, põllumajandus ja turism.

Nepali sisepoliitika on alates 2023. aastast olnud väga ebastabiilne, sealhulgas toimus 2025. aastal suur poliitiline ülestõus.

2025. aasta märtsis Kathmandus toimunud monarhiavastased meeleavaldused viisid kokkupõrgeteni, milles hukkus kaks inimest ja paljud said vigastada. Need sündmused kajastasid üldsuse sügavat rahulolematust vabariikliku poliitilise süsteemiga ja riigi püsivat ebastabiilsust. Välisjõud, näiteks Hiina ja India, võistlevad mõjuvõimu saavutamise pärast Nepalis.

2025. aasta septembris puhkesid riigis noorte aktivistide eestvõttel massimeeleavaldused, kus protestiti korruptsiooni, sotsiaalmeediakeeldude ja juhtimisvigade vastu. Meeleavaldused viisid peaminister KP Sharma Oli tagasiastumiseni 2025. aasta septembris ja esindajatekoja laialisaatmiseni. Seejärel nimetati ajutiseks peaministriks Sushila Karki, kellele pandi vastutus poliitilise tasakaalu taastamise ja 2026. aasta märtsis toimunud üldvalimiste järelevalve eest.

2026. aasta märtsis toimusid ennetähtaegsed üldvalimised. Rastriya Swatantra partei, mida juhtis Balendra Shah ja toetas tugev Z-põlvkonna noorte aktivistide liikumine, võitis 275 kohast 182 ja sai esimest korda pärast 1999. aastat enamuse. Balendra Shah asus peaministri ametisse 27. märtsil 2026. Nepali valitsus ei ole taganud 1996.–2006. aasta kodusõja ohvritele üleminekuperioodi õigusemõistmist, mistõttu riigis püsib karistamatuse kultuur. 2014. aastal loodud tõe- ja lepituskomisjon ei ole suutnud käsitleda ränki inimõiguste rikkumisi, nagu piinamine ja seksuaalvägivald. Ka samal aastal moodustatud uurimiskomisjonil, mis tegeleb konflikti ajal kadunuks jääma sunnitud isikute juhtumitega, on olnud oma volituste täitmisega raskusi. Aprillis 2020 nõudis ülemkohus komisjoni volituste muutmist, et karistamatusele lõpp teha. Seda soovitust toetasid ka inimõiguste organisatsioonid. 2022. aastal esitatud seaduseelnõu ei vastanud siiski kohtu soovitustele. 2023. aasta märtsis esitati uus eelnõu, kuid sedagi on kritiseeritud selle eest, et see ei hõlbusta kuritegude toimepanijate vastutusele võtmist.

2022. aasta septembris külastas Nepalit Lõuna-Aasiaga suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsioon, et hinnata riigi suhteid ELiga, kes on peamine koostöö rahastaja. Kuna Nepal võib 2026. aasta lõpuks jõuda vähim arenenud riikide hulgast välja, väljendas parlament heameelt asjaolu üle, et Nepal on juba ratifitseerinud enamiku 27 põhikonventsioonist, mis on vajalikud GSP+ staatuse taotlemiseks.

BHUTAN

Bhutan on olnud sajandeid välismaailmast isoleeritud. Praegu kohaneb riik üleilmastumisega ja tugevdab oma majandust, kuid säilitab samal ajal ka oma iidseid traditsioone. Vastavalt 2008. aastal vastu võetud põhiseadusele, millega tagatakse konstitutsioonilise monarhia raames võimude lahusus, toimus riigis rahumeelne üleminek parlamentaarsele demokraatiale. EL toetab Bhutani täielikku sõltumatust oma võimsatest naabritest Indiast ja Hiinast. Liit on endiselt seisukohal, et Bhutanil peab olema võimalik iseseisvalt oma julgeoleku- ja välispoliitikat kujundada, ning ta tunnistab, et pidevaks mureküsimuseks on geograafilisest asukohast tingitud suveräänsusekaotus.

EL on alates 1982. aastast Bhutanis aktiivselt tegutsenud – aidanud vähendada vaesust, edendada demokratiseerimist ja head valitsemistava ning toetanud kestlikku põllumajandust ja taastuvate loodusvarade kasutamist. Mais 2018 käivitati uus ELi ja Bhutani kaubanduse toetusprojekt, mille eesmärk on parandada lisaväärtust, turgude seotust ning kaubandus- ja investeerimisvaldkonna õigusraamistikku.

EL toetab Bhutani arenguplaane ja laiendab GSP+ raames Bhutani eelisjuurdepääsu ELi turgudele, kui riik täidab vajalikud tingimused. EL kiidab Himaalaja riiki meetmete eest, mida see on võtnud kestliku, vähese CO_2 heitega ja kliimamuutustele vastupanuvõimelise arengu tagamiseks. Liit on teadmiseks võtnud, et Bhutan on teinud olulisi samme laste ja naiste õiguste kaitsmiseks ning soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks. Edusammudest märkimisväärseimaks võib pidada asjaolu, et Bhutani parlament dekriminaliseeris 2020. aasta detsembris homoseksuaalsuse.

Bhutani 2021.–2027. aasta mitmeaastases sihtprogrammis keskendutakse kliimamuutustele, juhtimisele ja digiüleminekule ning programmi raames eraldati 2021.–2024. aastaks 31 miljonit eurot. EL ja Bhutan allkirjastasid Euroopa Investeerimispangaga (EIP) raamlepingu arenguprojektide soodusrahastamiseks. 2023. aasta aprillis avaldas EIP toetust kliimamuutustega seotud tegevusele ja taastuvenergiasse investeerimise pingutustele Bhutanis ning 2024. aasta aprillis allkirjastas kuni 150 miljoni euro suuruse raamlaenu, et rahastada Bhutani päikeseenergiajaamu ja väikeinvesteeringuid hüdroenergiasse.

2025. aasta aprillis toimus Thimphus ELi ja Bhutani 13. iga-aastane konsultatsioon. Peamised arutatud teemad hõlmasid Bhutani hiljutist vähim arenenud riigi staatusest väljumist, arengukoostööd Bhutani viisaastakukava raames ning 2021.–2027. aasta mitmeaastase sihtprogrammi prioriteete. EL väljendas heameelt selle üle, et Bhutan ratifitseeris piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase ÜRO konventsiooni.

Kaubanduse valdkonnas säilitab Bhutan algatuse „Kõik peale relvade“ raames kuni 2028. aastani tollimaksu- ja kvoodivaba juurdepääsu ELi turule. Riigil on vaja teha ettevalmistusi süsteemist lahkumiseks. EL pakkus ka võimalust jagada Bhutaniga oma eksperditeadmisi geograafiliste tähiste kohta.

Jaanuaris 2025 tähistati Brüsselis ELi ja Bhutani partnerluse 40. aastapäeva, kohal viibis Bhutani peaminister Tshering Tobgay. Visiidi ajal lubas komisjon Bhutanile veel 17 miljonit euro mahuga toetuspaketi, mille eesmärk on tugevdada head valitsemistava ja hõlbustada riigi digiüleminekut, edendades kaasavat ja kestlikku arengut.

Bhutani kuningriik on pühendunud demokraatia tugevdamisele ja loonud selge rahvusliku identiteedi, mis põhineb oma religiooni, kultuuri ja keskkonna säilitamisel. Riik kasutab budistlikel väärtustel põhinevat rahva õnneindeksit (gross national happiness, GNH), et hinnata nii majanduskasvu kui ka kodanike heaolu. Bhutani 2008. aasta põhiseadusega loodud ja 2011. aastal ÜRO tunnustuse pälvinud õnneindeks hõlmab selliseid valdkondi nagu vaimne tervis, haridus, tervishoid ja keskkonnasäästlikkus. Kooskõlas õnneindeksi põhimõtetega keskendub Bhutani keskkonnapoliitika elurikkuse kaitsmisele, mida ohustavad kliimamuutused, ning ökoloogilise kahju vältimisele. 2024. aasta novembris Bakuus toimunud COP29 kliimatippkohtumisel moodustas Bhutan koos Madagaskari, Panama ja Surinamega G-ZERO koalitsiooni. See algatus ühendab riike, kes on saavutanud negatiivse

CO_2 heite või CO_2-neutraalse staatuse, eesmärgiga näidata, et majanduskasvu ja keskkonnasäästlikkuse tasakaalustamine on nii võimalik kui ka hädavajalik.

Viimati toimusid Bhutani valimised 2024. aastal. Rahvademokraatlik Partei, mida juhib Tshering Tobgay, võitis rahvuskogu 47 kohast 30 kohta.

Septembris 2022 külastas Bhutani Lõuna-Aasiaga suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsioon, et hinnata sotsiaal-majanduslikku arengut riigis, mis oodatavalt pidi 2023. aasta detsembriks vähim arenenud riikide hulgast välja jõudma.

2025. aasta veebruaris külastas peaminister Tshering Tobgay Euroopa Parlamenti ning kohtus asepresident Christel Schaldemose ja Lõuna-Aasiaga suhtlemise delegatsiooniga. Tobgay tutvustas riiklikku keskkonnasõbralikku linnaarendusprojekti Gelephu Mindfulness City (ärksameelsuse linn), mis hõlmab rohkem kui 2500 ruutkilomeetrist maa-ala India piiri lähedal ja mille eesmärk on tõmmata ligi investeeringuid ja luua töökohti, tagades samal ajal kestlikkuse.

MALDIIVID

Maldiivid allkirjastasid 2024. aasta juulis Samoa lepingu, muutes sellega ametlikuks oma suhted ELiga. See leping toimib kahe partneri vahelise üldise õigusraamistikuna. EL pakub koostöötoetust maakogukondadele, turismile ja kliimamuutuste leevendamisele. ELi välisasjade nõukogu võttis 2018. aasta juulis vastu raamistiku sihipäraste piiravate meetmete kohta, mida võidakse kehtestada isikute ja üksuste suhtes, kes õõnestavad õigusriigi põhimõtet Maldiividel, takistavad kaasava poliitilise lahenduse leidmist või on toime pannud raskeid inimõiguste rikkumisi.

Euroopa Ülemkogu otsustas 2021. aasta aprillis alustada läbirääkimisi ELi ja Maldiivide partnerlus- ja koostöölepingu üle, mis on kahepoolsetes suhetes oluline teetähis. 2024. aasta juulis allkirjastasid Maldiivid ELiga partnerluslepingu, kuigi mitte ELi ja Maldiivide kahepoolse partnerlus- ja koostöölepinguna, vaid ELi ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni vahelise lepinguna. Leping on ELi ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni vaheliste suhete raamistik järgmiseks 20 aastaks, mis võimaldab tugevdada koostööd üleilmsete probleemide lahendamisel. El ja Maldiivid teevad koostööd mitmes valdkonnas, sealhulgas demokraatlike reformide, rohepöörde, kliimamuutuste leevendamise ja nendega kohanemise ning hea valitsemistava, inimõiguste ja julgeoleku valdkonnas.

2026. aasta veebruaris toimus Maldiividel esimene ELi ja Maldiivide partnerlusdialoog, mis tugines ELi ja Maldiivide kõrgemate ametnike iga-aastasele kohtumisele. Selle kõrgetasemelise dialoogi eesmärk oli tugevdada koostööd demokraatliku valitsemistava, inimõiguste, julgeoleku, kahepoolse kaubanduse laiendamise, kliimamuutustele vastupanuvõime, kalanduse ja kliimameetmete valdkonnas. Selle dialoogi käigus kohustusid ELi ja Maldiivide esindajad viima lõpule kokkuleppe Maldiivide iga-aastase tegevusprogrammi projekti „Kogukonnapõhine mangroovide kaitse ja taastamine Maldiividel" kohta. Kui see on lõpule viidud, eraldab EL mangroovide kaitsmiseks veel 4 miljoni euro suuruse abisumma. Alates 2011. aastast ei kuulu Maldiivid enam vähim arenenud riikide kategooriasse ning 2013. aastal jõuti suurema keskmise sissetulekuga riikide hulka. Majandus põhineb peamiselt turismil ja kalandusel. Kuna turism moodustab 70% riigi SKPst, andis COVID-19 pandeemia Maldiivide majandusele ränga hoobi. 2021. aasta augustis nõustus EL andma projekti

„ELi toetus VKEde turismitööstuse vastupanuvõimeliseks taastamiseks Maldiividel“ raames kaks miljonit eurot tasuta abi, et arendada Maldiividel külalistemajade ja pardal elamise valdkonda. 2021.–2027. aasta mitmeaastases sihtprogrammis keskendutakse Maldiivide kahele prioriteetsele valdkonnale: majanduse keskkonnahoidliku taastamise toetamine ning hea valitsemistava, õigusriigi ja julgeoleku edendamine. Ajavahemikuks 2021–2024 eraldas EL oma partnerlustele Maldiividega 12 miljonit eurot.

Kliimamuutused, mille mõju hõlmab meretaseme tõusu ja rannikuerosiooni, tekitavad Maldiividel tõsiseid probleeme. Olukorrale reageerimiseks plaanib riigi parlament rakendada oma esimese kliimaseaduse, et vähendada saastet ja kaitsta keskkonda. Merevee tase Malés on viimase 20 aasta jooksul tõusnud peaaegu 4 mm aastas ning prognoositavalt tõuseb see 2100. aastaks kokku 40–50 cm. See võib põhjustada rannikuerosiooni, üleujutusi ja soolsusprobleeme, mis mõjutavad 80% rannikuelanikkonnast ja seavad ohtu riigi olemasolu. EL toetab Pariisi kokkuleppe kohaseid Maldiivide kliimamuutustega kohanemise projekte ja laiemaid kestliku arengu eesmärke.

Maldiivid kannatavad ka noorte suure tööpuuduse, jõuguvägivalla ja uimastisõltuvuse probleemide all. Septembris 2023 toimusid Maldiividel presidendivalimised, kus Mohamed Muizzu võitis teises valimisvoorus senist presidenti Ibrahim Mohamed Solihit. President Muizzut peetakse üldiselt vastuvõtlikumaks Hiina huvidele riigis India huvide arvel. Aprillis 2024 toimusid Maldiividel parlamendivalimised, kus president Muizzu Hiina-meelne Rahvakongressi partei kindlustas endale 70 kohta 93st. India-meelne Maldiivide Demokraatlik Partei sai parlamendis 15 kohta.

Jorge SOUTULLO SANCHEZ / Cristina Stanculescu / Filipe ALCOBIA de MORAES
05/2026

5.6.8. IDA-AASIA

Käesolev teabeleht käsitleb Ida-Aasia geostrateegilist tähtsust ELi jaoks ja ELi strateegiat selle maailmaosa suhtes. Teabelehes käsitletakse strateegia seitset prioriteetset valdkonda: kestlik ja kaasav heaolu, rohepööre, ookeanide majandamine, digitaalne juhtimine ja partnerlused, ühendatus, julgeolek ja kaitse ning inimeste turvalisus, ning vaadeldakse üksikuid riike selles piirkonnas. Samuti käsitletakse Euroopa Parlamendi rolli suhetes nende riikidega.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu V jaotises (ELi välistegevus) on kehtestatud ELi välistegevuse õigusraamistik;

— Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklites 206–207 käsitletakse kaubandust ja artiklites 216–219 rahvusvahelisi lepinguid;

— piirkonna riikidega sõlmitud partnerlus- ja koostöölepingutes käsitletakse kahepoolseid suhteid.

SISSEJUHATUS

Vaikse ja India ookeani piirkonnas elab üle 50% maailma rahvastikust. Kaks kolmandikku maailma konteinervedudest läbib India ja Vaikse ookeani piirkonda ning sealsed mereteed on olulised kauba- ja energiatarnete marsruudid. 2021. aasta septembris võeti vastu ELi strateegia koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas, et suurendada ELi osalust, luua partnerlusi, tugevdada reeglitel põhinevat rahvusvahelist korda ja lahendada ülemaailmseid probleeme. Liit kohandab praegu oma vahendeid, et tugevdada ELi strateegilist autonoomiat. Nõukogus 2022. aasta märtsis ametlikult heaks kiidetud julgeoleku- ja kaitsevaldkonna strateegilise kompassiga edendatakse avatud ja reeglitel põhinevat piirkondlikku julgeolekustruktuuri, sealhulgas turvalisi mereteid, suutlikkuse suurendamist ja mereväe tõhustatud kohalolekut India ja Vaikse ookeani piirkonnas.

Ida-Aasias on julgeolekuprobleeme, näiteks Põhja-Korea tuumakatsetused, territoriaalvaidlused Ida-Hiina ja Lõuna-Hiina merel, Taiwani küsimus ning energiavarustuse häired, mis on tingitud sõja puhkemisest Pärsia lahes 2026. aasta esimeses kvartalis. EL on Ida-Aasias tugev majandusjõud, kes edendab piirkonnas õiglast kaubandust, mitmepoolsust, institutsioonide ülesehitamist, demokraatiat, head valitsemistava ja inimõigusi.

HIINA (HIINA RAHVAVABARIIK)

EL ja Hiina sõlmisid ametlikud diplomaatilised suhted 1975. aastal. Tulenevalt 1989. aastal Tian'anmeni väljakul toimunud meeleavaldustest need suhted peatati. EL küll taastas suhted Hiinaga 1994. aastal, kuid 1989. aastal kehtestatud relvaembargo on endiselt jõus. Kuna ELis puudub üksikasjalik ja ühtne relvaembargo määratlus, peavad liikmesriigid tõlgendama seda mõistet kooskõlas oma siseriikliku õigusega.

President Xi Jinpingi juhtimisel on Hiina poliitiline olukord alates 2012. aastast märkimisväärselt muutunud. 2018. aastal võeti vastu põhiseaduse läbivaadatud versioon, mis võimaldab Xi Jinpingil säilitada oma positsiooni määramata ajaks, kuna Hiina Kommunistliku Partei peasekretäri, riigipea ja sõjaväe ülemjuhataja ametikohale ei kehtestatud mingeid ajalisi piiranguid. Viimasel ajal on Hiina välispoliitika hakanud järgima jõulisemat lähenemisviisi ning riigil on maailma suurim aktiivsete sõjaväelaste reserv. Hiina on USA järel suuruselt teine sõjaliste kulutuste tegija maailmas. 2024. aastal oli Hiina kaitse-eelarve suurus umbes 231 miljardit USA dollarit, mis on 7,2% rohkem kui 2023. aastal, ning see kasvab jätkuvalt, kuigi jääb endiselt alla 2% Hiina SKPst.

Hiljuti võttis Hiina kasutusele oma kolmanda lennukikandja Fujian (sellist nime kannab Taiwani vastas maismaal asuv Hiina provints), mis on osa riigi jätkuvatest pingutustest ehitada 2027. aastaks üles täiel määral nüüdisaegsed relvajõud, mis oleksid võrreldavad USA omadega. Hiinas on ehitamisel ka neljas lennukikandja ja on andmeid, et see võib töötada tuumajõul. Hiina merevägi ehitab sõjalaevu kiiremas tempos kui kõik teised sõjalised jõud kokku. Hiina laiendab ja suurendab oma sõjalist kohalolekut Lõuna-Hiina merel, Taiwani väinas ja Malaka väinas, mis on äärmiselt oluline rahvusvahelise kaubanduse seisukohalt.

Kuigi 2013. aastal vastu võetud ELi ja Hiina ühine strateegiline koostöökava 2020 tugevdas sidemeid, halvenesid ELi ja Hiina kahepoolsed suhted uuesti 2021. aastal, kui Hiina kehtestas vastumeetmed ELi inimõiguste sanktsioonidele. 2025. aasta aprillis tühistas Hiina osaliselt oma sanktsioonid Euroopa Parlamendi liikmete ja komisjonide vastu, mis võimaldas parlamentaarsel dialoogil taastuda, kuid laiemad pinged püsivad. Alates 2022. aastast on omavahelised suhted halvenenud tulenevalt Hiina seisukohast Venemaa sissetungi suhtes Ukrainasse ja Hiina jõulisest tegutsemisest Taiwani väinas.

ELi välisministrite 2023. aasta mais peetud kohtumisel ja 2023. aasta juunis toimunud Euroopa Ülemkogul kinnitati taas 2019. aasta märtsis ELi ja Hiina suhete strateegilistes väljavaadetes esitatud ELi mitmetahulise lähenemisviisi kehtivust Hiina suhtes: partnerina, konkurendina ja süsteemse rivaalina, samal ajal kui esikohale on nihkunud konkurents ja rivaliteet. ELi juhid leppisid kokku vajaduses teha Hiinaga koostööd, kui see on ELi huvides, püüdes samal ajal vähendada strateegilist sõltuvust (s.o riskide vähendamine, kuid mitte lahtisidumine). 2026. aastal valmistab ELile muret Hiina majanduse süsteemne tasakaalustamatus, mis hõlmab moonutavat tööstuspoliitikat ja tavasid, mis tekitavad liigset tootmisvõimsust ja mõjutavad negatiivselt Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) liikmeid. Euroopa ettevõtted Hiinas seisavad endiselt silmitsi diskrimineerimise ja ebavõrdsete tingimustega, sest paljud sektorid on endiselt suures osas välisinvesteeringutele suletud.

ELi ja Hiina 25. tippkohtumine toimus 2025. aasta juulis Pekingis ning see tähistas ELi ja Hiina kahepoolsete suhete loomise 50. aastapäeva. Hiina keskendus peamiselt kaubandusele ja investeeringutele. ELi juhid tõstatasid otse kohtumistel president Xiga oma peamisi mureküsimusi seoses majandus- ja kaubandussuhetega Hiinaga (turulepääs, haruldaste muldmetallide ekspordipiirangud ja liigne tootmisvõimsus), samuti peamisi välispoliitilisi küsimusi (eelkõige Hiina toetus Venemaa sõjale Ukrainas), rõhutades reeglitel põhineva rahvusvahelise korra tähtsust. Kahjuks andis tippkohtumine vähe konkreetseid tulemusi. Hiina püüab seda tippkohtumist näidata

kui edulugu ja kõnelusi juhtide vahel kui näidet tekkivast „konsensusest“, alahinnates samal ajal ELi muresid ja rõhutades, et EL ja Hiina on ennekõike partnerid, mitte rivaalid.

Hiina algatus „Üks vöönd, üks tee“ on alates oma käivitamisest 2013. aastal jõudnud igasse maailma nurka ja soodustab hiinapärast üleilmastumist, mida iseloomustavad läbipaistmatud lepingud ning Hiina tööstandardid ja võlapoliitika. Hiina eesmärk on haarata maailmas juhtpositsioon kõrgtehnoloogilises tööstuses ja digitehnoloogias, sealhulgas tehisintellekti ja 5G valdkonnas. 2021. aastal käivitas EL mitmetahulise strateegia Global Gateway, mille eesmärk on parandada ühendatust kogu maailmas ning tuua kokku ELi, selle liikmesriike ning nende finants- ja arenguasutusi (Euroopa tiimi lähenemisviis). Global Gateway aitab lahendada kõige pakilisemaid ülemaailmseid probleeme alates kliimamuutuste vastu võitlemisest kuni tervishoiusüsteemide parandamise ning ülemaailmsete tarneahelate konkurentsivõime ja turvalisuse suurendamiseni.

EL ja Hiina on olulised kaubanduspartnerid. 2024. aastal importis EL Hiinast kaupu 517,8 miljardi euro väärtuses, ELi eksport Hiinasse ulatus samal ajal 213,3 miljardi euroni, mille tulemuseks oli 304,5 miljardi euro suurune kaubanduspuudujääk ELi jaoks (kaubavahetus on kaldu Hiina kasuks). ELi ja Hiina vaheline kaubavahetus tähendab ligikaudu 1,3 miljardi euro väärtuses importi ja 600 miljoni euro väärtuses eksporti päevas, mis teeb ELi ja Hiina vahelise kaubanduse kogumahuks 1,9 miljardit eurot päevas. Majanduslik tasakaalustamatus ja Hiina ebaausad kaubandustavad kujutavad endast ohtu ELi peamistele tööstusharudele (autotööstus, keskkonnahoidlik tehnoloogia jt). Kuna Hiina on näidanud üles valmisolekut kasutada ära sõltuvust kriitilise tähtsusega toorainetest, on Pekingit hoiatatud, et ebaausad kaubandustavad toovad üha enam kaasa kaitsemeetmeid (nt dumpinguvastased ja tasakaalustavad tollimaksud).

2024. aasta oktoobris viis Euroopa Komisjon lõpule oma subsiidiumivastase uurimise, kehtestades akutoitega Hiina elektrisõidukite impordile viieks aastaks lõpliku tasakaalustava tollimaksu. Uurimise käigus leiti, et Hiina akutoitega elektrisõidukite väärtusahel kasutab ära ebaõiglast subsideerimist ning see võib majanduslikult kahjustada ELi akutoitega elektrisõidukite tootjaid. EL on rakendanud mitmeid muid Hiina impordi vastu suunatud kaubanduse kaitsemeetmeid, kehtestades dumpinguvastased tollimaksud, et kaitsta oma tootmist, sealhulgas terasetooteid ja biodiislikütust, ebaõiglase hinnakujunduse eest. Hiina on kehtestanud mitmeid vastumeetmeid ning EL on vaidlustanud teatavate Hiina kaubandustavade kasutamise WTO raamistiku kaudu. 2025. aasta jaanuaris algatas EL Hiina vastu WTO menetluse seoses intellektuaalomandi kasutustasudega. Pärast seda, kui konsultatsioonid ebaõnnestusid, taotles EL 2026. aasta veebruaris WTO vaekogu loomist, millega WTO vaidluste lahendamise organ ka nõustus.

Pärast president Trumpi initsiatiivil toimunud USA tollitariifide tõstmist 2025. aasta aprillis on Hiina andnud märku oma valmisolekust teha ELiga koostööd võitluses protektsionismi vastu ja ülemaailmse kaubandussüsteemi toetamisel. Kuigi Hiina julgustab ELi süvendama omavahelisi majandussidemeid, ilmutab EL endiselt ettevaatlikkust kaubanduse tasakaalustamatuse ja piiratud turulepääsu tõttu ning väljendab ka muret seoses õiglaste hanketavade järgimisega.

Hiina ametlikult neutraalne seisukoht Venemaa sissetungi suhtes Ukrainasse on suurendanud pingeid lääneliitlastega. Kuigi Hiina ei ole sõda otsesõnu toetanud, on ta süvendanud sõjalisi sidemeid Venemaaga, suurendades relvamüüki ja ühisõppusi. Hiina ei ole ühinenud Venemaa vastu suunatud sanktsioonidega, seevastu on temast saanud peamine tarnija tundliku tehnoloogia valdkonnas, mille puhul 80% Venemaa impordist on pärit Hiinast. Hiina ettevõtted on ka rahvusvahelisi sanktsioone täiendavatest ELi sanktsioonidest mööda hiilinud, mille tulemusel lisati nad 2024. aastal ELi Venemaa-vastaste sanktsioonide 13. paketti. 2024. aasta detsembris kehtestas EL täiendavad sanktsioonid kuue Hiina äriühingu ja ühe Hiina isiku suhtes droonide ja mikroelektrooniliste komponentide tarnimise eest Venemaa sõjategevuse toetuseks.

EL tunneb muret kasvavate pingete pärast Taiwani väinas ja väljendab vastuseisu ühepoolsetele katsetele muuta olukorda jõu abil, kutsudes Hiinat kui ÜRO Julgeolekunõukogu liiget üles järgima rahvusvahelist õigust. Lõuna-Hiina mere kuuluvuse üle käivas vaidluses toetab EL ülemaailmset juhtimist ja mitmepoolset koostööd, rõhutades meresõidu- ja ülelennuvabadust, kutsudes samal ajal üles rahumeelsetele ja läbirääkimiste teel saavutatud lahendustele kooskõlas rahvusvahelise õiguse ja ÜRO mereõiguse konventsiooniga. See piirkond on ülemaailmse kaubanduse ja loodusvarade seisukohast kriitilise tähtsusega, kusjuures Hiina väidab, et umbes 90% merest kuulub talle nn üheksakriipsujoone põhjal, mis on iidne eraldusjoon, mida Hiina kasutab kaartidel, et nõuda suveräänsust hiiglaslike alade üle Lõuna-Hiina meres. Hiina jõuline tegevus, sealhulgas vastasseisud Taiwani ja Filipiinidega, on suurendanud pingeid piirkonnas.

Inimõigused on vaieldamatult kõige selgem näide süsteemsest rivaliteedist ELi ja Hiina suhetes, kuna EL kutsub Hiinat pidevalt üles täitma oma põhiseadusest ja rahvusvahelisest õigusest tulenevaid kohustusi ning austama ja kaitsma inimõigusi, sealhulgas uiguuride, tiibetlaste ning etnilistesse, usu- ja keelevähemustesse kuuluvate isikute ning muudesse rühmadesse kuuluvate isikute puhul kogu Hiinas. 2025. aasta juunis toimus Brüsselis ELi ja Hiina 40. inimõigustealane dialoog, mille käigus EL väljendas muret põhivabaduste piiramise, kohtusüsteemi sõltumatuse ja sunniviisilise töö pärast. Samuti kinnitas EL taas oma vastuseisu surmanuhtlusele ja kutsus Hiinat tungivalt üles austama usuvabadust, eelkõige seoses dalai-laama järeltulijaga.

ELi ja Hiina 42. parlamentidevaheline kohtumine toimus 2025. aasta oktoobris pärast aasta kestnud peatatud suhteid, mis olid 2021. aastal halvenenud pärast Hiina valitsuse poolt Euroopa Parlamendi liikmetele kehtestatud sanktsioone.

Euroopa Parlamendi siseturu- ja tarbijakaitsekomisjoni delegatsioon külastas Hiinat 2026. aasta märtsis ja aprillis, et uurida digikaubanduse, e-kaubanduse ja tolli küsimusi, keskendudes ELi tarbijaõiguste ja õiglaste turutavade tugevdamisele.

Euroopa Parlament on võtnud vastu mitmeid resolutsioone, milles väljendatakse muret Hongkongi, Taiwani, Xinjiangi ning uiguuride olukorra pärast ja mõistetakse hukka sunnitöö ja vähemuste ekspluateerimine. Parlament on vastu võtnud ka Tiibetit käsitlevaid resolutsioone, konkreetsemalt usu- ja etniliste vähemuste olukorra kohta. Mõningaid Euroopa Parlamendi hiljutisi resolutsioone eelmainitud teemadel:

- Falun Gongi jätkuv tagakiusamine Hiinas, eelkõige Ding Yuande juhtum (jaanuar 2024);
- Hongkongi uus julgeolekuseadus ning Andy Li ja Joseph Johni juhtumid (aprill 2024);
- Hiinas ebaõiglaselt vangistatud uiguuride, eelkõige Ilham Tohti ja Gulshan Abbasi juhtumid (oktoober 2024);
- ÜRO resolutsiooni 2758 ebaõige tõlgendamine Hiina Rahvavabariigi poolt ja tema jätkuvad sõjalised provokatsioonid Taiwani lähistel (oktoober 2024);
- Hongkong ja eelkõige riikliku julgeoleku seaduse alusel hiljuti süüdi mõistetud Jimmy Lai ja 45 aktivisti juhtumid (november 2024);
- Usuvabaduse rikkumine Tiibetis (mai 2025);
- Hiina kriitiliste toormete ekspordipiirangutega tegelemine (juuli 2025);
- Vangistatud Rootsi kirjastaja Gui Minhai Hiinas kinnipidamise 10. aastapäev (oktoober 2025);
- Jimmy Lai süüdimõistmine ja peatne karistuse määramine Hongkongis (jaanuar 2026).

TAIWAN

EL on lubanud järgida nn ühe Hiina poliitikat, viidates Taiwanile kui eraldi tolliterritooriumile, mitte suveräänsele riigile, tunnustades Taiwani majandus- ja kaubandusüksusena ning toetades Taiwani osalemist mitmepoolsetel foorumitel. Majandus- ja kaubandusküsimustes on ELi ja Taiwani vahel välja kujunenud hästi struktureeritud dialoog paljudes valdkondades, näiteks auto- ja ravimitööstuses ning kosmeetika ja meditsiiniseadmete valdkonnas.

EL on mures kasvavate pingete pärast Taiwani väinas ning on vastu mis tahes ühepoolsetele katsetele muuta valitsevat olukorda, eelkõige jõu abil. Lisaks sellele, et Taiwanile avaldatakse sõjalist survet, on tekkinud ka mure veealuste taristukaablite kahjustamise pärast.

2024. aastal oli Taiwan ELi suuruselt kolmeteistkümnes kaubanduspartner. Kaubavahetuse kogumaht ELiga ulatus 71,9 miljardi euroni, kusjuures ELi eksport Taiwani ulatus 28,6 miljardi euroni ja ELi import Taiwanist kokku 43,3 miljardi euroni, mille tulemuseks oli ELi kaubandusbilansi puudujääk Taiwaniga 14,7 miljardit eurot. 2024. aastal oli EL Taiwani suuruselt neljas kaubanduspartner Hiina, USA ja Jaapani järel.

EL ja Taiwan jätkavad iga-aastaste kaubandus- ja investeerimisdialoogi kohtumiste korraldamist. Neljas kohtumine toimus 2025. aasta detsembris Brüsselis ning sellel keskenduti kaubandusele, investeerimissuhetele, majandusjulgeolekule ja pooljuhtidele.

EL ja Taiwan korraldavad iga-aastaseid konsultatsioone mitmesugustes mittekaubanduslikes küsimustes, nagu võõrtöötajate, eelkõige koduabiliste ja kalandussektori töötajate õigused, surmanuhtlus, sooline võrdõiguslikkus; ning LGBTQIA+ inimeste õiglane kohtlemine. 2025. aasta märtsis toimus Taipeis ELi-

Taiwani inimõigustealaste konsultatsioonide seitsmes voor, mille käigus rõhutati pühendumust inimõigustele, demokraatiale ja õigusriigi põhimõttele. EL kinnitas taas oma vastuseisu surmanuhtlusele ja kutsus Taiwani tungivalt üles kohaldama sellele *de facto* moratooriumi. Samuti arutati võõrtöötajate õiguste kaitset, eelkõige kalandussektoris, ja seoses koduabilistega.

2024. aasta jaanuaris toimusid Taiwanis üldvalimised, mille osalusmäär ulatus 71,86 %-ni. Valimiste võitjaks tuli Demokraatlik Progressiivne Partei (DPP) ja selle kandidaat William Lai (Lai Ching-te), saades 40,1% häältest, mis võimaldas presidendil kolmandat korda järjest oma ametikoha säilitada. 113-kohaline Seadusandlik Nõukogu (jüaan) jaguneb kolme peamise erakonna ja kahe sõltumatu saadiku vahel, luues olukorra, kus väikesed parlamentaarsed partnerid saavad Taiwani poliitilist tegevuskava olulisel määral mõjutada.

Väinaülesed pinged on teravnenud alates sellest, kui DPP võitis 2016. aasta valimised. Hiina on võtnud jõulisi meetmeid, suurendades pommitajate, hävituslennukite ja vaatluslennukite patrullimistegevuse sagedust ja ulatust Taiwani ümbruses. Lai Ching-te on lubanud kaitsta saare de facto sõltumatust Hiinast ja lähendada seda teistele demokraatlikele riikidele. Taiwan on välja töötanud ainulaadsed eksperditeadmised küberrünnete, välisteabe, manipuleerimise, sekkumise ja desinformatsiooni vastu võitlemiseks nii valitsuse kui ka kodanikuühiskonna organisatsioonide tasandil.

Euroopa Parlament on korraldanud Taiwani mitu ametlikku lähetust. Välissekkumist kõigisse demokraatlikesse protsessidesse, sealhulgas desinformatsiooni käsitlev erikomisjon (INGE) külastas Taipeid 2021. aasta novembris, ning see oli Euroopa Parlamendi esimene ametlik visiit Taiwani. INGE-komisjoni eesmärk oli uurida Taiwani kogemusi sekkumis- ja manipuleerimiskampaaniate käsitlemisel ning arutada Taiwani uuenduslikku süsteemi desinformatsioonikampaaniate ja muud tüüpi hübriidrünnakute vastu võitlemiseks. Rahvusvahelise kaubanduse komisjon tegi ametliku visiidi Taipeisse 2022. aasta detsembris. See visiit kinnitas, kui oluline on Taiwani jaoks strateegiliste suhete tugevdamine ELiga ning konkreetsemalt, kui olulised on ambitsioonikad ja vastastikku kasulikud laiaulatuslikud kaubandus- ja investeerimissuhted. Parlamendi väliskomisjon (AFET) külastas Taipeid ametlikult 2023. aasta juulis. Peamiseks teemaks olid ülemaailmsed julgeolekuprobleemid Taiwani väinas.

Euroopa demokraatia kaitse erikomisjon (EUDS) külastas Taipeid 2025. aasta juulis, et uurida Taiwani reageerimist hübriidohtudele, välissekkumisele, küberrünnetele ja desinformatsioonile ning uurida võimalusi ELi ja Taiwani tihedamaks koostööks nendes valdkondades.

Parlamendi julgeoleku- ja kaitsekomisjon (SEDE) külastas Taipeid ametlikult 2026. aasta märtsis. Visiidi eesmärk oli mõista Taiwani vastupanuvõime ja julgeoleku ökosüsteemi, keskendudes kaitsetööstuse suutlikkusele ja tarneahela turvalisusele, kübervastupidavusvõimele elutähtsates sektorites, merealuste kaablite kaitsele ja meresõidu turvalisusele ning hübriidohtude, sealhulgas desinformatsiooni vastu võitlemisele.

Euroopa Parlament on korduvalt nõudnud Taiwani lisamist ELi India ja Vaikse ookeani piirkonna strateegiasse ning julgustanud dialoogi ja koostööd Taiwaniga kõigis tööstussektorites ja tarneahelates, eelkõige strateegiliselt olulistes

tööstusharudes, nagu pooljuhitehnoloogia. Taiwanis toodetakse kaks kolmandikku maailma pooljuhtidest ja 90% kõigist kõrgekvaliteedilistest pooljuhtidest.

Parlament on kritiseerinud Hiina sõjalist eskalatsiooni ja avaldanud vastuseisu Hiina praktiseeritavale majanduslikule survestamisele. 2024. aasta oktoobris võttis parlament vastu resolutsiooni, milles kritiseeritakse Hiinat ÜRO resolutsiooni 2758 ebaõige tõlgendamise eest, et blokeerida Taiwani osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides, ja sõjaliste provokatsioonide eskaleerimise eest Taiwani väinas. 2025. aasta novembris pöördus Taiwani asepresident Bi-Khim Hsiao Brüsselis Euroopa Parlamendis ELi seadusandjate poole, kutsudes ELi üles tihendama sidemeid Taiwaniga ning suurendama ELi toetust demokraatiale ning stabiilsusele Taiwani väinas.

HONGKONG

EL peab väga tähtsaks Hongkongi ulatuslikku autonoomiat, mis tuleb säilitada kooskõlas tema põhiseaduse ja rahvusvaheliste kohustustega. Demokraatia ja põhivabaduste olukord on Hongkongis viimase kümne aasta jooksul järsult halvenenud. Peking on vaigistanud poliitilise opositsiooni, hävitanud sõltumatu ajakirjanduse ja saatnud laiali kodanikuühiskonna organisatsioone, püüdes lõhkuda põhimõtet „üks riik, kaks süsteemi“, hoolimata 1984. aasta Hiina ja Ühendkuningriigi ühisdeklaratsioonist.

Hongkongi seadusandliku kogu 2021. aasta valimistel saavutasid võidu Hiina-meelsed kandidaadid, tugevdades veelgi Pekingi mõju. EL kritiseeris valimisi, märkides, et need andsid panuse põhimõtte „üks riik, kaks süsteemi“ õõnestamisele. 2022. aasta mais valiti Hongkongi valitsusjuhiks John Lee Ka-chiu, kes sai 99 % valimiskomisjoni häältest, ületades oma eelkäija Carrie Lami häälteprotsendi 66 %. 2023. aasta detsembris toimunud piirkonnavolikogu valimistel oli valimisaktiivsus rekordiliselt madal (27,5 %) – madalaim pärast Hongkongi üleandmist Hiinale.

Hoolimata kasvavast rahvusvahelisest kriitikast võeti Hongkongis 2024. aasta märtsis vastu uus riikliku julgeoleku seadus (tuntud ka kui põhiseaduse artikkel 23). Seadusega kehtestatakse uued määratlused riigireetmisele, spionaažile, riigisaladuste vargusele, mässuõhutamisele ja välissekkumisele. Inimõiguste organisatsioonid käsitlevad seda kui lõplikku sammu demokraatlike häälte vaigistamiseks Hongkongis. EL on sügavalt mures selle õigusakti võimaliku mõju pärast õigustele ja vabadustele. Esimene selle seaduse kohane süüdimõistev kohtuotsus langetati 2024. aasta septembris, kui üks hongkonglane tunnistas end süüdi mässuõhutamises, kuna kandis loosungiga särki.

2025. aasta septembris võttis EL vastu Hongkongi käsitleva 2024. aasta aruande, milles rõhutatakse autonoomia ja põhivabaduste õõnestamist. EL on samuti teravalt hukka mõistnud Hongkongi riikliku julgeolekupolitsei poolt 2025. aasta juulis välja antud eksterritoriaalsed vahistamismäärused, mis on suunatud 15 demokraatiameelse aktivisti, sealhulgas esimest korda ühe ELi kodaniku vastu.

Hongkong oli 2024. aastal ELi jaoks suuruselt 31. kaubanduspartner. EL on Mandri-Hiina, Taiwani ja USA järel Hongkongi suuruselt neljas kaubanduspartner. EL moodustab Hongkongi suurima välismaise ärikogukonna – 2024. aasta seisuga

tegutseb linnas vähemalt 1600 ELi ettevõtet, kellest umbes pooled kasutavad Hongkongi oma piirkondliku peakorteri või piirkondliku kontorina.

Euroopa Parlament on võtnud vastu mitu resolutsiooni Hongkongi poliitilise olukorra kohta, milles on rõhutanud, et põhiseaduse austamine on ELi ja Hongkongi suhete jaoks väga oluline. EL on hukka mõistnud Hiina sekkumise, hoiatades, et see ohustab põhimõtet „üks riik, kaks süsteemi". Parlament on hukka mõistnud Hiina riikliku julgeoleku seaduse kui rünnaku Hongkongi autonoomia, õigusriigi ja põhivabaduste vastu. Parlament on samuti rõhutanud, et Hiina valitsus on kohustatud järgima ühisdeklaratsiooni, mis on registreeritud ÜROs õiguslikult siduva lepinguna.

Euroopa Parlamendi hiljutisi resolutsioone eelmainitud teemadel:

— põhivabaduste olukorra halvenemise kohta Hongkongis, milles mõistetakse hukka poliitilise opositsiooni ja demokraatiameelsete aktivistide mahasurumine Hongkongis Hiina poolt, tuues eraldi välja Jimmy Lai juhtumi (juuni 2023);

— Hongkongi uue julgeolekuseaduse ning Andy Li ja Joseph Johni juhtumite kohta (aprill 2024);

— põhivabaduste vähenemise kohta Hongkongis pärast riikliku julgeoleku seaduse vastuvõtmist, milles rõhutatakse Jimmy Lai ja 45 demokraatiameelse aktivisti ebaseaduslikku vangistamist (november 2024);

— kodanikuühiskonna tegutsemisruumi vähenemise kohta Hongkongis, milles juhitakse tähelepanu sellele, et on kasvavanud surve Demokraatliku Partei laialisaatmiseks ja et on peatatud Hongkongi avaliku arvamuse uurimisinstituudi teadustegevus (veebruar 2025).

— Jimmy Lai süüdimõistmise ja talle peatse karistuse määramise kohta Hongkongis (jaanuar 2026).

JAAPAN

EL ja Jaapan jagavad ühiseid põhiväärtusi, nagu inimõigused, demokraatia ja õigusriigi põhimõte ning kindel pühendumine kestlikule arengule, mitmepoolsusele ja eeskirjadel põhinevale maailmakaubanduse süsteemile. Jaapan on pühendunud Pariisi kliimakokkuleppe tulemuslikule rakendamisele ning järgib ka muid mitmepoolseid keskkonnakokkuleppeid. Siiski valmistavad ELile Jaapani puhul muret mõned probleemid, nimelt surmanuhtluse jätkuv kohaldamine, vaalapüük ja Jaapanis aset leidvad ELi kodanikest laste röövimised ühe vanema poolt.

Kuigi strateegilist partnerlust tunnustati juba 2003. aastal, andsid ELi ja Jaapani kahepoolsetele strateegilistele suhetele 2019. aasta veebruaris uut hoogu Euroopa Liidu ja Jaapani vahelise strateegilise partnerluse lepingu ajutine rakendamine ning ELi ja Jaapani majanduspartnerluslepingu jõustumine, mis mõlemad allkirjastati 2018. aastal. Strateegilise partnerluse leping jõustus jaanuaris 2025 – sellega loodi ELi–Jaapani suhetele tugev kahepoolne raamistik, tugevdati poliitilist ja majanduskoostööd ning keskenduti sellistele ülemaailmsetele küsimustele nagu kliimameetmed, kestlik areng ja julgeolek. Strateegilise partnerluse lepingu eesmärk on tugevdada reeglitel põhinevat maailmakorda ning edendada demokraatiat,

inimõigusi ja vabakaubandust, tõhustades samal ajal koordineerimist mitmepoolsetel foorumitel.

Majanduspartnerlusleping Jaapaniga on kõige olulisem kahepoolne kaubandusleping, mille EL on kunagi sõlminud, sest see hõlmab ligikaudu kolmandikku maailma SKPst, peaaegu 40% maailmakaubanduse mahust ja rohkem kui 600 miljonit inimest. Leping sisaldab ka kohustusi nii kaupade kui ka teenustega kauplemise valdkonnas ja sellega määratakse kindlaks raamistik kahepoolsete investeeringute soodustamiseks. Ühtlasi on selles seatud kaugeleulatuvad kestliku arengu eesmärgid ja esmakordselt on eraldi sätestatud kohustus täita Pariisi kliimakokkulepet. EL ja Jaapan allkirjastasid 2020. aasta juunis tsiviillennundusohutuse lepingu, mis jõustus 2021. aasta juunis. ELi kodanike viisavaba Jaapanisse reisimise vastastikkus on kahepoolsetes suhetes endiselt probleem, sest Jaapani kodanikel on viisavaba juurdepääs ELile.

Alates majanduspartnerluslepingu jõustumisest on kaubavahetus kasvanud 20% ja põllumajanduslike toiduainete kaubandus lausa 34%. Jaapan tervitas ELi otsust tühistada Fukushima piirkonnast pärit toiduainetele 2011. aastal toimunud maavärina järel kehtestatud impordipiirangud.

Jaapan on Hiina järel suuruselt teine ELi kaubanduspartner Aasias. Jaapan on ELi jaoks oluline kaubanduspartner ka laiemas mastaabis, olles suuruselt kuues eksporditurg ja üheksas impordiallikas kogu maailmas. Kaubavahetuse kogumaht ulatus 2024. aastal 130,7 miljardi euroni, kusjuures ELi jaoks oli kaubandusbilanss 3,1 miljardit euroga plussis.

Mõlemad pooled kavatsevad investeerimissuhteid tihendada ja sõlmida selleks tulevikus eraldi investeerimislepingu, mis hõlmaks investorite ja investeeringute kaitse standardeid ning vaidluste lahendamise mehhanismi. Alates ELi ja Jaapani digipartnerluse käivitamisest 2022. aasta mais on käimas töö pooljuhtide, kõrgjõudlusega andmetöötluse ja kvanttehnoloogia, 5G ja sellele järgnevate põlvkondade ning vastupidava digitaalse ühenduvuse strateegilistes valdkondades. EL ja Jaapan kuuluvad maailma suurimate digimajanduste hulka. Andmete vaba liikumine ELi ja Jaapani vahel on ettevõtjate jaoks oluline faktor ning see on üks ELi India ja Vaikse ookeani piirkonna koostööstrateegia ja Jaapani digipartnerluse olulisi tulemusi. 2023. aasta oktoobris toimunud kõrgetasemelise majandusdialoogi käigus jõudsid EL ja Jaapan kokkuleppele piiriüleste andmevoogude kohta. Leping jõustus selle lisamisega ELi-Jaapani majanduspartnerluslepingusse 2024. aasta juulis, tugevdades veelgi andmeedastusraamistikke ning ELi ja Jaapani ettevõtete ja majanduse digitaliseerimist.

ELi ja Jaapani 30. tippkohtumine toimus 2025. aasta juulis. Kohtumise tulemusena lepiti kokku alustada uusi dialooge kaitsetööstuse ning välisriigist lähtuva infoga manipuleerimise ja sekkumise teemal ning luua konkurentsivõime liit, mis põhineb kolmel sambal:

1. kaubandus (majanduspartnerluse lepingu täielikuks rakendamiseks);
2. majandusjulgeolek (toormete tarneahelad, küberturvalisus, elutähtis taristu); ja
3. innovatsioon (kaksikületeminek).

Esimene Jaapani ja ELi strateegiline dialoog korraldati 2024. aasta novembris välisministrite tasandil. Sellel Tokyos toimunud kohtumisel sõlmiti ELi-

Jaapani julgeoleku- ja kaitsepartnerlus. 2025. aasta jaanuaris toimus Brüsselis julgeolekupartnerluse raames Jaapani ja ELi dialoog desarmeerimise ja massihävitusrelvade leviku tõkestamise teemal.

Teine ELi-Jaapani strateegiline dialoog korraldati 2025. aasta aprillis ning selle käigus keskenduti julgeoleku- ja kaitsekoostöö süvendamisele muutuvate geostrateegiliste probleemide kontekstis, hõlmates selliseid teemasid nagu küberküsimused, merendus- ja kosmosejulgeolek ning võitlus välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide ja sekkumiste vastu.

EL ja Jaapan on sarnaselt meelestatud partnerid, kellel on sarnane lähenemisviis India ja Vaikse ookeani piirkonnale ning kes nõustuvad, et ELi energilisem tegutsemine selles piirkonnas ning tõhustatud koostöö Jaapani ja teiste partneritega võiks kasuks tulla. Mõlemad pooled on huvitatud koostöö edendamisest merendusjulgeoleku, keskkonna ja kliimamuutuste, kaubanduse ja investeeringute, digitaalprobleemide, mitmepoolsuse edendamise ja reeglitepõhise rahvusvahelise korra järgimise valdkonnas.

Pärast seda kui Liberaaldemokraatlik Partei (LDP) oli Jaapanit juhtinud peaaegu pidevat alates oma asutamisest 1955. aastal, kaotas partei absoluutse enamuse nii 2024. aasta oktoobris toimunud esindajatekoja (alamkoja) valimistel kui ka 2025. aasta juulis toimunud nõunikekoja (ülemkoja) valimistel, kus endise valitseva koalitsiooni (LDP-Komeito) kohtade arv vähenes 66-lt 47-le. 2025. aasta oktoobris valisid mõlemad parlamendikojad esimest korda riigi ajaloos ametisse naissoost peaministri, Sanae Takaichi. Ta juhib vähemusvalitsust uues koalitsioonis parempoolse Jaapani innovatsiooniparteiga. Oma positsiooni tugevdamiseks teatas Takaichi kolm kuud pärast ametisse asumist parlamendi laialisaatmisest. Valimised toimusid 2026. aasta veebruaris ja need tähistasid ajaloolist võitu Takaichile, kes sai alamkoja 352 kohta ja ülekaaluka kahekolmandikulise enamuse.

ELi ja Jaapani kahepoolsete strateegiliste suhete elavdamise lahutamatu osana tugevdavad Euroopa Parlament ja Jaapani parlament omavahelist dialoogi.

Tähtsamaid verstaposte selle tegevuse käigus märgivad

— resolutsioon ühendatuse ning ELi ja Aasia suhete kohta (jaanuar 2021);

— resolutsioon ELi ning India ja Vaikse ookeani piirkonna julgeolekuprobleemide kohta (juuni 2022);

— resolutsioon India ja Vaikse ookeani piirkonna strateegia kohta kaubanduse ja investeeringute vallas (juuli 2022);

— resolutsioon ELi ja Jaapani suhete kohta (detsember 2023), milles tunnistatakse ELi-Jaapani majanduspartnerluslepingu ja strateegilise partnerluse lepingu äärmiselt olulist rolli ning nõutakse laiaulatuslikku julgeolekupartnerlust, energiaalase koostöö kiirendamist, keskkonnakoostööd ja inimõigustealast dialoogi;

— 2025. aasta mais Tokyos ja Osakas toimunud ELi ja Jaapani 42. parlamentidevaheline kohtumine, et arutada poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid arenguid, Venemaa sõda Ukrainas, julgeolekuküsimusi Jaapanis, Ida- ja Kagu-Aasias, keskkonna- ja energiakoostööd ning kaubandussuhteid;

— Euroopa Parlamendi väliskomisjoni visiit Jaapanisse (märts – aprill 2026). Arutati laiemaid geopoliitilisi arenguid India ja Vaikse ookeani piirkonnas, julgeolekut, kaitset ja viimaseid poliitilisi arenguid Jaapanis;

— Euroopa Parlamendi tööstuse, teadusuuringute ja energeetikakomisjoni (ITRE) visiit Tokyosse (märts – aprill 2026), mille jooksul keskenduti koostööpotentsiaalile tööstuspoliitika ja energiasüsteemi ümberkujundamise, vastupidava ja konkurentsivõimelise digitaristu, kosmosetehnoloogia ja tööstusrakenduste, vesinikupõhise ja heitevaba liikuvuse, järgmise põlvkonna akutehnoloogiate, toorainete ning tarneahelate mitmekesistamise, kvantandmetöötluse ja tipptasemel kiibitehnoloogiate valdkonnas.

LÕUNA-KOREA (KOREA VABARIIK)

ELi ja Lõuna-Korea suhted said alguse 1997. aastal tolliküsimustes toimuva koostöö ja vastastikuse haldusabi lepingu sõlmimisega. Lõuna-Korea on ELi strateegiline partner ning ELi ja Lõuna-Korea strateegiline partnerlus põhineb kolmel peamisel sambal, mida toetavad kolm peamist lepingut.

1. Alates 2014. aasta juunist kehtib ELi ja Lõuna-Korea vaheline raamleping, mis pakub strateegilise partnerluse ja laiaulatusliku kahepoolse koostöö üldist struktuuri. Ühiskomitee tagab selle rakendamise ja jälgib seda.

2. 2015. aasta detsembris ratifitseeriti ELi ja Lõuna-Korea vaheline vabakaubandusleping. Lõuna-Korea oli esimene Aasia riik, kes sõlmis ELiga vabakaubanduslepingu, ja see vabakaubandusleping on üks ELi ambitsioonikamaid kaubandusleppeid, mis läheb kõigist varasematest lepingutest kaugemale. Vabakaubanduslepingu eesmärk on kõrvaldada kahepoolse kaubanduse tõkked, luua laienenud ja turvaline kaupade ja teenuste turg ning luua stabiilne investeerimiskeskkond.

3. Alates 2016. aastast kehtib Euroopa Liidu ja Korea Vabariigi vaheline kriisiohjamisoperatsioonides osalemise raamleping, millega tugevdatakse strateegilist partnerlust julgeolekuküsimustes, võimaldades Lõuna-Koreal osaleda Euroopa Liidu tsiviil- ja sõjalistes kriisiohjamisoperatsioonides. Samuti hõlbustab raamleping Lõuna-Korea osalemist ELi ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika (ÜJKP) missioonides ja operatsioonides, et parandada kriisidele reageerimise tõhusust.

ELi ja Korea Vabariigi 10. tippkohtumine toimus 2023. aasta mais Soulis. Mõlema poole liidrid leppisid kokku, et säilitavad ja suurendavad kollektiivset survet Venemaale, eelkõige sanktsioonide tõhusa rakendamise kaudu. EL ja Lõuna-Korea kutsusid kõiki ÜRO liikmeid üles võtma ühise ja kindla seisukoha Põhja-Korea ebaseadusliku relvaprogrammi vastu. Juhid arutasid ka koostöö edendamist pooljuhtide, järgmise põlvkonna mobiilsidevõrkude, kvant- ja kõrgjõudlusega andmetöötluse, tehisintellekti ja digiplatvormide valdkonnas.

2024. aasta novembris allkirjastasid EL ja Lõuna-Korea kahepoolse julgeoleku- ja kaitsepartnerluse, mille eesmärk on arendada ja tugevdada dialoogi ja koostööd julgeoleku- ja kaitseküsimustes, sealhulgas merendusjjulgeoleku, kosmosekaitse, küberküsimuste ja tuumarelva leviku tõkestamise ning hübriidohtude vastu võitlemise

valdkonnas. ELi ja Lõuna-Korea ühiskomitee 22. kohtumine toimus 2026. aasta märtsis Soulis. Kohtumisel osalenud kinnitasid taas, et EL ja Lõuna-Korea koordineerivad 2024. aasta novembris vastu võetud ELi ja Lõuna-Korea julgeoleku- ja kaitsepartnerluse raames jätkuvalt tihedalt oma Ukrainat, Korea poolsaart, Lähis-Ida ja Pärsia lahe piirkonda käsitlevaid meetmeid, ning vaatasid läbi digikaubanduse lepingu osas tehtud edusammud ja Korea ühinemise programmiga „Euroopa horisont".

ELi-Korea teadus- ja tehnikakoostöö ühiskomitee kaheksas kohtumine toimus 2025. aasta märtsis Soulis, et uurida teadus- ja innovatsioonistrateegiaid. Aruteludes keskenduti poliitika edusammudele, eelseisvale programmi „Euroopa horisont" II sammast puudutava ELi ja Korea assotsieerimislepingu sõlmimisele ning koostööle sellistes olulistes valdkondades nagu tehisintellekt, kvanttehnoloogia, tervishoid ja süsinikuneutraalsus. Lõuna-Korea ühines ametlikult programmi „Euroopa horisont" II sambaga 17. juulil 2025.

EL ja Lõuna-Korea on edukalt lõpule viinud läbirääkimised pöördelise tähtsusega digikaubanduse lepingu üle, kinnitades oma pühendumust rangetele digikaubanduse normidele. ELi ja Korea vabakaubanduslepingu raames 2025. aasta märtsis toimunud kaubanduskomitee 12. kohtumisel välja kuulutatud kokkuleppe eesmärk on suurendada tarbijate usaldust, pakkuda ettevõtjatele õigusselgust ja hõlbustada sujuvat andmevahetust, vältides samal ajal takistusi digikaubandusele. Lepingu põhiaspektid hõlmavad piiriüleseid andmevooge, eraelu puutumatust ja isikuandmete kaitset, elektroonilisi lepinguid ning digikaubandust kaupade ja teenustega. Leping ei ole veel jõustunud ning ootab ametlikku sõlmimist ja allkirjastamist.

Lõuna-Korea on suuruselt kaheksas ELi kaupade ekspordi sihtkoht, samas kui EL on Lõuna-Korea jaoks suuruselt kolmas eksporditurg. Alates vabakaubanduslepingu jõustumisest 2011. aastal on kahe lepinguosalise vaheline kaubavahetus märkimisväärselt laienenud, ulatudes 2024. aastal ligikaudu 123,8 miljardi euroni, mis on 96,5% rohkem kui 2011. aastal. Mõnes valdkonnas on siiski veel probleeme ja EL kutsub Lõuna-Koread üles kõrvaldama püsivad takistused ELi loomsete saaduste impordilt ning ratifitseerima Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) sunniviisilise töö kaotamist käsitleva konventsiooni.

2022. aasta märtsis toimusid Lõuna-Koreas presidendivalimised, milles tuli pärast tasavägist võitlust võitjaks konservatiiv Yoon Suk-yeol. 2024. aasta aprillis toimusid Lõuna-Koreas parlamendivalimised, mida võis pidada vahetestiks Yoon Suk-yeol administratsioonile. Liberaalne opositsioonipartei Demokraatlik Erakond võitis koos väiksemate opositsioonierakondadega rahvusassamblees kokku 192 kohta 300st, mis tähendas president Yoon Suk-yeolile ja tema Rahva Võimu Erakonnale lüüasaamist.

2024. aasta detsembris kuulutas president Yoon Suk-yeol välja sõjaseisukorra, mille parlament mõne tunni jooksul kiiresti ja ühehäälselt tühistas. Lõuna-Korea parlament tagandas Yoon Suk-yeoli 14. detsembril 2024 presidendiametist ja tema volitused peatati. Seejärel sai peaminister Han Duck-soo presidendi kohusetäitjaks, kuid ka tema tagandati. 2025. aasta aprillis tagandati konstitutsioonikohtu otsusega Yoon Suk-yeol ühehäälselt ametist. Ennetähtaegsetel valimistel valiti presidendiks Lee Jae-myung, kes astus ametisse 2025. aasta juunis. Yoon Suk-yeoli suhtes on sellest ajast alates algatatud mitu kriminaalmenetlust. 2026. aasta veebruaris mõisteti talle eluaegne vanglakaristus sõjaseisukorra väljakuulutamisega seotud mässu juhtimise eest.

Lõuna-Korea ja Jaapani suhteid mõjutavad lahendamata ajaloolised vaidlused, mis on seotud Jaapani koloniaalvalitsuse ja Teise maailmasõjaga, eelkõige sunnitöö ja nn mugavusnaistega (naised ja tüdrukud, keda peeti aastatel 1932–1945 seksiorjadena). Samal ajal on kahepoolsed sidemed viimastel aastatel märkimisväärselt paranenud ning Soul ja Tokyo on püüdnud süvendada koostööd julgeoleku, tarneahelate ja kujunemisjärgus tehnoloogiate valdkonnas. Lõuna-Korea on väljendanud muret ka Jaapani plaanide pärast lasta saastunud vesi Fukushima elektrijaamast tagasi Vaiksesse ookeani, mis kahjustab mereelustikku ja sellest tulenevalt ka kalandust.

2018. aasta aprillist septembrini toimus piirkonna tuumarelvavabaks muutmise eesmärgil kolm Põhja- ja Lõuna-Korea tippkohtumist, kuid dialoog ja koostöö seiskusid 2019. aastal pärast USA ja Põhja-Korea tippkohtumist Hanois. 2019. aasta augustis toimunud USA ja Lõuna-Korea ühiste sõjaliste õppuste järel halvenesid suhted veelgi. Pinged jõudsid haripunkti, kui Põhja-Korea korraldas 2020. aasta märtsis lühimaarakettide katsetuse, sama aasta juunis õhiti Kaesongis kahe riigi vaheline kontaktbüroo ning Põhja-Korea territooriumil hukkus Lõuna-Korea kodanik.

Pärast president Yoon Suk-yeoli heidutuse suurendamise otsust jätkasid Lõuna-Korea ja USA 2022. aasta augustis oma ühiseid sõjalisi õppusi. Varem osalesid USA, Lõuna-Korea ja Jaapan 2022. aasta kevadel Hawaii ranniku lähedal ballistiliste rakettide kaitseõppusel, mis väljendas Souli ja Tokyo suhete paranemist. Ameerika Ühendriigid, Lõuna-Korea ja Jaapan korraldasid Põhja-Koreale mõeldud jõudemonstratsioonina 2024. aasta jaanuaris oma kõigi aegade suurimad ühendatud mereõppused. Lõuna-Korea sõjavägi teatas 2024. aasta jaanuaris, et enam ei eksisteeri sõjategevusevaba tsooni. 2025. aasta augustis teatas president Lee Jae-myung oma kavatsusest taastada järk-järgult osa 2018. aasta sõjalisest kokkuleppest, et vähendada pingeid ja vältida juhuslikke kokkupõrkeid.

Euroopa Parlament on väljendanud oma sügavat muret Lõuna- ja Põhja-Korea suhete pärast. EL toetab diplomaatilist lahendust Korea tuumakriisile ja kavatseb ka edaspidi järgida kaalutletud poliitikat. Euroopa Parlament on ainus ELi institutsioon, millel on Põhja-Koreaga ametlikud suhted.

Parlamentaarse dialoogi raames toimus 23. ELi ja Lõuna-Korea parlamentidevaheline kohtumine 2025. aasta novembris Brüsselis.

PÕHJA-KOREA (KOREA RAHVADEMOKRAATLIK VABARIIK)

ELi poliitikat Põhja-Korea suhtes tuntakse kui „kaalutletud poliitikat“, milles sanktsioonid on ühendatud avatud suhtluskanalitega. Omavahelised suhted on piiratud ja kahepoolsed lepingud puuduvad. ELi arengukoostöö põhifookus on toiduga kindlustatusel ja humanitaarabil, mille suhtes siiski kohaldatakse poliitilisi ja ÜRO sanktsioone. Mõnel ELi liikmesriigil on saatkonnad P'yŏngyangis, samas kui paljud ülejäänud on määranud suursaadikud kogu Korea poolsaare jaoks ja nad resideeruvad Soulis. Põhja-Korea piiride sulgemine 2020. aastal on takistanud diplomaatiliste töötajate rotatsiooni.

Põhja-Korea suhtes rakendatud ELi sanktsioonid, mis võeti vastu vastuseks riigi tuumarelvade ja ballistiliste rakettide arendustegevusele, on kõige karmimad, mis ühe riigi suhtes on võetud. EL on rakendanud kõiki asjaomaseid ÜRO

Julgeolekunõukogu resolutsioone ning kehtestanud riigi suhtes oma eraldiseisva sanktsioonirežiimi, mis täiendab ja tugevdab ÜRO sanktsioone. 2020. aasta septembris korraldas EL kolmandate riikidega suhete edendamise neljanda vooru ning õhutas neid ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioone täielikult rakendama. 2021. aasta märtsis kehtestas EL esmakordselt Põhja-Korea suhtes sanktsioonid seoses inimõiguste rikkumistega oma kogu maailmas rakendatava inimõiguste rikkujate vastase sanktsioonirežiimi raames. Sanktsioneeritavate nimekirjas on repressioonide toetamise tõttu kaks ministrit ja riigi peaprokuratuur. 2022. aasta detsembris kehtestas EL uued sanktsioonid kaheksa isiku ja nelja üksuse suhtes nende osalemise tõttu Põhja-Korea raketi- ja tuumaprogrammides ning rahvusvahelistest sanktsioonidest kõrvalehiilimises. 2024. aasta mais kehtestas EL uued sanktsioonid kuue Põhja-Korea isiku ja kolme üksuse suhtes nende rolli tõttu sanktsioonidest kõrvalehoidmisel ja Venemaa sõjaliste jõupingutuste toetamisel Ukraina-vastases sõjas. 2025. aasta detsembris pikendas nõukogu piiravaid meetmeid ja ajakohastas mõningaid loetelusid.

Alates 2021. aasta septembrist on Põhja-Korea teinud katseid uute pikamaa tiibrakettidega, mis võivad lennata madalamal ja väga lamedate trajektooridega, mistõttu on neid keeruline tabada. 2022. aastal viidi läbi seni suurimad ballistiliste rakettide katsetused, mis näitasid, et riigi mandritevahelised raketid võivad jõuda Ameerika Ühendriikidesse. Pinged suurenesid veelgi 2022. aasta märtsis, kui Põhja-Korea tulistas välja uut tüüpi kontinentidevahelise ballistilise raketi Hwasong-17, mis on senistest rakettidest suurim. Selle lennukõrgus on 6000 km, suurem kui ühelgi varem katsetatud kontinentidevahelisel ballistilisel raketil. Lõuna-Korea tugevdab oma kaitsevõimet ja sõjalist koostööd Ameerika Ühendriikidega, muu hulgas osaledes ulatuslikel ühistel sõjalistel õppustel ja võttes kasutusele täiendavaid USA õhukaitsesüsteeme. Põhja-Korea strateegia on sundida Ameerika Ühendriike taasalustama läbirääkimisi sanktsioonide ja humanitaarabi üle.

Põhja-Korea naasmine 2022. aastal raketikatsetuste juurde paralleelselt Venemaa sissetungiga Ukrainasse kujutab endast Lõuna-Korea jaoks suurt probleemi. Põhja-Korea tulistas ballistilisi rakette välja nii 2024., 2025. kui ka 2026. aastal, saavutades nende lõppfaasis ülehelikiirusi, mis on 5–10 korda suuremad helikiirusest ning võimaldavad vältida nende avastamist ja tõrjumist.

2025. aasta jaanuaris viis Põhja-Korea läbi tiibrakettide süsteemi katsetuse, mis oli sel kuul juba kolmas sõjaline jõudemonstratsioon. Kim Jong-uni juhtimisel läbi viidud katses osalesid meri-maa tüüpi raketid, mis võisid olla varustatud tuumalõhkepeadega. Põhja-Korea tõotas jõuliselt reageerida USA ja Lõuna-Korea sõjalistele õppustele ja väljendas kavatsust jätkata oma relvakatsetusi ja konfrontantsioonilist poliitikat, hoolimata president Trumpi jõupingutustest Kim Jong-uni diplomaatiliseks kaasamiseks.

Põhja-Korea jätkab oma tuuma- ja raketiprogrammide edendamist. Rahvusvaheline Aatomienergiaagentuur teatas 2025. ja 2026. aastal, et Yongbyoni tuumauuringute keskuse 5 MW(e) reaktor tõenäoliselt jätkab tegutsemist ja et tuumakütuse ümbertöötamine on tõenäoliselt toimunud alates 2025. aastast. 2022. aasta septembris võttis Põhja-Korea Kõrgeim Rahvakogu vastu seaduse, mis muudab riigi tuumastaatuse pöördumatuks ja võimaldab ennetavaid tuumalööke, kui tuvastatakse vahetu rünnakuoht. 2023. aasta septembris muutis Põhja-Korea oma põhiseadust, et tugevdada ja laiendada oma tuumajõudu, kusjuures riigi juht Kim Jong-un juhtis

tähelepanu Ameerika Ühendriikide, Lõuna-Korea ja Jaapani kasvavale koostööle kui „kõige tõsisemale tegelikule ohule“, millega isoleeritud riik silmitsi seisab.

Ülim juht Kim Jong-un andis 2024. aasta jaanuaris korralduse muuta Põhja-Korea põhiseadust, et kaotada sellest eesmärk rahumeelseks ühinemiseks Lõuna-Koreaga, käsitledes seda eraldiseisva vaenuliku riigina. Seega kaotatakse ametlikust poliitikast rahumeelse ühinemise põhimõte. Koos selle poliitilise muutusega on uuenenud ka Hiina ja Venemaa toetus Põhja-Koreale.

EL on mõistnud rakettide väljalaskmise hukka, kutsudes Põhja-Koread üles täitma ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonidest tulenevaid kohustusi ning hoiduma igasugusest tegevusest, mis kahjustab diplomaatia ja dialoogi tingimusi. EL on pühendunud tuumadesarmeerimisele. Kuni Põhja-Korea ei täida oma ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonidest tulenevaid kohustusi, jätkab EL sanktsioonide ranget rakendamist, julgustades samal ajal rahvusvahelist üldsust tegema sama.

Pärast Lee Jae-myungi ametisse asumist 2025. aasta juunis on Soul andnud märku nihkest pingeid leevendava lähenemisviisi suunas, kutsudes üles taasalustama kahe Korea vahelist dialoogi ja püüdes taasalustada suhtlust Põhja-Koreaga. Lee Jae-myung on väljendanud kavatsust „edendada rahu ülesehitamist poolsaarel“. Põhja-Korea riiklik meedia on siiski jäänud suhteliselt napisõnaliseks. 2024. aasta lõpus teatati, et Põhja-Korea on lähetanud oma vägesid Venemaa relvajõudude toetuseks Ukrainasse. Väidetavalt asus Kurskis ning Venemaa ja Ukraina piiril positsioonidele ligikaudu 10 000 Põhja-Korea sõdurit, mis tähendab Põhja-Korea konfliktis osalemise märkimisväärset eskaleerumist. 2025. aasta aprillis kinnitas Põhja-Korea esimest korda ametlikult, et ta on saatnud vägesid Venemaa vägede toetuseks Ukraina-vastases sõjas.

Delegatsioon Korea poolsaarega suhtlemiseks (DKOR) loodi Euroopa Parlamendis 2004. aastal. DKOR on ainus ELi institutsioon, millel on Põhja-Koreaga ametlikud suhted. Parlamentidevahelisi kohtumisi kõrgema rahvakoguga on toimunud harva. Kuigi parlamendi delegatsioon püüdis esialgu hoida sidekanaleid avatuna, on poliitilised ja sõjalised arengud Põhja-Koreas ning eelkõige selle tuuma- ja ballistiliste rakettide katsetused muutnud DKORi tegevuse Põhja-Korea suunal vähetulemuslikuks. Delegatsiooni korrapärased koosolekud on keskendunud kahe Korea vahelistele suhetele ja julgeolekuolukorrale Korea poolsaarel. DKOR kavatseb kohtuda kuuepoolsete kõneluste osaliste esindajatega, et paremini mõista iga poole seisukohti ja punaseid jooni ning välja selgitada, kas pingete leevendamiseks on võimalik läbirääkimisi pidada.

Euroopa Parlament on vastu võtnud mitu resolutsiooni, milles mõistetakse hukka Põhja-Korea tuuma- ja raketiprogrammid. 2022. aasta aprillis võttis parlament vastu resolutsiooni inimõiguste olukorra, sealhulgas usuvähemuste tagakiusamise kohta Põhja-Koreas

Jorge SOUTULLO SANCHEZ / Airis Meier / Cristina Stanculescu / Ausra RAKSTELYTE
05/2026

5.6.9. KAGU-AASIA

Käesolevas teabelehes selgitatakse, kui oluline on ELi jaoks Kagu-Aasia kui osa laiemast India ja Vaikse ookeani piirkonnast. Seda piirkonda mõjutavad praegu mitmed suured geostrateegilised probleemid. India ja Vaikse ookeani piirkond areneb kiiresti ja kuna seal elab üle 50% maailma rahvastikust, on sellest saamas võtmetähtsusega geostrateegiline piirkond. Kaks kolmandikku maailma konteinervedudest läbib India ja Vaikse ookeani piirkonda ning selle mereteed on olulised kauba- ja energiatarnete marsruudid.
ELi strateegia prioriteetsed valdkonnad Kagu-Aasias on kestlik ja kaasav heaolu, rohepööre, ookeanide majandamine, e-valitsus, ühendatus strateegia „Global Gateway" kaudu, julgeolek, kaitse ja inimeste turvalisus.

Käesolevas teabelehes käsitletakse Kagu-Aasia piirkonda. Vt ka teabelehti Kesk-Aasia (5.6.4), Lõuna-Aasia (5.6.7) ja Ida-Aasia (5.6.8) kohta.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu lepingu V jaotis (ELi välistegevus);

— Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 206–207 (kaubandus) ning 216–219 (rahvusvahelised lepingud);

— partnerlus- ja koostöölepingud (kahepoolsed suhted).

TAUSTTEAVE

EL arendab Kagu-Aasia riikidega tihedamaid sidemeid ning edendab piirkondlikku integratsiooni Kagu-Aasia Maade Assotsiatsiooniga (ASEAN), mis tervikuna esindab ELi suuruselt kolmandat kaubanduspartnerit väljaspool Euroopat (Hiina ja USA järel). Piirkonda mõjutavad mitmed geostrateegilised ja julgeoleku probleemid, nagu Lõuna-Hiina mere territoriaalvaidlus, Taiwani küsimus, sõda Pärsia lahes ning energia- ja muu varustuse häired, samuti keskkonnaprobleemid, eelkõige Mekongi allpiirkonnas. EL on Kagu-Aasias tugev majandusjõud ning oluline arenguabi andja, kes toetab selles piirkonnas ühenduvust, digiteerimist, institutsioonide ülesehitamist, demokraatiat, head valitsemistava ja inimõigusi.

ELi osaluse suurendamiseks ja partnerluste loomiseks võeti 2021. aasta septembris vastu ELi strateegia koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas, et lahendada ülemaailmseid probleeme. EL kohandab oma praeguseid vahendeid, et saavutada strateegiline autonoomia. Nõukogu poolt 2022. aasta märtsis ametlikult heaks kiidetud julgeoleku- ja kaitsevaldkonna strateegilise kompassiga edendatakse avatud ja reeglitel põhinevat piirkondlikku julgeolekustruktuuri, sealhulgas turvalisi mereteid, suutlikkuse suurendamist ja mereväe tõhustatud kohalolekut India ja Vaikse ookeani piirkonnas.

A. Kagu-Aasia Maade Assotsiatsioon (ASEAN)

ASEANi esimesel tippkohtumisel, mis toimus 1976. aasta veebruaris Balil, osalesid Indoneesia, Malaisia, Filipiinid, Singapur ja Tai. Brunei, Vietnam, Laos, Kambodža ja Myanmar ühinesid assotsiatsiooniga hiljem. 2025. aasta oktoobris sai Ida-Timorist 11. liikmesriik. ASEAN järgib ranget poliitikat mitte sekkuda oma liikmete siseasjadesse.

ASEAN ja EL on loonud tugevad suhted peamiselt kaubandus- ja majandusvaldkonnas ning on praegu strateegilised partnerid. EL on Hiina ja USA järel ASEANi suuruselt kolmas kaubanduspartner, kelle arvele langeb 9,6% ASEANi kaubandusest. Lõppeesmärk on endiselt ELi-ASEANi piirkondadevahelise vabakaubanduslepingu sõlmimine. EL on ka ASEANi piirkondliku foorumi asutajaliige. Foorumi eesmärk on edendada konstruktiivset dialoogi rahu, heaolu ja stabiilsuse loomise üle India ja Vaikse ookeani piirkonnas.

2024. aasta veebruaris toimunud ELi ja ASEANi ministrite 24. kohtumisel tehti edusamme kaubanduse edendamisel. Seejuures keskenduti keskkonnahoidlikele algatustele, digiüleminekule ja turvaliste tarneahelate loomisele, vaadati läbi piirkondlikud ja ülemaailmsed julgeolekusuundumused ning anti ajakohastatud teavet algatuse „Global Gateway" kohta, võttes nõuetekohaselt arvesse ELi Euroopa ja Aasia ühendamise strateegiat ning ASEANi ühenduvuse 2025. aasta üldkava. 2024. aasta mais avaldasid ASEAN ja EL ASEANi ja ELi sinise raamatu 2024–2025, milles rõhutatakse nende strateegilist partnerlust ja uusi koostööprogramme ELi strateegia „Global Gateway" raames. EL lubas anda 10 miljardit eurot ASEANis keskkonna- ja ühenduvusalgatuste toetamiseks.

ELi ja ASEANi ühise koostöökomitee 32. kohtumine toimus 2025. aasta juunis Jakartas. Pooled vaatasid läbi hiljutised geopoliitilised probleemid ning kordasid oma ühist pühendumust rahu, julgeoleku ja stabiilsuse edendamisele India ja Vaikse ookeani piirkonnas. Pooled vaatasid läbi ELi ja ASEANi strateegilise partnerluse (2023–2027) valdkonnas tehtud edusammud ning kiitsid pärast eelmist, 2024. aasta mais toimunud ühist koostöökomiteed tehtud edusamme, kus saavutati 61% eesmärkidest. Pooled kiitsid strateegia „Global Gateway" raames tehtud edusamme, sealhulgas kestliku ühenduvuse ja Euroopa rohelise tiimi algatuste rakendamist. Mõlemad pooled kohustusid tugevdama kaubandust, digimajandust, keskkonnahoidlikku tehnoloogiat ja ühenduvust, sealhulgas ELi ja ASEANi kestliku ühenduvuse paketi kaudu.

2025. aasta septembris toimus Malaisias esimene ASEANi ja ELi ministrite dialoog keskkonna ja kliimamuutuste teemal, millega tugevdati veelgi partnerlust kliimamuutuste ja elurikkuse vähenemise vastu võitlemisel.

ASEANi ja ELi kaubanduse ja investeeringute tööprogramm annab raamistiku majanduskoostöö suunamiseks, käsitledes selliseid küsimusi nagu tarneahela vastupidavusvõime, digikaubandus ja keskkonnahoidlikud tehnoloogiad.

2020. aasta novembris allkirjastatud ja 2022. aasta jaanuaris jõustunud piirkondlik laiaulatuslik majanduspartnerlus on maailma suurim vabakaubandusleping, mis hõlmab üle poole ülemaailmsest ekspordist ja peaaegu kolmandiku maailma SKPst. Selles osalevad kümme ASEANi riiki ning viis muud Aasia ja Vaikse ookeani piirkonna partnerit. Partnerluse eesmärk on kaotada tollimaksud umbes 90% kaupade puhul, kuid selleni jõudmine võib kesta kuni 20 aastat. Tundlikud sektorid, nagu

põllumajandus, jäävad endiselt suures osas lepingu kohaldamisalast välja. Lepinguga lihtsustatakse kaubandust ühiste päritolureeglitega, kaotatakse ekspordikvoodid ja ühtlustatakse tolliprotseduure, mis on peamiste tööstusharude jaoks kasulik.

ELi ja ASEANi strateegilise partnerlusega püüab EL jätkata suhete parlamentaarse mõõtme edendamist, näiteks toetades struktuursemaid vahetusi ning edendades Euroopa Parlamendi ja ASEANi parlamentidevahelise assamblee (AIPA) parlamentaarset ühisassambleed, et tagada demokraatlik vastutus ja luua foorum mitmepoolseteks mõttevahetusteks ülemaailmsetes küsimustes.

2025. aasta mais Kuala Lumpuris toimunud ASEANi 46. tippkohtumisel kinnitati taas oma täielikku pühendumust ASEANi ühenduse 2025. aasta visiooni rakendamisele. Visiooni kohaselt on ASEAN mõjukas ülemaailmne sidusrühm, kes on võimeline ülemaailmsele arengule sisuliselt kaasa aitama.

ASEANi 47. tippkohtumine toimus 2025. aasta oktoobris Kuala Lumpuris, kus tervitati ASEANi üheteistkümnenda liikmesriigina Ida-Timorit. Aruteludest tulid välja ühine pühendumus piirkondlikule rahule, julgeolekule ja heaolule ning ühised jõupingutused ebavõrdsuse vähendamiseks ja elatustaseme parandamiseks.

Euroopa Parlament osales 2025. aasta septembris Kuala Lumpuris toimunud ASEANi parlamentidevahelise assamblee 46. täiskogu koosolekul. Kohtumine tähistas ka Euroopa Parlamendi ja ASEANi parlamentidevahelise assamblee neljandat piirkondadevahelist dialoogikohtumist. Kavas on korraldada igal aastal Euroopa Parlamendi ja ASEANi parlamentidevahelise assamblee piirkondadevaheline parlamentaarne dialoog, et süvendada suhteid ning tugevdada ELi ja ASEANi parlamentaarset mõõdet ja parlamentaarset diplomaatiat.

Filipiinid asusid 2026. aastal ASEANi eesistujaks ning juhindusid teemast „Koos meie tulevikku kujundades" ja seadsid kolm strateegilist prioriteeti:

— rahu ja julgeolek,

— heaolukoridorid,

— inimeste mõjuvõimu suurendamine.

B. Aasia-Euroopa kohtumine (ASEM) ja Aasia-Euroopa parlamentaarse partnerluse kohtumine (ASEP)

ASEMi eesmärk on tugevdada majanduskoostööd ja poliitilist dialoogi ning edendada inimestevahelisi sidemeid ELi ja Aasia vahel. ASEM, kus osaleb 53 partnerit kogu Euroopast ja Aasiast, on peamine Euroopat ja Aasiat ühendav mitmepoolne platvorm. Sellel on märkimisväärne ülemaailmne mõju – ASEMi partnerid esindavad ligikaudu 65% maailma SKPst, 60% maailma elanikkonnast, 75% maailma turismist ja 68% maailmakaubandusest. Partnerid rõhutavad vajadust tõhusate ja kiirete meetmete järele kliimamuutuste, julgeolekualase koostöö, kaubanduse ja inimõiguste valdkonnas.

2021. aasta novembris võõrustas ASEMi 13. tippkohtumist (ASEM13) ja ASEPi 11. kohtumist (ASEP11) Kambodža. ASEM13 eesmärk oli tugevdada mitmepoolsust ühise majanduskasvu saavutamiseks, keskendudes ülemaailmsete probleemide, nagu kliimamuutused, kestlik areng ja terrorism, lahendamisele ning mitmepoolse kaubandussüsteemi täiustamisele. 2025. aasta novembris toimus Bukarestis esimene

kõrgete ametnike kogu, et valmistada ette ASEMi haridusministrite 10. kohtumist, mis on kavandatud 2026. aasta novembriks.

ASEPi kohtumine, mis on osa üldisest Aasia ja Euroopa partnerlusprotsessist, on jätkuvalt parlamentidevaheliste kontaktide, suhtluse ja diplomaatia foorum. ASEP tugevdab Aasia ja Euroopa poliitilise dialoogi parlamentaarset mõõdet ning püüab tihendada Euroopa ja Aasia vahelisi suhteid.

C. Indoneesia

Indoneesiast, mis on G20 liige, suuruselt kolmas demokraatlik riik maailmas ja suurim valdavalt moslemitest koosneva elanikkonnaga riik, on saamas ELi jaoks üha olulisem partner. ELi ja Indoneesia koostöö põhineb 2014. aasta partnerlus- ja koostöölepingul. 12. märtsil 2025 Jakartas toimunud ELi ja Indoneesia ühiskomitee kaheksandal kohtumisel vaadati läbi kahepoolne koostöö, mis hõlmas olemasolevaid ELi ja Indoneesia vahelisi töörühmi ja dialooge ning võimalikke ühismeetmeid, et ELi ja Indoneesia partnerlus saaks aidata kaasa rahule, stabiilsusele ja heaolule piirkonnas ja kogu maailmas.

Pärast läbirääkimiste alustamist 2016. aastal viisid EL ja Indoneesia 2025. aasta septembris lõpule läbirääkimised laiaulatusliku majanduspartnerluslepingu ja investeeringute kaitse lepingu üle, millega luuakse uus turulepääs, suurendatakse kaubandust ja investeeringuid kahe poole vahel ning edendatakse kestlikku arengut. Enne lepingu ametlikku allkirjastamist ja ratifitseerimist poolte poolt vaadatakse leping õiguslikult üle ja parlament annab oma nõusoleku.

2024. aasta septembris pidasid EL ja Indoneesia Semarangis kaheksanda julgeolekudialoogi. Selle raames käsitleti ülemaailmseid ja piirkondlikke julgeolekuküsimusi, sealhulgas Venemaa sissetungi Ukrainasse ning hiljutisi arenguid Kagu-Aasias ja Lähis-Idas. Mõlemad pooled hindasid jätkuvat koostööd ja võtsid kohustuse tugevdada koostööd sellistes olulistes valdkondades nagu terrorismivastane võitlus, meresõidu turvalisus, küberturvalisus, rahuvalve ja relvastuskontroll.

2024. aasta septembris avaldati väljaanne ELi ja Indoneesia koostöö kohta, mis on alusdokument arenguvaldkonna osalejatele ja sidusrühmadele. Selles rõhutatakse Indoneesia ja ELi pikaajalist partnerlust, mis hõlmab ELi strateegia „Global Gateway" raames uuenduslikke programme ja algatusi, mille eesmärk on tegeleda üleilmsete probleemidega, sealhulgas kliimamuutuste, tervishoiu, konkurentsivõime ja ülemaailmsete tarneahelate turvalisusega.

EL on eraldanud Indoneesiale toetustena 25 miljonit eurot mitmeaastase sihtprogrammi (2021–2027) kaudu. Lisaks on Indoneesia saanud kasu sellistest ELi piirkondlikest ja temaatilistest programmidest nagu „Julgeolekukoostöö tugevdamine Aasias ja Aasiaga" ning „India ookeani kriitilise tähtsusega mereteed". Kliimamuutustele vastupanuvõimeliste ja kaasavate linnade projekt on üks ELi peamistest koostööprojektidest Indoneesias keskkonna ja kliimamuutuste valdkonnas.

Indoneesia majandus sõltub suuresti põllumajandusest ja loodusvaradest, nagu palmiõli ja nikkel, mis on tekitanud raskusi, eelkõige ELi kliimapoliitika tõttu. Riigil on tõsiseid keskkonnaprobleeme, nagu õlipalmide kasvatamisest põhjustatud raadamine, kaevandamisest tulenev reostus ja ülepüük.

2024. aastal oli mõlema partneri kahepoolse kaubavahetuse maht 27,3 miljardit eurot, kusjuures ELi kaupade import Indoneesiast ulatus 17,5 miljardi euroni ja ELi kaupade eksport 9,8 miljardi euroni. EL oli Indoneesia suuruselt viies kaubanduspartner, kelle arvele langes 6,4 % riigi kogukaubandusest, samal ajal kui Indoneesia oli ELi suuruselt 33. kaubanduspartner ja 2024. aastal ELi suuruselt viies ASEANi kaubanduspartner.

Kaubandus- ja investeerimispartnerlus hõlmab strateegilise planeerimise toetamise algatusi, nagu ARISE+ Indoneesia kaubanduse toetusvahend, mis on ülioluline Indoneesia muutuvatele vajadustele kohandatud investeerimiskavade väljatöötamiseks. EL annab tehnilist abi, mis keskendub kestlikkusele ja digiüleminekule.

Indoneesia esitas 2019. aasta detsembris Maailma Kaubandusorganisatsioonile (WTO) ELi vastu hagi teatavate palmiõli ja palmiõli põllukultuuridel põhinevate biokütustega seotud meetmete kohta, väites, et ELi piirangud palmiõlipõhistele biokütustele on ebaõiglased ja diskrimineerivad, ning taotledes WTO vaidlusi käsitlevaid konsultatsioone. 2025. aasta jaanuaris kinnitas WTO, et EL oli pädev võtma taastuvenergia direktiivi (RED II) kaudu keskkonna- ja kliimameetmeid. WTO rõhutas siiski, et mõned RED II kohaldamise aspektid ei ole WTO reeglitega täielikult kooskõlas. Indoneesia vaidlustas ELi poliitika, väites, et see on ebaõiglaselt suunatud palmiõli vastu. EL valmistab ette taastuvenergia direktiiviga seotud vaidlusaluse delegeeritud õigusakti läbivaatamist, et viia see WTO standarditega kooskõlla. Muud WTOs käimasolevad vaidlused on seotud raadamist käsitleva ELi määrusega ja nikli kaevandamisega Indoneesias.

Indoneesia oli 2022. aastal G20 eesistujariik. Suurt tähelepanu pöörati G20 riikide lõhenemisele küsimuses, kas Venemaal on õigus kuuluda G20 riikide hulka. Venemaa, nagu ka Ukraina, kutsuti 2022. aasta novembris Bali tippkohtumisele. President Putin ei osalenud ja president Zelenskõi osales videokõnega. Indoneesia püüdis piirata G7 juhtide esitatavat kriitikat Venemaa vastu. Indoneesia jaoks oli G20 peamiselt majandusfoorum.

2023. aastal oli Indoneesia ASEANi ja AIPA eesistuja ning võõrustas 2023. aasta augustis Jakartas ASEANi parlamentidevahelise assamblee täiskogu koosolekut. Euroopa Parlamendi delegatsioon Kagu-Aasia riikide ja ASEANiga suhtlemiseks osales vaatlejana. 2024. aasta veebruaris toimusid Indoneesias valimised. Need võitis suurima häälte osakaaluga (58%) presidendikandidaat Prabowo Subianto. Indoneesia parlamendi uus koosseis ja uus president vannutati ametisse 2024. aasta oktoobris.

2025. aasta jaanuaris sai Indoneesiast BRIC-riikide täisliige. Liikmesust võib käsitleda kinnitusena riigi välispoliitika põhimõtete kohta, milleks on kaasavus ja avatus kõigile osapooltele.

Euroopa Parlament võttis 2019. aasta oktoobris vastu resolutsiooni Indoneesia kavandatava uue karistusseadustiku kohta, milles väljendas muret jumalateotust ja abielurikkumist käsitlevate sätete pärast ning selle pärast, et uut seadust kasutatakse vähemuste vastu ning see lubab diskrimineerimist soo, usutunnistuse ja seksuaalse sättumuse alusel.

D. Myanmar

EL on olnud aktiivne partner Myanmari üleminekul demokraatiale ning täitnud juhtrolli rahvusvahelise kogukonna suhete taastamisel Myanmariga alates sellest ajast, mil riik hakkas 2015. aastal taaskehtestama demokraatiat ja ennast maailmale avama. Aastakümneid kestnud rahvusvahelise isolatsiooni ja sanktsioonide tõttu puudub ametlik raamleping.

Myanmari 2008. aasta põhiseadus annab sõjaväele märkimisväärse võimu, sealhulgas 25% parlamendi kohtadest ja kontrolli peamiste julgeolekuga seotud ministeeriumide üle. Riik vaevleb endiselt 1948. aastal alanud kodusõja küüsis. 2015. aastal sõlmiti relvarahu, kuid mitte kõik mässuliste rühmitused ei ole sellele alla kirjutanud. Pärast seda, kui Aung San Suu Kyi juhitud Rahvuslik Demokraatialiiga võitis 2020. aasta valimised, sai temast riigi juht. 2021. aasta veebruaris korraldas sõjavägi aga riigipöörde ning pidas Aung San Suu Kyi ja teised Rahvusliku Demokraatialiiga juhid väidetava valimispettuse pärast kinni. Sõjaväehuntat juhtis kindral Min Aung Hlaing, kes õhutas meeleavaldusi ja vägivaldseid kokkupõrkeid. 2024. aasta aprillis viidi Aung San Suu Kyi vanglast üle koduaresti.

Sõjaväehunta kontroll riigi üle on märkimisväärselt nõrgenenud. 2024. aasta lõpuks olid etnilised relvastatud organisatsioonid ja vastupanurühmitused saavutanud kontrolli 40% Myanmari territooriumi üle, eelkõige piirialadel. Pärast 2025. aasta detsembris ja 2026. aasta jaanuaris toimunud üldvalimisi, millest suurimad opositsioonierakonnad välja jäeti, nimetati presidendiks Myanmari sõjaväeülem Min Aung Hlaing.

Myanmar seisab praegu silmitsi suurenevate kogukondadevaheliste pingetega ning jätkuva konfliktiga sõjaväe ja etniliste mässuliste rühmade vahel. Etnilised relvastatud organisatsioonid, nagu rahvakaitsejõud ja muud rühmitused, on endiselt lõhestunud. Sõjavägi on kaotanud kontrolli suurte alade üle ning massilised ülejooksmised nõrgestavad selle ridu. ÜRO 2026. aasta humanitaarabivajaduste ja neile reageerimise kava kohaselt vajab humanitaarabi 16,2 miljonit inimest ehk peaaegu kolmandik elanikkonnast ning üle nelja miljoni inimese on ümber asustatud. EL on kutsunud kõiki relvastatud rühmitusi üles tagama juurdepääsu humanitaarabile ja hoiatanud piirkondliku ebastabiilsuse ohu eest. EL toetab ASEANi ja ÜROd kaasava dialoogi edendamisel, on vastu ebaseaduslikele valimistele ja toetab ülemaailmset relvaembargot.

2025. aasta märtsis tabas Myanmari 7,7-magnituudine pinnalähedane maavärin, mis nõudis tuhandeid inimelusid. Hädaabiteenused olid ebapiisavad ning suur puudus oli meditsiinitarvetest ja telkidest. Sõjavägi väljendas valmisolekut lubada Myanmari humanitaarabi, kuid abi andmist takistasid viivitused viisade väljastamisel ning abitöötajate ja konvoide turvalisuse puudumine. EL lubas anda 2,5 miljonit eurot hädaabi ja aktiveeris kahju hindamiseks oma Copernicuse satelliiditeenuse. Sellega tõusis Myanmarile 2025. aastal antud ELi humanitaarabi kogusumma enam kui 35 miljonile eurole.

EL on koos teiste rahvusvaheliste osalejatega teinud mitmeid avaldusi Myanmari kohta ning kehtestanud sanktsioone hunta juhtivate isikute ja sõjaväele kuuluvate üksuste suhtes. 2021. aasta märtsis võttis nõukogu vastu järeldused, milles mõistetakse sõjaväeline riigipööre hukka ja nõutakse erakorralise seisukorra lõpetamist, seadusliku valitsuse taastamist ning riigipöörde käigus kinni peetud

või vahistatud isikute viivitamatut vabastamist. Komisjoni asepresident ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja tegi 2021. aasta aprillis avalduse ASEANi juhtide Indoneesias toimunud kohtumisel viies küsimuses saavutatud konsensuse kohta, toetades ASEANi erisaadikut. Myanmar avaldas aga pressiteate, milles lükkas tagasi ASEANi erisaadiku taotluse kohtuda Aung San Suu Kyiga. Nõukogu kehtestas 2021. aasta märtsis, aprillis ja juunis sanktsioonid sõjaväelise riigipöörde eest vastutavate isikute suhtes ning laiendas sanktsioone sõjaväe kontrolli all olevatele äriühingutele ja üksustele. 2023. aasta juulis kehtestas EL oma seitsmenda sanktsioonide paketi Myanmari sõjaväehuntaga seotud isikute ja ettevõtjate suhtes. Pärast 2024. aasta oktoobris kehtestatud täiendavaid sanktsioone pikendas ELi nõukogu 2025. aasta aprillis ELi piiravaid meetmeid kuni 30. aprillini 2026 ning neid kohaldatakse nüüd 106 isiku ja 22 üksuse suhtes.

Vähim arenenud riigina saab Myanmar kasutada üldiste tariifsete soodustuste kava raames kehtestatud erikorda „Kõik peale relvade". Hoolimata sõjaväelisest riigipöördest on komisjon seni hoidunud kaubanduspiirangute kehtestamisest, kuna need mõjutaks rohkem Myanmari elanikkonda, kuid sõjaväge üksnes piiratud ulatuses. 2024. aastal eraldas komisjon humanitaarabina üle 19 miljoni euro elanikkonna kõige pakilisemate vajaduste rahuldamiseks, kuna enamikus Myanmari piirkondades konflikt jätkus, kuid selle aasta toetust suurendati hiljem vähemalt 36 miljoni euroni ja seda täiendati hiljem veelgi pärast taifuuni Yagi. 2025. aastal eraldas EL Myanmarile humanitaarabina 58 miljonit eurot, samal ajal kui 2026. aasta esialgne eraldis on 38,6 miljonit eurot.

ELi 2021.–2027. aasta mitmeaastases sihtprogrammis eraldati 219 miljonit eurot aastateks 2021–2024 ja 99 miljonit eurot aastateks 2025–2027, tuginedes Myanmari konkreetsetele prioriteetidele: valitsemistava, õigusriik, kestlik majanduskasv, põgenike abistamine, roheline kokkulepe ja digitaalarengu tegevuskava.

Freedom House'i 2026. aasta aruandes „Freedom in the World" (Vabadus maailmas) hinnati Myanmari „mittevabaks" ja riigi ülemaailmne vabaduse indeks on 4/100. Riigis on suuri probleeme inimõigustega, nt rohingjade tagakiusamine Arakani osariigis. Alates 2017. aasta augustist on üle 800 000 rohingja pagulase põgenenud Myanmaris toimuva tagakiusamise eest Bangladeshi. 2026. aasta mai seisuga on ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti tulemustabelis registreeritud peaaegu 1 190 000 Bangladeshis asuvat rohingjade pagulast. Tingimused turvaliseks, vabatahtlikuks ja väärikaks tagasipöördumiseks Myanmari ei ole ikka veel täidetud.

Euroopa Parlament mõistis rohingjade inimõiguste rikkumised hukka oma 2019. aasta septembri resolutsioonis. 2021. aasta veebruaris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles mõistis teravalt hukka võimu sõjalise ülevõtmise ja inimõiguste rikkumised ning kutsus huntat üles taastama tsiviilvalitsuse ja vabastama viivitamata kõik kinnipeetavad.

2021. aasta oktoobris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles mõistis hukka inimõiguste rikkumised Mynamaris, etniliste vähemuste jätkuva diskrimineerimise ja hunta vägivalla oma kodanike vastu, samuti sõjaväevõimude rünnakud meditsiinitöötajate ja -asutuste vastu. 2022. aasta märtsis võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Myanmari kohta, milles kinnitas taas oma seisukohti Myanmari suhtes. 2023. aasta mais võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni

Myanmari, eelkõige demokraatlike erakondade laialisaatmise kohta, nõudes nende tegevuse viivitamatut taastamist ja kõigi poliitvangide vabastamist. 2025. aasta novembris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Myanmari poliitilise olukorra, sealhulgas rohingjade humanitaarkriisi kohta.

E. Filipiinid

2011. aastal allkirjastati Filipiinide ja ELi partnerlus- ja koostööleping, mis jõustus 2018. aasta märtsis. Esimene ühiskomitee kohtus Brüsselis 2020. aasta jaanuaris ja moodustas spetsiaalsed allkomisjonid, et tõsta kahepoolsed suhted kõrgemale tasemele.

ELi ja Filipiinide ühiskomitee neljas kohtumine toimus 2024. aasta detsembris Manilas. Sellel vaadati läbi käimasolev kahepoolne, piirkondlik ja mitmepoolne koostöö partnerlus- ja koostöölepingu raames ning käsitleti piirkondlikke julgeolekuküsimusi, sealhulgas Lõuna-Hiina mere territoriaalvaidlust.

2024. aasta novembris pidasid Filipiinid ja EL Manilas arengukoostöö allkomitee neljanda kohtumise, et vaadata läbi peamised käimasolevad koostööprogrammid, keskendudes Mindanao rahuprotsessile, heale valitsemistavale ning rohe- ja digimajandusele. 2024. aasta augustis käivitas EL algatuse „Global Gateway" raames Filipiinide jaoks rohemajanduse partnerlusprogrammi, mille eesmärk on parandada riigis jäätmekäitlust, toetada ringmajandust, laiendada taastuvenergia tootmist ja suurendada energiatõhusust.

EL ja Filipiinid algatasid 2025. aasta juunis spetsiaalse julgeoleku- ja kaitsedialoogi ning 2025. aasta novembris toimus Brüsselis arengukoostöö allkomitee viies kohtumine.

2024. aastal registreeriti Filipiinidel tariifsete soodustuste kava (GSP+) suurim kasutus, mis moodustas 80 % riigi kaubandusest. 2024. aastal oli EL Filipiinide suuruselt neljas kaubanduspartner ning Filipiinid olid ELi suuruselt 40. kaubanduspartner. Kahepoolse kaubavahetuse maht oli 16,8 miljardit eurot. EL on Filipiinide suuruselt esimene välismaiste otseinvesteeringute tegija. 2015. aasta detsembris alustati läbirääkimisi ELi ja Filipiinide vahelise vabakaubanduslepingu üle. 2024. aasta märtsis leppisid EL ja Filipiinid kokku alustada uuesti vabakaubanduslepingu läbirääkimisi, mille keskmes on riigihangete, intellektuaalomandi, konkurentsi ja kestlikkuse kaubandusaspektid.

2016. aasta mais võitis Rodrigo Duterte presidendivalimised ning võttis vastuolulisi meetmeid uimastikaubanduse vastu, andes korralduse kaubitsejad maha lasta, mis tõi kaasa ränki inimõiguste rikkumisi. President Duterte muutis Filipiinide välispoliitikat ning sõlmis uued liitlassuhted Venemaa ja Hiinaga, vaatamata vastuoludele Lõuna-Hiina mere küsimuses ja sellele, et Filipiinid on selles vaidluses üks nõude esitanud ASEANi riike. 2022. aasta mais toimusid presidendivalimised. Presidendiks valiti Ferdinand „Bongbong" Marcos ja asepresidendiks ametist lahkuva juhi tütar Sara Duterte. Erinevalt oma eelkäijast edendab Marcos tasakaalustatumat diplomaatiat Pekingi ja Washingtoni suhtes.

Endine president Rodrigo Duterte vahistati ja anti 2025. aasta märtsis üle Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule süüdistatuna inimsusvastastes kuritegudes. Süüdistused on seotud kohtuväliste hukkamistega uimastivastase võitluse ajal aastatel 2011–2019. Pärast Duterte vahistamist puhkesid tema liitlaste korraldatud

meeleavaldused, millel süüdistati president Marcost riigi suveräänsuse rikkumises ja reetmises.

Filipiinide valitsuse taotlusel saatis EL valimisvaatlusmissiooni 2025. aasta mais jälgima riigi vahevalimisi. Valimisi peeti Duterte ja Marcose perekondade vaheliseks võistluseks pärast nende poliitilise partnerluse kokkuvarisemist. 2025. aasta juulis tutvustas valimisvaatlusmissiooni peavaatleja, Euroopa Parlamendi liige Marta Temido missiooni aruannet, mis sisaldas 21 soovitust, sealhulgas vajadust reformida valimiste õigusraamistikku.

2022. aasta veebruaris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni inimõigustealaste arengute kohta Filipiinidel, milles mõistetakse teravalt hukka tuhanded kohtuvälised hukkamised ja muud tõsised inimõiguste rikkumised, mis on seotud president Rodrigo Duterte uimastisõjaga. 2022. aasta veebruaris nõudsid inimõigustega tegelevad ASEANi parlamendiliikmed ka Filipiinide senaatori Leila De Lima, ühe endise president Duterte kindlameelseima kriitiku viivitamatut ja tingimusteta vabastamist. Ta vabastati kautsjoni vastu 2023. aasta novembris ja mõisteti viimases uimastiasjas õigeks 2024. aasta juunis.

2026. aastal on ASEANi eesistujariigiks Filipiinid. ASEANi eesmärk on edendada heaolukoridore (majanduslik integratsioon, digiüleminek, kestlikkus), inimeste mõjuvõimu suurendamist (sotsiaalne kaasatus, haavatavad rühmad) ning rahu ja julgeolekut (merendusalane koostöö). Peamised eesmärgid on Lõuna-Hiina mere toimimisjuhendi finaliseerimine, digi- ja loomemajanduse edendamine ning toiduga kindlustatuse tugevdamine.

F. Vietnam

ELi ja Vietnami suhted põhinevad 2016. aastal sõlmitud partnerlus- ja koostöölepingul. 2019. aasta juunis allkirjastasid pooled ELi ja Vietnami vahelise vabakaubanduslepingu ning investeeringute kaitse lepingu. Euroopa Parlament andis oma nõusoleku nende kahe lepingu sõlmimiseks 2020. aasta veebruaris ja vabakaubandusleping jõustus 2020. aasta augustis. Vabakaubanduslepinguga kaotatakse viivitamata 65% tariifidest, mida kohaldatakse ELi ekspordi suhtes Vietnamis, ja 71% tollimaksudest, mida kohaldatakse Vietnamist pärit impordi suhtes. Euroopa Parlamendi rahvusvahelise kaubanduse komisjon jälgib vabakaubanduslepingu rakendamist. 2024. aasta detsembri seisuga oli ELi ja Vietnami kahepoolne kaubandus pärast vabakaubanduslepingu ratifitseerimist suurenenud 36%. EL on tugevdanud oma positsiooni Vietnami ühe suurima kaubanduspartneri ja investorina ning Vietnamist on saanud ELi peamine kaubanduspartner Kagu-Aasias.

2019. aasta oktoobris allkirjastasid EL ja Vietnam osalemise raamlepingu, et luua õiguslik alus Vietnami osalemiseks ELi kriisiohjamisoperatsioonides. ELi 2021.–2027. aasta mitmeaastases Vietnam sihtprogrammis käsitletakse riigi arengu jaoks olulisi küsimusi ja põhivaldkondi.

2024. aasta oktoobris pidasid Vietnam ja EL Hanois oma viienda ühiskomitee kohtumise, kus rõhutati kasvavaid kahepoolseid sidemeid partnerlus- ja koostöölepingu raames ning lepiti kokku koostöö süvendamises energiasüsteemi ümberkujundamise, ühenduvuse, digiülemineku ja hariduse valdkonnas. Kliimamuutuste ja kestliku arengu valdkonnas toetab EL energiasüsteemi

õiglase ümberkujundamise partnerluse kaudu Vietnami võetud kohustust saavutada 2050. aastaks kasvuhoonegaaside nullnetoheide.

2026. aasta jaanuaris muutsid EL ja Vietnam oma suhted laiaulatuslikuks strateegiliseks partnerluseks ning tugevdasid poliitilist koostööd kõigil tasanditel. Ühisavalduses lubasid mõlemad tõhustada parlamentidevahelist koostööd, sealhulgas säilitada korrapäraselt ja tulemuslikult Vietnami Rahvusassamblee ja Euroopa Parlamendi parlamentidevahelist koostööd käsitlev teabevahetusmehhanism.

2024. aastal oli ELi ja Vietnami vahelise kaubavahetuse kogumaht 67 miljardit eurot. EL oli Vietnamis jätkuvalt suur investor ka välismaiste otseinvesteeringute mahu poolest, mis ulatus 10,8 miljardi euroni.

Vietnam on üks edukamaid näiteid riigist, mis on läinud ebaõnnestunud kommunistlikult majandussüsteemilt üle avatud turumajandusele. See on ASEANi üks kiiremini kasvavaid riike. Üldine inimõiguste olukord Vietnamis on siiski halvenenud, hoogustunud on teisitimõtlejate mahasurumine ja sagenenud on vahistamised nn riigivastase tegevuse eest. Vietnam on üheparteiline kommunistlik riik, kus poliitiline vabadus on rangelt piiratud. 2021. aasta mais korraldas Vietnam 15. rahvusassamblee ja kohaliku tasandi rahvanõukogude valimised. Viimased parlamendivalimised toimusid 2026. aasta märtsis, mil Vietnami Kommunistlik Partei sai 500 kohast 482.

2025. aastal oli Vietnam Piirideta Reporterite ajakirjandusvabaduse indeksis 180 riigi seas 173. kohal. 2024. aasta korruptsiooni tajumise indeksi kohaselt oli Vietnam 180 riigi seas 88. kohal, kusjuures tema korruptsioonivastast kampaaniat varjutas kriitiliste häälte jätkuv vaigistamine. 2021. aasta jaanuaris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni olukorra kohta Vietnamis, milles nõutakse kõigi inimõiguste kaitsjate ja ajakirjanike viivitamatut ja tingimusteta vabastamist.

G. Tai

EL ja Tai viisid 2013. aasta märtsis lõpule läbirääkimised, et sõlmida partnerlus- ja koostööleping, kuid protsess peatati pärast 2014. aastal toimunud sõjaväelist riigipööret. 2022. aasta detsembris allkirjastati Brüsselis ELi ja Tai partnerlus- ja koostööleping, mille eesmärk on tõhustada poliitilist dialoogi ja koostööd sellistes valdkondades nagu keskkond, energeetika, ühenduvus, kliimamuutused, transport, teadus ja tehnoloogia, kaubandus, tööhõive, sotsiaalküsimused, inimõigused, haridus, põllumajandus, massihävitusrelvade leviku tõkestamine, terrorismivastane võitlus, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus ning ränne ja kultuur. Tai parlament kiitis partnerlus- ja koostöölepingu heaks 2024. aasta augustis. Lepingu eesmärk on hoogustada kaubandust ja investeeringuid, eelkõige kiirendades läbirääkimisi Tai ja ELi vabakaubanduslepingu sõlmimiseks.

ELi ja Tai koostöörahastust aastateks 2021–2027 toetatakse Tai pingutusi kestliku arengu, keskkonna- ja kliimameetmete, kaubanduse, hariduse ning teadusuuringute ja innovatsiooni valdkonnas. See on kooskõlas ELi strateegiaga koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas ning strateegiaga „Global Gateway“ ja rõhutab ELi pühendumust selles piirkonnas tegutsemisele. 2025. aasta juulis toimus Brüsselis partnerlus- ja koostöölepingu alusel esimene ELi ja Tai ühiskomitee koosolek, mis tähistas lepingu institutsioonilise rakendamise algust.

2024. aastal oli EL Tai suuruselt neljas kaubanduspartner, kelle arvele langes 7,1% riigi kaubavahetusest, samal ajal kui Tai oli ELi suuruselt 28. kaubanduspartner, kelle arvele langes 0,8% kogu kaubavahetusest. Kahepoolse kaubavahetuse kogumaht oli 42 miljardit eurot. EL oli Jaapani järel Tai suuruselt teine investor, kelle välismaiste otseinvesteeringute maht oli 2023. aastal 24,9 miljardit eurot. 2023. aasta märtsis leppisid EL ja Tai kokku läbirääkimiste taasalustamises ambitsioonika, nüüdisaegse ja tasakaalustatud vabakaubanduslepingu üle, mille fookuses on kestlikkus. Seni on toimunud kaheksa läbirääkimisvooru. 2026. aasta veebruaris toimunud ELi ja Tai läbirääkimiste viimases voorus tehti edusamme mitmes valdkonnas, sealhulgas kaubavahetuse, riigihangete, konkurentsi ja riigi osalusega ettevõtete alal.

2014. aastast on sõjavägi opositsiooni maha surunud sõjaseisukorra kehtestamisega. Teatatud on ka inimõiguste rikkumistest. 2019. aasta valimised võitis sõjaväemeelne partei. Valimisi varjutasid manipuleerimissüüdistused. Vaatamata hunta võimu ametlikule lõppemisele 2019. aasta juulis, avaldab sõjavägi endiselt valitsusele suurt mõju. Sõjalise valitsuse vastu suunatud jätkuvatel meeleavaldustel on nõutud Tai monarhia reformimist. Esimese meeleavalduste laine vallandas 2020. aasta veebruaris konstitutsioonikohtu otsus saata laiali noorte seas populaarne opositsioonipartei Edasi Tulevikku (Future Forward Party).

Tais toimusid üldvalimised 2023. aasta mais. Kõige rohkem kohti sai reformistlik partei Move Forward, kuid pärast läbirääkimisi jäeti ta valitsusest välja. Paljud konservatiivsed parlamendiliikmed blokeerisid tollase parteijuhi Pita Limjaroenrati peaministriks saamise. Uueks peaministriks sai Srettha Thavisin parteist Pheu Thai, kes juhtis valitsuskoalitsiooni koos sõjaväe poolt toetatavate erakondadega, kes varem olid Pheu Thai vastased. Pärast seda, kui konstitutsioonikohus Srettha Thavisini 2024. aasta augustis ametist tagandas, sai uueks peaministriks endise peaministri Thaksin Shinawatra tütar Paetongtarn Shinawatra (parteist Pheu Thai). 2025. aasta märtsis läbis peaminister Shinawatra edukalt parlamendis toimunud umbusaldushääletuse, kuna teda toetas 319 parlamendiliiget 488st.

2025. aasta augustis otsustas konstitutsioonikohus kõrvaldada Paetongtarn Shinawatra ametist eetikanõuete rikkumise tõttu seoses Kambodža piirikriisi käsitlevate läbirääkimistega. Pärast tema ametist kõrvaldamist valis Tai parlament 2025. aasta septembris peaministriks Anutin Charnvirakuli, kes sai Rahvapartei toetuse ja juhib sellest ajast alates habrast koalitsiooni. Tai parlament saadeti 2025. aasta detsembris laiali ja valimised toimusid 2026. aasta veebruaris, mis tähistas peaministri Anutini Bhumjaithai erakonna selget võitu, saades üle 190 koha. Seejärel moodustas Anutin koalitsiooni Pheu Thai ja väiksemate erakondadega ning Tai parlament valis ta 2026. aasta märtsis peaministriks tagasi. 2020. aasta jaanuaris algatas Tai Kuala Lumpuris ametlikult rahuprotsessi mässuliste rühmitustega lõunapoolsetes moslemite enamusega provintsides. Läbirääkimiste vahendaja oli Malaisia. Vaatamata sellele, et 2020. aasta aprillis kuulutati välja relvarahu, toimusid 2021. ja 2022. aastal veel mõned pommirünnakud.

Pikaajaline piirivaidlus Tai ja Kambodža vahel tõi 2025. aastal kaasa suured relvastatud kokkupõrked, mille tagajärjel hukkus üle 100 inimese ja toimus ulatuslik ümberasustamine. 2025. aasta detsembris leppisid Tai ja Kambodža kokku pingete leevendamise meetmetes, viivitamatus relvarahus, sõjaliste positsioonide

külmutamises, kohustuses tegutseda olemasolevate piirijulgeoleku vormide kaudu, diplomaatilise kohaloleku taastamises, humanitaardemineerimises ning seire- ja kontrollimehhanismides.

Euroopa Parlament on vastu võtnud mitu resolutsiooni inimõiguste, võõrtöötajate ja tööõiguste kohta Tais. 2021. aasta septembris andis Tai parlament esialgse heakskiidu piinamise ja kadunuks jääma sundimise vältimist ja tõkestamist käsitlevale seaduseelnõule, olles lükanud selle kehtestamist edasi 14 aastat pärast seda, kui Tai piinamise ning muu julma, ebainimliku ja inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni 2007. aastal allkirjastas.

2023. aasta juunis võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles andis nõusoleku ELi ja Tai partnerlus- ja koostöölepingu sõlmimiseks. Euroopa Parlament nõudis ka viisavabaduse kehtestamist.

Euroopa Parlament võttis 2025. aasta märtsis vastu resolutsiooni demokraatia ja inimõiguste kohta Tais, eelkõige lèse-majesté seaduse ja uiguuri pagulaste Hiinasse väljasaatmise kohta. Samuti kutsus Euroopa Parlament komisjoni üles kasutama vabakaubanduslepingu läbirääkimisi, et survestada Taid reformima repressiivseid seadusi, vabastama poliitvangid, peatama uiguuri pagulaste väljasaatmise ja ratifitseerima kõik Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni põhikonventsioonid.

ELi ja Tai 13. parlamentidevaheline kohtumine toimus 2025. aasta veebruaris Bangkokis.

H. Kambodža

ELi ja Kambodža suhted said alguse 1997. aasta koostöölepinguga. 2024. aasta aprillis toimus Brüsselis Kambodža ja ELi ühiskomitee 12. kohtumine, et tugevdada koostööd kestlikkuse, majanduskasvu ja digiülemineku valdkonnas.

ELi 2021.–2027. aasta mitmeaastases Kambodža sihtprogrammis keskendutakse Kambodža aitamisele, et hoogustada riigi majandusarengut, keskkonnahoidlikke algatusi ja töövõimalusi. EL on eraldanud 155 miljonit eurot, millele lisandub 80 miljonit eurot aastateks 2025–2027, muu hulgas selleks, et toetada Kambodža integreerumist ASEANiga.

2020. aasta veebruaris otsustas komisjon tõsiste ja süstemaatiliste inimõiguste rikkumiste tõttu tühistada osa Kambodžale kaubandust käsitleva erikorra „Kõik peale relvade" raames antud tariifsetest soodustustest. See mõjutab peamiselt rõiva- ja jalatsitooteid, mis moodustavad ligikaudu viiendiku ehk 1 miljard euro Kambodža aastasest ekspordist ELi. Hoolimata tõsistest inimõigustega seotud probleemidest jõustus Kambodža tollimaksu- ja kvoodivaba juurdepääs ELi turule erikorra „Kõik peale relvade" raames uuesti 2020. aasta augustis.

2024. aastal oli EL Kambodža suuruselt neljas kaubanduspartner ja tema osakaal Kambodža kaubanduses oli 9% ning kahepoolse kaubanduse kogumaht oli 4,3 miljardit eurot.

Kambodža neljas inimõiguste olukorra üldine korrapärane läbivaatamine toimus 2024. aastal. ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo võttis rahuloluga teadmiseks üldise tervisekindlustuse saavutamise tegevuskava. Väljendati heameelt jõupingutuste üle tagada kaasav juurdepääs haridusele. Kambodžat kutsuti tungivalt üles tagama kohtusüsteemi sõltumatus ja erapooletus ning uurima põhjalikult kõiki väiteid

väärkohtlemise kohta kahtlustatavana kinnipidamise ajal. Inimõiguste olukorra üldine korrapärane läbivaatamine näitas, et korruptsiooni vastu võitlemiseks on vaja teha täiendavaid jõupingutusi.

Kambodža on üks kolmest Kagu-Aasia riigist, kus küberpettuste keskused on tegutsenud tööstuslikus mastaabis. Hinnanguliselt on üle saja tuhande inimkaubanduse ohvri olnud sunnitud töötama teiste Aasia riikide kurjategijate juhitavates petukeskustes. Kambodža on teatanud, et võtab meetmeid nende tegevuste likvideerimiseks.

Aastaid kestnud kodusõja tõttu on Kambodža vaesunud. Pärast põhiseaduse vastuvõtmist 1993. aastal läks riik üle mitmeparteilisele demokraatiale. Hun Seni juhitud valitsev Kambodža Rahvapartei (CPP) võitis 2018. aasta valimised, kuigi väideti, et valimised olid ebaõiglased. Peamine opositsioonierakond, Kambodža Rahvuslik Päästepartei, saadeti 2017. aastal laiali. Selle juhte Kem Sokhat ja Sam Rainsyt kiusati kohtulikult taga ning Rainsy mõisteti 2021. aastal tagaselja 25 aastaks vangi.

2023. aasta juulis toimusid Kambodžas rahvusassamblee üldvalimised. Valitsev Kambodža Rahvapartei, mis oli seotud pikaaegse autokraadi Hun Seniga, võitis rahvuskogu 125 kohast 120 kohta. Ainus tõeline opositsioonipartei Candlelight jäeti valimistelt kõrvale. Kambodža Rahvapartei võit sillutas teed peaminister Hun Seni teatele, et ta astub tagasi ja annab juhtimise üle oma pojale Hun Manetile, kes saigi 2023. aasta augustis peaministriks.

Kambodža ja Tai vaheline pikaajaline piirivaidlus on puhkenud avatud relvakonfliktiks, mis hõlmab suurtüki-, drooni- ja õhurünnakuid ning algas 2025. aasta mais. Piirivaidlused said alguse 1904. ja 1907. aasta Prantsuse-Siiami lepingutega kehtestatud piiride ebaselgest märgistamisest. 2025. aastal hukkus lahingutes mõlemal pool piiri üle 100 inimese ja ümber asustati üle 200 000 tsiviilisiku. Kohalike kogukondade jaoks eluliselt tähtis piiriülene kaubandus peatati. Pärast USA toetatud lühikest relvarahu oktoobris jätkus võitlus 2025. aasta detsembris.

Alates 2017. aastast on Euroopa Parlament võtnud vastu mitu resolutsiooni, milles kutsub Kambodža valitsust üles lõpetama süüdistuste esitamise opositsiooni juhtide vastu. 2017. aasta septembris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles kutsus Kambodža valitsust üles lõpetama poliitiliselt motiveeritud süüdistuste esitamise Kem Sokha vastu. 2018. aasta septembris võttis parlament vastu teise resolutsiooni, milles nõudis kõigist Kem Sokha vastu esitatud süüdistustest loobumist.

2022. aasta mais võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni poliitilise opositsiooni pideva represseerimise kohta Kambodžas. 2023. aasta märtsis võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles nõudis opositsioonijuhi Kem Sokha viivitamatu ja tingimusteta vabastamist ning kõigi poliitiliselt motiveeritud süüdistuste alusel süüdi mõistetud või kinni peetud opositsiooniametnike ja aktivistide vabastamist.

2024. aasta novembris võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemise kohta Kambodžas, eriti töötajate õiguste organisatsiooni CENTRAL juhtumi kohta.

2025. aasta novembris nõudis Euroopa Parlament tungivalt, et EL võtaks meetmeid inimõiguste kaitsjate piiriülese represseerimise vastu ja võitleks taktikaga, mida autoritaarsed režiimid kasutavad poliitiliste oponentide kontrollimiseks.

ELi ja Kambodža viimane parlamentidevaheline kohtumine toimus 2026. aasta aprillis Strasbourgis.

I. Singapur

EL ja Singapur teevad ettevõtluses, teaduses ja tehnoloogias väga tihedat koostööd. Nad ratifitseerisid 2019. aasta veebruaris kolm nn uue põlvkonna lepingut:

— ELi ja Singapuri partnerlus- ja koostööleping;

— ELi ja Singapuri vabakaubandusleping;

— ELi ja Singapuri investeeringute kaitse leping.

Vabakaubandusleping Singapuriga jõustus 2019. aasta novembris. Need lepingud sõlmiti selleks, et tugevdada kahepoolseid poliitilisi, majandus- ja kaubandussidemeid ning alandada oluliselt mõlema poole tollimakse. Paljudes sektorites kaotatakse kaubavahetuse tehnilised ja mittetariifsed tõkked. Kõik liikmesriigid ei ole veel ratifitseerinud ELi ja Singapuri investeeringute kaitse lepingut, millele Euroopa Parlament andis oma nõusoleku 2019. aastal.

2024. aasta jaanuaris tõi ELi ja Singapuri esimene Global Gateway alane dialoog kokku mitmesuguseid sidusrühmi, arutamaks eri viise, kuidas hõlbustada rohelisi ja kestlikke investeeringuid Kagu-Aasiasse.

2024. aastal oli ELi ja Singapuri vahelise kaubavahetuse kogumaht 48 miljardit eurot.

2025. aasta mais allkirjastasid EL ja Singapur digikaubanduse lepingu, mis jõustus 2026. aasta veebruaris. See on esimene ELi sedalaadi leping, mille eesmärk on kehtestada digikaubanduse ja piiriüleste andmevoogude ülemaailmsed standardid. Mõlemad pooled leppisid kokku projektide väljatöötamises, et parandada arusaamist digimajanduse standarditest ja nende mõjust finantssektorile.

Singapuri parlament võttis 2021. aasta oktoobris vastu välissekkumise (vastumeetmete) seaduse, mille eesmärk on võidelda välissekkumise vastu sisepoliitikas. 2023. aasta septembris korraldas Singapur esimesed mitme kandidaadiga presidendivalimised 12 aasta jooksul ja Tharman Shanmugaratnam valiti riigi üheksandaks riigipeaks. Euroopa Parlament on nõudnud surmanuhtluse kaotamist Singapuris ja toetab kodanikuühiskonna tööd.

Singapuri üldvalimised toimusid 2025. aasta mais. Valitsev Rahvapartei võitis 65,6% häältest ja säilitas oma kahekolmandikulise enamuse (87 kohta 108st) ning edusamme tegi ka Töölispartei (12 kohta). Lawrence Wong Shyun Tsai jäi peaministri ametisse, kus ta on tegutsenud alates 2024. aasta maist.

ELi ja Singapuri 14. parlamentidevaheline kohtumine toimus 2025. aasta novembris Strasbourgis.

J. Brunei Darussalami Riik

Brunei Darussalami Riik on absoluutne monarhia. Sultan Hassanal Bolkiah on riiki valitsenud alates 1967. aastast ja teda toetab tema poeg prints Billah Bolkiah. Poliitilist liberaliseerimist ei toimu. Sultan säilitab peaministri ametikoha koos kaitse-, välis- ning rahandus- ja majandusportfellidega. 2019. aasta aprillis võeti vastu uus karistusseadustik, mis sisaldab šariaadipõhist lähenemisviisi, et kehtestada uued karistusvormid, mis hõlmavad kividega surnuks loopimist samast soost isikute

vaheliste seksuaalsuhete ja abielurikkumise eest ning jäsemete mahalõikamist varguse eest. Rahvusvahelise pahameele tõttu pikendas Brunei surmanuhtluse moratooriumi. Sultan teatas ministrite ennetähtaegsest vahetamisest 2022. aasta juunis.

Selle ümberkorralduse käigus nimetati esimest korda (haridus)ministriks naine. EL edendab aktiivselt suhteid Bruneiga, kuid raamlepingut veel ei ole. Käimas on läbirääkimised ELi ja Brunei vahelise partnerlus- ja koostöölepingu üle, mis hõlmab hulka poliitika- ja majandusvaldkondi. ELi ja Brunei kaubavahetus hõlmab peamiselt masinaid, mootorsõidukeid ja kemikaale.

ELi ja Brunei suhted arenevad peamiselt ASEANi kaudu, mille eesistujaks sai Brunei 2021. aastal motoga „We Care, We Prepare, We Prosper" (me hoolime, me valmistume, me oleme edukad). 2021. aasta augustis nimetati Brunei asevälisminister Erywan Yusof ASEANi erisaadikuks Myanmaris. Tema ülesanne on vahendada suhtlust Myanmari huntaga. Brunei töötab aktiivselt selle nimel, et luua Bruneis ASEANi kliimamuutuste keskus, mis toimiks piirkondliku teadmuskeskusena, et tugevdada koostööd kliimamuutuste valdkonnas.

EL on mures kehtivate kaubanduspiirangute pärast ning nõuab tungivalt, et Brunei parandaks kaubanduse lihtsustamist, tugevdaks toetust väikestele ja keskmise suurusega ettevõtjatele ning teeks edusamme oma kliimaga seotud kohustuste täitmiseks. 2023. aasta veebruaris käivitati ELi ja Brunei Darussalami partnerlusrahastu. Korraldati kliimamuutuste seminar, millel käsitleti piirkondliku suutlikkuse suurendamist kliimamuutustega kohanemiseks ja nende leevendamiseks. 2024. aasta novembris tunnustas EL Brunei jõupingutusi oma majanduse mitmekesistamisel, kuid tunnistas riigi jätkuvat sõltuvust naftast ja gaasist.

Pinged Hiina ja Kagu-Aasia riikide vahel Lõuna-Hiina mere piirkonna territoriaalvaidlustes suurenesid 2022. aastal. Kuigi Brunei on seni vaikinud, tegi ta 2022. aasta juulis konkureerivate väidetega riigina oma esimese ühepoolse avalduse Lõuna-Hiina mere kohta. Brunei poliitika väldib siiski vastasseisu Hiinaga Lõuna-Hiina mere vaidluses, kuna kardetakse kahepoolsete majandussidemete kahjustamist. 2025. aasta veebruaris kinnitasid Hiina ja Brunei ühisavalduses taas oma tugevaid diplomaatilisi suhteid ja pühendumust strateegilise koostööpartnerluse ning algatuse „Üks vöönd, üks tee" tugevdamisele. Brunei kordas oma pühendumust ühe Hiina poliitikale.

2019. aasta aprillis võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni, milles mõistis teravalt hukka šariaatliku karistusseadustiku jõustumise. Euroopa Parlament kordas, et mõistab hukka surmanuhtluse, ja rõhutas, et šariaatliku karistusseadustikuga rikub Brunei oma rahvusvahelisest inimõigustealasest õigusest tulenevaid kohustusi.

K. Laos

ELi ja Laose suhted põhinevad 1997. aasta koostöölepingul. Laos kaotab eeldatavasti 2026. aastaks vähim arenenud riigi staatuse. Riigi üheksas riiklik sotsiaal-majandusliku arengu kava aastateks 2021–2025 on kooskõlas ÜRO kestliku arengu tegevuskavaga aastani 2030, mille eesmärk on edendada kestlikku, keskkonnahoidlikku ja kaasavat majanduskasvu.

Laose peaministri Sonexay Siphandone ja toonase Euroopa Ülemkogu eesistuja Charles Micheli kahepoolsel kohtumisel 2024. aasta oktoobris võttis EL kohustuse

toetada Laose sotsiaal-majanduslikku arengut, eelkõige sellistes valdkondades nagu integratsioon, ühenduvus, kaubandus, investeeringud ja keskkonnakestlik majanduskasv. ELi toetus Laosele on märkimisväärselt suurenenud: Laose Demokraatlikule Rahvavabariigile eraldatakse Euroopa tiimi strateegia raames aastatel 2021–2025 naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrumendi „Globaalne Euroopa" kaudu 550 miljonit eurot. ELi panus sellesse strateegiasse on toetustena 98 miljonit eurot.

ELi ja Laose partnerlussuhe edenes märkimisväärselt edasi 2024. aasta märtsis, kui riiki külastas Euroopa Komisjoni rahvusvahelise partnerluse volinik Jutta Urpilainen, et tõhustada koostööd kaubanduse ja arengu valdkonnas. Käivitati TICAFi programm, mis on 102 miljoni USA dollari suurune algatus, mille eesmärk on edendada kestlikku põllumajandust, metsandust ja taristut. EL toetab digiõpet, et tugevdada Laose juhtivat e-õppe platvormi.

EL jätkab oma tegevust Laose valitsusega peetava iga-aastase läbivaatamiskoosoleku kaudu, näiteks 2025. aasta aprillis toimuva läbivaatamise kaudu, et hinnata Euroopa tiimi strateegia ja strateegia „Global Gateway" raames tehtud edusamme. Euroopa tiim suurendas oma 2021.–2025. aasta finantskohustusi 550 miljonilt eurolt 672 miljonile eurole ning 2025. aasta märtsiks oli uute projektide jaoks juba lubatud 606 miljonit eurot.

2024. aastal oli Laos ELi suuruselt 131. kaubavahetuspartner, samal ajal kui EL oli Laose suuruselt viies kaubavahetuspartner. 2024. aastal oli kahepoolse kaubavahetuse kogumaht 583 miljardit eurot. Laos on üheparteiline riik. Laose Revolutsiooniline Rahvapartei (LPRP), mis on võimul olnud alates kodusõja lõppemisest 1975. aastal, hoiab võimu kindlalt enda käes ega luba opositsioonil selle vastu tegutseda. 2021. aasta veebruaris toimusid Laoses parlamendivalimised, et moodustada üheksas rahvusassamblee, kus on 164 kohta, millest 158 läks valitsevale LPRP-le ja kuus sõltumatutele kandidaatidele. 2021. aasta märtsis valis Laos rahvusassamblee avaistungil presidendiks Thongloun Sisoulithi, valitseva LPRP peasekretäri. Sisoulith oli alates 2016. aasta aprillist olnud peaminister. Laos korraldas 2026. aasta veebruaris parlamendivalimised, et moodustada juba 175-kohaline rahvusassamblee.

Laos süvendab suhteid Hiina ja ASEANiga, püüdes saada rohkem investeeringuid. Majandusreformid tõid kaasa SKP 4,2% kasvu 2025. aastal.

Euroopa Parlament pöörab erilist tähelepanu inimõigustele, sealhulgas Mekongi jõe hiigeltammide ehituse tõttu ümberasustatud inimeste olukorrale. 2021. aasta detsembri alguses avati Pekingi algatuse „Üks vöönd, üks tee" raames uus 414 kilomeetri pikkune raudtee, mis ühendab Hiinat Laose pealinna Vientianega ja mis maksis peaaegu kolmandiku Laose aastasest SKPst.

Genfis toimuvatel Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konverentsidel kutsus EL Laost üles tegelema laste seksuaalse ärakasutamise probleemiga. 2022. aasta juulis väljendas EL muret edusammude puudumise pärast pikaajaliste inimõiguste rikkumiste käsitlemisel Laoses ning kutsus ametivõime tungivalt üles täitma riigi inimõigustealaseid kohustusi, mis tulenevad Rahvusvahelisest Inimõiguste Föderatsioonist ja selle liikmesorganisatsioonist Lao Liikumine inimõiguste kaitseks. 2022. aasta juulis avaldasid mõlemad organisatsioonid infodokumendi, milles esitati

kokkuvõte inimõiguste arengust Laoses. ELi ja Laose 14. inimõigustealane dialoog toimus 2025. aasta juunis Vientianes.

Euroopa Parlament on korranud oma üleskutset Laose valitsusele lõpetada inimõiguste kaitsjate, sõltumatute ajakirjanike ja ühiskonnaaktivistide ahistamine ning nende meelevaldne vahistamine ja kinnipidamine ning austada sõna- ja ühinemisvabadust ning vähemuste õigusi, tuletades Laosele meelde tema poolt ratifitseeritud inimõigustealastest lepingutest tulenevaid rahvusvahelisi kohustusi.

L. Malaisia

Pärast 2010. aastal alanud läbirääkimisi allkirjastasid EL ja Malaisia 2022. aasta detsembris Brüsselis toimunud ELi ja ASEANi tippkohtumisel partnerlus- ja koostöölepingu. Sellega luuakse üldine raamistik, mille eesmärk on tugevdada kahepoolset koostööd, eelkõige kaubanduse ja investeeringute, rahanduse ja energeetika valdkonnas.

Läbirääkimised vabakaubanduslepingu üle alustati 2010. aastal, kuid peatati pärast seitset vooru 2012. aasta aprillis Malaisia taotlusel. 2025. aasta jaanuaris teatasid EL ja Malaisia siiski vabakaubanduslepingu üle peetavate läbirääkimiste taasalustamisest, mille esimene voor toimub 2025. aasta juunis. Kolmas läbirääkimisvoor leidis aset 2026. aasta veebruaris. Taasalustatud kõneluste eesmärk on käsitleda kaubanduse eri aspekte, sealhulgas kestlikkuse klausleid ja hankepoliitikat.

Malaisia tärkav majandus pakub ELile atraktiivseid kaubandusvõimalusi. ELi ja Malaisia vaheline kaubandus laieneb ning on alates 2010. aastast kasvanud üle 50%. 2024. aastal oli EL Malaisia suuruselt neljas kaubanduspartner, kelle arvele langes 7,6% Malaisia kogu kaubavahetusest, samal ajal kui Malaisia oli ELi suuruselt 22. kaubanduspartner, kelle arvele langes 0,9% ELi kogu kaubavahetusest, ja oli ELi suuruselt kolmas kaubanduspartner ASEANis. 2024. aastal oli kahepoolse kaubavahetuse kogumaht 46,4 miljardit eurot.

2023. aasta aprillis pikendas EL dumpinguvastaseid meetmeid Hiinast ja Taiwanist pärit roostevabast terasest liitmike suhtes veel viieks aastaks ning laiendas neid meetmeid ka Malaisiale, kuna riigi äriühingud importisid Hiinast roostevabast terasest liitmike tootmiseks vajalikke põhiosi.

EL kavatseb oma taastuvenergia direktiivi alusel järk-järgult lõpetada transpordikütuses palmiõli kasutamise, mistõttu on Indoneesia ja Malaisia esitanud WTO-le kaebusi. 2021. aastal lisati Malaisia maksudega seoses ELi halli nimekirja, mis raskendas kaubandussuhteid veelgi. Kuigi palmiõli on ELi ja Malaisia vabakaubanduslepingu läbirääkimistel oluline küsimus, moodustab palmiõli alla 5% ELi Malaisiast pärit impordist. Ukraina sõjast tingitud ülemaailmne toiduõli nappus võib aga suurendada Malaisia palmiõli turuosa ELis. 2024. aasta märtsis lükkas kohtukoosseis tagasi Malaisia kaebuse ELi otsuse peale, mille kohaselt ei tohiks palmiõlist toodetud biodiislit enam käsitada taastuvkütusena.

2022. aasta novembris toimusid Malaisias üldvalimised, mille võitis opositsiooniliidri Anwar Ibrahimi juhitud koalitsioon. Sellele järgnes koalitsioon, kuhu kuulub riigi islamipartei. 2024. aasta jaanuaris vannutati sultan Ibrahim Malaisia roteeruva monarhia süsteemi raames Malaisia uueks kuningaks järgnevaks viieks aastaks. Sultan Ibrahim on Malaisia Johori osariigi sultan.

Euroopa Parlament on oma resolutsioonides hukka mõistnud surmanuhtluse, LGBTIQA + inimeste õiguste eiramise ja avalikkuse rahulolematuse mahasurumise, samuti asjaolu, et puudub rahumeelse väljendamise vabadus, sealhulgas avalik arutelu. 2022. aasta juunis andis Malaisia valitsus teada surmanuhtluse kaotamisest. Malaisia parlament võttis 2023. aasta aprillis vastu asjakohased reformid ja 2023. aasta juulis jõustus surmanuhtluse kaotamise seadus.

Euroopa Parlament võttis 2023. aasta juunis vastu resolutsiooni ELi ja Malaisia partnerlus- ja koostöölepingu kohta, milles ta andis partnerlus- ja koostöölepingule oma nõusoleku ning märkis, et see loob tugeva õigusraamistiku demokraatia ja inimõiguste edendamiseks.

Malaisia oli 2025. aastal ASEANi ja AIPA eesistuja, kelle motoks oli „Kaasatus ja kestlikkus". 2025. aastal tugevdas ASEANi geopoliitilist tähtsust veelgi Ida-Timori ühinemine. Malaisial oli keskne roll rahuvahendajana Tai ja Kambodža piirikonfliktis ning Myanmaris. Malaisia võõrustas 2025. aasta septembris ASEANi parlamentidevahelise assamblee 46. täiskogu koosolekut.

M. Ida-Timor

2011. aastal esitas Ida-Timor ametliku taotluse ASEANi liikmeks saamiseks ja 2022. aastal rahuldasid ASEANi juhid selle taotluse. 2025. aasta oktoobris toimunud ASEANi 47. tippkohtumisel võeti Ida-Timor ametlikult vastu ASEANi 11. liikmesriigina.

ELi partnerlus Ida-Timoriga põhineb ühistel kohustustel demokraatia, inimõiguste ja mitmepoolsuse põhimõtete valdkonnas. Ühismeetmed keskenduvad majanduse mitmekesistamise, majanduskasvu ja töökohtade loomise edendamisele. EL toetab Ida-Timorit WTO ühinemisjärgses protsessis ja pärast ühinemist ASEANiga.

Kooskõlas Ida-Timori strateegilise arengukavaga aastateks 2011–2030 ja ELi strateegiaga „Global Gateway" on EL eraldanud aastateks 2021–2027 partnerlusele Ida-Timoriga 85 miljonit eurot. ELi ja Timor-Leste algatused keskenduvad peamiselt kliimamuutustele ja taastuvenergiale, digiüleminekule, valitsemistavale, inimõigustele ja kaubandusele.

2025. aasta oktoobris allkirjastas EL ÜRO arenguprogrammi toel 3 miljoni euro suuruse toetuslepingu, käivitades Dilis Dalan Ba Digitali projekti, mille eesmärk on toetada riigi digiüleminekut tõhusama, läbipaistvama ja kättesaadavama valitsuse suunas. 2025. aasta novembris pidasid EL ja Ida-Timor Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni ning ELi vahelise uue partnerluslepingu (nn Samoa leping) alusel teise partnerlusdialoogi. Pooled arutasid ka Ida-Timori võimalikku ühinemist ELi ja mitme Vaikse ookeani saareriigi vahel kaubanduse ja investeeringute suurendamiseks sõlmitud majanduspartnerluse vahelepinguga. EL ja Ida-Timor pidasid 24. novembril 2025 Brüsselis Samoa lepingu kohase teise partnerlusdialoogi. Pooled rõhutasid oma kindlat pühendumust partnerluse edasisele süvendamisele ja tugevdamisele ning reeglitel põhineva rahvusvahelise korra säilitamisele, mille keskmes on ÜRO.

Ida-Timor on üks Aasia noorimaid riike, mida rahvusvaheliselt tunnustati iseseisva riigina 2002. aastal. See on unitaarne, poolpresidentaalne, esinduslik, demokraatlik vabariik, kus valitsusjuht on peaminister (praegu Xanana Gusmao) ja riigipea on president (praegu José Ramos-Horta).

Vähim arenenud riigina saab Ida-Timor kasutada ELi erikorda „Kõik peale relvade". ELi koguimport Ida-Timorist oli 2024. aastal 2,9 miljonit eurot, millest ligikaudu 60 000 eurot erikorra „Kõik peale relvade" raames. Kahepoolse kaubavahetuse kogumaht oli 2024. aastal 39 miljonit eurot. EL on Ida-Timori suuruselt kaheksas kaubanduspartner.

Jorge SOUTULLO SANCHEZ / Samuel CANTELL
05/2026

5.6.10. VAIKSE OOKEANI PIIRKOND

Siinses teabelehes selgitatakse ELi suhteid, partnerlusi ja lepinguid 17 riigiga ning kolme ELiga assotsieerunud ülemeremaa ja -territooriumiga Vaikse ookeani piirkonnas. Selles kirjeldatakse üksikasjalikult partnerlussuhteid ELi ja Austraalia, ELi ja Uus-Meremaa ning ELi ja 15 riigi vahel, kelle EL on nimetanud Vaikse ookeani saareriikideks. Samuti käsitletakse Euroopa Parlamendi osalemist Samoa lepingu väljatöötamises ja parlamentidevahelist koostööd Vaikse ookeani piirkonna riikidega.

ÕIGUSLIK ALUS

— Euroopa Liidu leping: V jaotis (ELi välistegevus);

— Euroopa Liidu toimimise leping: I–III ja V jaotis (ühine kaubanduspoliitika, arengukoostöö ja humanitaarabi, rahvusvahelised lepingud);

— ELi ja Austraalia raamleping;

— ELi ja Uus-Meremaa suhteid ja koostööd käsitlev partnerlusleping;

— ühelt poolt Euroopa Liidu ja selle liikmesriikide ning teiselt poolt Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni (AKVRO) liikmete vaheline partnerlusleping (Samoa leping).

EL JA VAIKSE OOKEANI PIIRKOND

ELil ja Vaikse ookeani piirkonnal on pikaajalised suhted, ühised väärtused ning tihedad majandus- ja kaubandussidemed. EL on arendanud partnerlussuhteid selles piirkonnas Austraalia, Uus-Meremaa, 15 Vaikse ookeani saareriigi ning kolme ELiga assotsieerunud ülemeremaa ja -territooriumiga.

EL, Austraalia ja Uus-Meremaa on ühiste väärtuste ja huvidega sarnaselt meelestatud partnerid. EL on mõlema riigiga arendanud nii valitsuse kui ka erasektori tasandil tihedaid suhteid paljudes valdkondades, näiteks kliimamuutused ja katastroofiohu vähendamine, reeglitepõhine rahvusvaheline kaubandus, julgeolek ja areng, tehnoloogilised uuringud ja inimõigused.

ELi suhted Vaikse ookeani saareriikidega on tavapäraselt tuginenud arengukoostööle, mis toimub ELi ja AKVRO liikmete vahelise partnerluse raames. Viimastel aastatel on suhted laienenud ka teistesse valdkondadesse, nagu keskkond, hea valitsemistava, energeetika, kliimamuutused, kalandus ja inimõigused.

A. Austraalia ja Uus-Meremaa

1. Austraalia

ELil ja Austraalial on pikaaegsed partnerlussuhted, mis said alguse 1960ndatel aastatel. Praeguste suhete alus on 2017. aastal sõlmitud ELi ja Austraalia raamleping, mille keskmes on poliitiline dialoog, julgeolekuküsimused, rahvusvaheline koostöö, majandus ja kaubandus, õigusküsimused, kultuur ja haridus ning energeetika ja keskkond. See leping jõustus 2022. aasta oktoobris.

Austraalia on ELi oluline kaubanduspartner. 2022. aastal oli EL 56,4 miljardi euroga Austraalia suuruselt kolmas kahepoolse kaubavahetuse partner. Austraalia on ELi suuruselt 18. kaubanduspartner. ELi peamised ekspordikategooriad on masinad ja kemikaalid. Austraalia ekspordib Euroopa Liitu põhiliselt mineraale, tooraineid ja tööstuskaupa.

EL ja Austraalia peavad alates 2018. aastast läbirääkimisi laiaulatusliku vabakaubanduslepingu sõlmimise üle, mis hõlbustaks nendevahelist kaubavahetust. Läbirääkimiste 15. voor toimus 2023. aasta aprillis Brüsselis, kuid pooled ei jõudnud kokkuleppele, eelkõige põllumajandustoodete osas. Vabakaubanduse arutamisega jätkati 31. augustil 2023, mil Austraalia kaubandusminister Don Farrell ja ELi kaubandusvolinik Valdis Dombrovskis kohtusid telekonverentsi teel.

Austraalia ja ELi juhid said kokku 2022. aasta novembris. Nad keskendusid Venemaa Ukraina-vastasele agressioonisõjale, muutuvale strateegilisele väljavaatele India ja Vaikse ookeani piirkonnas, demokraatia, õigusriigi, inimõiguste ja reeglitepõhise mitmepoolse korra edendamisele, kliimamuutustele, keskkonnale ja elurikkusele, ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamisele, inim- ja töötaja õigustele, energeetikale, digipöördele ja muudele ühist huvi pakkuvatele küsimustele.

2024. aastal kinnitas EL oma kõrgetasemelist poliitilist ja majanduslikku koostööd nii Austraalia kui ka Uus-Meremaaga. EL peab ministrite ja parlamendi tasandil iga riigiga korrapäraseid kohtumisi, kus arutatakse julgeolekuprobleeme ja ühismeetmeid kliimamuutuste vastase võitluse ning majandus- ja kaubanduskoostöö valdkonnas. ELi ja Austraalia vabakaubanduslepingu üle läbirääkimiste taasalustamiseks kulus siiski aega. Euroopa Komisjoni energeetikavolinik Kadri Simson kohtus 1. aprillil 2024 Sydneys Austraalia kliimamuutuste ja energeetika ministri Chris Boweni ning loodusvarade ministri ja Põhja-Austraalia ministri Madeleine Kingiga. 8. aprillil 2024 kohtus volinik Simson Canberras minister Kingiga uuesti ning 28. mail 2024 allkirjastasid EL ja Austraalia ministrid (Madeleine King ja Don Farrell) strateegilisi tooraineid käsitleva vastastikuse mõistmise memorandumi. Otsene parlamentaarne koostöö jätkus vahetult pärast 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimisi. 2. detsembril 2024 toimus Brüsselis 43. ELi-Austraalia parlamentidevaheline kohtumine, millele järgnes 27. oktoobril 2025 Canberras 44. parlamentidevaheline kohtumine.

2026. aasta märtsis viisid EL ja Austraalia läbirääkimised vabakaubanduslepingu üle lõpule. Lepinguga kaotatakse üle 99% tollimaksudest ELi ekspordilt Austraaliasse, kusjuures ELi eksportijate iga-aastased tollimaksud vähenevad kuni ühe miljardi euro võrra. ELi iga-aastane eksport peaks järgmise kümnendi jooksul suurenema 33% ning SKP peaks 2030. aastaks suurenema nelja miljardi euro võrra. Lepinguga parandatakse ka ELi juurdepääsu kriitilistele mineraalidele. Tagatakse ka ELi kaupade geograafilised tähised, millega kaitstakse 396 alkoholi- ja põllumajandustoodet ning toiduainet. Mõne geograafilise tähise puhul on Austraalia siiski kindlustanud teatava paindlikkuse koos järkjärguliselt kasutuselt kõrvaldamise ajavahemikuga.

Vabakaubanduslepinguga kaitstakse tundlikke ELi põllumajandusturge, kusjuures EL jätab endale õiguse kehtestada kaitsemeetmeid, et vältida üleküllastatust. Vabakaubanduslepingu üks põhiosi on ka Austraalia ja ELi investeeringud kestlikkusse. See hõlmab siduvat kohustust saavutada Pariisi kokkuleppe kliimaeesmärgid ning

säilitada elurikkus, kestlik kalapüük ja metsamajandus. Lisaks liberaliseeritakse vabakaubanduslepinguga kaubandust ja investeeringuid kaupadesse ja teenustesse, mille abil leevendatakse kliimamuutusi, kaotades taastuvenergia ja energiatõhusate toodete tollimaksud.

Koos vabakaubanduslepinguga alustasid Austraalia ja EL ametlikult läbirääkimisi ka Austraalia ühinemiseks programmiga „Euroopa horisont“, mis on ELi 93,5 miljardi euro suurune teaduse tipptaseme ja innovatsiooni rahastamise juhtprogramm. See tõhustab Austraalia ja ELi teadus- ja hariduskoostööd. Austraalia on juba programmis väga aktiivne ning Austraalia teadlased ja organisatsioonid osalevad rohkem kui 200s programmi „Euroopa horisont“ projektis, milles käsitletakse kriitilisi mineraale, digitaalset innovatsiooni, tervishoidu ja puhast energiat. Programmiga täieulatuslik ühinemine võimaldaks Austraalia teadusringkondadel taotleda ELi rahastust.

2. Uus-Meremaa

ELi ja Uus-Meremaa suhteid reguleeritakse praegu 2016. aasta oktoobris allkirjastatud suhteid ja koostööd käsitleva ELi ja Uus-Meremaa partnerluslepinguga, mis jõustus 2022. aasta juulis. Partnerluslepinguga hõlbustatakse kahepoolsed suhteid, tugevdades poliitilist dialoogi ja parandades koostööd majandus- ja kaubandusküsimustes ning mitmesugustes muudes valdkondades alates innovatsioonist, haridusest ja kultuurist kuni rände, terrorismivastase võitluse, organiseeritud kuritegevuse ja küberkuritegevuse vastase võitluse ning õigusalase koostööni.

Esimene ja teine ühiskomitee koosolek pärast partnerluslepingu jõustumist toimusid vastavalt 2023. aasta veebruaris ja 27. mail 2024 Brüsselis. Nendel keskenduti välispoliitikale (eelkõige seoses Venemaa Ukraina-vastase agressiooniga ja Hiina laienemisega), julgeolekule, kaubandusele, teadusuuringutele ja innovatsioonile, kestlikule arengule, inimõigustele ja õiguskküsimustele. Juhtidel oli ELi ja Uus-Meremaa vabakaubanduslepingu üle peetavate läbirääkimiste lõpuleviimise üle hea meel. Samuti pooldasid nad Uus-Meremaa ühinemist teadusuuringute programmiga „Euroopa horisont“ ning isikuandmete vahetamise lepingu allkirjastamist.

EL ja Uus-Meremaa teevad kaubanduspoliitika valdkonnas tihedat koostööd nii kahepoolselt kui ka WTO kui reeglitel põhineva kaubandussüsteemi raames. 2024. aastal oli EL Uus-Meremaa suuruselt neljas kaubanduspartner, kelle arvele langes 6,6% Uus-Meremaa kogueksportdist ja 12,5% impordist. Uus-Meremaa ja EL leppisid kokku, et süvendavad ELi strateegilise põllumajandusdialoogi käigus koostööd kliimamuutuste valdkonnas, sealhulgas kliimat ja põllumajandust käsitleva kõrgetasemelise dialoogi kaudu. Kahepoolsed parlamentaarsed suhted arenevad jätkuvalt ning neid ühiseid kohustusi arutati ka 17. oktoobril 2024 Brüsselis toimunud ELi ja Uus-Meremaa 28. parlamentidevahelisel kohtumisel ning 21.–23. juulil 2025 Wellingtonis toimunud 29. parlamentidevahelisel kohtumisel.

B. Vaikse ookeani saareriigid

15 Vaikse ookeani saareriiki, millega ELil on partnerlussuhted, on järgmised:

— Fidži, Paapua Uus-Guinea, Saalomoni Saared ja Ida-Timor, mis kokku moodustavad piirkonna maismaast ja rahvastikust üle 90%;

— 11 Vaikse ookeani piirkonna riiki, mille ÜRO on koos Saalomoni Saartega nimetanud Vaikse ookeani piirkonna väikesteks arenevateks saareriikideks: Cooki saared, Kiribati, Mikroneesia, Nauru, Niue, Belau, Marshalli Saared, Samoa, Tonga, Tuvalu ja Vanuatu.

Nende 15 Vaikse ookeani saareriigi kogupindala on 528 000 km² ja need kuuluvad Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide organisatsiooni (AKVRO). ELi suhetes Vaikse ookeani saareriikidega keskendutakse arengukoostööle, ookeanide majandamisele ja kliimamuutustele.

Vaikse ookeani saareriike käsitlev ELi strateegia on esitatud 2012. aasta ühisteatises „ELi ja Vaikse ookeani piirkonna arengupartnerluse uutmine" ja seda ajakohastati 2021. aastal ELi strateegiaga koostööks India ja Vaikse ookeani piirkonnas. Sel ajal põhines strateegia AKVROga sõlmitud Cotonou lepingu raamistikul. 2023. aasta novembris allkirjastasid EL ja AKVRO ametlikult uue partnerluslepingu – Samoa lepingu. Uue lepingu põhiaspektid on koostöö kaubanduse ja investeeringute ning arengu ja piirkonna kui terviku edendamise valdkonnas. See hõlmab paljusid teemasid, nagu kestlik areng ja majanduskasv, inimõigused ning rahu ja julgeolek, ja selle eesmärk on edendada piirkondlikku integratsiooni. Lepingut hakati ajutiselt kohaldama 1. jaanuarist 2024. See toimib uue õigusraamistikuna, millega reguleeritakse ELi ja AKVRO liikmete vahel poliitilisi, majanduslikke ja koostöösuhteid järgmise 20 aasta jooksul.

C. ELiga assotsieerunud ülemeremaad ja -territooriumid

ELiga on assotsieerunud 13 ülemeremaad ja -territooriumi, mis asuvad maailma eri piirkondades. Need ei ole iseseisvad riigid, vaid sõltuvad erineval määral kolmest ELi liikmesriigist (Taani, Prantsusmaa ja Madalmaad), kellega neil on erisidemed. Kolm ELiga assotsieerunud ülemeremaad ja -territooriumi, mis kõik on seotud Prantsusmaaga, asuvad Vaikse ookeani piirkonnas. Need on Uus-Kaledoonia, Prantsuse Polüneesia ning Wallis ja Futuna.

D. Samoa leping

Samoa leping põhineb ühisel alusel, milles on sätestatud osalisi ühendavad väärtused ja põhimõtted. Lisaks on sellega kehtestatud kolm piirkondlikku protokolli Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna jaoks, et edendada piirkondlikku integratsiooni. Need protokollid võimaldavad luua autonoomseid struktuure, mille abil edendatakse ELi ja selle kolme piirkonna sõltumatuid suhteid (vt 5.6.6). Lepingus on nähtud ette ka tugev parlamentaarne mõõde, milles alaline AKVRO-ELi parlamentaarne ühisassamblee täidab selget nõuandvat ülesannet. Uue lepingu tugeva piirkondliku mõõtme rõhutamiseks hõlmab leping lisaks kolme piirkondlikku parlamentaarset assambleed, mis tegutsevad autonoomselt ja millel on samuti selge nõuandev roll.

Euroopa Parlamendi seisukohta Samoa lepingu arengu kohta väljendati kolmes resolutsioonis:

— resolutsioon AKV-ELi suhete tuleviku kohta pärast 2020. aastat (4. oktoober 2016);

— resolutsioon eelseisvate läbirääkimiste kohta Euroopa Liidu ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide rühma uue partnerluslepingu üle (14. juuni 2018);

— resolutsioon käimasolevate läbirääkimiste kohta Euroopa Liidu ning Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide rühma uue partnerluslepingu üle (28. november 2019).

Nendes resolutsioonides kiitis Euroopa Parlament AKVRO ja ELi koostöö üldstruktuuri heaks ning rõhutas partnerluse parlamentaarse mõõtme tähtsust. EL on AKVRO Vaikse ookeani piirkonna suuruselt viies kaubanduspartner, kelle kaubavahetuse maht oli 2024. aastal 3,8 miljardit eurot. ELi ja Vaikse ookeani piirkonna majanduspartnerluslepingu ratifitseeris Euroopa Parlament 2011. aasta jaanuaris ja Paapua Uus-Guinea 2011. aasta mais. Fidži valitsus hakkas lepingut kohaldama 2014. aasta juulis. Samoa ühines lepinguga ja alustas selle kohaldamist 2018. aasta detsembris. Ka Saalomoni Saared ühinesid lepinguga ja alustasid selle kohaldamist 2020. aasta mais. Euroopa Parlament kiitis Tonga, Niue ja Tuvalu ühinemise majanduspartnerluslepinguga heaks 2024. aasta detsembris.

EL on Austraalia ja Jaapani järel AKVRO riikidele suuruselt kolmas arenguabi andja. ELi arenguabi Vaikse ookeani piirkonnale aastatel 2021–2027 on ligikaudu 750 miljonit eurot (sealhulgas Vaikse ookeani piirkonna ülemeremaadele ja -territooriumidele antav abi).

ELi naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument „Globaalne Euroopa" jõustus 2021. aastal ja sellest on saanud ELi pikaajalise eelarve (2021–2027) peamine vahend, millest rahastatakse ELi koostööd partnerriikidega ja nende arengut. Sellega on lisaks muudele vahenditele ühendatud ka Euroopa Arengufond (EAF), mida ELi eelarve varem ei hõlmanud. EAFi integreerimine ELi eelarvesse suurendab Euroopa Parlamendi kontrollivolitusi ning aitab üldiselt suurendada ELi välisabi avalikku legitiimsust ja poliitilist nähtavust.

Vaikse ookeani saareriikidel on suured arengu- ja kliimaprobleemid. Kliimamuutustega seoses toetasid EL ja Vaikse ookeani piirkonna väikesed arenevad saareriigid Pariisi kliimakokkulepet, mis töötati välja 2015. aastal toimunud ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osaliste konverentsi 21. istungjärgul (COP 21). Raamkonventsiooni osaliste konverentsi 23. istungjärku (COP 23), mis toimus 6.–17. novembril 2017 Saksamaal Bonnis, juhatas Fidži.

ELi koostööpartner arengu rahastamisel ja kaubandusläbirääkimistel on Vaikse ookeani saarte foorum, mis on 18 liikmest koosnev poliitiline rühm. Rühma kuuluvad Austraalia, Cooki saared, Mikroneesia, Fidži, Kiribati, Nauru, Uus-Meremaa, Niue, Belau, Paapua Uus-Guinea, Marshalli Saared, Samoa, Saalomoni Saared, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Uus-Kaledoonia ja Prantsuse Polüneesia.

2025. aasta augustis loodi Natadola deklaratsiooni allkirjastamisega Vaikse ookeani piirkonna parlamentidevaheline assamblee. See Vaikse ookeani saarte parlamentide ja autonoomsete piirkondade parlamentide piirkondlik ühendus edendab oma liikmete vahel parlamentidevahelisi kontakte ja dialoogi, koostööd ning kogemuste ja teadmiste vahetamist. Assamblee peakorter asub Tahitis, kus esimene täiskogu kohtumine toimub 2026. aasta septembris.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlamendi suhted Austraalia ja Uus-Meremaa parlamendiga ulatuvad tagasi 1979. aastasse, mil moodustati Euroopa Parlamendi delegatsioon Austraalia ja Uus-Meremaaga suhtlemiseks. Sellest ajast alates on delegatsioon osalenud korrapärastel parlamentidevahelistel kohtumistel Austraalia ja Uus-Meremaa parlamendiga, et tugevdada nende kahe riigiga suhteid ja arutada ühist huvi pakkuvaid küsimusi, nagu põllumajandus, energeetika, keskkond ja kliimamuutused, areng ja majanduskoostöö, teadus ja tehnoloogia, kaubandus, ülemaailmse ja piirkondliku julgeoleku edendamine Aasia ja Vaikse ookeani piirkonnas, terrorismivastane võitlus ja inimõigused. ELi ja Austraalia 42. parlamentidevaheline kohtumine toimus 2022. aasta detsembris Brüsselis. ELi ja Uus-Meremaa 27. parlamentidevaheline kohtumine toimus 2023. aasta veebruaris Wellingtonis ja Christchurchis.

Euroopa Parlamenti esindab suhetes teiste Vaikse ookeani piirkonna riikidega Euroopa Parlamendi delegatsioon Vaikse ookeani piirkonna ja ELi parlamentaarses assamblees, mis koosneb võrdsest arvust ELi ja Vaikse ookeani piirkonna esindajatest. Delegatsiooni põhiülesanne on valmistada ette Vaikse ookeani piirkonna ja ELi parlamentaarse assamblee istungeid, hinnata Euroopa Parlamendi tegevust ja võtta selle suhtes järelmeetmeid, korraldada kohtumisi Vaikse ookeani piirkonna kõrgetasemeliste isikutega ja arutada Samoa lepingu rakendamisega seotud päevakajalisi küsimusi. Esimene AKVRO-ELi parlamentaarse ühisassamblee istung (samuti Aafrika ja Kariibi mere esindajate osalemisel) toimus 21. veebruaril 2024 Angolas Luandas teemal „Uus algus AKVRO-ELi suhetes: rahvastevahelise partnerluse loomine". Selle istungi raames toimus ka Vaikse ookeani piirkonna ja ELi parlamentaarse assamblee avaistung.

Siinse teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi sekretariaadid, kuhu kuuluvad Vaikse ookeani saarte ning Austraalia ja Uus-Meremaaga suhtlemiseks loodud delegatsioonid. Lisateavet saab Vaikse ookeani piirkonna ja ELi parlamentaarses assamblees osaleva Euroopa Parlamendi delegatsiooni ning Austraalia ja Uus-Meremaaga suhtlemiseks loodud Euroopa Parlamendi delegatsiooni veebisaitidelt.

Jonas KRAFT / Niccolò RINALDI
08/2026

© Käesoleva teksti on koostanud liidu sisepoliitika peadirektoraat ja liidu välispoliitika peadirektoraat.
Teksti reprodutseerimine on lubatud mitteärilistel eesmärkidel, tingimusel et viidatakse allikale.